

ILARIE CHENDI

SCHIȚE DE CRITICĂ
LITERARĂ

~~INSTITUTUL PEDAGOGIC DE 3 ANI
- BUCUREȘTI -
BIBLIOTECA~~

CULTURA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI
1924

10,00

~~INSTIT. PEDAGOGIC DE 3 ANI
BUCUREȘTI
4834~~

~~99387~~

Biblioteca Centrală Universitară

BUCUREȘTI

78950 Dublet

566.212

B.C.U. Bucuresti

C566212

CE ESTE CRITICUL?

— «Hängt ihn auf, den Kritiker!»

O INTRODUCERE

Pentru a doua oară sunt silit să dau unor inamici răspuns deslușit asupra rostului criticei și al criticului. Problema e rezolvată demult și criticul își exercită de veacuri meseria. Dar cine e de vină, dacă la noi mai există scriitori, cari să asemene criticul cu «cariul, pe urma activității căruia nu rămâne decât praf», sau cu «bureții, cari cresc pe trunchiuri de poezi...»

În asemănarea asta a criticului cu un simplu parazit, care trăește din avutul intelectual al artistului, ar trebui înaintea de toate să fim mai cu tact. Și asta fiindcă foarte mulți artiști sunt paraziții leiși ai predecesorilor lor, — cum s'a întâmplat la noi cu droaia de imitatori ai lui Eminescu — dar foarte puțini critici își fac o platformă de existență din creațiunile artiștilor. Căci în ordinea aceasta de idei ai putea numi parazit de pildă pe istoricul, care scormonește faptele trecutului pentru a înfiripă din ele o icoană reală; și nu credem, că o atât de nobilă îndeletnicire, ca cercetarea adevărului istoric, să poată merita un epitet atât de vulgar.

În critica literară, ca și în istorie, natural că nu se tratează decât despre stabilirea adevărului. Dar unul este adevărul obiectiv și altul cel subiectiv, în contra căruia șipă astăzi atâta lume. Vrând să fii obiectiv în critică, îți ajunge să fii un dascăl cum se cade, bun înregistrator, plicticos în amănunte și fără ca scrisul tău să poarte nici cea mai mică notă a individualității. Dar vai, astăzi și concepția adevărului în artă a mai evoluat. Judecătorul deacum ține ca în aprecierile sale să nu fie mașină, ci să rămână el, să fie totdeauna personal, sau obiectiv, până în cele mai mici detaii. În orice pagină, în orice rând tipărit, trebuie să fie o fibră din nervii lui, vieță din viețea lui. Cunoscutul drept al personalității!

Orice critică este o ciocnire între personalitatea artistului și aceea

a criticului. Se întâmplă însă că personalitățile nu sunt deopotrivă. Nu vei întâlni în natură două flori, sau două frunze, necum două suflete atât de congruente, încât să nu prezinte deosebiri de tot felul. Iar în lupta de idei mai ales, aceste deosebiri ies la iveală. În alergarea pentru idealurile vieții, care nu este decât un concurs între diverse personalități, ciocnirile sunt inevitabile. Fiecare va căuta să-și opună voința. Fiecare va voi să fie o completare sau o corectură a celeilalte părți. Și din această firească pornire naște negațiunea, care este arma criticului subiectiv, întrebuițată la fiecare pas. Nu o plăcere diabolică și vinovată deci, este negațiunea, ci un fenomen firesc al procesului de cugetare critică, fără de care determinarea adevărului ar fi adeseori cu neputință. *Omnis determinatio est negatio, ne spune Spinozza.*

Să stăruim asupra acestui subiectivism cu tendințe de negare.

Spiritul de negare este acela, care-ți distruge legendele fantastice și-ți redă adevărul. Spirite de negare sunt toți reformatorii și creatorii de sisteme nouă în cugetarea omenească, cari se întemiează pe ruinele atâtor înaintași. Spiritele de negare sunt chemate să astupe trâmbițele și chimvalele falșilor apostoli și să te împiedice, cetitorule, să dai peste râpă. Iar dacă tu, orbit cetitor, vei zice plângând: prin tăgăduirile tale mi-ai luat credința în legende, mi-ai distrus iluzii, m'ai scos cu biciul din raiul public, în piept mi-ai sădit îndoeala și ce mi-ai dat în schimbul tuturorora? Spiritul negativ sau criticul îți va răspunde: *ți-am împrăștiat ceața de pe ochi și ți-am redat adevărul!*

Iată rezultatul pozitiv al acestui procedeu subiectiv în critică. Dar cine nu-l cunoaște? Cine nu este convins că tocmai negațiunea este forța cea mare a criticei. *Kritik ist eine sprengende und eine scheidende Kraft* — zice un tânăr și distins critic german, Kurt Walter Goldschmidt, — *critica este o forță explosivă și curățitoare, fără însă a se putea atinge de ce este mare și trainic. Că ea nu creiază, este foarte adevărat, pe cum bunăoară nici istoricul nu creiază în mod direct. Amândoi, criticul ca și istoricul, cântăresc și sistematizează valorile date, pătrund în adâncul sufletelor și faptelor certe, pe când adevărașii producători, aceia cari creiază din fantazia lor sunt numai artiștii și poeții*¹⁾.

Dar, dacă este adevărat că criticii nu sunt deadreptul producători pozitivi, ci operează mai mult cu elemente cunoscute, nu se poate în

¹⁾ Vezi pe larg cartea lui Goldschmidt. «Zur Kritik der Moderne» p. 117—118.

acelaș timp tăgădui, că, având o personalitate a lor proprie, în munca lor ei se diferențiază treptat în cugetare și simțire și ajung adeseori să creeze o operă trainică de cea mai aspră realitate. Dintr'un poet de-a doua mână, ca și dintr'un geniu, ei reușesc să ne dea pamflele și monografiile, ale căror subiecte trăesc și ale căror forme se încheagă artistic. O idee lansată de artist, ei o desvoltă și-i dau strălucire; și adeseori talente necetite și de mult dispărute, nu mai trăesc în opinia publică prin scrisul lor, decât prin icoana făcută de critici. Așă că se poate cu dinadinsul vorbi de o margine, în care criticul încetează a mai fi negativ și trece deadreptul în rândul scriitorilor productivi...

Cum însă în literatura noastră este mult de negat, cum printre cei ce vin valuri, să bată la poarta de intrare a literaturii, sunt mulți neisprăviți și multe grozăvii goale de duh, — ce este mai natural decât ura și blestemul în contra criticilor, cari au un fel al lor propriu de a spune adevărul? Bine. Și Nemții au strigat odată cu furie: «Spânzurați pe critici!» Dar întrebați astăzi pe Nemți, cine sunt mentorii lor mai de seamă pe căile literare?

REFLECȚIUNI CRITICE

EMINESCU

Nu, n'a fost mare sărbătoare nici anul trecut în amintirea lui Eminescu! Câțiva diletanți s'au ocupat de scrierile lui și cu vorbe umflalte i-au preamărit numele cel scump. Prin câteva ziare i-am văzut iarăș figura cea blândă și acoperită de umbra neștearsă a melancoliei. Câte un orator limbut a înfiripat o reprivire asupra mișcatei lui vieți. Incolo, tăcere.

Ce vreți? Suntem așa de plini de noi înșine, așa de preocupați de ale noastre nevoi, încât e peste putință a mai avea pentru alții un gând mai cald. De unde să mai luăm cuvenită pietate pentru talentele apuse, de unde atâta curăție a sufletului pentru emoții mai discrete? Alte vremuri și alte cântece acum! Vieța nu ne mai dă răgaz la reflexiuni sentimentale. Morții cu morții, — și, în lupta cu realitatea, salveze-se cine poate. E fiecare o mărimă pentru sine, o glorie locală și n'are de ce să-și plece fruntea cucernic în fața celor ce nu mai sunt...

Dar, dacă cei ce au trăit cu Eminescu nu și-l mai amintesc cum se cuvine; dacă punga finanței noastre se închide sgârcită, când îi se cere obolul pentru statua celui mai disprețuitor de bani — dintre scriitorii noștri, — se vor găsi ei alții, cari să se pătrundă de sfințenia acestei zile.

Tinerimea...

Eminescu este al tinerimei și numai al ei. Scăderile ei le-a biciuit și virtuțile ei le-a înălțat. În pieptul ei a sădit atâtea simțiri și o atât de profundă conștiință a iubirei ideale. Căci ce a fost iubirea în poezia de înaintea lui? O versificație ușoară, tresăriri trecătoare, simțiri la suprafață și multă superficialitate. Omenește, el singur s'a apropiat de tinerime, cântându-i iubirea pe întreaga gamă a pasiunilor, dela cea mai inocentă fericire, până la înălțimea durerilor neîndurate.

Să serbeze tinerimea deci memoria lui! Voi, cari în vraja luni răătăciți «pe cărări și cotituri», ascultând duiosul glas de buciom și sunteți «atât de singuri și atât de fericiți»; tu, fecioară, curată ca

o floare albă, care în umbra teiului sfânt îți aștepți pe dulcele tău Făt-frumos; sau, voi, suflete înfrânte de întâia furtună a iubirei,— voi singuri aveți datoria să-l serbați în ziua morței lui, căci voi sunteți adevărații sacerdoți și vestale în templul artistului. Incingeți deci pururea cu flori frunțile voastre în ziua amintirei; aprindeți miresme pe altarul iubirei; ieșiți și cântați-i duioasele versuri, căci va fi cea mai demnă sărbătorire a unui poet. Iubirea, poezia și tinerețea sunt eterne tovarășe.

Eminescu a fugit de slava deșartă și n'a voit «sicriu bogat». În colțul tănuț al cimitirului, ce modest e bustul lui, asupra căruia se pleacă cu drag o ramură de teiu! Și să vedeți cât de des vin tinere părechi la acest mormânt și-l încunună cu flori. Aceste flori sunt răs-plata lui cea mai mare, căci dovedesc, că adevăratul monument nu este cel de bronz, pe care cei chemați întârzie să-l ridice, ci monumentul trainic, pe care însuș poetul și l-a ridicat în inima tinereții.

PATRIA POETULUI

Are poetul patrie și arta are ea hotare? Intrebarea asta e mereu frământată și răspunsul limpede o să întârzie mult, problema fiind din cele mai elastice.

Căci unii zic: patria poetului este largul naturei, înălțimea văzduhului și misterul nepătruns al sufletului omenesc, e trecutul și viitorul. Nelegată de timp și de spațiu, fantazia aleargă pretutindeni în căutarea frumosului și a armoniei. De pretutindeni artistul își scoate elementele operei sale, pe cari le trece apoi prin sita propriilor simțiri. Și nu este un colț al firei, în care nestăvilita fantazie să nu descopere o urmă de frumos; nu este om pe pământ, în care să nu se observe un crâmpeiu de mișcare armonică. Frumosul, suferința și pasiunile sunt universale și universul e prin urmare singura patrie a poetului.

Iar alții, puțin împăcați cu o concepție atât de vagă, restrâng cercul de inspirație al artistului. Ei pornesc din convingerea, că poetul își are și el de timpuriu casa, familia, poporul și patria sa; că de copil e legat prin naștere, prin educație, prin amintiri și idealuri de o anumită societate; că rassa din care face parte a imprimat firei sale o pecete proprie și că, prin urmare, tot ce produce se resimte într'o măsură oarecare de această influență.

Ciocnirile, ivite între reprezentanții acestor vederi opuse, au dat naștere la o întreagă literatură estetică, cu teorii, controverse, sisteme și școale literare. O margine pozitivă însă între cele două tărâmură, nu s'a fixat.

Este și greu a reduce poezia la anumite principii fixe, câtă vreme manifestarea ei este de natură individuală. Firile oamenilor superiori sunt mult mai complexe, decât să le poți măsură cu formele stereotipe. A discuta de pildă dacă Ibsen a aparținut uneia sau alteia din cele două direcții estetice, — el care s'a manifestat pe o scară așa de întinsă a artei, dela tendenționismul cel mai revoluționar, până la simbolismul cel mai vaporos — ar fi de sigur o greșală. Și greșiți sunt toți aceia cari nu admit evoluția în opera aceluiași artist, cari nu văd că anumite subiecte, în situații schimbate, se vor repercută în sufletul poetului în mod deosebit. Poetul naționalist de astăzi, pe care vremile de obidă îl târăsc în vârtejul actualității și-l fac să intoneze accente de energie patriotică, se va însenina când orizontul se va limpezi și va deveni cântărețul propriilor sale fericiri și dureri, sau rătăcitorul romantic prin lună și prin stele, de câte ori în mulțime se va ivi un spirit de indiferență.

Să nu fim deci unilaterali. Să nu căutăm patria poetului numai în una din cele două direcțiuni teoretice, câtă vreme ea este așa zicând în două lumi deodată : în lumea internă și în lumea din afară a poetului. Vieța lui sufletească, cu gândurile, visurile și simțirile lui, sunt tot atât de mult patria lui, precum natura și podoabele ei, cu societatea omenească și patimile ei, îi constituiesc un izvor de creațiune poetică.

Multe exagerări se săvârșesc și într'o parte și în cealaltă. Dar în timpul din urmă, exclusivismul crește mai ales în partea celor fără patrie. Iperestetismul modernilor se împacă tot mai puțin cu gândul, că artase leagă de ceva real și trăit. Acestora le reamintim pe maestrul Goethe, care a zis: «Eu nu am fost niciodată fățarnic și mincinos în poeziile mele. Ceeace n'a fost trăit de mine, nu am așternut pe hârtie».

Au ei dreptate și modernii, când spun: frumosul e acelaș pretutindeni, acasă la tine, ca și peste Ocean. Dar nu e mai puțin adevărat, că floarea modestă din grădina ta, de care ți se leagă atâtea amintiri, îți va fi neasemănat mai scumpă ca orice floare exotică. Instinctul acesta omenesc, prin care ești legat de pământul din care ai răsărit, nu-l va putea tăgădui nimeni. În creațiunea fiecăruia,

acest instinct va constitui ceea ce este leit-motivul într'o operă muzicală. Oricât, în aparență, opera unui scriitor va fi internațională, în fondul ei va avea totuș urme din caracterul rasei sau a patriei autorului. Pe cât de German este Goethe în «Faust» al său, pe cât de bine se oglindește colosul rusesc la Tolstoi și geniul englez la Shakespeare, pe atât de profund românesc va fi pururea spiritul sau sămburele creațiunii artistice la noi. Eternul omenesc, sau eternul frumos, care întrupat în artă caută să ne apropie pe toți, unii de alții, și să înfrățiască popoare, va avea totuș reprezentanți tipici la diferite popoare și expresiuni deosebite în fiecare țară. Aceste deosebiri se vor marca prin varietatea de forme originale, de temperamente și caractere, căci nu ne închipuim niciodată o potrivire absolută între artistul de Sud și cel de Nord. Și asta fără ca libertatea de simțire a fiecăruia să fie restrânsă. Frumosul și elementele creațiunii poate să le adune de oriunde, dar prelucrarea lor se va face pururea într'o formă, care va reaminti înțelegătorului legăturile firești ale artistului cu țara, cu neamul, cu mediul din care face parte.

VIOLENȚĂ DE STIL

Ni se pare așa de firesc să nu ascunzi nimic în cutele sufletului și să te arăți lumii în lumina ta adevărată, cu ceea ce poți și ceea ce ești, fără mască și fără afectări. Căci la urma urmelor, oricum ai face, nu *tu* ai să amăgești pe alții ci tot pe tine te vei amăgi. Te pomești cu timpul, că cineva îți smulge masca de pe față. Și tot ce este vopsea și tencuială, tot ce este falș și contrafăcut, se dă la o parte și tu nu rămâi nici mai bun nici mai rău, decum ai fost în realitate.

Sinceritate deci!

Ce des o invocăm în tinerețea dintâi. Și ce naivă pare multora în urmă și cum o calcă în picioare când nu le-a mai rămas nicio umbră de tinerețe în suflet, când greul vieței și searbăde forme convenționale le impun reticențe, umiliri și o sfială în mărturisirea adevărului! Lupta pentru traiu e o încăierare violentă de forțe inegale. Și în mijlocul atâtor compromisuri, atâtor concesii reciproce, biata sinceritate rămâne un înger isgonit, cu aripile smulse, o noțiune necunoscută, un monstru de care cu toții se tem.

Bine, dar ce-o fi greșit literatura, să bântuie și în ea această oroare împotriva sincerității! De ce s'o fi manifestând această

enervare, când se vorbește cu gura plină și fără perdeă despre stările de fapt? De ce cuvântul drept cade în mulțime ca o conster-nare? Se cer și aici atâtea restricțiuni și menajamente; și slabii cer să fie preamăriți, nevoiașii să fie mângâiați, ambițioșii vulgari să fie tolerați, și toți îmbulzitorii și toate umpluturile doresc cruțare și se ridică cu unanimitate, o cohortă întreagă, împotriva celor ce-i tratează cu violență!

Așadar moderație în stil! Iată o formulă în care se rezumă un aranjament original, un sistem elastic și cel mai comod de a hă-lădui bine cu contemporanii iubiți, dar firește de a lăsa în acelaș timp valorile vecinic nestabilite și a propaga, cu știre, credințe greșite. Cuvântul acesta de ordine, de a-ți restrânge zborul gândului curat, de a nu te da întreg în scrisul tău, se aude tot mai tare în o parte a presei literare și-i vom răspunde.

Nu pe larg, căci nu e nevoie. Avem ca mărturie scrisul din trecut, că avem o gamă a stilului destul de pronunțată, pentru a ne exprima totdeauna, potrivit cu starea sufletească în care ne găsim, sau cu subiectul pe care îl tratăm. Vom scrie deci într'un fel, când vom avea de dat o situație lirică de pildă și într'altfel când vom voi să fim dramatici. Vom fi scurți, sacadați, epigramatici când vom fixa pe cineva într'o notiță în treacăt. Dar când vom voi să smulgem vâlul de pe vre-o turpitudine literară, când vom voi să combatem un sistem nefast, stilul nostru va trebui în mod fatal să se ridice la acelaș grad de violență, la care se înalță gândirea, căci el este pururea icoana gândirii dintr'un anume moment. Clipa aceasta de violență este o clipă trăită, este expresia unei emoții sincere și nimic nu te poate sili să te lepezi de ea.

Variația aceasta stilistică și îndreptățirea ei firește nu o pot admite și nu o pot înțelege convenționalii noștri publiciști, legănați de monotonia unei mentalități șterse. Pe ei nu-i stânjinește o vieață dusă pe acelaș calapod. Pe dânșii nici cântecul pe o singură coardă nu-i plictisește. Sunt niște mașini de înregistrare, sunt niște automați, cari au învățat în școală să execute câteva mișcări stângace și sar, electrizați și chinuiți, când un cuvânt mai viguros, un adevăr mai incisiv, li se spune într'o formă mai concludentă și mai sunătoare.

Dar n'avem ce le face. Violența în stil, câtă vreme e pusă în serviciul unei bune cauze, este o necesitate. Ea este singura măsură de curățire a atmosferei încărcate, este unicul mijloc de a face

cunoscut adevărul în mod mai sugestiv, atunci când îi se împotrivește o ceată întreagă de spirite vulgare. Noi iubim pe meșterul Goethe și știm ce a spus în rândurile sale: «*Greif' hinein in's Westpennest, doch wenn du greifst, dann greife fest!*» Intindem mâna în cuibul de viespe, dar când o întindem, știm să strângem bine cu pumnul!

SIMPLICITATEA

Ni s'a făcut un cap de acuzație, că, vorbind despre poeziile unei tinere scriitoare, le-am numit «simple». Să profităm de acest prilej ca să arătăm ce mult trebuie să ținem cu toții la această simplitate.

A fi simplu în artă și în literatură înseamnă a fi concis, sau extrem de limpede, adică a scrie sau a crea așa fel, ca fiecare cuvânt să-și aibă rostul și noțiunea sa. Această simplitate este o trebuință de întâiul rang, când te gândești că datoria scriitorului și a artistului este: de a se face înțeleși până în cele mai ascunse intimități ale gândurilor lor.

În împrejurările noastre, când, cu toată lupta în contra beției de cuvinte, tot mai dăinuște beția de idei, a fi simplu în manifestările tale literare este un merit. Astăzi, când fraza ține adeseori locul unei idei lămurite, când în poezie întârziatul nămol de cuvinte tot mai înlocuște înlănțuirea curată a gândurilor, sunt cei mai bineveniți acei scriitori cari știu să rămână numai simpli. Ceeace cerem artistului, în primul rând, este: să provoace efecte mari cu mijloace simple. Stilul lui să fie sobru, forma lui să fie ușoară, logica lui cât se poate de strânsă. Căci orice abatere dela aceste modeste cerințe îl face greoiu, manierat, confuz și îi zădărnicește scopul operei. Întrebați-vă de ce nu se mai cetesc astăzi «*Mesiada*» și «*Paradisul pierdut*»; de ce s'a uitat seria lungă de poeți emfatici; de ce sună atât de nesincer nota încărcată a unor poeți patrioți? Fiindcă păcătuiau greu în contra acelei elementare datorii, care este simplitatea. Iar în schimb: de ce este nemuritoare poezia populară; de ce poezii, cari au introdus forma ușoară și simplă din popor, sunt cei mai dragi și mai răspândiți; de ce Heine, cel înjurat, este totuș pe buzele și în inimile tuturor Germanilor? Fiindcă la toți aceștia avem de a face cu simplitatea cea mai consecventă.

Ș'apoi... mai ales când e vorba de o scriitoare!

Astăzi când epoca malacoaveilor și a crinolinelor este atât de departe, când femeia modernă tinde să se desbrace de orice zorzoane, când rafinarea gustului ei se caracterizează tocmai prin introducerea simplității și a naturaleții în toate, — poate să se mai simtă umilită o poetă, când îi spui că versurile ei sunt simple? Vai de noi, cât de mult rămânem în urmă! Pare-că n'ar fi auzit nimeni de Eleonora Duse și de Agnes Sorma, marile tragediene de azi, cum se trudesc și ele să rămână cât de simple pe scenă, cât de naturale în rolurile lor și cum caută să se îndepărteze de exagerările patetice de până acum! Și pare că nu s'ar fi aflat încă nimic pela noi de Ellen Key, renumita esseistă, care prin centrele Europei ține mereu conferințe cerând femeii simplitatea cea mai desăvârșită!

LITERATURA DE MÂINE

Cu toate progresele ce se fac pe tărâmul literar, câteva fenomene rudimentare mai însoțesc manifestările noastre artistice. Ia de pildă operele noastre dramatice, în special tragediile istorice, sau examinează deaproape baladele mai vechi de cuprins istoric și vei întâlni un vast material de prisos, versuri și pagini întregi, cari nu sunt decât declarații patetice, cuvinte mari și sunătoare, fără a redă o idee clară și un sentiment anumit. În lucrările de proză dai peste un alt neajuns: neîngrijindu-și forma, mulți dintre scriitori ajung să fie vulgari, de câte ori tind să dea o icoană reală a vieții. Asta înseamnă degenerarea realismului și orice trecere peste țință compromise o direcțiune și deșteaptă reacțiune împotriva ei.

Dacă am căuta cu deamănuntul, am prinde cu ușurință câteva semne, că reacțiunea aceasta a și început. Sunt cazuri numeroase, că scriitorii de acum pun mai multă îngrijire în formă, căutând să elimineze tot ce este balast. Glasul aspru de trâmbiță al versurilor se domolește, iar proza se rafinează și se face mai flexibilă. Se simte pare-că o lentă prefacere pe toată linia și o tranziție spre o epocă cu mai intensă înțelegere a artei.

Cum se va caracteriza acea epocă de mâine, nu e greu de prevăzut. În poezie se face iarăș mai mult loc eu-lui; în proză va străbate genul impresionist și se va relua romanul sentimental; în drame se vor întronă subiectele lirice. Poate și simbolurile și cochetăria ușoară cu vieța sensuală să-și aibă rostul în literatura

viitoare, căci acestea sunt totdeauna apanagiile unei literaturi rafinate și ale unei epoci în care se face și se cere artă mai multă.

Dar aceasta nu este altceva decât «direcție decadentă», cum o preconizează simboțiștii noștri, va afirmă cineva! Ba este cu totul altceva. Simboțiștii noștri nu au de felul lor nici o legătură cu desvoltarea firească a literaturii noastre. Ei sunt importati, imitatori servili ai scriitorilor străini și, aproape tot ce produc ei, cade în afară de cercul vieții noastre sufletești. Niciun curent nu poate prinde rădăcini dacă nu pornește din însăși trebuința noastră și nu este direct o continuare a trecutului.

Așadar nu sporadicele și anemicele încercări decadente de astăzi constituiesc elementele literaturii noastre de mâine; ci un curent mult mai firesc se va ivi, care se va caracteriza pur și simplu prin aceea, că mai presus de orice tendințe și de vorbă multă, mai presus de forme reci și regule pedante, va așeza ca principii: frumosul și intensitatea simțirii.

G U S T U L

Să privim mai deaproape la acest tiran, care hotărăște în toate: la gustul în literatură, la singurul suveran infailibil. Teoriile cele mai complicate, învățătura cea mai îmbâcsită se sfarmă de puterea simplă și convingătoare a gustului. El singur ne călăuzește în toate și ne determină progrese și curente.

Gustul este o însușire cu care te naști, un talent ca oricare altul, pe care îl moștenești și pe care poți să-l cultivi și să-l desvolți în cursul vremii. El este acea facultate sufletească de a prinde repede și sigur orice armonie de tonuri, de culori și de mișcări în manifestările firei și ale vieții omenești, de a-ți da seama cu ușurință de tot ce-ți atinge mai plăcut simțurile și-ți face viața mai frumoasă.

Un om de gust, fiind mai mult sau mai puțin și un artist, el nu poate fi confundat cu omul de știință. Rațiunea rece nu poate să înlocuiască niciodată podoaba gustului. Și oricât s'ar încercă cineva să-și însușiască din cărți această calitate, el nu va reuși, căci impresiile primite din afară nu atârnă numai de voința și de cunoștințele fiecăruia.

Impotriva acestui adevăr, se păcătuiește mult la noi. Un om cu oarecare cultură se crede numai decât chemat să dea direcțiuni estetice. Lipsit de puțința de a se impresiona sincer și a cunoaște

și gustă frumosul pe cale firească, el se conduce de reguli fixe, de norme stabilite de alții, sau înlocuiește gustul și priceperea cu o neîncetată frazeologie și cu dibuiri pe nimerite. Arta selecționării precise este străină de acest fel de judecători.

Când acești oameni iau asupra lor anevoioasa sarcină de a se face mijlocitori între public și artiști, ei uită că datoria lor este a căuta numai frumosul în toate și a-l semnală cetitorilor. În schimb, prin marfa oferită cu toptanul, prin lipsa de orice finețe și nuanțe în gustul lor, în loc de a cultiva, ei strică numai și pervertesc noțiunile de bine și frumos. Când în literatură e un belșug de producție, ca astăzi, mijlocitorii aceștia sterpi sunt totdeauna o primădie pentru gustul public.

Singura noastră mângâiere este însă publicul cel mare, poporul nostru, care din fire este înzestrat cu destul bun simț, pentru a nu îngădui să i se falsifice gustul. Neamul nostru dovedește foarte multă înțelegere pentru artă și frumos în genere. În dragostea lui pentru natură, pentru cântece și dansuri, în simțul lui pentru forme armonice și pentru tot ce e curat, în cunoscuta-i îndemânare la întocmirea artistică a costumelor sale, în sfârșit în toată firea lui sunt date, deși uneori în mod mai primitiv, elementele evidente ale gustului său ales, din care vecinic se vor înnoi artele noastre și curentele se vor duce pururea la justa lor matcă.

DECLINUL

Crepusul poezilor ar trebui să fie, ca și al zeilor, din legendă. Căci ce sunt poezii adevărați, dacă nu sunt zei și dâșii? Nu sunt și ei idoli oamenii; mulțimea nu li se închină și le așterne flori în cale; nu le aduce libațiuni și nu le ridică altare? Și nu le cântă imnuri în vremuri de pace?

Și totuș când cad, — vai, cad și zeii și poezii! — soarta lor nu se aseamănă. Poezii nu cad ca Odin și Loki, zeii feroși ai Nordului. Lumea nu se cutremură de înfrângerea lor; soarele și luna nu se întunecă; pământul nu se aprinde de văpaia balaurului ce-i răpune. Moartea năpraznică a zeilor a fost o catastrofă universală, pe când declinul poezilor e un declin liniștit. Timpul singur le ia condeii din mâna amorfă.

Pasiunile și frumoasele gânduri trec prin sufletul lor ca o furtună, care smulge și doboară totul și pe urma ei rămâne un gol,

ca o vatră arsă. După ani de creare, poeții ajung în situația vrăjitorului, care nu-și mai știe stăpâni duhurile. Evocările sunt tot mai palide, cântecele se pierd tot mai mult în haos și amuțesc undeva departe. Odată cu încetarea isvorului cu farmece, moare și poetul; și tot ce mai urmează e meșteșug și neputință. În el nu mai trăește decât umbra poetului, omul care-și poartă sarcina ca alți muritori. Odată coborât din Olimp, el nu mai poartă togă romantică și-și pierde imunitatea zeiască, împărțind deaci înainte soarta oricărui desmoștenit. Acesta e adevăratul declin al poetului: timpul în care lira a încetat să mai cânte cu vigoare.

În literatura noastră sunt mulți de aceștia. Afară de Alexandri, puțini și-au menținut tăria până la sfârșit. Tot ce a scris Eliade-Rădulescu, după «Sburătorul», a fost bun de aruncat la coș. Iar o serie de alți poeți a amuțit, îndată ce a trecut peste pragul bărbăției. Iar prototipul de azi îl cunoașteți. Vedeți colo, într'un colț, cum stă o glorie scuturată? Mulțumit de sine și nemulțumit de alții, el nu mai vede în jurul său decât oameni mărunți, răi și imorali. El nu mai cere decât pace, cuviință și virtute. Pentru glasul vremii sale nu mai are înțeles. Vulcanul de odinioară s'a stins și poetul pasionat de eri e astăzi un gârbov apostol. Inceputul sfârșitului!..

Când vezi poetul în declin, el îți face impresia jalnică a unui vechiu soldat, care s'a luptat pe vremuri în războaie și-și duce acumă târâș vieța de pensionar al ministerelor, ursuz și pretențios. Salutăm cu respect eroii, dar soarta le-o plângem. Și ne doare că, zei fiind și ei, nu au știut să moară ca Odin și ca Loki, să cadă în războiu și numai faima faptelor să le rămână!

C E I M Ă R U N Ț I

De tragediile mărunte, cine mai poate ține seamă! Vieța ome-nirei curge înainte fără a se poticni, din pricina lor. Când sgomotul e atât de mare și furtuna atât de năpraznică, cine mai aude sus-pinul celui singuratic, care se stinge? E atât de lung și de nesfârșit numărul Icarilor din legendă, ale căror aripi se frâng la întâia încercare de a se avântă deasupra puterilor lor! Iar peste mormintele lor trece gloata nepăsătoare, urmându-și rostul vieții.

În literatură aceste momente sunt dese, în ele zac suflute chinite odinioară de dorința de a creă, dar prăbușite după întâia lor neizbândă. Căci știți, că poezia și arta în genere cer multe victime.

Ea este ca o zână seducătoare, care pe aripa unei dulci melodii te atrage și te înalță până la ea, pentru a-ți arăta degrabă ce puțin ești vrednic de farmecele ei.

Câți nu pornesc ca niște somnambuli, în urmărirea acestei frumoase fantome! Glasul ei ademenitor îi transformă și-i face neoameni. Le schimbă firea, le dă o nouă întorsătură vieței și, când se desmetecesc, ei nu-și mai regăsesc nici liniștea, nici simțul realității.

Voi tineri Don Chișoți, cu pletele'n vânt și cu harfa în mâini, ce tristă este soarta voastră! Voi sunteți mărunți și vă duceți, fără clopot și fără fum de tămâie. Voi muriți din vina voastră și de dreapta săgeată a criticului. Dar nu vă hociți înzadar și nu blestemați pe critic, căci el nu este decât paznicul treaz la castelul frumosului, unde mărunții, sterpii și banalii nu au ce căuta. Schinteia frumosului e puțină; și numărul vostru, al mărunților năvălitori, e mare și trebuie împrăștiat pela cele patru vânturi. E scris în legea firei, ca vorba mințită să se spulbere, ca mărunțul să se plece și banalul să se târască prin țărână, alături de viermușori.

INTRE NOI

SCRISOARE

... Schimbatu-s'a vremea, schimbatu-ne-am noi, sau nu ne înțelegem? Ce bine eră acum câțiva ani! Cum se strecurau zilele și nopțile, în schimb liniștit de cuvinte și cântece! Ce ușor ne eră să ne potrivim în gânduri, să țesem o idee cu alta, să așternem un vis lângă altul și împreună să făurim planul unui drum neumblat de alții. Firi vesele, fără grija zilei de mâine, nemușcați de șarpele ambiției, neamețiți de fumul succesului, iubiam mult și uram puțin și lumea întregă eră a noastră. Ceeace ne mână înainte eră numai îndemnul din noi, calda vibrație a vieței, care cerea impetuos să se manifeste.

Dar a venit întâia rază a izbândeii și ne-a tulburat prin frumusețea ei. Anonimul de eri a început să aibă un nume. Cetitorii au început să-l pronunțe; și nu e o muzică mai dulce, mai ademenitoare, ca glasul mulțimei ce te cere. Ea te îmbată și te trezește la o nouă viață, de râvnă și de deșertăciuni. Ceeace a fost, se uită; ce ți se pune în cale, se doboară; și, cu mâna întinsă spre ramura de lauri, alergi înainte, singur, fără răgaz și fără pasare.

Și iată-ne pe cărări despărțite, când paralel, când ciocnindu-ne: fiecare spre ținta sa, — ferice de cine are o țintă și vai de cel ce aleargă în voia întâmplării! Iată-ne ceata răslețită; planul împreună împletit, destrămat; idealurile împreună visate, uitate ca o glumă de copil. Ne-am schimbat și suntem robi ai izbândeii și ai dragostei de noi înșine. În tot ce facem și tot ce gândim nu mai este ideea curată, nu mai e visul măreț, suntem noi și numai noi și goana după un nume.

Să nu fim însă prea melancolici, căci nu e nimic nefiresc. Ceeace leagă tinerețea e fatal să se desfacă. În largul vieții intelectuale nu prietenii, ci individualitățile sunt totul. Succesul dă curaj și aripi puiului de vultur, care, părăsindu-și cuibul, își vede singur de rosturile sale. Numai cei slabi rămân toată viața împreună. E un principiu cam revoluționar acesta, antisocial, dar ce voiți? Ceeace suntem, suntem prin noi înși-ne, prin puținul pozitiv, cât cântărim ca forță intelectuală, și este cu totul legitim să nu ne sprijinim pe forța altuia. Și e tot atât de firesc, ca această conștiință a tăriei tale să-ți dea desăvârșita demnitate și mândrie personală.

Dar sunt și rezerve de făcut. Degenerarea acestei mândrii și falșa întrebuintare a principiului individualist își au și părțile lor umbroase. Vom înșiră câteva, căci sunt evidente. Așa se observă, că mulți dintre noi, în loc de a-și interpreta individualismul așa fel, ca să-și dea silința a desvoltă și fecundă tot ce este deosebit și original într'ânșii, se înstrăinează tocmai de însușirile cari le aparțin numai lor. Iar în loc de a căuta să-și impună individualitatea pe cale firească, prin puterea talentului, îi vedem făcând ocoluri, între cari reclama, umilirea și interese, nu totdeauna literare, își au rolul lor. O consecință a acestui fals individualism este apoi ivirea unei boale, tot mai amenințătoare: boala geniilor și a capod'operelor...

Iar când ne vedem câteodată, așa de schimbați și de străini, așa de gravi și de încruntați, încercăm pare-că o durere, aducându-ne aminte de vremea petrecută împreună, când nemușcați de șarpele ambiției, neameții de fumul succesului, iubiam mai mult, uram puțin și lumea întregă eră a noastră.

UMORUL GROTESC IN TEATRELE DE VARĂ

REPORTAJ¹⁾

București. Patruzeci și șase grade la umbră. O lume întreagă se închide în casă și cată zadarnic, de după perdeaua cea deasă, la cerul ce nu mai vrea să se tulbure. Pe stradă, dogoare și praf și mirosuri grele. Pe trotoarele umbrite de streșini, se strecoară domol câte un trecător. Somnolență și moleșală și uruitul surd de tramway.

Dar vine seara. Se lasă umbrele răcoroase peste oraș. În miile de ferestre deschise, se scaldă sclipitoarele raze de sus. Și pornește vieța să curgă pe toate străzile. Imbulzeală, sgomot, veselie. Un popor întreg răsuflă, după o înăbușire de o zi.

Serile aceste de vară au ceva anormal în ele, ceva nervos și precipitat. Se aseamănă mai mult unui bălcu cu lărmălaie și distracții primitive. Prin mahalale, țin chefurile până târziu spre ziuă, cu armonici și cântec de flașnetă. Iar în centru nenumărate grădini invită lumea la teatre, concerte, cinematografe și la unul din cele mai delicioase sporturi moderne, cum este patinajul de vară.

Nota dominantă pretutindeni o dă femeea. A știut ea poeta Sappho ce spune, afirmând, că vara bărbații sunt mai moleșiți și femeile mai pasionate de vieță. În adevăr, oriunde le-ai vedeă: în mersul lor grațios pe stradă, în râsul lor sănătos din grădină, în mlădierea corpului svelt pe aria patinajului... găsești un neobicinuit neastâmpăr și o caldă pasiune de a trăi.

Nu trebuie deci să te miri, când la distracțiile din grădini întâlnești un număr așa de mare de femei. Râsul și petrecerea în acest anotimp sunt pentru ele o necesitate organică. Glumele le fac un bine sufletesc. Umorul, sub orice formă, le înseninează. Și e de prios să mai spun, că o află foarte natural, ca ele să fie mai îngăduitoare chiar față de un umor mai primitiv și mai drastic și să nu aibă pretenții artistice exagerate. Scopul de a trăi și de a râde scuză toate mijloacele.

Da, e prea adevărat că față de piesele ce se reprezintă în grădinile, în cari aleargă atâtea mii de oameni de toate vârstele și din toate straturile, trebuie să fii foarte indulgent sub raportul valorii lor etice și artistice. Aproape toate sunt împrumutate, traduse sau

¹⁾ Din «Tara Noastră» 1909.

adaptate. Vodevilurile noastre de odinioară nu mai sunt satisfăcătoare, pentru gustul destul de rafinat de astăzi și eră foarte firească să se recurgă la străini, câtă vreme literatura noastră dramatică de orice gen nu reușește să înainteze. Subiectele acestor adaptări sau traduceri sunt obicinuitele conflicte familiare, cu tot comicul lor cunoscut: amoruri ascunse, divorțuri și împăcări, peripeții de aventurieri erotici și alte scene casnice din viața burgheză. Procedările autorilor sunt pretutindeni rudimentare: nici o psihologie, nici o necesitate de a se petrece așa lucrurile și nu altfel; scenele și evenimentele nu se leagă strâns de ele, ci sunt prilejuri de a plasa o glumă, un cuplet, sau un cuvânt de spirit cu aluzie la ceva de actualitate. Iar pentru producerea efectelor, neapărat nu se uzează de mijloace totdeauna pure și subțiri. Grosolănia ia adeseori locul umorului adevărat. Bufoneria înlocuiește comicul ce trebuie să rezulte din situații. Jocul de cuvinte prea transparent și forțat acoperă lipsa de spirit. Și multe desbrăcări în plină scenă, îmbrățișări, sărutări și scene de amor culinar, coboară piesa foarte mult din punctul de vedere estetic.

Dar, cu toate acestea, nu se poate tăgădui, că la urma urmelor, drăcia asta este cu totul inofensivă și că, privită mai de aproape, găsești multă naturalitate în ea. Piesa de vară nu vrea să fie nici artă, nici literatură, — ea vrea să distreze și să țină seama de trebuințele sufletești ale publicului. Este un gen ușor, burlesc sau grotesc uneori, care însă nu ține nici să moralizeze, nici să imoralizeze lumea, căci nu urmărește altă tendință decât râsul pentru râs.

Arta dramatică își are alt altar. În grădina de vară însă și în fața unui public, în care căldura de zi a aprins patima vieții, n'au ce căuta nici tragediile patetice, nici formele rigide ale comediei de salon. Aici tam-tamul, cântecul și batjocorirea prostiilor omenești sunt formele unui fel de artă convențională, ce ne prieste...

Se știe că Goethe, cu tot aristocratismul lui și cu toată adorația pentru arta superioară, avea obiceiul ca în fiecare Duminică de vară să facă, împreună cu Prințul de Weimar, excursiuni la țară. Când treceau printr'un sat și zăriau hora satului, făceau popas și săriau în joc cu țărani. Aici țopăiau, cântau și chefuiau în rând cu flăcăii, simțindu-se una cu dânșii. Și la una din aceste ocazii, tăvălindu-se prin noroiu, de râs și voie bună, a făcut Goethe celebra exclamare, primită mai pe urmă și în «Faust»:

Mir ist so kannibalsch wohl
Als wie fünfhundert Säuen...

Avea în simțirea sa ceva din *plus*-ul de sănătate animalică, ceva din prisosul de energie, ce nu se poate cheltui decât în cântecul și veselia de vară. Un astfel de sentiment goethean au de sigur mulți din cei ce știu să prețuiască serile de vară, după suferințele de-o zi.

DOMNUL CARE ADMIRĂ

CRONICĂ ¹⁾

Omul care admiră mi-a fost totdeauna nesuferit. L'am întâlnit la munte. Și în fața naturii mărețe, el găsiă un singur cuvânt: admirabil! L'am văzut la șes, în mijlocul lanurilor de grâu, legănate de vânt. Și impresia lui se rezumă în singurul: admirabil! La sfârșitul unui concert, la ieșirea din un Muzeu sau Teatru, după cetirea unei cărți: admirabil, admirabil!! Ei bine, e chinuitor acest om, cu ochii lui extaziați, vecinic covârșit de alții, vecinic supus celor văzute și atât de monocord în simțire și în judecată. El îți face impresia unei mașini de înregistrare admirativă, sau a unui manechin, care știe să execute numai două mișcări reflexe: să caște din gură și să bată din palme.

Natura și vieța omenească sunt însă foarte complexe. Ordinea, în cari sunt așezate elementele lor și în cari se manifestă diversele fenomene, nu este atât de armonică, încât orice privire a lor să te subjuge. Alături de floarea simetrică și strălucită prin culoarea ei, se târaște un viermușor. Alături de bucuriile omeneirii, suferința îi scurmă vecinic cărarea. Geniul însuș creiază alături de valori trainice și opere monstruoase uneori. Nu este deci ridicol să privești extatic numai la o parte a lumii practice? Nu este naiv să-ți scalzi sufletul într'o continuă mulțumire de pacinic și fericit burghez, fără a te răzvrăți împotriva a tot ce e banal și jignitor în jurul tău?

Dar asta înseamnă și o lipsă mare în vieța unui om. Admiratorul nu este numai un primitiv, ci mai ales un incomplet. II

¹⁾ Din «Țara Noastră».

~~99387~~

lipsește acel simț de analiză, care i-ar face cu putință să reziste mai ușor influenței unilaterale din afară și să privească mai larg și mai adânc. Ii lipsește simțul realității, care i-ar da o justă măsură de apreciere și ar imprimă oarecare siguranță convingerilor lui. Fără spiritul de analiză și fără simțul realității, oricicine rămâne un admirator superficial, fals sau interesant, și nu va putea să guste tainele frumosului din tot adâncul lor.

Vorbesc, neapărat, de acei admiratori cari prin vreo întâmplare, ajung să slujească opinia publică. Cum admiră o domnișoară, răzimată de umărul iubitului ei, un apus de soare, sau un răsărit de lună, o privește. Cum se încântă un cetitor nenorocit de o poezie a lui Ervin, este iarăș secundar. E o fericire nevinovată, pe care și-o poate permite oricine, pe socoteala lui. Dar când ceice informează lumea despre producțiunea literară și artistică sunt cuprinși și ei de acest miraj cronic, cestiunea ajunge a fi de interes public și trebuie relevată, căci acești informatori urmăresc scopul de a sugera și mulțimei afecțiunea lor. Și nimic mai contagios ca admirația.

Publicul nostru suferă deabinelea, pe urma acestei boale. Cărțile rele se vând, ca și cele de seamă; uneori mai bine. Pictorii tineri din București sunt luați cu asalt și câștigă cu miile, fără a se ști pentru cari anume calități. Cei din Minister decern unor scriitori, ca Tutoveanu, Dunăreanu, Frolo, băieți buni dar fără merite cunoscute, aceeaș decorație pe care o purtau numai Alexandri și un Odobescu. A dispărut deci măsura, puterea de a deosebi, a selecționa, a păstra un echilibru în gustul literar și artistic. Iar toate astea numai din pricina admiratorilor cu toptanul, a acestor clopote hodorigite, cari nu încetează să-și resfire zilnic cântecele lor de preamărire.

Să-i privim mai deaproape.

Pe cel mai fervent admirator îl găsim ca umplutură la gazetă, sau în coada vreunei ciuperci de provincie. Un nume care nu spune nimic, dar vrea să însemne ceva. El vine cu un șuvoiu de cuvinte, cari vor să fie tot atâtea flori, presărate în calea autorilor. Bun, serviabil, insinuant, dar de o rară platitudine și confuz lucru mare,—tributul lui de admirație e o nesfârșită bolboroseală. Cetiți, ca ilustrație în treacăt, recente articole din «Viitorul» asupra piesei d-lui Delavrancea:

«Drama d-lui Delavrancea nu ne dă o intrigă în acțiune, o acțiune în intrigă, ci o descriere în acțiune și o acțiune în descriere.

«Talentul d-sale, format, tot, din o putere de viziune extraordinară
«care zugrăvește nu descrie, când descrie, care vibrează când aude
«și ne face să vibrăm (când auzim), talentul acesta nu putea să
«desfășure intrigi și acțiune. Acțiunea și intriga la dânsul se schimbă
«în ceva foarte neașteptat: ciripitul, concertul primăverii, care e
«pe atât de stăruitor, pe cât de neașteptat; fenomenele naturii:
«soare, nori, fulgere, tunete».

Punct. Din astfel de vorbărie se țese admirația acestui *frater confusissimus* și a altora ca dânsul, dela reviste și ziare, cari își aruncă pleava superficialității în ochii cetitorilor.

În timpul din urmă s'a ivit apoi o altă și până acum necunoscută specie de admiratori. Sunt cei de meserie, cei însărcinați anume să se extazieze. Casele de editură, între cari s'a ivit acum o firească emulare, își au recensenții lor cu contract, cum teatrele își au uneori clacherii oficiali. Acești recensenti sunt obligați a uză de toată puterea magică a cuvântului. Clopotarul «Minervei» de pildă cade în brânci și face șaptesprezece temenele înaintea cărților institutului de editură, la care lucrează. Tonul lui superlativ, tautologiile nesfârșite, clișeele admiratoare întrebuițate la toți deopotrivă, arată de departe pe admiratorul din oficiu. Și ridicolul e, că lauda nu o distribuie pentru părțile cari merită o reliefare. Pe poeta Natalia Negru-Iosif nu o laudă pentru naturaleta și simplitatea poeziilor ei, ci pentru «ntreaga *filozofie* (!) sentimentală a poetei, «filozofie romantică *trăită* (!) intensiv, în cutele cele mai tainice ale «sufletului și manifestată majestuos și plastic». Pe d-l Vlahuță nu-l judecă cu obiectivitatea meritată de un talent consacrat, ci în acest ton de oribilă emfază:

«Una din calitățile cele mai frumoase ale personalității d-lui «Vlahuță este cultul său statornic pentru arta poeziei. Din mai toate «poeziile d-sale răsare, ca un parfum discret, dar pătrunzător, conștiința sa de «poet al artei», de ales al firei și al vieții, de apostol «al frumosului, în această lume a păcatelor urite (fiindcă sunt și «păcate frumoase! Red.). Această conștiință înaltă, ea însăș do-«vadă a puternicei personalități, este arma totdeauna biruitoare a «sufletului de artist; ea cucerește slava și lovește de moarte pe duș-«man; ea pleacă la semnul ei magic lumea de suflete însetate de poezia «vieții; ea deschide omenirii cerurile fericirilor închipuite»...

Și-i trage înainte. Harababura asta de cuvinte se chiamă admirație comercială, pe care regretăm a o vedea introducându-se

sistematic în presa noastră zilnică. Punerea criticii în serviciul comerțului e o atingere a demnității cauzei, pe care informatorul literar o reprezintă.

Am lăsat la sfârșit pe admiratorii cei mai periculoși. Aceștia sunt vânătorii de clientelă și de popularitate, cari, speculând slăbiciunea omenească, umflă valorile, scot nulități din pulberea necunoscutului și se înconjură cu ele în scopuri personale. Publiciștii de carieră, ca și oamenii politici, au nevoie de platforme, de acoliți cari să le sprijinească intențiunile de a ajunge. Și cum mijloacele acestor publiciști de obicei nu pot fi altele decât cuvântul și admirația, ei dau din belșug, căci vorba e ieftină, creează mărimi de toate rangurile, scriu articole, țin conferențe, laudă la Facultate, agită pentru credincioșii lor: admirabil, admirabil!... Dar, firește, situația se schimbă uneori. Literatura, ca și politica, își are fluctuațiunile ei, cu întunecimi și înseninări. Se săvârșesc și aici trădări și necredințe. Și urmarea este, că după fiecare trădare se întâmplă și o revizuire în conștiința demagogului admirator: «talentul masiv» de ieri devine «deslănat»; «marile, aș putea zice chiar înaltele calități poetice» ajung peste noapte să fie «neîngrijite». Nu-i așa că e în adevăr «admirabil»? Numai de cetitori mi-e milă, căci în mintea lor, a acelora cari cred în cuvântul scris, ca în Biblie, se produc un haos, o desorientare completă...

G. P A N U

«Amintiri dela «Junimea» din Iași». Vol. II. București, 1910. 396 pag.

Până de curând credeam, că cele mai limbute însușiri, pentru povestirea de amintiri și de anecdote, le are românul bănățean. Căci este într'adevăr extraordinar, cât de mult îi place Bănățeanului să divănească, sau să sporovăiască. Dacă vei cuteză să-l întrerupi, când se găsește el în vervă, sau dacă te simte că umbli să-i scurtezi povestirea prin vreo întrebare cicălitoare, el îți ripostează numaidecât: «Bine, bine, dar stai să vezi ce s'a întâmplat mai pe urmă!»...

Mărturisesc însă că nici Moldovenii nu se lasă mai pe jos și că d-l G. Panu, cunoscutul povestitor de amintiri dela «Junimea» din Iași, este în această privință mai imperturbabil ca cel mai loc-

vace Lugojan. După kilometricele d-sale excursiuni și incursiuni pe tărâmul amintirilor literare din întâiul volum, iată-l pe unchiașul sfântos cu o nouă culegere de «suveneri de-ale juneței», cum le-ar fi zis C. A. Rosetti.

Neapărat că generația noastră știe să aibă tot respectul și toată recunoștința față de evocatorii și luminătorii trecutului de lupte și de frământări intelectuale. Nu va fi însă cu supărare, dacă de data asta, pentru felul acesta de expunere lăncedă și târăgănată, pentru cheltueala asta mare de spirit obosit, nu vom manifesta un entuziasm mai pronunțat.

Getind aceste pagini, ultima noastră impresie este regretul că d-l Panu s'a apucat atât de târziu să-și scrie amintirile. Căci gândul d-sale acum nu mai pare a avea consistența necesară. Firele se împreună, se distramă și se întrerup la voia întâmplării. Parantezele se deschid și se închid fără legătură. Aceleași figuri retorice, aceleași observații stereotipe revin mereu. Pe Bodnărescu îl etichetează de mai multe ori cu aceleași cuvinte. Pe Lambrior și pe Creangă și pe alții, deasemenea. Despre sine, d-l Panu ne spune în nenumărate rânduri, că n'a cunoscut limba slavonă și-și aduce de nenumărate ori cu drag aminte despre chipul cum d-sa, un debutant, a știut să lupte cu succes contra uriașului Hașdeu. Iar, precum vedeți, aceste continue tautologii, aceste naive autoexhibițiuni poartă prea multe semne ale unei vârste târzii, când opere literare încheigate nu mai pot fi concepute, din cauza infidelității memoriei și a neputinței de a evita neglijențe stilistice. Și ne pare rău, că acest prolix povestitor n'a reușit să dea o haină mai ordonată, mai artistică chiar, gândurilor sale retrospective.

Cât pentru fondul amintirilor, ce să zicem? Trebuie, negreșit, să-l luăm așa cum se prezintă, neavând mijlocul de a putea controla în toate, care este adevărul și care partea de fantazie. Vom trece deci înainte peste figuri cu totul secundare, ca Tassu și Paicu și alții, a căror ființare n'a avut nici o atingere cu literatura. Vom urmări cu atenție câteva trăsături parțiale de-ale scriitorilor mai cunoscuți, ca Șerbănescu și Eminescu, și nu ne vom putea mira îndeajuns de faptul că d-l Panu nu reușește să fixeze definitiv și complet niciuna din figurile aceste. Vom ceti apoi cu destul interes un expozeu aproape burlesc al intimităților familiei junimiste, precum și prea cunoscutele epizoduri cu păcălelile lui Hașdeu. Deasemenea au valoare informativă ideile estetice din «saltarele» Junimei

și în deosebi capitolele despre muzică, pictură și religie. Găsim însă în mod hotărît, că povestea fără sfârșit cu «Revista Contemporană» este tot ce poate fi mai deslănat, în cadrul acestor amintiri, și că cele mai multe din amănuntele d-lui Panu, fie ca spirit, fie ca pură umplură, puteau foarte bine să fie reținute în cutioarele tănuite ale memoriei sale. Și mult ne împiedică în urmărirea aprecierilor d-lui Panu multele contradicții. Așa, de pildă, pățim cu Șerbănescu, pe care îl numește într'un loc «Petrarca al Românilor, care a cântat amorul ca nimeni altul la noi», și, cu toate astea, îi zice în aceeaș pagină, că nu este decât «un fabricant de versuri, la care nu vezi nicăiri o inspirație adâncă, căldură, convingerea unui sentiment»... Petrarca — «fabricator» de versuri!

Se întâmplă însă ca d-l Panu să iasă de sub orizonturile deacum 30 de ani și în aceste cazuri, puține ce e drept, convorbirile d-sale sunt și mai neîndemânatece. Actualitatea d-sa nu o cunoaște și nu o mai înțelege și tot ce scrie despre cei de astăzi sunt afirmări gratuite. Așa, de pildă, nu este adevărată credința d-sale, că «actuala generație nu trăiește din propriile resurse, ci din spiritul și inspirația celor deacum 30 de ani». Nu este serios să afirmi că dela Eminescu încoace «niciun poet n'a avut așa personalitate, ca să se desbrace de școala lui Eminescu», câtă vreme e cunoscut, că un Coșbuc, un Goga, Anghel și Iosif au mers pe căile lor, creind prin originalitatea talentului lor. Nici nu este o probă de orientare, a mai susține astăzi, că «Eminescu a scris puțin, fiindcă are uvraje puține». Deasemenea socotim, ca o lipsă de bun simț, părerea d-lui Panu, că ideile politice ale lui Eminescu ar fi fost «absurde» și că autorul articolelor din «Timpul» ar fi fost «lipsit de cel mai mic simț politic». Ridicolă ni se pare și teoria d-lui Panu, adresată scriitorilor de azi, că «în genere un autor trebuie să scoată un volum în fiecare an». Nu mai puțin hazlie este încercarea de a trece, probabil după Riria, pe Radu Rosetti printre poeții de valoare de astăzi. Și la sfârșitul acestor observațiuni și reproșuri, ne luăm voie a adăuga și o mică rectificare pentru d-l Panu. Afle dela noi, că autorul romanului istoric «Cu paloșul» nu este nicidecum «tânărul poet de talent» Radu Rosetti, cum afirmă d-sa (la pag. 148), ci însuș istoricul bătrân Radu Rosetti, cu care d-sa actualmente se află în polemică acerbă în jurul altor probleme...

După acest laconic rezumat al operei d-lui Panu, rezultă clar, că toate afirmațiunile d-sale și tot puhoiul de amănunte nu pot

să fie folositoare marelui public, decât trecute prin filierea unei selecțiuni precaute și a unei rezerve pricepute. Cartea aceasta nu voește să fie în mod strict o operă de artă, nici o lucrare de informație sigură asupra trecutului. Ea este pur și simplu un prilej de distracție individuală a unui enciclopedist îmbătrânit, care simte o plăcere să se înfășoare în lumina roză a trecutului său și să și-l reconstruească după cum îi convine, mai punând și câte puțin fard peste paginile sale. Nu degeaba autorul ne spune, că imaginația lui Jules Verne «a avut o mare influență asupra ideilor mele din tinerețe».

MIHALACHE

*«In deinem Gehirn
Rumort es und knackt.
Ich glaube da wird schon
Dein Koffer gepackt.»*

Când zici astăzi Mihalache, pare că ai pronunțat o grosolanie. În case mai bune, între oameni cumsecade și prin reviste cu oarecare gust nici n'ar trebui să se rostească această vorbă, căci vine cu rușine. Sună așa de greoiu și de voluminos, pare-că ar cuprinde tot ce e vulgar și obtuz. Aduce cu sine ceva din atmosfera îmbâcsită de mahala și toată lărmălaia mediului mitocănesc.

Și omul e ca și porecla lui. Când îl vezi pe domnul Mihalache Dragomirescu, cu cervicea aceea îndărătnică și înțepenită pe două spete de muncitor în port, cu ochii aceia spălăciți și rătăcitori în neant, cu mișcările acele de băcan hrănit și cu râsul cel spart și desordonat, îți face impresia unui primitiv încăpățânat, în ochii căruia frumosul nu se răsfrânge și în fața căruia emoțiile nu lasă urme, nici spiritul nu o luminează. Privindu-l, așa ca materie informă, te cuprinde mirarea, cum omul acesta a fost tolerat atâta timp la masa bogaților, să se hrănească cu fărâmiturile intelectuale ale «Junimei», și cum din contactul cu acei nobili și plini de simțăminte domni, n'a reușit să-și diferențieze câtuș de puțin simțirea, ci și-a păstrat cu sfințenie tot instinctul, toată brutalitatea și toată gama de alte insuficiențe.

Acesta e omul, și ca dânsul e și scriitorul Mihalache. Căci orice am face, omul și scriitorul sunt una. În scrisul fiecăruia vibrează celula vieții, și fiecare pagină e chipul unei anume stări de suflet. În fiecare articol de Mihalache, se simte cum îi vibrează celula, ca

o mână carnoasă pe claviatura stricată a unui harmoniu dogit. Dintre rânduri îi vezi răsărindu-i fața bucălată, acoperită de un rânjet ferice, și îi auzi glasul lung de clopot crăpat, sunând într'o dungă, cu șgomot și desperare.

Și lumea aleargă. Aleargă ea și la alte comedii, la cel cu panglicele din bâlcu, la cel mai tare om din lume, la omul cu cap de vițel și la cel cu marfă mai bună. Cum eră să nu treacă și pe la cortul lui? E îmbulzeală în jurul cortului și Mihalache tot dă din graiu, ca o țurcă flecăreață. Torrentul lui de vorbe curge și cel de gânduri stă pe loc. În jurul lui se produc rumoare și răs și glume. Copiii fac haz de limbagiu-i încurcat, femeile-și fac cruce de-atâta sărăcie de duh, bărbații dau din cap de-atâta îndrăzneală și doftorii îi pun mâna la cap și-l întrebă de sănătate. Iar el, el, marele inconstient cum am zice, aude pocnet de bătă în cap, vede atmosfera de ridiculizare în jurul lui și dă drumul râșniței și macină mai departe liniștit, sughițând numai uneori, îndesat, ca un om călcat pe bătătură.

Dar e critic și scrie mereu și, cu mândria fudulului iresponsabil, iscălește mereu. Ici laude nesăbuite, de-ți crapă obrazul de rușine, colo atacuri triviale și fără măsură și pe deantregul o continuă bolboroseală, ca la orice individ, căruia noțiunea și greutatea cuvântului rostit îi lipsesc. Prin un fel de autosugestiune însă și prin tupeul propriu oricărui om cu nerv de odgoane, el se crede merit la un rol cultural și nu desarmează.

Și iată-l acum, făcându-și bilanțul. Într'un articol «Un pas înainte» din revista «Convorbiri critice» își rezumă prodigioasa activitate și vestește lumii rezultatul grandios al scrisului său. E ca și cum ai ceti un apel al bietului Geblescu către alegătorii săi mehendițeni, și poartă toate stigmatetele acestuia: acelaș stil, aceeaș zăpăceală, aceeaș grandomanie și aceeaș bătaie de joc la adresa bunului simț elementar.

Cică de vreo câțiva ani încoace, Mihalache ar fi reușit prin revista sa să schimbe toată fizionomia literaturii de azi și să răstoarne valorile stabilite. Prin pana sa genială ar fi «detronat pe d. «Iorga de pe scaunul criticeii», întronându-se pe sine. «În acelaș timp «cu detronarea d-lui Iorga s'a făcut și detronarea d-lui Goga», ridicându-se în scaun d-nii Corneliu Moldovan și Cerna din anturajul d-sale. În locul lui Sadoveanu, Mihalache așează pe prâzlea prozei din urmă, pe d. Dragoslav, «cel mai original atât ca formă și ca fond». Iar această oribilă răsturnare a faptelor, d-sa o dovedește prin afir-

mațiuni, găsind, de pildă, că un roman al lui Sadoveanu este de «o valoare destul de îndoelnică», pe când o povestire a d-lui Dragoslav «o capod'operă a genului», și constatând că poezia «Sahara» de G. Gregorian ar «fi putut fi o capod'operă», că episodul dramatic de Smolsky este «aproape o capod'operă» și că «rar se găesc în literatura universală culori mai vii» ca în o poezie a d-lui Corneliu Moldovan... Și câte alte nebunii!

Locul însă unde Mihalache își pierde cu totul frânele cugetărei și unde, într'un extaz de iubire de sine, își bate mai tare în piept, este pasagiul, în care se compară cu d. Maiorescu. Zice că evoluția provocată de «Convorbiri critice», cu multele detronări și întronări și cu nenumăratele «capod'opere» de Smolsky și Gregorian, constituie un merit mult mai însemnat ca al d-lui Maiorescu, care odinioară relevase calitățile lui Eminescu. Și asta pentru că d. Maiorescu, «nu lucră singur, ci eră oarecum reprezentantul critic al unui întreg cerc de oameni culți și superiori», pe când d-sa, d-l Mihalache, cutoatecă în jurul său se produceau detronări și capod'opere, nu aveă pe nimeni și «nu se sprijiniă pe nimic, decât pe convingerea lui», — desigur sprijinul cel mai nenorocit pe care puteă să-l aibă.

Sărmanul Mihalache! S'ar păreă că tot articolul nu este decât un vis frumos al d-sale, cu izbucniri delirante. Căci la urma urmelor, cum eră să detroneze el pe cinevă? El, al cărui nume deșteaptă un zâmbet ciudat, cu ce putere demonică socotiă că e înzestrat? Care eră forța suprafirească de argumentare, care verva în expunere și frumusețea formei literare, ca scrisul lui nenorocit să exercite un dram de înrăurire asupra cetitorilor? Vai, e numai părere; totul e numai rodul unei gândiri tulbure și chinuite, numai iluzia unui maniac incorigibil.

Puăh! Ce umilire să tolerezi în mișcarea literară spirite așa de vulgare și de încâlcite. Fiecare cuvânt, fiecare gând al lui e plin de noroiu și te murdărește. E ca și când ai da drumul să intre'n biserică o ființă prihănitoare, ieșită din mocirlă. Fraților, voi cei înzestrați cu «capod'opere», — ce caută omul acela cu opere, însă fără cap, în rândurile voastre?

N. C A R T O J A N

«Alexandria în literatura românească». Lucrare premiată de Universitate. București, 1910. 101 pag.

Povestirea despre Marele Alexandru Machedon, atât de mult răspândită în poporul nostru, a fost subiectul unei reușite cercetări a d-lui N. Cartoian, tânăr profesor în București. Contrar manierei ușoare de improvizator a d-lui Haneș, d-l Cartoian ne dă o monografie temeinică din trecutul literaturii noastre populare și ne surprinde cu un aparat bogat de cunoștințe, de izvoare dela noi și deaiurea, făcând astfel onoare întâilor noștri cercetători pe acest teren al vechiului folclor comparat, răposatului Hașdeu și lui Gaster.

După ce face geneza minunatei povești, arătând cum s'a format ea din textele istoriografilor lui Alexandru Machedon și din elemente egiptene și asiro-babiloniene, autorul ne spune că textul primitiv al legendei s'a pierdut, dar că se cunosc alte 20 de texte vechi, păstrate în manuscrise pe diverse biblioteci din Europa. Din imperiul bizantin, unde s'a format, romanul a apucat trei drumuri: spre popoarele romane, germane și spre cele slave și numai mai târziu spre cele din Orient. La noi, Românii, s'a ivit mai întâiu într'un manuscris sârbesc, care a fost tradus în Ardeal. Traducerea aceasta, copiată la 1620 de popa Ioan din Sâmpetru și găsită la 1860 în comuna Micăsasa, d-l Cartoian o analizează din punctul de vedere al vechimei și al dialectului, o pune apoi în paralela cu texte ulterioare și din toate reconstituie un prototip, o schemă pe care o reproduce. În tipar Alexandria a apărut în românește la 1794, de translatorul Dimitrie Iercovici, din Sibiu.

Aceste informațiuni amănunțite și comentariile lor, făcute cu mult aparat și cu deosebită intuiție, elucidează în mod desăvârșit întreaga problemă a popularei legende și ne dovedesc cât de necesară este migăloasa activitate pe terenul vechi noastre literaturi.

PETRU HANEȘ

«*Studii de literatură română*». București, 1910. 250 pag.

Când este vorba de d-l P. V. Haneș, un fecund autor de cărți didactice de limba română la București, nu putem să nu zâmbim de faimoasa caracterizare cu care, într'un manual al său, ne-a prezentat vieața poeților Vlahuță și Coșbuc:

«D-l Al. Vlahuță — scrie profundul biograf—ocupă astăzi un loc de funcționar în administrația Cassei școalelor. Acum câțiva ani luă parte activă la publicistică, fie colaborând, fie conducând re-

viste. D-l Gh. Coşbuc este colegul de funcţiune al d-lui Vlahuţă la Cassa şcoalelor şi este originar din Transilvania, unde a scris prin diferite ziare şi reviste...».

Din păcate tonul acesta de cea mai sacră simplitate dăscălească şi forma aceasta vulgară de a se exprima în materie literară, le regăsim dealungul tuturor «studiilor» deacum ale d-lui Haneş. Alegem la întâmplare:

«Deobicei se aminteşte ca şcoale literare (observaţi gramatica!) «societatea «Junimea», înfiinţată la Iaşi în 1867, având ca critic «autorizat pe d-l Maiorescu, apoi şcoala lui Haşdeu, sau şcoala «Re-vistei Nouă» şi şcoala d-lui Gherea, sau a revistei «Contimporanul». «Alte şcoale literare mai vechi nu se amintesc, zic, de obicei. Cu «toate aceste au mai existat una la finele secolului al XVIII-lea, «pe la 1780, acum vreo sută şi treizeci de ani (observaţi socoteala!) şi «alta la jumătatea secolului al XIX-lea, pe la 1840, acum vreo 69 «de ani (socoteala iarăş exactă!) Şcoala dela 1780 este cunoscută «sub numele de şcoală latinistă...» etc., etc.

Cu chipul acesta îmbăcsit şi primitiv de a scrie, d-l P. V. Haneş serveşte amatorilor diverse cercetări, mărunţişuri cronologice, împărţiri pe capitole şi clasificări. O parte a cărţii conţine fragmente literare din trecut şi manuscrise inedite, cari care repede gloria ori-cărui cercetător. În alte pagini găsim, lucrări şi îndemnuri din Seminarul de filologie, cari poartă încă urmele proaspete şi sfatul binevoitor al profesorului — «am avut ocaziunea să cunosc prin «d-l Densuşianu o broşură!» — şi toate la un loc constituiesc o serie de aride şi elementare lecţiuni pentru minorii intelectuali. Genul acestor lecţiuni nu se poate defini, neavând un caracter pur filologic, sau un altul pur literar. E ceva hibrid în ele, d-l Haneş fiind un tip intermediar între «gramătic» şi istoric literar.

Probe de hărnicie ne dă d-l Haneş, desigur. Notiţele şi extrasele d-sale îşi au ele interesul lor. Dar pentru a le închege pe acestea în capitole rotunzite, se cere între altele şi o seamă de talent literar în expunere şi un spirit oarecare de sinteză şi aceste însuşiri îi lipsesc deabinele d-lui Haneş. Şi istoriograful, fără stil şi fără pasiune caldă pentru subiectele sale, rămâne un simplu înregistrator, sau un profesionist din industrie.

Părţile cărţii în cari d-l Haneş devine cu totul inutil sunt cele referitoare la literatura modernă. Ochiul, care se mărgineşte la prăfuitul manuscris din vreo arhivă, nu ştie pătrunde în sufletul scrii-

torului. Valoarea lui Vlahuță o judecă după partea lexicală a limbii lui și după rangul ce-l ocupă la Cassașcoalelor. La Sadoveanu găsește că «întrebuințează expresii prea moldovenești». Și într'un articol se laudă, că d-sa face adevărata cultură estetică a elevilor săi, analizându-le producțiile poetice incoloro și puerile ale unui tânăr versuitor, Al. Gherghel!! Pe tinerii efebi dela «Vieța Nouă», cari «dacă nu s'au impus încă, se vor impune în curând» pe Ervin și pe alți iluștri necunoscuți, d-l Haneș pune mare preț, ceea ce, ca elev al d-lui Ervin, nici nu-i șade rău, dar e absurd cu siguranță.

Pentru spiritul strâmt și unilateral cu care vorbește de trecut, cât și pentru perfecta sa neputință de a tălmăci rostul și valoarea manifestărilor literare mai nouă, găsim că «studiile» d-lui Haneș sunt la un nivel inferior: umplutură, sfătoșenie și superficialitate.

DĂRI DE SEAMĂ

I. ROMANE

M. SADOVEANU

«Apa morților». Roman. București, 1911. 346 pag. în 8°.

Am credința, că d-l Sadoveanu poate fi astăzi socotit printre acei puțini scriitori români, cari au motive binecuvântate de a fi mulțumiți pe deplin cu succesele lor. S'ar părea chiar, că în cecece privește intimitatea cu cetitorii săi, d-sa nu are concurent printre scriitorii noștri în viață. Cărțile i se vând într'un număr enorm de exemplare și ediții. Mai săptămânile trecute, vreo patru volume reeditate i-au fost puse din nou în circulație, și, împreună cu ele, și romanul acesta din urmă, «Apa morților».

În ce parte a scrierilor sale trebuie să căutăm farmecul special al prozatorului nostru asupra mulțimii cucerite, nu este greu de stabilit. Cetitorul, fără deosebire de classă și de cultură, se supune numaidecât șirului de însușiri individuale ale acestui autor. Povestirea lui se mișcă firească și ritmică aproape, și câștigă repede atențiunea desăvârșită a fiecăruia. Figurile lui variate și originale surprind și înlănțuesc, prin modul cum se oglindesc într'ânsele diferitele fețe ale vieții reale. Epizodurile cele multe și nesfârșitele situații romantice, în cari sunt încadrate, dau firului întreg de acțiune o coloratură simpatcă și creiază o atmosferă suportabilă, chiar și când e vorba de fenomene mai brutale ale naturii omenești. În fiecare bucată ne aduce ceva nou, sau cel puțin stări de suflet, relevate sub o nouă formă, cecece înseamnă un rar talent de producție, în vremea de astăzi, când atâția poeți și prozatori tineri se reproduc mai mult, decât creiază.

Romanul de față se caracterizează prin aceleași însușiri. Ca operă de artă, desigur, nici «Apa morților» nu este mai presus de volumele anterioare și n'am putea afirmă nici atâta, că, în direcția romanului, volumul acesta înseamnă o culme, la care d-l Sadoveanu ar fi în drept să se oprească. În acest scop îi lipsesc încă o unitate mai strânsă a compoziției și o putere mai mare de contopire armonică a tuturor epizodurilor. În țesătura întregă, tot mai sunt lacune,

sau digresiuni prea mari în chestiuni secundare, cari nu se leagă psihologiceste direct cu ideea conducătoare. Aceste abateri pot fi magistrale uneori, pot să fie gustate de cetitori, dar păcătuiesc evident împotriva splendidei simplități în desfășurarea problemei romanului însuș.

Iată chiar la început. Sunt interesante scenele de politică provincială, cu cari pornește povestirea. Răfuielile între cele două partide din orașul Săveni; icoana posomorită de neglijențe, săvârșite prin victimele faimosului politicianism de tarabă; cafenelele cu înjurături și tachinări și cu scaune stricate în ciocniri, sunt tot tablouri reușite și tot moravuri bine satirizate, dar pe-alocuri ele totuș fac impresia unor încărcări prea mari și prea puțin netezite. Chestiunea aceasta de administrație comunală nu se leagă direct cu subiectul însuș, și putea fi foarte bine plasată cu altă ocazie. În literatura de gen psihologic, cum este și romanul acesta, balastul, care nu are niciun rol determinat, constituie mai mult niște pagini de mântueală.

Și în mare parte găsim cam străin de firul povestirii multele și detailatele scene de vânătoare, pe cari autorul tot ni le mai expune cu humorul său, pentru a ne distra, însă nu pentru a contribui cu ceva la conflictul însuș al romanului. Predilecția d-sale, pentru aceste născociri șugubețe de vânători fanfaroni, o cunoaștem din volumele anterioare și le cetim cu plăcere, dar nu în cazuri de întrerupere ca aici, când abia mai așteptăm să intrăm în miezul intrigii amoroase, de pildă.

Ceeace deasemenea ni se pare cam prea îmbelșugat în colori saturate și în genere un sistem realist prea practic de a-și prezenta personagiile, este stăruința, dovedită aproape față de fiecare din eroii și eroinele romanului, de a zugrăvi, până în cele mai mici detalii, înfățișarea lor exterioară, din creștet până în tălpi, și de a nu prefera un procedeu psihologic, lăsând ca tot ce este caracteristic și deosebitor în personalitățile de căpetenie să răsară lămurit din faptele lor, din cuvintele proprii și din mentalitatea lor și nu din o fotografie măiastră.

Cu aceste rezerve, intrăm acum în expunerea subiectului, al cărui schelet se reduce nu atât de mult la o serie de fapte, ce se urmează succesiv înaintea noastră, ci mai mult la un șir de reflexiuni retrospective asupra lor. Bazele romanului se află într'un timp petrecut înainte de începerea cărții. La moșia din Adâncata, un sat

din Moldova, își avea gospodăria sa un răzeș vajnic, bătrânul Mateiu Dumbravă, simbolul virtuților și deșteptăciunii țaranului român. Și răzeșul Dumbravă avea o fată, pe care o mărită după un boier din orașul Săveni, cu numele Vasilică Popazu, un taler cu două fețe și un tip brutal, cu toată fățarnicia lui. Din această căsătorie se nasc un băiat subred și epileptic, Panait, și o fetiță firavă, frumoasă și visătoare. Dar murindu-le mama, părintele copiilor se însoară a doua oară, își bate pe Panait și-l maltratează, gonindu-l delacasă, iar pe Maria, fată-sa, o mărită la 15 ani după ofițerul pensionar, maiorul Stahn, un bețiv și un istovit din acelaș oraș.

Acestea s'au petrecut, așa zicând, în avantscenă și numai în urmă își pornește d-l Sadoveanu firul subiectului. Capitolele prime ne introduc în diferitele interioare și moravuri din orașul Săveni, cu evidente tendințe satirice. Maiorul Stahu și tovarășii lui de chef, printre cari și tânărul proprietar, boierul Voinea dela Plopeni, stau la taifas asupra politicei mărunte și a minunilor vânătoarești. Dintru început vedem contrastul cel mare dintre figura doborâtă și trecută a maiorului Stahu și între boierul de rasă viguroasă și expresia tinereței, care e Voinea. Și nu este o simplă întâmplare, că, în fața acestei scene, trece ca o umbră, tânăra Marie, soția nefecitită a lui Stahu, care vede întâiașdată pe Voinea.

Din sgomotul acesta al unei societăți semiculte, înfundată în obiceiuri sociale de tranziție din orașul provincial, autorul ne transpune în camera solitară a Mariei Stahu, care în orele nocturne își plânge cu desgust sila de a sta lângă acest bărbat, iubitor de o viață desfrânată. Înaintea ochilor ei se petrece un trecut mișcat, «clipe de lumină veneau să mângăie ceasul de încremenire și de mâhnire al Mariei Stahu; izvorau ca dintr'o negură, treceau, se depărtau, ca umbre în visuri». Dela prietene aflate despre fericirea casnică a altora și asemănându-și viața cu visurile ce avusese în tinerețe, ea plânge rîuri de lacrimi pe ruinele acelor visări ideale, la cari n'a avut fericirea să străbată încă. Este, ce e drept, ceva vag, ceva bolnăvicios în scena asta melancolică și exasperarea Mariei e descrisă și mai viu în clipa de contrast, când bruta de Stahu, îndemnat de beție și de plăcerea simțurilor, intră sgomotos, ca să profaneze liniștea altarului acestei biete femei.

Aici avem punctul culminant al întâiului conflict. Și e preziua sărbătorilor Invierei, pe care, împreună cu serviciul bisericesc, d-l Sadoveanu o descrie cu o adevărată cucernicie. La casa lui Stahu

a picat, ca oaspe, bunicul Mariei, răzeșul bătrân dar chipeș și luminos dela Adâncata, Mateiu Dumbravă, singurul suflet, de care Maria eră legată prin copilărie și prin dragostea ce-i păstră. Tristetea nepoatei îi dă de bănuț și după o întâmplare cu totul brutală, petrecută în noaptea Invierei, în care rătăcitul Panait a fost bătut în obraz cu un cuiu de fier de tatăl său, Vasilică Popazu, bătrânul Dumbravă își ia nepoții, pe Maria cea hotărîtă să divorțeze și pe nefericitul epileptic Panait și-i duce la țară.

Intrăm acum într'o atmosferă mai curată, mai sănătoasă. Cu măiestria, pe care i-o cunoaștem cu toții, d-l Sadoveanu ne desfășoară un grandios tablou idilic dela țară, din jurul gospodăriei ordonate a moșului Dumbravă, cu un sfârșit de primăvară, cum prea puține s'au fixat în proza noastră. În mediul acesta, se înseninează și gândurile Mărioarei și-i vine inima la loc. Boierul tânăr Voinea, dela Plopeni, e numai la o distanță de o poștă și vine zilnic, pe calul său negru și înspumat. Adevărata fericire se ivește și pentru dânsa. Încă odată însă orizontul se tulbură. E clipa în care epilepticul Panait își târăște propriul părinte către «Râpa-lui-Vodă» și se năruie cu dânsul în prăpastie.

Ne apropiem cu încetul de sfârșit. Trec lunile de doliu. Sub puterea de îngrijire a bătrânului răzeș și sub ochii veghetori ai lui Voinea, Maria se face bine. Întâlnirile ei idilice cu Voinea se reiau. Firea își face datoria și o nouă cununie deschide Mariei calea spre fericirea visată.

Aici, după părerea mea, romanul propriu zis e terminat. Vintovații au fost pedepsiți, după toate regulele logice morale. Cei slabi au căzut biciuiți de patimile lor. Maria îl iubește pe Voinea, iar Voinea pe Maria și s'au găsit pentru totdeauna. Îi mai rămânea autorului o singură datorie de îndeplinit: cum rămânem cu «Apa morților?» Aceasta a sfârșit-o în ultimul capitol și să ne dea voie să privim acest sfârșit ca o greșală împotriva consecvenței psihologice a întregii cărți. Căci urmărind cu atenție înlănțuirea întregii acțiuni, se observă cu siguranță o intenție a d-lui autor, de a pune față în față două curente, sau două tendințe. Pe de o parte d-sa ne oferă viciața din orașul de provincie, cu toate corupțiunile ei politice și sociale; iar, ca antiteză, ne culorează așa de simpatice curățenia și liniștea dela țară, pentru care face o adevărată propagandă, negăsind decât cuvinte de preamărire pentru mediul răzeșului Dumbravă. Impresia pe care și-o lasă această tendențioasă

paralelă nu se poate tăgădui și natural ar fi fost, ca revenirea la țară și întâlnirea cu Voinea, un tip de sănătate și de vigoare, să rămână o soluție mulțumitoare definitivă pentru Maria și sfârșitul să se rotunzească armonic, odată cu rezolvarea conflictelor și cu încetarea motivelor de suferință ale acestui suflet.

Dar suntem surprinși de un capitol de încheiere, în care Maria ne este prezentată într'un nou ipostaz. După doi ani de fericită căsătorie, o regăsim iarăși torturată, reflexivă, simțindu-se nenorocită fără vreun motiv plausibil. Vieța monotonă dela țară o chinuște, contrar oricărei așteptări. «Aspirația sălbatică (?) către ideal, îi stoarce lacrimi, cari aveau un gust ca de sânge». Și în starea asta de neînțeleasă semi-histerie, interesanta Mărioara termină visul prin o viziune. La o depărtare mare îi apare mirajul de Fata-Morgana, numit de poporul nostru «Apa morților». «Ce bine răspunde numele acesta nădejților vieții mele», — oftează Maria la sfârșitul cărței, lăsându-ne nouă, cetitorilor, o nedumerire vădită, în ceea ce privește motivul supărării ei. Iar gestul acesta de încheiere al d-lui Sadoveanu e, fără îndoială, cea mai puțin motivată parte a romanului.

B. P. HAȘDEU

«*Ursita*». Roman. București, 1910, (Ed. «Minerva»).

O popularitate propriu zisă n'a avut Hașdeu niciodată. Cu toată lupta sa pentru românism, fie că n'a voit, sau că n'a avut stăruința necesară, n'a reușit să se înstăpânească pe opinia publică a straturilor mai largi. Dar în judecata critică a cărturarilor e de mult fixat. Aici el are un loc de onoare, căci nu arareori se aude afirmându-se că Hașdeu înseamnă o expresie a geniului neamului nostru.

În adevăr, Hașdeu reprezintă una din cele mai cuprinzătoare minți din câte am avut. Fiu al unei epoce, care ne-a dat un șir de talente universale, râvnitoare de a deschide mai multe drumuri deodată, Hașdeu se deosebește de contemporanii săi prin faptul, că nu a rămas un simplu și însuflețit diletant în toate, căci a creat opere de seamă și cu pecetea de originalitate în fiecare direcție. În filologie: el a trecut pe terenul îndrăzneț al comparațiunei. În istorie a introdus critica izvoarelor și cunoștința documentelor străine. Iar în literatură a propagat neîncetat principiul revenirii la literatura populară, «căci nu este niciun alt mijloc mai nimerit și mai

«frumos de a da unei literaturi culte un caracter mai original și mai «distinctiv, decât numai nutrind-o din literatura populară».

Fără un șir fixat și o consecvență logică în toate preocupările sale, Hașdeu și-a început cariera cu scrieri literare. Despre versurile lui răslețe, ne spune singur că «sunt numai oase și mușchi, în loc de «fragedă carne catifelată». Dramele și proza lui întrec adeseori legile artei, dar se ridică pururea la nivelul unor producțiuni intelectuale superioare. Asupra polemicilor lui literare, a istoriei critice și a variațiilor lui speculațiuni metafizice, se pot multe spune din partea specialiștilor. Dar pururea aceste lucrări vor putea fi cetite cu plăcere, pentru forma lor și pentru extraordinara inteligență ce strălucește în fiecare șir. Atâta sentiment, atâta cugetare și spirit și un atât de frumos zbor al fantaziei nu se pot înmormânta niciodată.

Din considerațiile aceste, nu putem decât să salutăm cu bucurie apariția desmormântatului roman «Ursita», scris și tipărit mai întâiu la 1864, în foiletonul ziarului «Buciumul». La cea dintâi privire a acestor pagini, cunoscătorul își poate da seama, că opere scrise cu atâta vioiciune, într'o limbă atât de limpede și de sănătoasă și cu atâta bogăție de epizoduri delicioase, nu sunt menite să zacă undevă, în coloanele uitate ale vechilor gazete, ci trebuiesc să circuleze. Spiritul lui Hașdeu nu trebuie ținut închis în criptă, căci e menit să producă, să cultive, să deslușească. Și un editor inteligent, care ar ști ce să aleagă din această vastă activitate, ar face un bine real cauzei culturale, ținând interesul pururea cald pentru acest scriitor.

Din toate operele lui Hașdeu, sunt puține, cari, ca romanul acesta, ni l'ar prezentă pe autorul întreg, cu toate enormele lui însușiri și, neapărat, cu toate defectele. Vom găsi în «Ursita» mai întâiu pe literatul, cu o formă mlădioasă și sobră, cu gust estetic rafinat în descrieri și în redarea naturei, cu umor și ghidușii pe toată linia și cu o rară siguranță în schițarea persoanelor. Vom descoperi apoi pe istoricul, care, în chipul unor povestiri ușoare și într'un mod evident instructiv, desfășoară scene istorice, dă la iveală obiceiuri naționale din veacurile trecute, arată virtuți și păcate strămoșești. Și nici filologul nu lipsește! A face, în cadrul unei opere de artă, definiția glumeață a cuvântului «bere», sau a serie, în acelaș cadru, mai multe pagini de «istoria critică a țiganilor», numai Hașdeu își putea permite.

Dar salturile și variația aceasta de explicați și cunoștințe, cari pot fi gustate din plin dealtfel, strică desigur caracterului de

unitate al lucrării. Din pricina lor poate «Ursita» nici n'ar trebui să fie considerată ca roman. Totul este mai mult o succesiune de tablouri istorice, cu un fir de povestire adeseori întrerupt, dar foarte atrăgătoare prin pitorescul lor. Lipsește și elementul erotic, lipsește o intrigă consecventă și chiar și sfârșitul rămâne suspendat și-ți lasă impresia că ursita însăși nu e împlinită.

Subiectul povestirii este scos din întâmplările istoriei moldovene, de pe la sfârșitul domniei lui Ștefan-cel-Mare și a fiului său, Bogdan Chiorul. Elemente mitice, babe, vrăjitoare și haiduci se amestecă cu figurile istorice și epoca întreagă, cu războaiele, cu deprinderile domnești, cu întocmirile din curțile boierilor se ridică înaintea cetitorilor în deplină strălucire și cu mare aparat de amănunte. Și totul este atât de intuitiv, atât de adevărat, încât te familiarizează repede cu toată atmosfera. Numai că, de câte ori cauți să urmărești problema însăși și te întrebi de «ursită», rămâi desamăgit. Căci ursita e reprezentată prin un copil teribil, născut din părinți haiduci și adus în Suceava de postelnicul Șearpe. Despre acest copil un zodiac a prevestit, că are să fie la vreme, ucigașul lui Ștefăniță, al fiului lui Bogdan și al răposatei Domnițe Stanca. Lasă că ursita aceasta la sfârșitul cărței nu se împlinește și autorul ne lasă în nedumerire asupra soartei copilașului de haiduc, dar are un efect straniu și foarte caracteristic pentru firea lui Hașdeu, felul cum a căutat să facă dintr'un copil nevoiaș de șapte ani un erou de roman.

Sunt însă epizoduri neîntrecute în cartea lui Hașdeu, cum este de pildă rolul mătușei vrăjitoare Despa, sau acela al călugărului chir-popa Sofronie și ivirea copilului Petre-Rareș. Apreciind valoarea «Ursitei», ne gândim la importanța ei în aceste epizoduri și nu privim ca o lucrare unitară.

IRINA G. LECCA

«*Pe urma dragostei*». Roman. București, 1911. 186 pag. în 8°.

Pe d-na Lecca o cunoaștem din întâiul roman ce l-a scris, acum sunt trei ani aproape, sub titlul «Dreptul vieții». Romanul eră conceput în forma de memorii, un gen mult iubit de scriitoare, când vrea să-și descopere tainele intime ale simțirii. Și înregistrând cea primă lucrare, făceam într'o revistă următoarea reflexiune: «Volumul nu se ridică la vreo înălțime artistică. Dar așa simple, cum sunt analizele acele de suflet de femeie, cu ușoarele ei zburcături

de dragoste, uimesc prin sinceritatea lor. Descrierea vieții dela țară, interpretarea unui foarte gingaș sentiment de mamă și schițarea câtorvâ figuri sunt tot calități de scriitoare, pentru cari trebuie să fim recunoscători d-nei Lecca și să privim plini de așteptare la viitoarele d-sale opere».

Și într'adevăr, nu ne-am înșelat. Lucrarea mai nouă, apărută decurând, se prezintă în condiții considerabil mai bune și autoarea dovedește mai multă siguranță și îndrăzneală în încercarea de a ne da un roman despre fazele, prin cari trecem pe urma dragostei. Sinceritatea în noul roman este și mai transparentă. Simplitatea expresiei și mai intimă. Povestirea pornește a se închege tot mai strâns. Iar ceea ce ne face în deosebi să-i urmărim paginile cu atenție este sufletul acela etern femeiesc ce se relevă și respiră în toate. Comparată cu doamnele Ianculescu-Reuss și Bacaloglu, alte scriitoare de romane cu teze feminine, d-na Irina Lecca prezintă evidente calități de superioritate, grație unei naturaleți fără seamăn.

Povestirea subiectului este inspirată tot din regiunile Moldovei și anume din epoca de tranziție a obiceiurilor patriarhale, la modernizarea spiritului public prin influențe franceze. Incepe cu anii dinaintea lui Cuza și încetează pe vremea războiului pentru nea-tárnare. Ne dă pe de-o parte tipuri dintr'o bucată de boieri de viță veche, păstrători dârji ai credințelor străbune, iar pe de alta figuri de aventurieri străini, ce se strecoară, disolvante, prin classa superioară, corupând moravurile, stricând liniștea din trecut și buna rândueală a vieții curate în familiile boierești. Cu un lux de amănunte, ne zugrăvește interiorul unei gospodării de aceste boierești, cu toată vieța din jurul ei, cu legăturile dintre stăpâni și țărani, cu epizoduri mărunte și foarte sugestive în rosturile tainice ale matroanelor, ale fecioarelor și copiilor din aceste curți, binecuvântate de belșug și de mulțumire. În părțile descriptive, găsim gust și seninătate; în urmărirea caracterelor, precizări destul de îndemânatece; în mișcare, destulă vioiciune.

Sunt, propriu zis, două iubiri, cari se desfășoară în acest cadru. Amândouă sunt reprezentate prin cele două copile surori ale boierului Arghire dela Caramlău: cea mai mare, Voichița, și cea mai mică, Ionica. Născute din aceiași părinți, ele totuș își au inclinările deosebite.

Voichița o fire mai sentimentală și mai aristocratică, iubește vieța mai sgomotoasă cu lux, cu pasiuni pentru formele ei

moderne în exhibițiuni, cu adorare pentru vieța dela oraș. Mândria ei o face să se mărite repede după cel dintâiu cavalier de origină polonă, anume Conrad Paschi, care-i iese în cale, ca un cuceritor de salon, bun dansator și călăreț, admirabil «causeur» și cartofor. Echilibrul căsniciei abia se menține câțiva ani și urmează decăderea financiară și retragerea tinerei perechi la moșia boierului Arghir. Auzind Voichița că bărbatul o înșală, divorțează, rămânând cu două fetișoare și dând pe băiat lui Paschi, să-l crească el, căci îi semănă lui mai mult. Conflictul acestei căsnicii sunt bine prinse. Aventurierul polon e simpatic colorat; iar mândria rece a Voichiței ambițioase se menține până la sfârșit.

În schimb Ionica, cea de-a doua copilă, a crescut și ea și e prezentată ca o sburdalnică de o rară drăgălășie. Dragostea ei de atmosfera curată dela țară și râvna de a sorbi la nevoie tot farmecul împrejurimilor căminului părintesc, o dovedesc ca înzestrată cu o natură sănătoasă. În materie de dragoste și de măritis ea are vederi contrare Voichiței. Ea este de părerea că viitoarele perechi, dacă țin să fie fericite, trebuie ca să se fi cunoscut aproape din copilărie, căci «prieteniile sădite în inimă de copil sunt răsădul de primăvară». În consecință, ea ține, din anii săi de joacă, la prietenul ei, Nicu Preda, fiul boierului din vecini, cu care se logodește, pentru a se cunună, după întoarcerea lui glorioasă din războiul de neatâr-nare și a rămâne mai departe stăpână pe pământul străbun.

Avem deci două iubiri. Pe urma uneia, o femeie pătimașă se stinge, din pricina unor preocupări ciudate și a ușurinței pripite de a da crezare celui dintâiu venit. Pe urma celeilalte, o fecioară mai chibzuită, mai realistă în fața vieții, ajunge la deplina cucerire a mulțumirii. Antiteza aceasta, autoarea știe s'o evidențieze bine și să îmbine felurite situații sociale și sufletești. Simpatic rămâne fiecare rând, în care se fixează simțul femeii în diferite stadii de vârstă și întâmplări, la naștere, în timpul școlii, la cununii, sau în alte clipe de bucurie sau de tânjire.

Moldoveancă, în aparență și naționalistă înfocată însă, d-na Irina Lecca a făcut, după părerea mea, greșală împotriva părții pur omenesti a povestirii sale romantice, când și-a subliniat prea tare tendințele în această direcție. Mai întâiu, că, atât șaptele politice asupra unirei principatelor cât și în contra combinațiilor alegerii unui Domn, nu au ceva hotărîtor în această carte și constituiesc ceva de prisos. Deasemenea melancolia naționalistă cu războiul

pentru neatarnare dela sfârșit, seamănă perfect a foc de artificii, absolut inutil, când e vorba de rezolvarea unui conflict sufletesc atât de simplu, cum eră dragostea dintre boierul Preda și Ionica. Iar de dreptul greoaie și prea evident tendențioasă ridiculizarea educației celor două fete ale Voichiței la pensiunile din străinătate. Combaterea acestor anomalii în educația fetelor de boieri, cari în școalele de călugărițe catolice, prin Franța sau în Dresda, își uiță de limba lor moldovenească și de obiceiurile de acasă, o admitem și noi, dar în cadrul unui articol de revistă și nu ca motiv prozaic și turburător într'o operă de artă. Dacă d-na Lecca va renunță, ca paginile d-sale să aibă în acelaș timp și un caracter pedagogic și național în sens militant; dacă va ști să păstreze, în marginile talentului de povestire simplă, nivelul artei netulburate, suntem siguri că va ajunge o prozatoare cetită în cercurile cele mai largi.

BUCURA DUMBRAVĂ

«Haiducul». Ed. II. București, 1910. Trad. de Nica.

La 1907 când a apărut originalul german al acestei opere, datorită domnișoarei F. Seculici, cu un pseudonim atât de românesc și de armonios, am adus scriitoarei omagiile mele fără rezervă. Mă surprinsese cu totul ivirea neașteptată a acestui talent în plină maturitate. Și mă umpluse de mândrie ideia, că o femeie străină a știut să ne popularizeze cu atâta artă o epocă din cele mai romantice din trecutul Țării românești, cu un erou din cei mai simpatici, din câți au fost cântați prin baladele noastre haiducești. Am văzut apoi cum în Germania, unde s'a tipărit ediția originală, critica i-a făcut cea mai înțelegătoare primire și cum însuș un spirit superior, ca al Ricardei Huch, autoarea cunoscutei cărți «*Die romantische Schule*», a salutat acest roman în termeni cu totul entusiaști. Critica dela noi i-a fost deasemenea favorabilă, când, în traducerea vechiului junimist, Teodor Nica, a apărut întâia ediție românească. Faptele acestea ne îndeamnă, ca să relevăm și a doua ediție și să încercăm a o răspândi mai cu seamă în Ardeal, unde va constitui o excepțional de utilă lectură.

Subiectul «Haiducului» este vieța și epoca celui mai idealist și celui mai popular haiduc, Iancu Jianu, ajuns celebru prin

originea lui boierească și prin calitatea lui de premergător al luptelor împotriva spoliatorilor Țării românești. Pentru desfășurarea acestui subiect, autoarea s'a folosit înainte de toate de legendele curente, fie din balada lui Jianu, fie din romanul atât de popular al bătrânului povestitor N. D. Popescu. A adăugat apoi, în jurul subiectului pagini și reflexiuni contemporane precum le-a putut culege prin un studiu serios al anilor, în cari haiducia îmbrăcase un vestmânt național. Iar din experiență a adunat personal, în cursul mai multor ani de excursiuni prin munții și prin mănăstirile, în cadrul cărora s'au petrecut evenimentele acele romantice, o serie de amănunte și impresii asupra întregului teritoriu de acțiune a lui Jianu. Și în toată mânuirea acestui vast material, de ordin istoric, cultural, descriptiv și, până la un punct, fantastic, autoarea dovedește un rar simț de îmbinare și un fel propriu de a țineă încordată, până la extrem, atenția cetitorului.

Ceeace ni se prezintă mai intuitiv este negreșit caracterul epocii însăși. Mai rar ni s'a dat să cetim adevărata viață, dispărută, a boierilor dela țară, cu moravurile lor orientalizate și cu amestecul de străini pe vremea Fanarioților. Și nu cunoaștem o operă românească, în care viața dela Curte, cu întreg convoiul de curteni, cu variația de costume și de lux, cu intimități felurite, să fi fost mai artistic și mai din plin redată ca în cazul acesta, unde Curtea lui Vodă Caragea și casele boierilor Jianu ni se deschid cu atâta îndemănare.

O caldă parte ia apoi autoarea, în cursul povestirii, țăranilor români, pentru cari ea are o adâncă înțelegere. Le compătimentează mai întâiu suferințele economice, birurile grele, jafurile administrației fanariote și disprețul ciocoiesc, de care au parte și care motivează nașterea și existența haiduciei. Le admiră însă obiceiurile curate și străbune. Se identifică cu toată dragostea lor de țară, de horă și de joc și cântec.

Pentru acești țărani batjocoriți și exploatați, se ridică apoi Jianu, ca un prooroc izbăvitor, nu cu vorba ci cu fapta. Acțiunea lui întregă se întemeiază pe un program, pe care îl găsim rezumat în următoarea morală:

«Au și haiducii dragostea lor de țară. Să nu disprețuiască deci nimeni pe ceice, din desperare s'au unit cu codrul, acest vechiu prieten al Românilor. Dacă țăranul iubește pe haiduc, înseamnă că acesta nu e hoț, ci e răzbunător. În sufletul lui arde sfântul foc

«al dreptății. Și dreptatea aceasta, haiducul n'o caută pentru sine, «ci pentru frații săi suferinzi. El ia dela bogați, cari sunt dușmanii Țării».

În marginile acestei morale, se dezvoltă în urmă toate vitejile lui Jianu, toate asalturile la poterași și la căre-serdarii fanarioți, precum și la pântecoșii egumeni de pe la poeticele mănăstiri ale Olteniei. Opera aceasta de răsvrătire demnă e și mai bine reliefată cu ajutorul unor surrogate romantice, scene de dragoste haiducească și bogate impresii din natura acestor regiuni pline de mistere și frumuseți.

Este, fără îndoială, o pagină de mare considerație, pe care d-șoara autoare a consacrat-o aici trecutului nostru atât de umilitor din epoca aceasta. Sfârșitul pare a fi un preludiu pentru un eveniment decisiv, care a urmat, prin ivirea lui Tudor Vladimirescu. Rămânem cu impresia, că Bucura Dumbravă nu și-a terminat încă lucrarea aceasta binefăcătoare, ci este hotărâtă să toarcă firul măiestru mai departe și să-l scoată la mai multă lumină și pe Vladimirescu, într'un nou roman. Și unele informații vagi, ce mi-au venit la cunoștință, ne spun, că într'adevăr ne putem aștepta cât mai curând la o nouă lucrare, în care autoarea va continua cu fixarea acestei epoce de lupte și frământări.

La sfârșit vom recunoaște, că d-l Nica a luptat din răpuzeri să ne dea o traducere bună, să îndrepteze germanismele din ediția întâia și să se apropie, cât se poate de genul popular al povestirii.

II. SCHIȚE ȘI NUVELE

C A R A G I A L E

«*Schițe nouă*». București, 1910. (Editura societății «Adevărul»). 8° mic, 292 pag.

D-l Caragiale petrece iarăș și un public cetitor numeros îl urmărește. D-l Caragiale se amuză demult, într'o mână cu paharul înșeninării, în cealaltă cu biciul ridicat împotriva eternei prostii omenestii. D-sa a fost la început un fel de «Democritos ridens,» căci a desfășurat prin râsul său o serie întregă de stări beoțiene și a fost crud și neîngăduitor în satira socială atât de acerbă din tablourile sale dramatice. Astăzi însă ne apare ceva mai potolit, în haina unui înțelept oriental, a lui Nastratin Hogeia, cu spiritul mai jovial, cu ironia mai blajină și cu un mod de a grai mai sentențios.

Recetindu-i nouăle schițe, găsim acum într'ânsele pe scriitorul senin, care a atins vârsta mulțumirei de sine și care știe să-și facă vieața trandafirie, spunând o pildă potrivită, un basm hazliu, sau vreo păcălitură anecdotică, scoasă din trecutul bogat în amintiri, sau din vreo carte veche, cu subiecte analoage. Tutunul și ciubucul se pomenesc adeseori în noul volum și în spiralele acestui fum de ciubuce, ce se înalță în liniștea de după masă, e o întregă filozofie elină. Epicur de sigur nu făcea mai mare haz de vieață și nu avea gusturi mai subțiri și nici nu știă să-și îngâne mai potrivit clipele de repaus. Iar spiritul luxurios al lui Boccacio nu plutește nici el departe de această atmosferă, în care mici frivolități, încadrate abil, dau proba unei finețe artistice și a unei note de specială picanterie. Dacă ciclul de fantasmagorii minunate din «O mie și una de nopți» n'ar fi scrise demult, e sigur că le-ar putea scrie astăzi d-l Caragiale.

Caracterul acesta de misteruri orientale, se observă în deosebi în cele câteva bucăți de povești imitate, în cari de altfel partea d-sale de invenție este destul de mare. Într'o limbă arhaizată, cu multe elemente greco-turcești, colorată cu multe aforisme de genul lui Anton Pann, dar extraordinar de vioaie și de limpede, d-l Caragiale ne introduce mai întâiu în infernul lui Dardarot, unde ne face martorii unei idile ciudate dintre Impăratul întunecimei și «mucalitul» său fiu Aghiută. «Și Dardarot l-a stupit pe mititelul în vârful nasului, pe urmă i-a lăsat urechea și, fără să mai zâmbească, răcnind «furios, i-a tras lui Aghiută un picior, drept unde începe să-i zică «spatelui coadă»... După acest idilic tratament, Aghiută se preface în om, își zice Kir Janulea și găsește prilejul a povesti frumoasa parabolă puțin biblică, cu fasolea și ridichea... «ci-că vezi bine, ridichea «și repede țâria în sus și fasolea își năvălește puterea spre partea «dimpotrivă. Se încinge o luptă cu iuteală mare în măruntaie; cărcii «peste cărcii, până se face încurcătura în mațe, de se sparge praporul «și se prăpădește omul de hurduharismos»... Dar idile și parabole de acestea, fiind mijloace prea violente pentru stărnirea umorului, trecem repede peste ele și ne oprim cu drag la firul poveștilor d-lui Caragiale.

«Kir Janulea», bucata de rezistență a volumului, este o poveste cu teză, și ne dă, cu elemente alegorice, cadrul unei veșnic actuale probleme sociale: incorigibilitatea femeii. Acvirița, fata lui Hagi Cănuță, o femeie cu însușiri inferioare, reușește să-și ia de bărbat pe un fiu al Infernului și să se facă stăpână pe toată șiretenia lui,

maltratându-l și isgonindu-l dela casă. A doua nădrăvănie este «Păstrama trufanda», o glumă din Orient, mai puțin grațioasă ce e drept și aceasta. E vorba în ea de pășania unui Turc, care călătorind la Ierusalim și, luând drept păstramă un sac cu carnea afumată a unui Evreu răposat, o mănâncă în cursul călătoriei, fiind tras în urmă în judecata cadiului. «Calul Dracului» este poate povestea cea mai artistică lucrată, din punctul de vedere al mișcării, și voiește să fie o exemplificare a cunoscutului proverb românesc «baba, — calul dracului». Deasemenea «Făt-frumos cu moț în frunte», prelucrarea unei povești franceze, trădează dragostea autorului pentru bizarerile aceste romantice, unde granița între real și ideal, între absurd și verosimil încetează și sufletul se poate, prin urmare, răsfăța în dragă voie.

Celelalte schițe îi servesc d-lui Caragiale mai mult ca prilejuri pentru a-și putea plasa ironia de genul mai vechiu, ce i-a rămas în rezervă din timpul comediilor. În «Dumineca Tomei», vorbind de beția de cuvinte, regăsim satira din «Conul Leonida». În «Partea poetului» se remarcă o crudă apostrofă la adresa poetului, clasificat printre existențele cele mai găgăuțe de pe fața pământului. Moravurile politice din provincie și cele din suburbiile Capitalei, apoi accidente din viață, amintiri din tren, din călătorii prin Franța sau dela chefuri la Iordache sunt alte subiecte pentru spiritul bogatului arsenal al d-lui Caragiale. Mai ales chefurile dela Iordache, pe timpul repausului duminical, e zugrăvit în culori mai mult decât sugestive și ne reamintește forța d-lui Caragiale în creațiunile din «Scrisoarea pierdută».

Văzând acest vălmășag de tipuri și de scene, create de d-l Caragiale în anii din urmă, bate la ochi lumina îndoită în care autorul se prezintă de data asta. Romantismul d-sale cel mai fantastic din unele bucăți se îmbină, în mod ciudat, cu realismul cel mai desbrăcat dintr'altel și paginile d-sale cele mai fine alternează cu altel, lipsite de gust. Nicăiri însă nu-și desminte reputația de cel mai ager stilist, de cel mai dramatic povestitor și de cel mai spiritual scriitor al prozei noastre.

I. AGÂRBICEANU

I.—*In întunecul*. Nuvele. (Editura «Minervei»), București, 1910. 314 pag.

Iată-ne iarăș în lumea romantică a d-lui Agârbiceanu. În fața noastră se ridică iarăș pădurile de brazi dela poalele munților, cu cadrul lor cețos, cu aerul lor de misteruri, cu credințele primitive ale unui popor bun și nenorocit. Idile, frumoase fără seamăn, cu toată naivitatea proprie unor suflete curate; conflicte tragice, luate din vieța unui colț de țară; figuri poetizate, sau tipuri aspre și brutale; dar mai ales chinuții și umiliții din pătura cea mai bătută de soartă, — iată subiectele noului volum al d-lui Agârbiceanu. Și toate fapăturile aceste minunate ale d-sale sunt așa de adânc observate, așa de complet zugrăvite, cu toată împrejmuirea lor, încât te silesc să le urmărești cu încordare, legănat pururea de bogăția unei limbi mlădioase și surprins mereu de farmecul originalității în amănunte.

Nuvela nu sunt ele toate bucățile d-lui Agârbiceanu. Nuvela presupune o formă ceva mai încheată și un fond sufletesc ceva mai rafinat, precum și o ordine mai strânsă în succesiunea fenomenelor psihologice. Autorul nostru însă operează încă cu întâmplări și soluțiunile d-sale sunt provocate adeseori de credințe deșarte, fără o motivare reală. Din cauza aceasta apoi, subiectele nuvelistice se desfășoară mai mult în forma unor povestiri vioaie dela țară, fără o justă proporție în conducerea firului povestirii, ici cu îngrămădiri de imagini și de descrițiuni, fascinante, ce e drept, și colo cu lacune în cursul acțiunii.

Printre aceste povestiri, socotim mai ales cele trei dela începutul volumului «Comoara», «Valea dracului» și «O poveste din sat». Tustrele au acelaș fond, aceeaș scenărie fantastică a codrului, care te doboară prin măreția lui. Dacă d-l Agârbiceanu nu ni-ar fi destăinuit altceva decât șoaptele de un mister așa de sugestiv ale codrului; dacă n'ar fi creat altceva decât această serie de tablouri și de instantanee din mijlocul unei naturi sălbatice, în care se petrec atâtea idile și atâtea tragedii, d-sa ar fi scris deajuns ca să-și afirme talentul. Cât pentru întâmplările săvârșite în acest cadru însă, ele toate par a avea un caracter cam aventuros. Atât dragostea boarului din pădurea Negriștei cu Marina lui Cojoc, cât și episodul amoros dintre pădurarul Suciu a Rarului și frumoasa baroneasă ungueroaică, sunt prea căutate, prea idealizate. Numai «Valea dracului» se încheagă mai complet, mai firesc ca celelalte, cu scenele ei de gelozie dintre un boar și un pădurar, cu atmosfera sombră în urmărirea comoarei (un element de povestire, asupra căruia d-l Agâr-

biceanu insistă mereu!) și mai ales cu neîntrecutul incident de duioșie provocat prin credința unui câine. Și mai au aceste povestiri navelice însușirea, că virtutea în ele e pururea răsplătită și nedreptatea răzbuțată, — o însușire proprie de altfel întregei literaturi romantice.

Dar dacă în țesătura unei povestiri, se mai găsește uneori goluri și salturi, nu se poate zice acelaș lucru despre figurile autorului. Am putea afirma, că țaria acestui volum este a se căuță mai cu seamă în seria așa de variată de tipuri din satele românești, atât de bântuite de felurite neajunsuri. Iată chiar în bucata, următoare intitulată «Vedenia», după o pagină splendidă, în care zugrăvește casa veche și dărăpănată, ajunsă locuință a duhurilor rele și groaza satului, cu câtă măestrie ne construiește un tip al precunoscutului evreu spoliator din satele Ardealului. E o adevărată lucrare psihologică această schiță, cu frământările unui suflet de egoist brutal și poate stă alături de «Făclia de Paști» a lui Caragiale. Urmează părintele Vartolomei Bogdan, preotul păscălitor, care nu o ia prea serios cu conștiința, un tip de slujitor la altarul Domnului, cum ni i-a mai înfățișat d-l Agărbiceanu în volumele anterioare. Ne oprim apoi, cu toată surprinderea noastră, la o bucată de o rară desăvârșire în activitatea autorului, la «Copilul Chivei». În felul cum este tratat acest subiect, cu femeia aceea săracă și bețivă, care e surprinsă noaptea în noroiu și dă pe urmă naștere unui fiu idiot și surdomut, în descrierea înmormântării acestei nenorocite femei, găsim o prestație artistică de mână întâi...

De altfel acum încep să se înșire, la rând aproape exclusiv, tipuri patologice. D-l Agărbiceanu începe să facă impresia că, înșirând aceste nenorocite alcătuirii omenești, a voit să ridice vâlul de pe un colț dureros al vieței pe care a cunoscut-o. Pururea milos judecător și părtinitor al binelui, d-sa parcă ar urmări tendința de a denunța o stare de completă mizerie și de raporturi maladive dela noi. Iată cum continuă:

«Nica», fata morarului din sat, cea «cu ochii albaștri, ca o ci-coare trasă de soare», cea pe care a luat-o vârtejul apei «ca pe un braț de fân» este un tip de cretină, tratată cu multă simpatie de autor. «Sănduța», femeia bătrână, care suferă de «rozătură la inimă» și-și închipue că-i urmărită de necuratul, care i se arată în vis, ca un sfredel și ca un cocoș negru, este o victimă tipică a ignoranței țaranului nostru. «Teleguț», «Fișpanul» și mai ales «Prăginel» sunt

cerșitori, înfășurați în zdrențe și chinuiți de «vântul turbat», care-i duce la groapă sau la ștreangul binevoitor: «Și cum mergea pe o hudiță dosită, Prăginel nu-și mai putea descleștă din cleiul drumului piciorul cel olog. S'a sbatut, s'a aieptat, și în urmă căzù mototol în șanțul mărginaș, plin de apă. Se svârcoli să se ridice, dar nu mai putù. «Apa murdară bolborosi de câteva ori, apoi se liniști. Prăginel cu capul sub apă, stă înțepenit, ca o uriașă pasăre de apă, ce pescuește»...

Icoanele aceste de desolare, de oameni bolnavi, cari n'au cu ce să se caute, de alcoolici tâmpiți, cari sporesc tagma degenerațiilor și a oamenilor de prisos la țară, bătrâni răzimați în cărje și copleșiți de neputințe, diformi și anormali, toți și toate trec într'un lung și zdrențuit pelerinaj pe dinaintea cetitorilor, așa cum sunt de înfiorători, așa copiați după natură, «o îngrozitoare manifestare a unor suflete omenești, cari nu mai seamănă a suflete omenești».

E o fază nouă aceasta, în care ne apare aici prozatorul nostru. E o artă realistă ce ne face acum și anume în culori intensive și stridente, voidnd par'că să înfiereze acest contrast între om și natură și voidnd să facă apologia principiului de sănătate. «Să trăiască aceia, cari au ceva!», zice într'un loc unul din tipurile aceste chinuite. Iar autorul, privind la două ființe de acestea nevolnice, cari fac umbră pământului, le apostrofează cu mahnire: «Și nu știu cum, privind pe cei doi nevoiași capi de familie, îți vine să le prinzi capetele, să li le izbești laolaltă cu o putere de uriaș. Cine le-a dat lor dreptul «să schimonosească astfel cununa zidurilor de pe pământ?»... Sunt probleme sociale dureroase, pe cari le atinge în acest fel de subiecte adânc umane, cu cât mai artistic lucrate, cu atât mai sugestive.

Numai către sfârșitul volumului, atmosfera se mai înviorează. Din mijlocul unei ierni nemiloase, care întinde o sărăcie cumplită peste satul întreg, ne pomenim la o nuntă țărănească și asistăm la fuga unei mirese, care preferă pe lăutarul cântăreț unui flăcău din sat. Deaci, trecând peste încă un tip aspru, intrăm în plină primăvară. Bucata de încheiere «Adieri», care constituie unul din cele mai delicate procese psihologice, resfrânge într'un suflet de om mai bătrân adierile unei primăveri duioase și aducerile aminte. Este aceasta un gest de meșter, cu care autorul ține să-și încheie volumul.

Acesta este cuprinsul noului volum al d-lui Agârbiceanu. El ne întărește încă odată în convingerile noastre de a socoti pe autor printre puținii noștri prozatori originali, ale căror subiecte, fie scoase din imaginație, fie rupte din realitatea vieții, sunt menite

să rămână în ființă și să constituie un titlu de mândrie a literaturii noastre de astăzi.

II. — «Două iubiri». Vălenii-de-Munte, 1910. 8°. 328 pag.

Prozatorii noștri mai tineri, asupra cărora opinia publică este formată îndată după apariția primelor volume, nu prea au parte de recenzii multe în urmă. Și n'aș putea să spun motivul, pentru care. Poate din pricină că eminenta noastră critică are convingerea, că acești prozatori, după ce și-au dat măsura talentului lor, nu mai aduc nimic nou și original în cele următoare. Sau fiindcă s'a înrădăcinat credința, că talentele, odată urnite din loc și anunțate cu șgomot și ditirambe, își văd ele singure de drum. După toate probabilitățile însă, și într'un caz și în celălalt, li se face o mare nedreptate, căci nu ne putem închipui un volum nou, care să nu reprezinte o latură nouă, sau cel puțin un nou fragment din viața sufletească a unui autor. Nici nu ni se pare o binefacere pentru o scriere nouă, când o înfășori în taina tăcerii desăvârșite. Vieța povestită într'o formă oarecare, vrea și cere să deștepte și ea vieța la rândul ei.

Volumul de nuvele și de povestiri «Două iubiri», al părintelui I. Agârbiceanu, apărut înainte cu mai multe luni, a căzut și el victimă acestei rele deprinderi, nefiind împărțit de atenția ce i se cuvenia. Cum însă peste câteva zile, editura «Minervei» va da la iveală o nouă culegere nuvelistică din pana acestui prozator, ne grăbim să facem mai întâiu dreptate volumului de față.

Vom recunoaște înainte de toate, că în d-l Agârbiceanu literatura noastră a câștigat hotărît un prozator idilic dintre cei mai de seamă. Cu o măiestrie și o metodă proprie, d-sa ne clădește aici un colț simpatice al vieții liniștite și mai lipsită de patimi și de mari frământări, cum se petrece ea în satele noastre. Interioarele acestor sate; cuprinsul variat al caselor țărănești, bogate în bătrâni cuminți și în copii răsfățați; glasul clopotului ademenitor dela biserica strămoșească și toată atmosfera de demnitate din înconjurimea preotului, sunt elementele lui pe cât de modeste, pe atât de favorite. Miezul de vară, câmpul fertil, lanul verde și colțul de pădure sunt pentru dânsul nenumăratele cadre și fonduri romantice, pe cari se profilează figurile sănătoase de muncitori. «Sărbătoarea

înserării», numește el amurgul de primăvară și — «ca într'o biserică largă, plânge seara sufletul îndurerat al doinei»...

«Doamne, ce case frumoase!» — zice unul din eroii d-lui Agârbiceanu, luându-și rămas bun dela satul său. «Străluceau de albe și «o mândrie păreă că se desprinde din orice casă și curte largă. Și «uite, pe la porțițe, ce mai bulgări de copii: să-i frângi în genunchi! «Femeile pe la porțițe, cu furca în brăul de lână, să vie un măiestru «mare să le vadă și apoi să uimească lumea cu tablourile sale. Și «uite carul acela, cu doi boi, ce se leagănă în mersul domol, pare «că de-a dragul să te întinzi pe fânul de pe leasa lui, să-ți vie somnul «și din când în când să-ți ridici capul. Și luncile cu otava moale și «deasă pare că anume te chiamă să te cobori din căruță și să te «plimbi pe lângă ele, odihnindu-ți privirile pe covorul verde... Și «satul abia se mai vede, numai unde și unde albind, ca pete de var «printre pomi»...

Acesta este satul, pierdut în ceața fumurie, al d-lui Agârbiceanu și când zărim aerul acesta proaspăt, blând și duios, în care își înfășoară subiectele sale, ne bate la ochi în mod plăcut culoarea locală a acestor povestiri. Autorul este desigur cel mai ardelean între scriitorii de azi. Toate tipurile d-sale sunt luate din vicața și obiceiurile acelei epoci de tranziție de astăzi, cum se poate observa în regiunile așezate la poale de munte. Aici mai trăiesc oameni bătrâni, preoți și dieci păstrători ai credințelor vechi, ai tradiției și ai legendelor, firi conservatoare, cari se mai hrănesc din amintirea faptelor eroice ale străbunilor și se uită mârșniți la prefacerile dureroase, aduse de vreme, la creaturile hibride ale civilizației, adusă de împrejurări. Popa Iancu și fiul său Dan sunt reprezentanții celor două generații, a căror ciocnire pentru o credință nouă ne-o descrie autorul în nuvela «Două iubiri» și al cărei tânăr erou, cu firea sa îndoelnică, produs al școalei străine, ne dă așa de bine toată situația de azi. Popa Pârvu, cu teoria sa, că «piatra cea dintâi în zidăria vieței omenești, este: să ai o bucată de pâne», este prototipul preotului ardelean idealist, cu milă de popor și cu spirit de abnegație, devenit așa de rar în vârsta de astăzi a... congruei. Dascălul capricios Vintilă cel bătrân, unul din garda veche a diecilor, în contrast cu învățătorul cel nou și cel îmbrăcat nemțește, este o creație admirabilă a autorului și fixează în mod foarte viu întreaga epocă trecută a școalei primitive la țară, când tot învățământul se reducea la cetit și cântat. Numărul cel mare de bătrâni

sfătoși, prototipi ai sănătății, figuri joviale și guralive ca Moș Vi-ron și fierarul romantic Petrea, apoi delicioase fețe de babe sărace, în lumina lor misterioasă de povești și anecdote, toate sunt niște păreri de rău, niște omagii sentimentale, aduse unui veac mai bun, ce se stinge. Iar nenorocirea Fefelegei cu zelul ei de-a trece prin o vieată de mizerii, cărând zilnic piatră de aur, ne vorbește limpede de toată jelania, cuprinsă în cântecul Moților: «Munții noștri aur poartă»...

Sunt probleme frumoase aceste, cu tot caracterul lor mărunț, și le simțim importanța lor mai ales noi, Ardelenii, cari le cunoaștem. Cu bucurie vedem astfel, că d-l Agârbiceanu nu are numai un talent descriptiv și cu multă putere de expresie în culorile atât de saturate, ci fondul d-sale mai este și adânc reflexiv. Afară de evlavia pentru lucrurile exterioare, d-sa știe să analizeze suflete existente și știe să observe stări sociale, caractere și probleme dela noi. Aici desfășoară chestiunea preoților, colo educația fetelor și aspirațiunile tinerei generații mai cu carte. Aici persiflează naționalismul rău înțeles, colo atacă chestiuni practice de educația poporului. Și glasul d-sale, pururea sentențios, învăluit în pilde și simboluri biblice, încălzit în comoara limpede a înțelepciunii bătrânești și voi-toare de bine, străbate adeseori la suflet.

Firește, se vor găsi destui cari nu au înțelesul real pentru o parte din literatura locală a d-lui Agârbiceanu. Unii îl vor învinui, că prea s'a pierdut în amănuntele de căsnicie din poezia intimă dela sate. Alții îi vor găsi o vină, că tendințele prea vândite din câteva schițe antialcoolice — vezi «Bologoia»! — trec prea mult marginile îngăduite de artă și ajung să fie o literatură prea didactică. Și iarăș alții se vor plânge, că în unele povestiri — vezi scena la adresa brutarilor Valahi din «Două iubiri», precum și naționalismul cam incoherent a lui «Marcu»! — autorul a fost prea puțin discret în ascunderea mobilului național și prea evident tendențios.

Când e vorba de tendințe însă, discuția rămâne totdeauna deschisă. Putem noi să despărțim arta de tendințe? Poate un pro-zator ardelean de talent, care prinde în icoane vieța reală din jurul său și valurile ei, să se lipsească de anumite idei, cari îl frământă zilnic, de anumite tendințe, cari cer să fie exteriorizate? Poate el într'o țară ca a noastră, unde literatura ungurească e plină de tendințe antiromânești, unde Jókai, în povestirile sale, a insultat memoria eroilor lui Iancu, să renunțe la spiritul tradiției și la glasul

îndemnător al inimei?.. Da, arta cere multe sacrificii talentelor, dar abnegațiunea aceasta, sacrificarea oricărei tendințe, nu i-o poate cere nimănui. Ideile unui scriitor, fie cât de actuale și de militante, când sunt întrupate în forme literare alese, câștigă dreptul lor de existență. Talentele de seamă știu totdeauna să observe linia de demarcațiune între artă și umplutură, între pagini artistic înche-gate și povestiri cu tendințe populare. Și, după probele date, e de prevăzut, că d-l Agârbiceanu va rămâne la un nivel mai ridicat al prozei noastre și nu va aluneca în categoria tendențioșilor cu program, cari aparțin altui capitol de activitate intelectuală.

M. SADOVEANU

«Povestiri de seară». București, 1910. (Ed. Minerva). 8°, 250 pag.

Tânărul și în materie literară priceputul meu prieten Ion Duma, vorbind în această revistă ¹⁾ despre cel din urmă volum al meu de im-presii critice, mi-a găsit o vină deosebită în faptul, că de ani de zile am rămas străin față de scrierile lui Sadoveanu. Și s'ar putea ca prietinel meu să aibă dreptate. Criticul trebuie într'adevăr să în-registreze toate fenomenele mai de seamă din viața literară și este ținut mai ales să nu nesocotească energiile conducătoare. Și din punctul acesta de vedere, adevă al așa numitei obiectivități, mă re-cunosc în realitate vinovat.

Este însă altceva la mijloc. Critica nu poate fi redusă la rolul de mașină. În viața noastră, a scriitorilor, își au și pasiunile ro-sturile lor, și în tot ce facem și în tot ce scriem, aceste pasiuni se res-frâng pe nevrute. Intre oameni de temperament, firele se împreună și se distramă, după capriciul intereselor și al împrejurărilor, și tre-buie să fii dascăl rece și șters, pentru a putea stăruii în obiectivitate. Odată înstrăinat de un suflet, este omenește cu neputință să-l mai privești cu calmul omului de știință. Și tăcerea, în aceste cazuri, este singura atitudine corectă.

Dar vremea trece, ne schimbă și ne aduce de sine la sentimente mai echitabile și la simțul datoriei. Iată-ne iarăș în fața unui nou volum al d-lui Sadoveanu. Și ca într'o clipă de concentrare trece acum pe dinaintea noastră toată personalitatea acestui scriitor, cuprinsă într'un lung șir de volume. E o muncă uriașă, pe care a

¹⁾ «Luceafărul».

săvârșit-o. E o vieață bogată, pe care a prins-o, cu măiestria limbei celei mai curate. Sunt orizonturi nouă, pe cari le deschide, prin co-moara sa de tipuri și de amintiri. Și un nou mod de povestire se ivește în paginile sale, așa de deosebit de al altora, atât de blând și de potolit în epizoduri mărunte și atât de viforos în culmile epice. În literatura noastră întregă, nici un prozator n'a adus atâtea momente originale și atâtea nouă puncte de orientare, ca acest scriitor.

Nu avem însă intenția a ne ocupa de data asta mai deaproape cu întreaga operă a d-lui Sadoveanu, ci ne mulțumim a semnală «Povestirile de seară». Este un volum, care poartă în sine aceeaș calitate de fascinant povestitor a d-lui Sadoveanu și surprinde prin aceeaș variație de subiecte, înșirate fără o deosebită legătură și sigur fără a se menține toate la acelaș nivel.

În tipul lui Gheorghe Mutu, din începutul volumului, găsim un țăran, admirabil ca duioșie și desperare în fața unei cumplite secete, care răpune vitele oamenilor din sat. Starea de mizerie a țăranului și țarina pustie, intimitatea Românului cu animalul său de casă, precum și sentimentul de milă sunt perfect încadrate și redau în mod plastic icoana de jale și de prăpăd. În «Omul singuratic», — probabil cea mai bună bucată din acest volum, — ne deștează niște priveliști de iarnă, unice în literatura noastră, și ne deșteaptă sentimentul de groază prin descrierea unei nopți de Decembrie și a vitejiei unui pescar, care scapă un boier dela moarte sigură. În bucată «Un om pierdut» își arată încă odată puterea de descriere epică din paginile războinice anterioare, ne înfățișează cu îndemănarea-i cunoscută învâlmășeala, atacul și toată grozăvia din focul extrem al luptei; ne lasă însă mai rece prin întorsătura prea utilitară, pe care o ia sfârșitul povestirii, când ofițerul Călin moare vitejește, ca «să pregătească Mariei pensia unui oștean mort cu cinste»...

O categorie specială a prezentelor schițe se alcătuește din epizoduri sociale felurite, fie de natură politică, fie administrativă. Într'una ne arată grațitudinea țăranului român pentru binefăcătorul său Domn Alexandru Cuza, despre care moșneagul d-lui Sadoveanu ne știe povesti tradiții atât de duioase. Într'alta ne transpune în stările patriarhale ale administrației dela țară și ridiculizează, cu umor blajin, relațiile dintre slujbașii inferiori. În alte schițe, ne readuce în intimitatea întâmplărilor mărunte «dela balul clubului militar». Și toată furnicărimea asta, de vameși și subprefecți,

și toate peripețiile aceste, cu o intrigă cu totul simplă, dau la un loc o lume aparte. Culoarea romantică din multele descrieri și patosul liniștit în povestirea glumeață dau acestor subiecte, sărace uneori, cuvenita formă artistică. Numai arareori se simte o coborâre prea mare a tonului popular, cum este în «Pățania unui cumătru», cu furtul de claponi și cu scena de adulter, care, în privința caracterului anecdotic și al discrețiunii, cu care e tratată, atinge umorul lui Creangă.

Sunt însă în acest volum câteva bucăți, prin cari e pe cale a se furișă în opera d-lui Sadoveanu un nou gen de proză, anume cel subiectiv, sau reflectiv. «Un dușman» și «Un păgân» ies cu totul din cadrul prozei povestitoare de până aci și arată tendința nouă a autorului de a analiza stări sufletești și glasul conștiinței. Boierul ăsta bătrân, iubitor de vieață și de artă, care face teorii asupra felului său de a fi și idealizează principiul individualismului, poate să fie luat drept un început la o nouă ramură de activitate pentru complexul talent al acestui autor. E o proză învățată aceasta, unde se cunosc influențele culturai străine și nimic nu ne face să credem că d-l Sadoveanu n'ar reuși și în această direcție.

Cum orice pagină a d-lui Sadoveanu prezintă interes pentru cettori, neapărat că și cele din «Povestiri de seară» se înșiră cu vrednicie printre creațiunile de până acum ale autorului. Firește, fără să le scadă din merit și fără să le întrecă valoarea.

D. A N G H E L

«*Povestea celor necăjiți. Fantazii și portrete*». București, 1911. 125 pag.

În proza noastră de astăzi, d-l Anghel reprezintă un gen aparte. Este genul foiletonist, atât de puțin cultivat în presa românească. Pentru reușirea în acest gen, trebuie să fii stăpân pe două înalte calități de scriitor: o fire impresionistă și un dar deosebit de analiză. Iar d-l Anghel dovedește a le avea în măsură mare pe amândouă. D-sa este o comoară de impresiuni și de reflexiuni, înregistrate în calea vieții și variația de preocupări îi este atât de mare, încât printre colegii săi apare ca unul, care are mai multe de spus. Este un fel de literatură cultă, pe care o scrie d-l Anghel, fără a se ține aici de-o formă anumită artistică. Nu sunt bucățile aceste nici schițe, nici nuvele, după toate normele de compoziție tipiconară,

ci fragmente rupte din viață, în cari se relevă deopotrivă poetul de fantazie, ca și cugetătorul combativ, în chipul cel mai condensat. Și pe deaîntregul un subiectivism de o melancolie specială înfășoară aceste pagini, dându-le o notă anumită de individualitate, cu finețe multe și cu capriciile inerente firilor subtile.

Câteva din aceste fragmente seamănă a parabole. Pe un fond poetic, sau legendar, sau pe o amintire se brodează o întâmplare în jurul căreia se grupează cu multă artă și putere de invențiune situații pitorești, sombre uneori și vesele altădată, sau stări sufletești de oameni necăjiți, cari se potrivesc ca o concluzie la o serie de adevăruri. La început ne prezintă pe omul misterios și chinuit, care pornește în căutarea norocului pe pământ și nu-l găsește decât într'un vis, visat în umbra unui copac bătrân, din care deșteptându-se, se convinge repede, că soarta lui rămâne aceeași din trecut: săpatul ogorului altuia! A doua bucată «Sămănătorul» apare ca un fel de ironie, la adresa cunoscutei parabole biblice «Eșit-a sămănătorul să samene». În ea, autorul ne expune modul cum samănă astăzi generația tânără, care își cheltuiește sămânța în viața destrăbălată, fără să prețuiască ogorul strămoșesc și ne arată, în schimb, duioasa figură a bătrânilor boieri, înfășurați în cadrul idilic dela țară, cu dragostea lor sfântă pentru pământ și roadele lui. Și în felul său potolit și discret de a zugrăvi tipuri excepționale, fenomene mai rare, în cari, incidental, se relevă însușiri mai rare, mai surprinzătoare, d-l Anghel continuă a se răsfiță în scrutarea misterelor sufletești. Iată un Marchiz, cu apucături bizare, un singuratec, căruia nu-i plăceau oamenii și preferia animalele de tot soiul și mai ales câinii — un caz curios, dar de sigur instructiv. Iată alte tipuri singulare, cu pasiuni individuale, pururea atrăgătoare, în prelucrarea artistică a d-lui Anghel: niște colecționatori maniaci, cari colecționează de toate, câini, cai de tot felul, apoi mărci poștale, păsări umplute, — afară de femei, pe cari nu le poți colecționa «fiindcă nu le poți cataloga în brune sau blonde, «în arzătoare sau impasibile, nu poți fi sigur de afecțiunea lor de azi pe mâine, căci sunt amatori pentru toate și fiecare sac își găsește «petecul...»

Originalitatea acestor subiecte și multele observațiuni spirituale sunt incontestabile și fac din escursiunile aceste, așa zicând simbolice, ale d-lui Anghel o noutate literară, o nuanță proprie în proza de azi.

Nu mai puțin ne interesează însă continuarea amintirilor sale, în special a celor literare, cu cari autorul se îndeletnicește cu atâta predilecție. Epizoduri din viața-i proprie și a scriitorilor străini, pe cari i-a văzut și cunoscut, sau cu cari a avut vreo atingere sufletească, constituiesc, de vreo câțiva ani încoace, o rară plăcere pentru cetitorii d-lui Anghel. Aceste pagini își au farmecul lor rar de intimitate și de sentiment, și ne dau o probă de un gust rafinat în aprecierea frumosului artistic.

În acest volum găsim mai întâiu o delicată atenție pentru un prieten al poetului din Paris, un tânăr ardelean din Săliște, cunoscutul nostru Dumitru Comșa, stins într'o vârstă atât de fragedă, înainte de a-și putea da toată măsura frumoaselor sale calități. «Eră un ideolog în toată puterea cuvântului» — scrie autorul despre regretatul tânăr Comșa — «și în afară de amintirile ce îl legau de satul, lumea reală par'că nici n'avea ființă pentru el. Buzunarele îi erau pline de cărți și el încet, încet se ofilia ca o floare între paștinile lor. O carte a lui Nietzsche obișnuia s'o poarte vecinic: eră «călătorul și umbra lui»... Și fiind vorba de Comșa, vom abuză de spațiul acestei recenzii și vom atrage atenția cetitorilor, cari l-au cunoscut, ori s'au înrudit cu dânsul, asupra următorului pasagiu din amintirea d-lui Anghel:

«Îmi reamintesc de dânsul, așa cum l-am mai văzut ultima dată, într'un scăpătat de soare la Paris, pe o alee de codru bătrân. Mergea încet, cu capul plecat și soarele îi lumină cartea ce o ținea în mâini. Ca într'o apoteoză mergea, fără să vadă primăvara dimprejurul lui, cu ochii pe literele negre... Nu vedea soarele, care se coboră și frumos se coboră soarele... N'auzia pasările, cari își cântau rugăciunea lor... Ci scoțându-și un caet din buzunarul dela piept, se așeză pe un trunchiu și începù să scrie! Ce-a scris în amurgul acela de soare, unde e caetul lui? Eră un caet cu scoarțe de mușama neagră, în care își notă gândurile lui, tot ce i se părea ciudat și în afară de comun; tot ce simțea și-l interesă și tot ce avea de bună seamă să-i servească mai târziu. Cu mult drag aș răsfoi acest caet, pe care îl purta întotdeauna, având pe prima pagină iscălitura lui Dimitrie Comșa»...

Cine, ca Anghel, vorbește de un prieten, mort în tinerețe, cu gingășia cu care ar vorbi despre o floare, este un suflet de artist subtil și merită recunoștința noastră pentru darurile lui bogate ce ne dă. Și cazul acesta îl observăm și în alte câteva pagini din noul

volum. Găsim aici o cucernicie rară pentru natură și vietățile, cari o însuflețesc; găsim o legătură, bine aprofundată, între vis și realitate; o înclinare nostalgică pentru legende și basme, cărora le face o frumoasă apologie. Și acestor înclinări, se datorește și simpatia pentru anumiți poeți contemporani, cum este «corsarul oriental» Jean Moréas, sau Oscar Wilde, pentru cari reclamă, cu drept cuvânt, simțul frumosului și al eleganței.

Mărturisim, de încheiere, că cu însușirile, schițate aici în fugă, d-l Anghel, muncind cu aceeaș stăruință, cu care de un timp încoace ne-a surprins (peste puțin îi apare un nou volum!), e pe calea cea mai bună a ne da, tuturor celor ce ne năzuim demult pentru deșteptarea publicului și ridicarea lui spre orizonturi mai largi estetice, o bună și iscusită mână de ajutor în această operă. D-sa este un element astăzi, care contribuie la combaterea barbariilor și a exagerărilor din lumea creării literare și artistice. Dușman al superficialității, știe să încâlzească pe cetitori pentru intensivitatea simțirii și a frumosului. Și literatura contemporană se mândrește cu dânsul.

ANGHEL D. ȘI ST. O. IOSIF

«Cireșul lui Lucullus». București, 1910. 235 pag. — «Portrete». Nr. 580 din «Biblioteca pentru toți», 90 pag.

Volumele anunțate aici cuprind o parte nouă din munca încordată a acestor doi scriitori, cari prin o colaborare frățescă au știut multă vreme să apară alături, în diverse publicațiuni. Obișnuiți a-i vedea iscăliți mai mult sub producțiuni poetice, rămânem acum surprinși în fața măestriei cu care știi să-și îmbine gândurile și în forma nelegată a prozei. Iată-ne pe nesimțite îmbogățiți cu doi noi prozatori de frunte, mai puțin povestitori, mai mult impresionști și cugetători, în scrisul cărora fantazia poetică continuă să lucreze cu vioiciune, iar spiritul de observație să dea la iveală finețe neîntrerupte. Ca procedeu, ei par a se deosebi de prozatorii noștri curenți. Ca gust, sunt mai selecti și mai originali în felul lor. Ca subiecte ei aduc o serie de elemente nouă. Iar metaforele multe, presărate în text ca floricelele într'o luncă, dau scrisului lor un aspect de elită. Mai știi, dacă proza aceasta cultă a celor doi poeți n'are să fie genul prozei viitoare?

Calitatea principală a celor doi este desigur incadrarea unor anumite tipuri caracteristice din viața lor, sau uneori din

imaginațiunea lor. Bătrânul viteaz Lucullus, care-și îngroapă fruntea în mâini și începe să plângă, pe când ramurile de cireș scutură o ploaie de petale albe deasupra lui, este o figură vie, ca și Pherenike, expresia tipică a mamei, care simte și ea durere în umăr, când fiul ei Criton, luptătorul, este mușcat de adversarul său. Darul acesta de a zugrăvi oameni și a descoperi suflete, așezându-le într'o atmosferă romantică, autorii noștri îl manifestă în deosebi în portretele lor literare, prin cari salvează pentru istoria noastră literară câteva date și observațiuni de preț. Răposatul Beldiceanu, cu izvorul său neseecat de energie, apoi paradoxalul Gruber, gnoniul decorativ Gheorghe din Moldova, supranumit și conquistadorul de himere, dacă nu vor trăi prin operele lor, vor avea de sigur frumoase momente în aceste portrete.

Figurile aceste apuse trec ca umbrele cucernice pe dinaintea sufletului celor doi scriitori. Farmecul lucrurilor vechi ce leagănă mereu fantazia. Amintirile renasc din izvoare bogate și iată-ne într'o lume particulară: casele vechi, cu streșini mari și cu parmaciuri turcești, cu mușcate roșii la ferești și cu leandri în cerdac, apar înaintea noastră cu dispăruții lor locuitori. Boieri cu barbele albe ca omătul, femei bătrâne ca Parcele ce torc la firul vremii, slujnica bătrână și paraziții adăpostiți la curți boierești răsar ca dintr'un vis, în variate culori și cu multă duioșie și pietate, arătându-ne contrastul drastic dintre lumea de azi și cea legendară.

Sunt frumoase amintirile aceste, căci își au poezia lor proprie, resemnată și intimă. Ar fi însă greșit să credem, că autorii sunt cu totul cufundați în admirarea celor ce nu mai sunt. După ce-și dau tributul trecutului, după ce într'un lirism nestăvilit s'au răsfățat pe plaiurile legendelor și ne-au dat povestea scăpărătoare de frumuseți a «Trandafirilor Roșii», ei știu privi cu multă bunătate în fața vieții reale, știu să prindă un sgomot, o mișcare, o clipă de seninătate — cetiți schița «Bullier»! — și toată filozofia lor din «Spovedanii» se reduce la o apărare caldă a vieții trăită zi cu zi, clipă de clipă.

C. S A N D U - A L D E A

«Ape mari». Nuvele și schițe. (Editura «Minervei»). București. 1910, 234 pag.

După «Două neamuri», cetitorii d-lui Sandu se așteptau, poate, la un nou roman. Și cu drept cuvânt. Prozatorii noștri mai tineri, atât de dibaci în rotundirea unei frumoase povestiri nuvelistice și înzestrați cu atâtea aptitudini pentru a putea cultivă și genul mai complicat al romanului, ar trebui să îndrăznească odată a se consacra și unor lucrări artistice mai intense și mai concentrate.

Căci, dacă este adevărat, că natura e mai frumoasă când o admirăm în cele mărunte, nu e mai puțin sigur, că orizonturile largi au mai multă sublimitate. Generația noastră are meritul de a fi adus mai multă variație în formele beletristice și de a fi perfecționat îndeosebi nuvela, schița, genul fragmentar, pastelele după natură și analizele sufletești. Nu s'ar putea ca tot din mijlocul acestei generații, să răsară și să se întemeieze în sfârșit și romanul?

Le spun aceste ca un pium desiderium și nu ca o învinuire adresată noului volum al d-lui Sandu. Căci ceea ce tipărește d-l Sandu, chiar dacă n'ar fi roman, ne este binevenit. Paginile d-sale, orice subiect ar trata, ne interesează, căci sunt revărsările unui suflet cald și sănătos. În stilul d-sale e nerv. În priveliștele sale din natură, e solemnitatea unei zi de Duminică. În amănuntele descrierilor d-sale sunt surprinderi de comparații și reflexiuni. Iar când este vorba de a redă o mișcare, sunt puțini aceia cari știu să culoreze cu vioiciunea d-lui Sandu. Și-apoi și poezie are multă în firea sa. Râsul fetelor d-lui se preface în «desmierdarea soarelui de primăvară». Stelele din amurg sunt «făclii la priveghiul frumoasei zile». Buruienile încărcate de rouă sunt «sorcove de diamant». Iar toate aceste însușiri de bun scriitor, cine i le poate tăgădui?

Le regăsim acum, în mare parte, și în noul volum.

În «Ape mari» de pildă — bucata dela începutul volumului — regăsim cunoscuta pasiune a acestui autor pentru idilele dela țară și mai ales pentru un anume colț de țară, în care s'a născut. Fenomenele atât de variate din vieța de baltă de pe malurile Dunării și interiorul unei căsuțe țărănești, unde în timp de iarnă stau două femei ghemuite de frig «cu mânilor în sân, cu ochii în pământ, ca două vinovate», — sunt puternice probe de proză descriptivă. În «Seceta» această calitate revine. Nicăiri poate Sandu n'a prins mai bine și într'un cadrumai artistic jocul naturei la țară, ca în bucata aceasta, în care ninsoarea, ploaia torențială și seceta sunt zugrăvite cu farmec și măiestrie. Alături de aceste două

nuvele idilice, stă apoi schița «La arie», cu mișcarea cea mai impetuoasă a muncitorilor, cu descrierea impozantă a focului și cu figura de om înfrânt a logofătului, care «amenință cerul cu pumnul».

În crearea de tipuri, bine reliefate, Sandu își face și de data asta datoria. În vajnicul păzitor Jărcan din «Cursa», în cele două figuri joviale de soldați, cari trec noaptea apele în not, din «Brigadierul Frunză» (ce frumoasă e priveliștea de noapte deasupra apelor Dunării în această bucată!), în șugubățul Toader Bordeiu-Verde din senina clacă de țărani «La cărat de porumb», găsim aceeași îndemănare de caracterizare, ca în volumele anterioare ale lui. Numai sufletul de femeie tot nu mai reușește să-l ispitească, cu agerimea, cu care cunoaște tăria bărbătească.

Ceeace primim însă mai cu rezervă din noul volum sunt, fără îndoială, subiectele anecdotice, în cari, de obicei, firul acțiunii este influențat de accidente și condus cu ajutorul unor surogate neîngăduite în materie de artă. Jocul de cuvinte între constructorul Solness al lui Ibsen și între «Solniță», din «Stogarul» lui Sandu, sau chiar și gluma neisbutită cu Regina adevărată și «regina albinelor» sunt greșeli de gust. Și nici motivul, atât de incidental, din «Logodna», unde o amânare de cinci zile a logodnei pricinuește o întreagă catastrofă, nu este artistic ales. Ordinea și succesiunea faptelor în viața sufletească trebuiesc să fie mai firești, mai strânse și fără salturi, făcute de dragul unei soluțiuni. Deasemenea nu cred să convină temperamentului lui Sandu nici terenul sentimentalismului forțat din «Dora Prigoreanu» rămasă atât de nedeslușită. Și nici curaj n'ăș avea să-l îndemn a stăruî în migăloase analize a sufletelor chinuite și ostenite, ca al eroului din «Umbra».

Pentru noi toți, cari urmărim activitatea acestui prozator dela întâiele lui începuturi încoace, este definitiv stabilit, că d-sa este unul din ceice reprezintă mai cu succes așa numita «literatură de casă», sau «Heimatliteratur», cum îi zic Germanii. Cine, ca Sandu, a smuls din podoabele țării sale atâtea pagini curate și sobre; cine a îmbrăcat vatra nașterii sale într'o lumină atât de intimă și de poetică; cine a zugrăvit atât de atrăgător Dunărea cu apele și cu stufăriile, câmpia întinsă cu țărani săi, pădurea cu tainele ei, nu are trebuință să se piardă în căutarea unor subiecte mai rafinate, mai străine de sufletul lui, căci mărginindu-se numai la fragmentul acesta de lume a sa, pe care o cunoaște, și numai la împrejurări,

pe cari le-a trăit, va putea să ne dea opere și mai încheiate și mai rezistente.

TRAIAN DEMETRESCU

«*Intim*». Poeme în proză. 8°; 112. pag.

Faptul că operele, atât de modeste ca valoare artistică, ale regretatului Traian Demetrescu continuă să apară în edițiuni nouă, probează un grad oarecare de popularitate. Se pare că mai este o seamă de cetitori, îndeosebi în generația tânără, care are un cult adevărat pentru proza lirică a acestui visător naufragiat.

Opera lui Demetrescu, în marea ei parte rămasă fragmentară și improvizată, aparține acelei literaturi sentimentale posteminesciane, în care d-l Vlahuță a atins apogeul. În ea, se reflectează o epocă simpatică de tranziție a literaturii noastre, cu multe impresii și reflexiuni filozofice și cu o vădită tendință spre rafinarea stilului. Forma de scrisori, de amintiri sau memorii, imbibate de un subiectivism saturat, este cea mai îndrăgită de acești scriitori. Și lectura străină, în frunte cu «*Eloisa*» lui Rousseau, cu «*Werther*» și cu Shopenhauer lasă oarecari urme vizibile printre rândurile lor.

Când acest volum a apărut mai întâiu, d-l Vlahuță l-a numit într'o scrisoare «*Simfonia unui suflet bun*». Și într'adevăr, e o simfonie întreagă în acordurile aceste, moi și duioase, ale sufletului lui Traian Demetrescu. Sunt pagini intime de senzațiuni și cugețări, ale unui om izolat în natură, juvenil și naiv uneori, cuminte și adânc altădată, dar pururea curat și cucernic și interesant pentru psiholog.

Descoperim în acest volum, înainte de toate, câteva serioase calități de prozator, remarcate îndeosebi în multele descrieri de priveliști din natură. Fire sensibilă, Demetrescu este un admirator romantic al naturii și cuvintele lui vibrează de extaz. Apele îi șoptesc aiurări de ducă și nostalgii de depărtări; vântul îi aduce miros de păduri și visări de codru și de singurătăți necunoscute; cerul îi zâmbește cu «*surisuri albastre*»; și florile — vai florile! — cu «*tristețea lor discretă și languroasă, ca niște ochi de femei, cari au plâns*» îi deșteaptă o întreagă filozofie melancolică, pare că «*aceste corpuri ar avea un suflet...*»

O mare parte din aceste pagini intime este consacrată unor continue auto-analize, cu reflexiuni pesimiste asupra nestatorniciei vieții omenești. Aceste reflexiuni, patetice și declamante uneori, au aerul de a nu proveni totdeauna din firea evident maladivă a blândului nostru scriitor, ci mai cu seamă din lecturile sale. Jean Rameau, Lamartine, Goncourt, Schopenhauer, Tasso, Dante și alții sunt direct puși la contribuție și nu arareori își zguduie credința în originalitatea sentimentalismului acestui autor.

Cum Traian Demetrescu a trăit într'o epocă, în care ideile sociale erau la ordinea zilei în România și, de nu ne înșelăm, a avut chiar atingere cu cercurile socialiste, eră foarte natural ca acele probleme sociale să se repercuteze și în puținele lui scrieri. În acest volum, sunt câteva schițe, cari plâng de mila celor mici și celor nedreptățiți de soartă și iau apărarea sufletelor părăsite ale celor săraci.

Pe de-a întregul o filozofie foarte omenească, dar foarte simplistă în volumașul acesta! Dar astăzi, când în literatura noastră sunt alte curente, când realismul a străbătut așa de prielnic proza noastră, nu se pot trece cu vederea nici operele acestor naturi fîrave. Este ceva în firea noastră, ce ne îndeamnă a fi vecinic îngăduitori și buni cu autorii de proză sentimentală.

EM. GÂRLEANU

I. «NUCUL LUI ODOBAC».

În proza noastră de astăzi uniformitatea își are și ea rolul ei. Cele câteva talente de seamă au stârnit un stol de imitatori. Subiectele lor sociale, limba lor apropiată de popor și până și felul de a povesti se aseamănă deaproape. Fie că din viața muncitorilor din port se scot câteva epizoduri, fie că acțiunea se petrece în obsecurul suburbiilor, sau în largul idilic al satelor, atmosfera e aceeași: cam aspră și realistă. S'ar părea că toți acești prozatori s'au desvoltat și scriu sub influența aceluia dintre noi, care reprezintă școala realistă în modul cel mai pregnant și pe care îl cunoaștem cu toții.

Într'adevăr, genul d-lui Sadoveanu formează un capitol nou în literatura noastră. Asemănând scrisul lui cu al acelor cari ne-au precedat acum vreo două decenii, cu nota lirică și duioasă din nulele d-lui Vlahuță, cu paginile fantastice «Dintre vis și viață» ale d-lui Delavrancea, sau cu dulcegăriile în proză ale bietului

Traian Demetrescu, vedem îndată spiritul cel nou, schimbarea desăvârșită în concepțiile de artă și de viață. Proza noastră și-a deschis un drum mai larg, a ajuns mai epică și mai aproape de simțământul realității.

Dar acest curent poate fi și el compromis. Publicul nu se înfioară de nimic mai ușor ca de monotonie. Și adeseori, oamenii lipsiți de individualitate fac un rău enorm aceluia pe care îl imitează. Iată de ce ne bucurăm, când vedem răsărind talente, cari reușesc să aducă o variație în nota curentă, să însemne ele singure o nuanță deosebită, originală.

La nimeni nu se observă mai bine această nuanță ca la d-l Gârleanu. D-sa nu se aseamănă cu nimeni dintre prozatorii contemporani. În alegerea subiectelor, în finețele sale stilistice, în continuelle imagini poetice este mai mult o tendință de a ține pas cu acei prozatori străini, cari pun un preț deosebit pe mlădierea limbei și pe fixarea celor mai intense senzații. E o proză impresionistă aceasta, cu scurte analize sufletești, cu zugrăvirea minuțioasă de paste și cu observațiuni surprinzătoare. Acțiunea rămâne pe planul al doilea și din scurte anecdote, din întâmplări neînsemnate, din sborul unui fluture, prozatorul modern își desfășură o problemă, sau își dă un tablou de cea mai rară gingășie poetică. Femenin uneori, duios altădată, cu răsuflet scurt, dar vecinic în căutarea frumosului și al subtilului, el rămâne în paginile sale artist întotdeauna.

O mare parte din bucățile cuprinse în noul volum al d-lui Gârleanu, intitulat «Nucul lui Odobac», după întâia nuvelă, aparține acestei categorii de proză modernă. Este o adevărată plăcere să întâlnești astăzi în literatura noastră, prinse cu atâta iscusință, clipe «din lumea celor cari nu cuvântă», — mici tragedii, banale pentru trecător, dar de toată frumusețea pentru artist. «Vulturul» d-lui Gârleanu, cu sborul său măreț, cu tragica-i cădere și cu ghiarele înfipte în ochii nevinovatului căprior, este un poem întreg. «Frunza» d-sale, cea desvoltată sub ochii noștri, în raze de soare și în picuri de ploaie, ca să dea adăpost unei paseri și să fie doborâtă de aripa aceleiași, — este o tragedie duioasă. Jertfirea «Căprioarei», pentru a salvă viața iedului din mâna vânătorului, te mișcă. Căderea «Martei» în prăpastie și felul cum se apleacă mănunchiurile înalte ale cimbrului sălbatic peste trupul ei zdrobit, este o icoană de meșter. Lirismul cel fin și cadrul bogat al naturii, precum și contrastul cel mare dintre armonia din natură și aceste tragedii de o clipă, ridică

și mai mult valoarea acestor bucăți. Iar o notă simpatică este faptul, că nici într'una din bucățile aceste, dealtfel simbolice, autorul nu trădează vreo intenție de a instrui, de a obține vreo morală, ci se restrânge la partea pur artistică.

Calitatea cea mare, ce se desprinde din aceste pagini ale autorului, este înțelesul lui cel adânc pentru poezia vieții. Cetitorul va observa însă repede o a doua calitate, care dă întregului volum o culoare specială, anume humorul blajin ce se așterne peste tot, fără ironie și fără vreo tendință, ca un aer de bunătate. Bătrâneasca înțelepciune a lui «Seneca», zăpăceala politică a oratorului «Tase», ca și soarta «Musculiței» strivite în ceaslovul părintelui Gheorghe au aceeași notă de umor binevoitor și blând. Povestea cu «Haberbarul», despre înfrângerea unui primar cerbicos, prin puterea dragostei și a farmecului nopții de vară, face parte din aceeași atmosferă glumeață. Un mic giuvaer în acest gen rămâne însă «Căcoșul», cel ce în zori de zi «răsufală fericit apoi își udă pliscul în mărgăritarul de rouă de pe frunza cea mai apropiată»... și salută răsăritul soarelui, bătând din pîteni și falfâindu-și aripele, ca două steaguri... Față de gravitatea scenelor din bătrâni, cuprinse în volumele anterioare ale d-lui Gârleanu, micile aceste ștregării și răsfățări de-a-cum prind bine cetitorului.

În o singură novellă mai lungă d-l Gârleanu părăsește acest gen filigran, în «Nucul lui Odobac». Aici construiește câteva suflete de țărani, în niște trăsături de bronz. Lasă că poezia cadrului, lumina fantastică în care se învâluie nucul secular, sunt iarăș părțile de atracțiune. Dar figura moșneagului Toader Odobac, reprezentant îndârjit al tradiției, precum și Ruja, femeia cea plină de temperament — un soi de amazoană dela țară — sunt ființe atât de bine redată sub raportul psihologic, încât îi fac onoare talentatului autor. Mult pricepută este și intriga în această novellă, țesută din clewetirea satului și din naivitatea în credințele poporului. După «Mărul» lui Bârsan nu ne-am miră dacă «Nucul» lui Gârleanu ar ajunge subiect de dramă, căci toate elementele potrivite și toată intriga necesară sunt și aici îndeajuns schițate.

Intrând în amănunte, câte n'ar mai fi de spus despre volumul acesta! Sunt bătătoare la ochi descrierile scurte și sugestive din natură. Poezia imaginilor sale te cucerește. Duiosia — unde nu este exagerată ca în «Fetița mamei» — și intimitatea te atrag. Și — nu știu dacă este numai o apucătură voită sau o pornire firească —

sfârșiturile, cele pline de artă, sunt surprinzătoare prin originalitatea lor discretă...

...Și iată-ne astfel siliți a înregistra o carte de seamă. Ne plac originalitatea și simplitatea subiectelor și a formei. Iubim într'ansa poezia cea multă, ce ne întâmpină la fiecare pagină. Și suntem mulțumiți să avem printre prozatorii noștri și talente cari merg pe drumul lor, reușind să ne dea senzația multilateralității și a muncii serioase.

II. «*Trei vedenii*». București, 1910. Nr. 1 din «Biblioteca Lumina». 126 pag.

Trebuințele vieței zilnice îi silesc pe scriitorii mai tineri de astăzi a abuză adeseori de talentul lor și a și-l pune pe acesta în serviciul unor întreprinderi utilitare. Pe la ziarele politice și prin micile biblioteci populare, de unde mai picură mici și sgârcite onorarii literare, îi găsim acum aproape pe toți scriitorii mai de seamă. Și în principiu nu ar fi nici o vină la mijloc, deoarece este logic și drept, ca scrierile lor să se răspândească, sau să se «popularizeze» prin aceste biblioteci. Ni se pare însă totuși, că trebuința aceasta, de a ne bagateliza operele de artă, de a le împrăștiă în coloane zilnice, sau în mici fascioare, aduce cu sine mai multe inconveniente. Lasă că, mai întâiu, nu ai timpul convenit, pentru a da o formă definitivă lucrărilor și că, astfel, multe din paginile tipărite rămân fragmentare, sau pure improvizatii. Dar pe calea aceasta și mai ales cu zorul ce li se dă, prozatorii noștri sunt adeseori tentați să recurgă la subiecte mai puțin cântărite, la anecdote sau întâmplări zilnice fără interes. Din pricina acestei supra-producții, provocată de interesul material al scriitorilor, am avut în timpul din urmă sincera durere de a constata o colosală slăbire a nivelului artistic la doi prozatori ai noștri, la d-nii Ioan Adam și Vasile Pop, ale căror începuturi ne atrăseseră atât de mult. Și semnalăm acest pericol, de oarece am voi să salvăm pe atâția alții, de lucrurile astea impure și neisprăvite și să îndemnăm pe toți a păstra convenita pietate față de valoarea artistică a producției lor.

Trebuie să mărturisim că d-l Em. Gârleanu este printre puținii, cari respectă această condițiune. În volumașul său de acum, destinat masselor largi de cetitori, găsim numai puține bucăți, asupra cărora ne facem câteva rezerve, sub raportul alegerii subiectului

și a închegării lui. «O convorbire» de pildă, pe urmă «Judecătorul» și «La țanc» sunt fără îndoială mărunțișuri anecdotice din atmosfera banalităților zilnice, de cari d-l Gârleanu va ști să se păzească, oricât de seducător i s'ar părea prilejul de a-și cheltui umorul său blajin în atât de ingrate cochetării cu actualitatea. În schimb însă, restul ne procură toate deliciale celei mai rafinate proze.

Dintru început ne captivează atenția prin un gest de mișcare, singular în felul său în scrierile lui Gârleanu. Goana năpraznică a călărețului Tudor, încheștarea aceea de o clipă și rostogolirea în prăpastie a celor «Trei vedenii», este un tablou de o rară plasticitate și de un strașnic efect. Alături de aceste, vin câteva tipuri de demult, de cari se găsesc așa de multe în saltarele imaginației și ale amintirilor lui Gârleanu, mătuși cuminte, copii ștrengari și bătrâni moldoveni, ca Vasile Antohi, căpitanul de gardă și alții. Și aici amicul nostru se întâlnește cu tovarășul său de muncă literară din Ardeal, cu Agârbiceanu. Ceeace sunt pentru acesta preoții și mătușile dela poalele munților Apuseni, sunt pentru Gârleanu pastecele, încurajate de aerul moldovean, cu boieri și cucoane și cu tot cuprinsul lor din trecut.

Iată-ne apoi ajunși în fața paginei celei mai nouă, din literatura făcută de acest scriitor. Ca și în unul din volumele anterioare, d-sa ne face surprinderea cu o serie de subiecte «din lumea celor care nu cuvântă». Este un gen de o unică fineță la noi și desvelește într'adevăr atâta poezie din acest subiect de prozator și multa putere de a observa și a admira natura, în ființele sau fenomenele cele mărunte. Principiul acesta cunoscut «*natura maxime miranda in minimis*» el ni-l dovedește prin legenda unui trandafir, printr'un colț de biserică părăsită, în care un păianjen învălește icoana Precestei cu Hristos în brațe, sau prin o furnică drumeață, care își scaldă cu mulțumire trupul într'o picătură de rouă. Și-i atâta senin și veselie în orăcăitul broscuței, care scapă de piciorul disprețuitor al cocostârcului, încât s'ar părea că a orăcăit natura întreagă în tăcerea dimineții de vară!

Proza aceasta *mătăsoasă* și dantelată culorează foarte plăcut activitatea din urmă a d-lui Gârleanu și dă și acestui volum dreptul la viață.

PROZA D-LUI PĂTRĂȘCANU¹⁾

Un colaborator al «Vieței Românești», d-l D. D. Pătrășcanu, scoate, în editura acestei reviste, un volum de proză, asupra căruia e păcat să nu se spună câteva cuvinte mai calde. Și critica e dispusă să nesocotească autori necunoscuți ca d-l Pătrășcanu, cari mai au și nenorocul să apară în arena literelor la o vârstă, când talentele sunt formate și când nu poți face mari prognosticuri asupra viitorului lor.

Judecând după ce ne prezintă în acest prim volum, nu vom sta un moment la îndoială să admitem pe autor cu dragă inimă printre acei prozatori ai noștri de astăzi, cari știu încheșă o povestire ușoară și știu prinde câteva pagini senine din vieța reală. Fără flori de stil și fără multe metafore și asemănări poetice, ca la unii din prozatorii noștri impresionști, limba d-sale este extrem de sobră, coborîndu-se uneori chiar prea evident la nivelul limbei convenționale din convorbirile zilnice.

O impresie unitară, firește, nu ne lasă acest volum. Am fi preferit înainte de toate ca cele două bucăți mai lungi de amintiri, — cari sub raportul lor artistic și al modului cam incoherent de a condeuce povestirea sunt mult inferioare celorlalte schițe, — să lipsească cu totul din volum, căci formează un contrast jignitor față de paginile armonice ce le precedează. Amintirile de obicei nici nu interesează și nici nu reușesc decât scrise fiind de artiști ajuși, de condeie cari știu să netezească asprimea faptelor zilnice din trecut și urmăresc un scop prin expunerea firului vieței lor. Goethe în «Wahrheit und Dichtung» ne prezintă o epocă însemnată, cu toate problemele ce s'au agitat. Chiar Creangă ne dă, prin zugrăvirea copilăriei sale, un colț neșters al vieței intime din Seminar. Dar «amintirile lui Constantin Cassian» de d-l Pătrășcanu sunt prea lipsite de artă și de cuprins, prea fără nicio invenție întrânsele, ca să atragă. Trecerea monotonă dintr'o clasă într'alta, epizodurile mărunte cari întretaie această monotonie, fada poveste cu domnișoara Valența și cu domnișoara Luiza, a cărei soartă rămâne nehotărâtă, — sunt lucruri cu totul insignifiante și nu ne-ar aduce niciun folos, când, vreodată, am căută influența lor asupra originii și desvoltărei talentului acestui scriitor.

¹⁾ D. D. Pătrășcanu, «Schițe și amintiri», Iași, 1909, pag. 292. (Editura revistei «Viața Românească»).

Tot ce ne place și în amintirile aceste este atmosfera de sinceritate și tendința de a rămâne vecinic simplu și nepretențios. Dar și simplitatea își are marginile ei și d-l Pătrășcanu întrece aceste margini, când scrie în cel mai prozaic ton de pe lume:

«Cum am isprăvit clasele primare, tatăl meu, care trăgea nădejde să mă facă om mare, m'a dat la «Academie», cum numia el Liceul din Iași. Patru ani am fost intern, patru ani am gustat din amărăciunea acestui fel de închisoare»...

Sau într'alt loc:

De învățat însă învățam bine, mai cu seamă în cei d'întâi ani, dar profesorii și aici tot aveau de spus câteceva de rău, când venia cineva dela mine. Din pricina asta, nu-mi plăcea deloc să vie ai mei pe la școală și cu deosebire tata...

Acest stil de reporter de gazetă nu-l mai întâlnim însă în schițele d-lui Pătrășcanu din partea dintâi a volumului, scrisă cu multă îngrijire și cu mult succes. Scurte, cu subiecte originale și bine rotunjite, cele vreo zece schițe, cari sunt niște povestiri humoristice,—aparțin celei mai bune literaturi de acest gen, scrisă în timpul din urmă. Mai puțin subtile în formă ca ale lui Basarabescu, ele au în schimb un humor mai firesc, au același înțeles strâns și ușurința în toarcerea firului povestirii.

În schițele sale, autorul nostru ne apare ca omul pornit a privi lumea cu un sentiment de rară bunătate și a da o explicație glumeață unui șir întreg de fenomene din viața noastră. Ici glumește pe socoteala paradoxelor unei căsnicii burgheze, colo are un fel special al său de a vorbi despre clientela politică și, într'altă parte, dă o delicioasă iconă a unei inspecțiuni școlare. Bucățile, în cari însă a reușit să se afirme mai pozitiv, sunt de sigur acele de cuprins psihologic. Starea profesorului Caranfil din «Invingătorul lui Napoleon», care-și torturează memoria, pentru a-și aminti de numele ducelui de Wellington; zăpăceala unui tip de politician din provincie în cuvântarea sa către Ministru; bietul Sofronie, martirul igienei și al măsurilor drastice, luate de nevăstă împotriva lui,—sunt tot momente din cele mai fericite, pe cari le poate atinge un scriitor de schițe. Actualitatea celor mai multe pagini este iarăș un merit al autorului: schițe ca «Ce cere publicul dela un deputat» și celelalte sunt zeflemele de cele mai nimerite la adresa moravurilor noastre politice de astăzi.

Genul acesta de proză cu nuanțe umoristice, se cultivă la noi tot mai rar. După «Momentele» sale de o rară finețe, d. Caragiale a trecut acum la subiecte mai simbolice. Trebuie să ne bucurăm că în locul d-sale vin alții și ne cer atențiunea pentru operele lor, pornite din aceeași fire senină și vioaie. În proza de astăzi este și de altfel destulă uniformitate și ne place să vedem pe câte unul aducând o notă de variație și o rază de veselie cât de modestă în atmosfera prea gravă a celorlalți nuveliști.

CATON THEODORIAN

«*La masa calicului*». Nuvele și schițe. București 1911. 1 vol. 8°, 179 pag.

Decând politica din Regat, atât de consumatoare de energii, și-a pierdut un inspector agricol simpatice, literatura noastră și-a recăștigat o forță serioasă, în proza de actualitate. Caton Theodorian, în tot timpul întreruperii îndeletnicirii sale publicistice, a avut ocazia, în drumul practicei sale politice, de a înregistra impresii bogate și experiențe sociale, din lumea în care a petrecut. Grație spiritului său de atașare și observației sale adânci, eră foarte firesc, ca seria de epizoduri trăite, să le exteriorizeze în schițe și nuvele, cu vervă multă și cu o gingășie stilistică, atrăgătoare. Ușurința lui de a descrie colțuri idilice din natură, de a analiza clipe glumețe din viață, a reproduce, cu nuanțe de fantazie, anumite întâmplări originale, are un farmec propriu. Tipurile, prinse, au o foarte mare variație. Mediul, în care aceste figuri și reflexiuni se desfășoară, se schimbă mereu. Când oamenii dela țară ni se înfățișează în cadre reale; când soarta funcționarului dela prefectură este urmărită cu îndemănare; când o mizerie, sau vreo lăcomie a luxului se etalează, — autorul știe pururea să deștepte o notă nouă. Neapărat, nu-i lipsesc nici scenele de dragoste modernă, când practice sub raportul omenesc, când de o filozofie idealistă. Toate interioarele și moravurile au de obicei o culoare vie de analist și de artist, zugrav, sub condeiul lui Theodorian.

Privind în amănuntele volumului, găsim dintru început, poate, partea cea mai caracteristică a autorului. O scenă de vânatoare din toiu iernei la țară, la care ia parte un boier neaș și un tovarăș țaran credincios, se petrece înaintea noastră. Furtuna cu zăpadă,

urletul de lupi, fac pe cei doi vânători oboșiți să însereze într'un bordeiu din drum și să găsească acolo o babă afurisită, fără să le aștearnă vreun pat și să le potolească foamea. Numai viclenia țaranului înfrânge calicia băbuștei și îi smulge, cu vorba șireată, tot ce-i trebuie boierului să mănânce și să se odihnească, pe o «cergă» de lângă vatră. Intr'adevăr, de mult o glumă așa de reușită, ca această păcăleală a babei sgârcite, n'am mai cetit, făcută cu atâta artă: poate să stea alături de șaga lui Creangă, cu ceea ce pățise o jidoavcă, cu un căruțaș țaran, la un popas din codru!

Poate și mai subtil expus, ca limbă, este subiectul ce urmează, după pricina cu «Masa calicului». Acel moș Nicolae își are ideile sale fixe, într'o atmosferă foarte idilică. Toată vieța sa capricioasă și-o trăiește într'o grădină, împodobită, după gusturile trecătoare, cu flori de «dalele, cu verbine, merișor și liliac». După flori, bucuria moșului se schimbă în dragoste pentru un «cocoș turcesc», cu «creastă cu ciucuri de catifea», cu «coada sfârticată, gușa de ibrișin, pintenii de călăraș și trupeș ca un crai!». Ideea fixă continuă apoi să se metamorfozeze, când în «bibilici tărcate», când în «curcani cu mărgele roșii» sau într'un «motan năzdrăvan», care este o apariție mitică în împrejurimea acestui moș.

Neapărat, ne plac paginile astea, bine închegate, dela începutul volumului, deoarece ele constituiesc ceva aparte și ne descopere un vădit colț de bonomie în sufletul autorului. Sensibilitatea lui, față de frumusețile naturii și pentru virtuțile elementare ale spiritului din popor, este o calitate ușor de luat în seamă.

Ceva, mai în urma acestui gen, trebuie să socotim însă alte bucăți, cari urmează să fie subiecte de teză, din cari rezultă niște sfârșituri, evident moralizatoare. Mila, cam exagerată în artă, nu este totdeauna în favorul autorului. Așa, de pildă, cunoscând persecuțiile din administrație a micilor funcționari, dela prefecturile provinciale, cum este la d-l Theodorian cazul trist al bietului copist «Bărbucică, în capul căruia se sparg toate oalele», nu ne mirăm deloc, că, un «ceas rău» cu moartea unchiului său Fanache, îi aduce noroc și răsplată lui Bărbucică, pentru munca ce-a depus. Concluzia nu este deloc convingătoare! — Și tot așa rămânem și în fața Izădiei, o fetiță de aprod de tribunal, pe care tată-său o încredințează să o crească o nevoeașă de spălătoreasă. Izădia cea bolnavă, care ne deșteaptă milă, are un post la spălătoreasă, anume de a-i potoli copiii, jucându-se cu ei. Iar ca să aibă o jucărie dragă, biata

copilă vede un oropsit pui de bibilică la boierul din vecini și-l cere pentru dânsa, ca să se răsfete. Fiind în pat bolnavă, vine odată tatăl ei s'o vadă, taie puiul de bibilică și-l oferă să-l mănânce nenocita Izădia, care respinge pasărea ei, așa de scumpă, și, întorcându-se de fața cruntului ei părinte, adoarme pentru vecie!.. Sfârșit tragic, dușie forțată, care se exprimă cu oarecare cruzime naturalistă a tatălui bețiv și o victimă de copilă, nevinovată! Mai greu de a produce un efect de obiectivitate!

La un loc cu aceste miluiri însă, d-l Theodorian ne oferă alte distanțe de vieață, în care ne dă probe de concertul în dragoste. În «Fenomenul» ne descrie pe un tip de om învățat, care nu-și poate iubi soția, deoarece plutește în sferile științei, unde își caută mereu un nou fenomen. În «Verigheta» ne introduce în petrecerile de noapte din șantanele din București, cu cochetăriile damelor și a domnilor, cari «și vără botișorul în paharul de șampanie», «cu carete, cupéle, droști, sănii cu armăsari»... În «noapte pierdută» doi «întârziți la Capșa iarăș beau șampanie, cât «îi țin pânțele și alături doi îndrăgostiți se furișau sub coviltirul «unei trăsuri»...

În sfârșit gâlgăie vieața, în toate peripețiile de zi și de noapte, cu picioarele mici, cu pantofi de atlas, până să ajungă în «Paradisul iubirii», unde apar Clarimonda și Dida, «cu dinții dintr'o gură de păraluță de grădină, prind foile florilor, rupându-le». «Iar pe capră, muscalul sfârtică armăsarii din când în când»... În câteva pagini pătimașe se aduce glorie buzelor rase la bărbați. Se înșiră amintiri dela băi și bolnavii din spitaturi, cei cu mania filozofării patologice. Cu alt cuvânt, un întreg tohu-va-bohu de combinații, descrieri, glume, situații vicioase și pline de mizerii, pasiuni, fără a se legă într'un fir mai unitar întotdeauna!..

Nu ne trece prin gând să aducem d-lui Caton Theodorian vreo învinuire, pentru această deslănare de subiecte. Căci așa, bizar, se înfiripă multe firi de artiști! Astăzi milos și idilic, mâne aruncându-te în valurile furtunoase ale vieții, și gustând paharul fericirii până în fund și până la desmetecire. Seninul alternează cu zile de suferință, idealul se schimbă în decepții și mâna de artist nu banalizează nicio clipă din toate aceste. Nimic superficial în crâmpeiele astea, frânte dintr'un suflet sbuciumat, care a știut să atingă culmile frumosului estetic și realitatea cea mai adânc simțită.

VICTOR EFTIMIU

«*Fără suflet*». Nuvele și schițe (Biblioteca Lumina). București, 1911.
1 vol. 8° mic, 127 pag.

Astăzi condițiile de editură contribuesc și ele în destulă măsură la stabilirea popularității unui talent. Din cauza aceasta regretăm neglijența evidentă, cu care d-l Eftimiu a făcut întâiul său pas mai hotărîtor în vileag, apărând într'o bibliotecă fără reputație deosebită și în forma unei broșuri, ce ți se strecoară aproape printre degete, câtă vreme în tânăra sa activitate de până acum, a produs un material destul de bogat, pentru a-și putea selecționă un volum mai ponderabil. Vom face însă bine, atribuind această greșală numai bohemiei sale incorrigibile. Căci, într'adevăr, un grad bunîșor din nepăsarea asta a firei sale de artist neprefăcut și fără disciplină, a omului fără o gelozie ostentativă față de producțiunile sale, se găsește în munca întregă a acestui răsfățat. Fie că în versuri lirice își cântă seninul sufletesc; fie că în proza-i, fantastică uneori, își plimbă imaginația orientală pe plaiurile aventuroase ale patriei sale macedonene; sau fie că în rime satirice parodiază decadentismul bucureștean, el ne întâmpină pururea cu acelaș spirit degajat, de o specială naturaleță. Și găsim că în clipele vieței literare de astăzi, când proza și gravitatea copleșesc așa de repede și desfigurează talentele începătoare, calități ca ale autorului, de care ne ocupăm, sunt binevenite.

Fără a urmă o direcție anumită, sau a se lăsa robit de unul din genurile curente ale prozei, d-l Eftimiu ne surprinde în aceste schițe prin variația subiectelor sale. Aceste subiecte sunt luate de pe tărâmurile cele mai eterogene ale vieței, sau ale fantaziei. Mlădios, sobru, concentrat, ne înșiră cele mai elementare adevăruri, alături de cele mai bizare născociri și cele mai burgheze întâmplări din viață, alături de epizoduri cu totul romantice. Înțelesurile i se leagă fără ocol și fără umplură și unde nu merge altfel, intervine de obicei vreun paradox, care dă sfârșiturilor de schițe o nuanță de capriciu. Pe deantregul o încercare vizibilă, de a menține, în ton și în culoratura impresiilor, nota ușoară a simplităței și a săgălniciei.

Dintru început, atmosfera care ne primește este aceea a intimităților tinere, a lumii de studenți, când omul prea tânăr iu-

bește pentru întâia oară și când întâile senzații se prefac și se exagerează în forma de «chinurile unui nefericit», — căci convingerea pripită rămâne pururea: «Femeia e fără suflet»... Deaci capriciosul autor ne duce tocmai pe malurile Adriaticei și ne spune o tainică și miraculoasă poveste dintre o Americană wagneriană și un poet visător, ale cărui versuri erau «șoptite de un cântăreț din țara crisantemelor». Fondul acestui epizod bizar rămâne cam nedeslușit, dar motivul acesta de dragoste vagă a artistului e reluat în «Dimineața de iarnă», unde e bine prins momentul, când un cântăreț bătrân îngenunchiază și varsă întâia lacrimă de dragoste pe mâna unei copile palide. Mai puțin subtile sunt însă câteva scene de căsnicie burgheză, cari, în schimb, câștigă prin sentimentalismul lor sincer, cum este schița «Ca doi străini», în care pierderea unui copilăș produce o interesantă situație psihologică între părinți. Originalitatea talentului d-lui Eftimiu se relevă în special în modul spiritual cum știe să fixeze acea specie simpatică de intelectuali «de a șasea mână», cari se refugiază în vreo redacție de gazetă obscură, oameni tineri cari, cum zice d-sa «trăesc necunoscuți și mor «prin magaziu, sau își pierd urmele prin colțuri de provincie, poeți «plini de idealuri reformatoare în artă și lazaroni foarte inteligenți» Cu ironia fină, de care dă probe în descrierea interiorului redacției în timpul de seară «când crepusculul își cerne cenușa pe ferestrele «nespălate și două luminițe roșii se aprind, ca niște licurici, vestind «că redacția nu s'a golit încă și că redactorii fumează» și cu alte asemenea desvăliri din viața de gazetar vagabond, d-l Eftimiu ne-ar putea fixa încă alte moravuri, cari se duc și merită să fie reținute, în această frumoasă formă literară. Cât pentru nota fantastică, de un umor atât de jovial, trebuie să recunoaștem că merită o specială relevare. Bucățile de rezistență ale volumașului acestuia sunt negreșit «Regele păcurei» și «Pământul a vorbit». Contrastul glumeț între norocosul miliardar Sir Mak Dollaryngton, supranumit regele păcurei, și între ofticosul socialist David; precum și ironia la adresa locuitorilor din Marte, cari nu voiau să se încreadă în bătrânii lor astronomi, Mar-Tomar și Al-Marun, când le vorbea despre existența unui «oarecare pământ», — sunt prestațiuni literare cu totul aparte în proza noastră mai tânără și reclamă o serioasă atențiune asupra autorului.

Dealtfel este știut, de orice cunoscător al vieții literare din urmă, că printre acei puțini cari își fac drum, cu mult succes și cu mai multă

neatârnare cătră o țintă mai de seamă, este d-l Eftimiu. Nu numai prin acest volumaș, unde se văd numai în parte calitățile sale, dar prin realitatea unor frumoase porniri, ca gust, ca limbă, ca spirit și ca putere de invențiune în tot debutul său de până astăzi.

ION DRAGOSLAV

I. — «*Nuvele*». București, 1910. (Tipografia «Gutenberg»). 198 pag.

Prin exagerările încăpăținate ale unui critic-patron, d-l Ion Dragoslav a fost pus până acum într'o lumină greșită. Eternele asemănări ale acestui critic așezau pe tânărul scriitor de povestiri când alături de Caragiale, când alături de Ion Creangă (cu care dealiful nu are altceva comun decât numele de botez!), când deasupra amândurora. Iar belșugul de ditirambe și de atribuții, ca «genial», «aproape genial», «capod'operă», «aproape capod'operă» și alte manopere de aceste înălțătoare, cu cari faimosul nostru critic își gratifică favoriții, au făcut ca altă lume mai echilibrată să se înstrăineze de acest Prâslea al prozei mai nouă și au îndemnat pe criticii altor reviste să-l nesocotească cu totul, sau să-l ocărăască cu indignare, cum a făcut d-na Evan în prețioasele pagini critice dela revista din Iași.

Credința mea, însă, este, că cu d-l Dragoslav nu trebuie să fim așa de grozavi, nici în bine, nici în rău. Căci dacă acest autor este prea modest pentruca să cucerească terenuri mai largi în opinia publică, el este totuș prea interesant decât să fugim de dânsul, sau să-l cocoloșim într'o notiță trecătoare. E interesant, zic, și ca făptură și ca scriitor. Când îl vezi cu fața lui bălaie de o bătrânețe prematură, încrețită ca o pară uscată în cuptor; când îl zărești, așa plouat și stios pe la vreo ușă de cafenea, sau prin vreo sală de bibliotecă, ființa lui stranie te surprinde, ca a cocoșatului din poveste. Dar când te privește cu ochii lui cei pistriuiți de pete galbene și de o lumină sperioasă; când îți râde el în față, cu răgușala aceea de om trudit și începe să-ți vorbească, vezi numai decât, că știe multe, că poartă cu sine fapte și amănunte cu grămada, pe cari le știe rându-l cu limpezime și le poate însoți de câte-o glumă nimerită și de câte-o observație plină de înțelepciune primitivă.

Este un aer bătrânesc în ceea ce d-l Dragoslav ne scrie în acest volum. Vorba d-sale e cam strânsă, cam fără culoare și stăruitoare

în lucruri de amănunt. Verva tinerească și elanul lipsesc. Gluma blajină este aceea a țaranului moșneag și cuminte, deprins a spune și obscenități, într'o formă mai inofensivă. Subiectele sunt cam insignifiante, căci sunt scoase dintr'un mediu de oameni mărunți și bețivi, din cari numai cei mai buni artiști pot să creeze suflute, iar diletanții numai oameni de o zi, cu patimi mărunte și așezați cel mult în cadre bine zugrăvite. Tot ce e mai bun în volumul d-lui Dragoslav sunt desigur interioarele de case sărace, de înfundături de străzi bucureștene, în cari se lăfăește mizeria neagră a cârciumilor de noapte. Un fel de bohemie de suburbie se desprinde din toate amintirile aceste povestite.

În «Stafia», bucata cea mai bine susținută, autorul ne duce în atmosfera comediilor lui Caragiale și se folosește de absolut toată maniera acestuia, de tipurile lui, de frânturile lui de limbă stălcită, pentru a produce impresia ridicolului, povestind un episod cu o scenă de trădare, după sistemul desnodat al «Scrisoarei pierdute». Dragostea vinovată dintre comisarul de poliție, don' Papurică, și vecina sa, cóna Zoia, soția băcanului nea Costică, amintește evident subiectele lui Caragiale cu glumele cele ieftine și cu partea lor burlescă, dar are și o parte originală în crearea simpatică a unei fantome sugestive și în minunata fixare a unui prototip de sergent de stradă «ale cărui bocănituri rezezi sunară în noapte, par c'ar fi mers cineva într'o biserică goală...». În schița următoare bohemul nostru petrece o noapte la un prieten bețiv din capul orașului, iar cuprinsul unei case de bețiv, rustic, banal, disgrățios este prins cu putere deosebită de zugrăvire. Acelaș subiect îl repetă d-l Dragoslav cu vădită predilecție în alte două schițe, în «La masă la un prieten» și în «Ca să-mi deie și-o cafea», în cari revin aceleași scene de mizerie socială, aceiași bărbați și femei, căzuți în stare de semi-tâmpire prin brutalitatea obiceiurilor și prin vitregimea vieții zilnice. În aceeaș lume și cu aceeaș ironie amară ne transpune apoi în alte bucăți, în cari tratează cu deosebire vieța funcționarilor de poliție, a comisarilor și sub-comisarilor de mahală, cu «secțiile», la cari se bea atât de mult și se fac glume așa de banale. Micii slușbași, cari își beau «aperitivele» într'o cârciumă povârnită și sosind acasă, se ceartă cu onorabilele lor jumătăți, sunt iarăș ființe, cari inspiră pe nepretențiosul nostru prozator la câteva improvizări. În toate aceste pagini posomorite, evocătoare de icoane și stări inferioare, apare câte-o clipă mai senină. În două bucăți

și anume în «Sticla cu vin» și în «Spovedanie» d-l Dragoslav ne des-velește un colț mai duios din propriu-i suflet, cu părți de o unică naivitate și stângăcie, cu un fel de sentiment de dragoste foarte ciudat exprimat și de o foarte simpatică timiditate. Călătoria aceea în tren către Frăsineni, în compania unei domnișoare institutoare și nehotărârea buimacă a îndrăgitului de a-și face datoria, dau o notă distinctă în acest volum.

Neapărat, nu se poate contesta, că frumuseți de amănunt se găsesc și în acest volum al d-lui Dragoslav. Monotonia subiectelor însă și lipsa de a putea aprofundă măcar unul din caracterele sale, sau de a da temelor tratate o desăvârșire artistică mai vizibilă și o vervă mai plină de temperament în părțile glumețe, ne fac să credem că tăria acestui talent nu este complet redată în aceste schițe. Volumul este intitulat «Nuvele» prin exagerare.

II. — «Povestea trăsnetului». București, 1911. 1 vol. 8°. 128 pag.

Proza asta idilică și jovială, expusă în multe părți mai pe bă-trânește, din noul volum al d-lui Dragoslav, ne relevă câteva însușiri într'adevăr particulare. Pe când la mai mulți începători de astăzi, cari se îndeletnicesc și ei cu schițe dela țară, cu moravurile de sărbătoare și de zile grele, găsim de obicei forme bombastice și artificiale, d-l Dragoslav ne vine cu un șir de avantagii. D-sa știe să rămână, aproape consecvent, cu o originalitate simplă și intimă. Forma d-sale este mult mai puțin silită, mult mai improvizată și spiritul mult mai spontan. Și amănuntele multe, cu àpropouri, cu ghidușii și comparații, impun acestor pagini un fel de gust aparte.

Fără rezerve, firește, volumul nu putem să-l lăsăm. Dacă subiectul, ce e drept, se pretează perfect la o povestire vioaie și atrăgătoare, nu ne putem împacă cu lipsa lui de compoziție. D-l Dragoslav, imitând mi se pare pe autorul lui «Harap-Alb» și voind să-și închege subiectul din mai multe și mai felurite epizoduri, n'a avut de loc puterea de închegare a unui singur fir de povestire al acestor părți. Transițiile multe, deviările și întreruperile produc mici destrămări și greșesc împotriva simțului de unitate artistică a întregului, dând tratării subiectului un aspect de prea multă primitivitate. Și dacă simpaticul autor ne-ar mai îngădui o altă reflexiune în treacăt, aceasta se referă mai ales la sfârșitul bucăței, care ajunge și mai obositor. Mai cu seamă morala, prea transparentă,

cu cuvintele din vechiul Testament și cu teoriile, mereu subliniate, din înțelepciunea «Vămileor văzduhului» și al chiliasmului nu ni se par la nivelul atâtor altor pagini, fără umplutură, din acest volumaș.

Dealtfel, dintru început mijloacele, cu cari autorul își înfăptuiește basmul, ne convin categoric. Cadrul simpatice, ce se prepară pentru restul scenei, este bine făcut. O seară intimă la sat, în Moldova, unde stau părinții autorului. E vremea mesei și gospodarul bătrân, împreună cu oaspeții săi sosiți la casă, stau în jurul mesei și schimbă vorbe felurite despre minuni și farmece, despre strigoi, pricolici și șolomonari și de alte preocupări asemenea, îndrăgite de țărani. Și deodată, stând așa de povești, semnele unei furtuni se aud pe afară. «Luna se ridică tot mai sus și se auri și se micșoră, de rămase ca un ban vechiu de aramă, în vreme ce stelele pieriră, ca niște lumânări stinse, rămânând unele, ca niște felinare rare pe un câmp nemărginit. Vântul, deși batea rar, dar icniă așa de tare de strângea frunzele, ca înfrigate»...

Ce dispoziție mai potrivită pentru tâlcuirea ideii trăznetului și pentru basmul sfântului Ilie, ca clipa aceasta de început de furtună, putea autorul să găsească? Și eră bătrânul gospodar o gură-de-aur, știutor lucru mare de legende străbune, păstrător al tradițiilor religioase, cunoscător al lumii înfricoșătoare a lui Scaratochi și Antihârț. Inzestrat cu aceste arme, bătrânul țaran porni să spună, celor adunați la masă, cea mai frumoasă epopee despre lupta dintre oameni, cu demonul, spiritul vrajbei, și despre apărarea soartei omenești din partea îngerilor păzitori. Ce mai castele din iaduri improvizate! Ce mai mișcări, câte surprinzătoare noutăți. Și, în mijlocul lor, ce mai tip vașnic acest sfânt Ilie! Un viitor Kloppstock român ar face minuni din acest material potrivit pentru o «Messiadă» românească, într'alt sens făcută.

Dealtfel basmul pornește ca toate celelalte.

«Ci-că erau doi oameni săraci, săraci și n'aveau băieți. Și munciau oamenii, dar haznă de pe munca lor nici cât e negru sub unghie. S'au dus pe la vrăjitori, zodieri și au dat liturghii pe la biserică, — pace! Amu cine a învățat-o pe femeie, că s'a dus la sfânta biserică și s'a rugat și a zis, că de i-ar dăruî Dumnezeu un băiat, l-ar da să slujească sfintei biserici a Rosalimului».

Ceeace urmează însă se mai deosebește de caracterul mai românesc al basmului. Vin într'adevăr și ursitoarele, zeițele cele

păgâne și anunță nașterea copilului cerut, dar cu datoria de a se devota, după ce va crește, mănăstirei din Ierusalim. Și dolofanul se naște și crește ca oricine în povești și numele lui e Ilie. Odată ajuns flăcău, părinții săi îl silesc să se însoare și să renunțe la idealul său religios. Muștrat de conștiință, Ilie își părăsește totuși casa, soția cu copilul și părinții și pleacă în lume, să-și împlinească menirea. Blestemat de soartă, ca să sufere, el ajunge într'o pădure și de aici la un palat de sticlă, din care îi ieși în cale «o nanie de om, cât o glesnă de picior de mare, cu un cap cât un bostan de mare», — o pocitanie de drac, care-l tocmește vrând-nevrând în slujba marelui demon. Acolo are să păzească un lac de păcură, unde niște bieți oameni osândiți «scoteau capul ca niște dihanii, cu coarne ca de cobelci și cu trupul ca de șopărlă».

Așa păți bietul Ilie pentru îndrăzneala sa de a voi să fie bisericos și după ce slujă nouă ani și-și luă simbria de nouă sute de lei, se întoarce spre casă, ca să-și vadă soția și părinții. Dar pe drum, un drăcușor, prefăcut în om din satul lui, îl făcù să creadă pozna, că nevastă-sa deacasă îl înșală. Și sedus de vocea asta păcătoasă a Satanei, crede tot, ajunge noaptea, face omor în casa sa și autorul ne dă astfel o figură urită de erou în stare de dedublare, tratată de altfel destul de dramatic și de tragic.

Ca Ahasver cel blestemat, pentru acest păcat, Ilie pornește iarăș în căutarea bisericii Ierusalimului, dar sosește iarăș demonul și-l ia de guler. Urcat într'o căruță, demonul îl poartă în aventuri pe la vâmile văzduhului, până s'au coborît în iad, unde mama dracilor stetea în brațele lui Scaraoțchi. Multe picanterii din viața asta cu drăcovenii și cu multe momente de dragoste între baba dracilor și «un drac bătrân, cu părul roșu și coarnele țăpoaie și cu «coada de bivol», se îmbracă în epizoduri hazlii și toată anarhia asta încetează abia când hârca de drăcoaică crapă pentru totdeauna. Atunci se întâmplă și minunea cu Ilie, că scapă din iad.

Un vânt de vârtej îi ia trăsura, în care făcea drumurile cu demonii, i-o ridică spre cer și iată-l deșteptându-se «înaintea unui jilț de raze de soare, în care stă un moșneag, bătrân, bătrân, cu barba «lui albă, ca spuma laptelui, având la dreapta pe arhangelii Mihail și Gavril, cu paloșe de foc». Proclamat acum ca sfânt, Ilie ajunge și el în rândul îngerilor, ca să dea și el dreptate oamenilor amăgiți de draci și să gonească, prin săgețile și fulgerile sale din trăsura deasupra norilor, pe slujbașii lui Scaraoțchi.

Partea asta, care urmează, se cam lungeste și se repetă. Și autorul amestecă în cursul ei o polologhie cam mare, despre rostul demonilor și al îngerilor pe pământ. Cetitorii vor găsi însă totuș o serie lungă de lucruri hazlii despre organizația împărăției cerești, în opoziție cu țara lui Antihârț și Scaraoțchi. Luptele astea, ce se țin pe de o parte pentru ridicarea oamenilor spre bine și frumos, iar pe de alta, pentru sămănarea păcatelor și rușinei pe pământ, sunt foarte animate. În deosebi sunt frumoase convorbirile înțelepte dintre Dumnezeu și Sfântul Ilie. Cum rolul lui Ilie în lupta asta este cel mai violent, Tatăl cel ceresc își dă toată silința ca să-l mai potolească, când vede, că din pricina trăznetelor și fulgerelor lui, răul pe pământ prea se șterge și binele prea se lăfăiește.

Iată fragmentul din polemica lor:

Sfântul Ilie: «Doamne, Doamne, — grăi el — lasă-mă să mă duc după împielitații ăștia, ca să prăpădesc lumea!»

Dumnezeu: «Mai stăi, Ilie Sfinte! Nu te grăbi deodată. A mai trecut ce a mai trecut și Crainicii nu se ivesc strigând ca de obicei și dând vești asupra bătăii. Asta, care o vezi acum e vieață, e lumea și ai văzut, că omul, care nu dă de necaz, nu-și amintește de datorile lui. Pentrucă pe vremea bună iese omul la lucru, la târguit și nu trebuie spăimântat cu trăznetele tale. Și iarna fac nunți, cumetrii și hori și dracii se bagă printre oameni și când îi trazăni din draci, mai trăznești și din oameni»...

Se încheie atunci un compromis între cei doi și Sf. Ilie declară:

— «Vezi; asta-i așa, Doamne! Vezi, că eu nu m'am gândit la asta»...

Cu morala asta, basmul se isprăvește și el. Un ropot de ploaie se descarcă deasupra casei povestitorului. Sfântul Ilie dă probe de sus, că tot mai are trăznete de împărțit. Și bătrânul gospodar, cu oaspeții și copiii săi, își fac cu toții cruce în fața deslănțuirii furtunei.

N. N. BELDICEANU

«Un singuratic». București, 1910. 112 pag.

D-l Beldiceanu, un prozator tânăr dela București, a umblat în școală la domnii Sadoveanu și Gârleanu și a învățat dela dânșii să scrie o limbă curată și curgătoare. Stilul d-sale, în general, nu are nimic personal și nici vreo însușire originală, dar prezintă

momente agreabile pentru cetitori, prin sinceritatea și căldura lui. Literatura, pe care o face d-l Beldiceanu este și ea ușoară, simplă, elementară chiar și nu are nimic din rafineria specială a scriitorului-artist. Subiectele d-sale sunt naive, copilăroase chiar. Volumașul ce înregistrăm este încărcat de cel mai naiv romantism și e lipsit de orice complicație a subiectelor, de orice patimă mai covârșitoare. Autorul, care mai anii trecuți căutase să facă haz cu câteva inocente schițe de mahală, ne repetă câteva situații comice căutate și niște dulcegării juvenile și moralnice, foarte transparente. Intr'o schiță d-sa tratează despre o capră sentimentală, care ajunge să fie doica unei fete... Iată o bucată, care ne dă mai mult dovada unei bunătăți sufletești a autorului, decât tăria unei concepții artistice.

La început, d-l Beldiceanu așează o idilă, cu interiorul unei frumoase grădini, locuită de un om singuratic, cu flori, cu porumbei, cu căprioară și cu o prisacă de albine, — un fel de lucrare școlară descriptivă, foarte bine îngrijită. Urmează câteva schițe, cu amintirea ștregăriilor din copilărie, povestite cu deplină pietate față de trecut și de tipurile dispărute. Tipul Rarinicăi, din povestea păcălitoare «Corbul», precum și bunicul, din peisagiul «Un crâmpciu», nu sunt rele. Și nici nuveletele «Osana», cu vieța erotică a Țiganilor, și «Puiul», cel cu sfârșitul atât de violent, nu sunt scrise fără talent. Place mai ales forma în descrierea țigăncei Osana, când dansează cazaciocul:

«Nici un flăcău nu eră în stare să joace cazaciocul ca dânsa. Când se cinchea la pământ și prindea a se învârti, părul i se făcea roată împrejurul capului; iar banii din plete îi puneau o cunună de aur; nasturii ilicului făceau cercuri de argint împrejurul ei și, din când în când, Osana dădea capul pe spate și chiuia de clocotiau, până departe, câmpiile. Iar când jucă, Osana, domol, cu fața către cer, cu ochii pe jumătate închiși, zâmbind ca prin vis, cu brațele în șolduri, — par'că mângâia iarba cu vârfurile picioarelor. Și banii din plete sunau în tăcerea dimprejur, limpede, dulce, ca niște clopoței, și, când se mlădiă, de subțirică și fragedă ce eră, se părea c'o mlădie vântul, ca pe o tulpină tânără...»

Aici e mișcare, aici e gust și d-l Beldiceanu promite. Cu mult mai puțin însă ne satisface cu scenele d-sale de moravuri. Aceste sunt de o patentă arhibanalitate. Cucoana aceea din «De demult», care zice cătră Zamfir al ei «Bărbățele, dă, te rog, muștele afară,

că mă agasează», eră un subiect pentru satira lui Caragiale, nu pentru blajinul spirit înlăcrămat al d-lui Beldiceanu. Deasemenea respingem momentul din «Nunta dela biserica Popa-Chițu», când femeia părăsită svârle cu noroiu în nuntașii din biserică:

«Și când (nuntașii) fură la doi pași de ea, dânsa începù a svârli cu noroiu, ca ieșită din minți; găfâiă și svârliă c'o iuțeală năpraznică, o mână în mireasă, alta în mire; și glodul moale zbură, ca dintr'o praștie și se lipiă de fețele pudrate ale mirilor, de rochia albă a miresei, de redingota mirelui».

Foarte frumos din partea amantei, care își răzbună cu mijloace atât de banale; dar foarte urit din partea autorului, că se inspiră din un pumn de noroiu. Firește, n'aș fi voit nici ca d-l Beldiceanu să se inspire dintr'un chiup cu vișine muiate în spirt, ca în schița «Vișinele». Scena când din niște vișine muiate în spirt se îmbată într'un hambar: doi copii, doi «mascuri, cât juncii», cari gem și grohăesc, iar câteva găini, cari au gustat și ele din ambrozia vișinilor, rămân cu găturile întinse, cu limbile scoase și cu aripile deschise, scena aceasta, zic, nu mi se pare de loc spirituală. Este uneori și ceva grotesc, ceva greoiu și artificial în spiritul d-lui Beldiceanu.

Că autorul acestui volumaș nu ar aveă calități de prozator, nu se poate afirma. În paginile lui, am găsit dragoste de viață și de natură mai ales, în destulă măsură, pentru ca să ne atragă să-l cetim. Primitivitatea multora însă ne face să credem, că totuș, creditul ce i l-a deschis eminenta noastră critică, cu prilejul altor volume ale d-lui Beldiceanu, a fost prematur.

III. POEZII

ST. O. IOSIF

«Poezii». 1893—1908. București. 1910. p. 262. (Ed. Socec).

Când îți aduni operele complete, înseamnă că ai ajuns la sfârșitul unui capitol de activitate și că ții să dai, pentru cei din viitor, formă definitivă muncii tale. De aci înainte partea cea mai însemnată din creațiunile poetice ale lui Iosifa intrat și ea în starea lui *ne varietur* și a trecut în raftul clasicilor noștri, alături de acele puține spirite alese, cari prin originalitatea talentului lor și-au făcut

drum larg în sufletul mulțimii. Este ca și când ar renunța la aceste poezii, ca și când le-ar încredința pentru totdeauna neamului său, ca dar din partea unei inimi curate, să se bucure de ele și să le prețuească.

Cincisprezece ani de muncă grea și pricepută pe tărîmul poeziei. Cincisprezece ani de tinerețe rodnică, scăldată în lumina unui romantism calm și moderat. Și toate la un loc ne dau dovezi luminoase despre mijloacele și talentul cu cari blajinul colaborator al «Vieții» d-lui Vlahuță s'a ridicat treptat la nivelul celor mai de seamă și cu cari odinioară tristul bohem dela ziarele din Iași s'a avântat spre o culme, de unde are dreptul deplin să privească îndărăt îndurerat pentru cele suferite, dar mândru pentru isbânzile sale.

Și iată-le acum toate la un loc, cântecile copilăriei lui vrăjite, cum sună și astăzi de duios, ca din vremi mai bune, mai patriarhale. O atmosferă de liniște, de sărbătoare, ne întâmpină la fiecare pagină. Figuri dispărute se înfiripă limpede înaintea noastră și o fire de ștregar se răsfată în admirarea naturii. E soare mult și cer senin în pastelurile lui, zugrăvite cu smerenia unui slujitor convins la altarul frumosului. Sunt atât de fragile și de caste imaginile prinse în compactă formă a sonetului, pe care nimeni nu-i mai stăpân ca Iosif! Și ca într'o epocă de renaștere, ne duce pe aripa fantaziei departe, în regiunile idilelor și a legendelor, în atmosfera doinei și a ciobanului și pe câmpul de fapte mărețe. Această serie de balade, în cari motivele voinicești se îmbină cu fapte istorice, și cele din popor cu puterea de invenție a autorului, constituie șirul de mărgăritare care strălucește la clădirea poeziei noastre contemporane. Iar graiul cel bogat ca o luncă de primăvară, ruinele de bronz și ritmul muzical, în care Iosif își toarnă strofa ca pentru vecie, ne leagă și mai mult de opera lui. Ne bucurăm de idea poetului de a pune în mâinile publicului o colecție aproape completă din întâia sa fază de activitate. La timpul său le-am apreciat în amănunte și azi poeziile aceste sunt o avere comună. Cctindu-le din nou, le rețrăim, iar popularizându-le, ne facem o datorie.

POEZIILE LUI A. STAVRI

Curentul de astăzi are un singur cuvânt de ordine: la muncă cu toții! Și este atât de mult ascultat acest îndemn, încât vin ca la horă din toate părțile. Vin cei tineri și neastâmpărați și dau buzna

la reviste. Invie și clocotește în bătrâni picătura semiseculară de inspirație și face să răsară roadele de toamnă. Iar cei resemnați și cei desgustați, dați la o parte de indiferența publicului de acum zece ani, ies și ei rând pe rând la iveală și-și reiau, timizi mai întâiu ca după un vis urât, apoi cu tot mai mult curaj, locul lor în rândurile scriitorilor activi.

Se întâmplă chiar, că sub auspiciile spiritului de azi se deschid paginile din trecut, se reiau cărți și ediții nevândute odinioară, se înprospătează în memoria cetitorilor opere nedreptățite. Și ca și când ar avea farmecul noutății, cetitorii se grăbesc să le facă dreptate. Curente de aceste literare se aseamănă și ele unei revărsări puternice de apă, care nu desgroapă numai hârce și schelete, ci aruncă pe câmpie, odată cu nisipurile mănoase, și pietre scumpe, scormonite din adâncuri.

După ce d-l Brătescu-Voinești, atât de puțin cunoscut și de cetit pe când își așterneă la «Convorbiri» întâiele sale pagini de proză subtilă, dar mereu cerut și răsfățat astăzi, când, la semnul timpului, și-a reluat scrisul potolit, — iată și d-l Stavri, seamănul său în poezie, revenindu-ne cu orchestra întregă din cântecele primăverii sale¹⁾. Le uitasem aproape. Când aminteai de Stavri și de versurile lui, îți veneau în minte abiă ca niște flori presate, din care vremea a scos colorile și parfumul, — ca un cântec de doină, pierdut undeva departe... Dar iată-le stropite cu roua actualității, și florile respiră din nou, ca cele mai fragede de astăzi.

E o carte curată și sobră volumul de versuri al d-lui Stavri și'n ea se'nchide o vieță din cele mai senine și mai armonice. În poezia de astăzi, când patimile sunt mai puternice, viața mai aspră și simțirile mai puțin coerente, când durerile înmoaie condeii în colorile cele mai negre, consecvența și echilibrul d-lui Stavri sunt unice. Atâta cer albastru, o atât de mare ploaie de flori și de raze de soare, atât de multe luminișuri nu ni s'au mai dat dela pastelele Mirceștianului încoace. Departe de frământările mulțimii și de sgomotul dela oraș, el se retrage cu sufletul la țară, — cum o făceau pe vremuri poieții bucolici, — un sacerdot cucernic, care reușește să-și scrie în singurătate psalmii de preamărire a naturii.

¹⁾ A. STAVRI, *Luminișuri*, Iași, 1910. Tip. Socec, pag. 192 (Ediția «Vieții Românești»).

Volumul începe cu un accent de melancolie tinerească. Cu o jale tulburată, cu tonuri vagi ce se pierd peste codru și câmpii, cu duiosia unui suflet ce tremură în auzul șoptelor firei, — autorul ne face martorii doinei sale:

O doină peste lanuri plânge
Ca un fior, ca o muștrare,
Ca un oftat care, se stânge
Pe buza unui om ce moare.

Această doină ne introduce numai decât în atmosfera poetică a d-lui Stavri. E o atmosferă mai mult rustică. O căsuță albă din sat este căminul lui modest. Crânguri și câmpii de jur împrejur, prin cari trec fetele la fragi, flăcăii la fâneată și secerătorii spre lanurile de grâu legănat în bătaia vântului. Turme de oi trec peste coaste, departe, și fluierul păstorului de după deal se audă ca prin vis. Din luncă se întinde trestişul, cu farmecul de lună și cu foșnetul misterios din amurg:

Trestia înaltă geme și se 'ndoaic
În voia furtunii care 'n noapte plânge;
Ori cât de subțire-i pe dânsa n'o frânge
Nici vântul sălbatec, nici ropot de ploaie —
Ci trestia 'nnaltă geme și se 'ndoaic
Și de dorul verii toată iarna plânge.

De-acî, dela marginea iazului poate, poetul admiră sfintele apusuri de soare, binecuvântă zorile frumoase ale zilei, urmărește sborul porumbeilor și soarbe din toată tinerețea lui Maiu. Iar încărcat de impresii, se întoarce în sat și în lumina curată a Duminecei admiră «Hora» în forma aceasta:

Ca o cunună de roze 'n floare
Se 'nvârte 'n horă stol de fecioare...

În lanț de fete stau lăutarii:
Și-i trupu 'n sdrențe ochii 'n pară;
Sbârână cobza ca 'n roiu bondarii,
Nebun e jocul zis din vioară...

Ca o cunună de roze 'n floare
Se 'nvârte 'n horă stol de fecioare.

Au strâns flăcăii de-aproape jocul:
Vor toți — dă, par'că inimă nu-i? —
Vor toți să-și prindă din sbor norocul
Și fiecare iubita lui.

Ca o cunună de roze 'n floare
Se 'nvârte 'n horă stol de fecioare...

În fața acestor fecioare și a atât de grațios zugrăvitelor plivitoare din lanurile de grâu, încunjurat de atâta lumină, autorul găsește în curând și fondul erotic în poeziile sale. Iubirea lui însă este din același mediu: cu totul pastorală, o iubire șagalnică și curată ca a lui Dafnis și Cloe, discretă și sfioasă ca într'un templu:

...Și stând alături, liniștiți,
Obraz lângă obraz lipiți
Și gând în gând,
Ne spunem multe fericiri
Mereu tăcând.

Pe braț mi-ai adormit frumos
Și ramurile-și cern pe jos
Potop de flori —
Și-ți cântă 'ntr'una mângâios
Privighetori.

Răsună 'n noapte glasul lor —
Și tot mai tare-și plâng un dor
Nemângâiat;
Cântați încet, că doarme-ușor,
Cântați încet!

Această iubire, — identică și cu idila celor două păsărele ascunse într'un cuib de teiu (... «și-au adormit dealături stând, aripa lui deasupra ei»...), — ia apoi oarecare proporții în viața poietului, fără furtuni și fără desnădejde. Foarte arareori subiectiv, iubirile lui sunt exprimate mai mult prin scurtele balade cu motive scoase din basme. Domnițe fac dragoste cu Feți frumoși; Cosânzeana apare și ea și-și caută ursitul; Ielele își îndeplinesc rolul de încurcătoare de suflete și Sburătorul asemenea. Și toate aceste în acelaș cadru luminos al unei naturi în sărbătoare.

Dar vremea trece, luminișurile se răresc, întâiul farmec al vieții se stinge ca și macul ce s'a scuturat deasupra atâtor priveliști, și iată autorul retras și el la gura sobii și e toamnă târzie și din raiul

de flori și de zâne i-au rămas amintirile, pe cari le deapănă către sfârșitul volumului:

O vară, încă una, trecut'asă de vreme —
Și noi cu ea ne pierdem; ne-a mai rămas de acum
Doar gândul, amintirea în urmă să ne cheme
Căci ne-am lăsat o parte din inimă pe drum.

...Mereu tot înainte, tot zile netrăite!
Vieța noastră trece, când stai să te gândești,
Ca apa care scade așa, pe nesimțite,
In cupele uitate pe margini de ferești.

Sunt calme și amintirile aceste, ca și luminișurile tinereții și resemnarea le dă o înfățișare de demnitate. In ele, ca și în sburdalnicele cântece de iubire, sau ca în blândețele descrieri de privești, d-l Stavri rămâne poet. Pretutindeni poți să-i descoperi calitățile.

Când citești acest volum nu poate să nu-ți bată la ochi o deosebită însușire a autorului și anume măestria cu care fixează, în puține cuvinte, tablouri din cele mai poetice. Sunt atâtea subiecte aici, demne de talentul unui Grigorescu, încât nu ne putem reține să nu atragem atenția asupra lor. Iată aici un adevărat Grigorescu:

În șes, prin uscate ogoare,
Plugarii dau drumul la boi —
Și boii scăpați dela jug,
Pe brazda negrită de plug,
Se clatină 'ncet pe picioare,
Se culcă apoi.
Pe dealuri stă fânul în pale
Și paietele 'n soare se coc,
Copile prin lanuri de grâu
Coboară a lene la râu
Ștergându-și cu brațele goale
Obrajii de foc.

Câte tablouri de-aceste nu găsim! Când își descrie cerdacul umbrit de zarzărul în floare; când descrie plivitoarele cu umerii goi și albi «de par'că ar mișcă pe umerii lor două aripi străvezii de albi porumbei»; când zugrăvește zăvoiul cu norii roșii, în formă de bălaur deasupra-i, apare pururea artistul meșter în linii și colori,— un colorist discret, ca puțini alții.

Acesta-i volumul d-lui Stavri. Poeziile lui le citești ușor și repede cum ai trece în revistă o feerică panoramă de idile dela țară. Ele îți dau senzația seninului și uneori a eternei tinereți. Nici pasiune, nici vifor nu găsim în ele, dar sentimente curate câte voiți și, mai pe sus de toate, o dragoste năstăvilită pentru clipele frumoase din viața fugară. Și celui ce vine cu acest modest, dar simpativ capital poetic, se cuvine a i se deschide cu drag porțile succesului.

DOI POEȚI NOI: P. CERNA ȘI I. BĂRSEANU

Așa de noi și de tineri nu mai sunt ei. Când, la 1901, s'a întemeiat revista, din coloanele căreia au răsărit talentele de astăzi, numele aceste își făcuseră și ele apariția. Timizi, dibuitori, fără pretenții, ei au muncit deatunci la mai multe reviste, pururea urmăriți de privirile așteptătoare ale criticei. Unul purtat pe brațe și preamărit înainte de vreme, altul susținut de unii și hulit de alții,— ei și-au continuat zeloasa lor muncă de albină. Și iată-i acum ieșind în vileag, cu tot ce-au gândit și simțit, cu tot ce-au iubit și suferit în cursul atâtor ani de tinerețe. Două volume considerabile de versuri; două inimi; două lumi ¹⁾.

Amicii mei să nu se supere că-i pun alături. Ei nu au nimic comun, decât râvna de a se urcă, cu aceleași mijloace, la înălțime și decât truda de a îngriji o formă pe alese. Și se mai aseamănă, poate, prin micile nebulozități, cari planează asupra unor reflexiuni prea forțate. Incolo însă rămâne fiecare cu calitățile și defectele sale și, fără îndoială, fiecare deopotrivă de interesant. Două figuri simpatice, cari își cer un loc serios în mișcarea literară.

D-l Cerna ne apare întreg, fără deosebite inegalități în versurile sale, îngrijit și neted în construcția formei și a frazei, prea silit uneori, dar totuși corect, — ceea ce ne dovedește stăruința d-sale pentru partea de atelier a producțiunei. Dar însușirea aceasta poartă în sine și un mare neajuns: lipsa de spontaneitate. Printre rândurile multe răsar imagini surprinzătoare, răsar gândiri frumos rotunzite și, totuș, cetindu-le, în legătura lor prea puțin strânsă, rămăiu adeseori cu impresia, că e ceva meșteșugit în toate. Sunt

¹⁾ *P. Cerna*, Poezii. Buc., 1910, p. 168. — *Ion Bârseanu*, Rapsodii și balade. Buc. 1910, p. 180.

aşa de căutate unele din subiectele d-sale şi studiate la îndemână cu cărţile înţelepţilor, încât se pare că ele se adresează minţii şi nu sentimentului nostru. Şi tare ni-e teamă că din pricina asta autorul va străbate greu în mulţime.

Filozofie fac ei şi poezii de astăzi, căci nu poţi deslipi fantazia de problemele etern omeneşti. Dar cei mai mulţi dintr'ânşii caută a avea un mod al lor original de a-şi îmbrăca gândurile în formă poetică. D-l Cerna însă adoptă genuri mai vechi. D-sa a învăţat să plângă ca Lamartine, să reflecteze ca Byron, să ia atitudini din Faust şi Prometeu şi ne vorbeşte astfel cu glasul unor generaţii de mult apuse. Ideea, că vremea păcii n'a venit încă şi alte multe consideraţiuni despre trecerea fericirii, despre Crist şi suferinţele lui, nu sunt nouă, căci în forma asta lungă, elegiacă le cunoaştem din literaturile străine, unde îşi serbau triumful la începutul veacului al 19-lea. Şi de aceea ne lasă atât de reci şi de străini cetirea acestei părţi a operei d-lui Cerna.

Ei, dar când îşi potoleşte avântul şi speculaţiunile metafizice, când intră în rândul muritorilor şi, cu inimă pioasă şi sufletul sfios, ne cere ascultarea pentru durerile şi fericirile lui, renaşte adevăratul poet. Cântăreţ resemnat şi duios al iubirei platonice, el are accente de căldură. Iubirea pentru dânsul e o serbare, la care sună clopotele, murmură pădurile şi lumea e plină de «sfinte fericiri». Mărturisirile lui sunt mai discrete şi jurămintele lui au ceva din elanul vechilor romantici:

Nu simţi cât de aproape e iubirea
Copila mea? N'auzi în jur de tine
Chemări întretăiate de suspine?
De m'ai uitat pe veci, în drumul jelei
O clipă doar alină-mi pătimirea —
Dă la o parte aripa perdelei
Ş'arată-te, în toată strălucirea!
Uimit de luminoasa-ţi arătare
Să te culeg adânc în ochii mei
Şi coborînd pleoapele-arzătoare
Pe veci să 'nchid icoana ta în ei,
Şi-apoi să mă cufund din nou în noapte...

Ce păcat numai că înrădăcinatul obiceiului al patosului nu-l păărăseşte nici aici şi că autorul pare adeseori afectat şi declamatoric. Sufletul lui renaşte mereu ca pasărea legendară; la ora lui de în-tâlnire trebuie să plângă toată firea; la dorul lui trebuie să răspundă

tot necuprinsul; și suferința nu și-o spune decât în clipa când «nourii detună și când va scripi sub fulger firea»... De ce oare? Nu vede autorul, că în vremea de astăzi, când ode și imprecățiuni nu se mai scriu, când totul tinde spre mai multă precizie și sobrietate, tonul acesta emfatic displace, fiind nefiresc? Și-apoi vai, ce anacronism, să strigi mereu: «O, zee!» «O, frate!» «O, țară!» «O, floarea mea!»... O, poete dragă!...

Partea mai tare a volumului nu este deci a se căuta în strofele astea declamatorice, nici în ideile umanitare, exprimate în «Isus», în «Către pace», sau în «Poporul». Cerna este un poet liric și dreptul la considerația noastră și l-a câștigat prin seria de poezii simbolice ca «Floare și genune», pe cum și prin nota de gingășie din cele mai multe cântece erotice.

Cu înțelegerea personalității lui Bârseanu avem și mai mult de luptat. În toată literatura noastră mai nouă e greu să găsești un al doilea scriitor, care să-ți prezinte atâtea paradexe și bizareri la un loc, atâtea lucruri frumoase, alături de cea mai evidentă banalitate. Fire nestatornică, inegală, nervoasă, el construiește, pe un fond cam nesigur, palate feerice, pentru a le dărâma, uneori, în strofa din urmă. Romantic nestăvilit, el stă de vorbă cu Zoroastru și cu Regele gotic, sau se încurcă prin codri, cu zâne și feți frumoși. Adânc, lucru mare, el rătăcește cu gândul vecinic prin peșteri, prin vâltori și pe la stânca din mare. Pururea variat, original în multe privințe și adeseori incoherent.

Curios pare Bârseanul dela început prin forma sa. Stăpân pe o limbă armonioasă, forma lui pare totuș căznită, rima căutată. Strofele lui, prin sonoritatea exagerată, au un accent glumeț:

Când spre seară, buciumul
Potolește zbuciumul,
Ca visând vre-o datină, —
Codrul trist se elatină.

Această forțare a rimelor îl duce apoi la adevărate aberații de împărechere de cuvinte:

...Ci totuș întreagă
Povestea-și încheagă
Al undelor șopt:
Un clinchet de cupe
Mereu se'ntrepupe
Și graiuri se'impropt...

Desigur aceste ciudăţenii multe sunt de vină dacă Bârseanul n'a fost apreciat după merit. Căci, nu se poate tăgădui: un talent poetic remarcabil se ascunde în baladele acele uşoare, scrise în formă populară, vioaie. Autorul nimereste totdeauna tonul de baladă şi are o deosebită putere de evocare; el ne ştie transpune într'o lume simpatcă de haiduci şi crâşmărite, şi la glasul lui de corn răsar figuri dispărute, ca Armaşul curţei Lăpuşneşti... E o lumină aparte, cu care Bârseanul îşi înfăşoară subiectele sale de balade.

Poeziile lui lirice, sonetele şi cântecele de iubire, cari se disting prin limpezime mai multă şi prin o căldură comunicativă, se pot ceti alături de tot ce se produce mai bun în literatura de azi. Şi aici este iarăşi partea originală care atrage, duioşia şi fineţa particulară. Bârseanu este şi el un sentimental, dar mult mai sincer şi mai puţin teatral ca alţii, ceea ce se vede în cele câteva bucăţi orientale şi în deosebi în aceste «Strofe triste»:

Chiparizii verzi liniştiţi visează,
Liniştea din cer îndelung veghiază;
Le suride lor soarele de-amiază:
Inimă, tu plângi, — cine să te crează.

Chiparizi frumoşi, iubitori de pace,
Ca să nu mai plec dragostea mă face.
Cântul vostru sfânt tot mai mult îmi place:
Nu ştiu ce cuvânt m'a'ndemnat încoace!

Pietre de mormânt — timpul le ştirbeşte,
Mândro, de mă schimbi, cine te opreşte!
Chiparizii nalţi tot mai sus vor creşte,
Când vei fi uitat cine te iubeşte...

Probe de acestea de originalitatea lui Bârseanu câte nu s'ar mai putea reproduce! Ne mulţumim însă cu constatarea lor. În vieţa noastră literară este mai binevenit acela, care nu vine pe drumuri răzbătute de alţii, ci ne aduce elemente nouă, adăugând ceva propriu la cele cunoscute şi dându-ne de gândit asupra lor. Şi Cerna, ca şi Bârseanul, cu toate curiozităţile şi nebulozităţile lor, au această rară însuşire de a ne interesa la fiecare pagină. După Minulescu, poetul cu alte orizonturi, şi după Codreanu dela Iaşi, ei doi sunt singurii poeţi mai noi cari cer acum pe dreptate recunoaşterea din partea opiniei publice.

CORNELIU MOLDOVANU

«*Cetatea soarelui*». București, 1910.

Al doilea volum de versuri! Și lumea tot nu-l cunoaște pe d-l Moldovanu! Poeziile d-sale n'au pătruns mai departe de cercul în care trăește și n'au putut să se reverse peste masele cetitoare. Societatea cea largă tot nu vrea să-l ceară, să-l guste, să-l pătrundă și să-l adoare, purtându-i cântul dintr'un colț al lumii românești într'altul și însuflețindu-se de vraja lui cuceritoare. Revistele vor înregistra și acest volum; Mihalache îl va preamări cu paternitate; Ibrăileanu îl va nesocoti cu vitregitate și pe urmă va dispărea în neant (volumul, nu Ibrăileanu) și se va pierde pentru totdeauna, așa de ușor, de elegant și de glacial, cum îi sunt paginile.

N'aș voi să fac ironie, căci autorul e foarte simpatic. Dar totuș, văzând trista soartă ce o au astăzi aproape toate volumele de versuri ale plâpânzilor noștri contemporani, nu ne putem suprima întrețarea atât de firească: ce se face, mă rog, cu atâta poezie, câtă se tipărește, dacă ea nu intră de loc în vasta noastră țesătură socială și nu-i servește la nimic?

Iată clasicii noștri; ei erau așa de populari, ca manuscris inedit; versurile lor circulau, transcrise, din mână în mână, fără să aibă nevoie de editori și de opere complete. Iată Bolintineanu, cel cu o formă atât de greoaie, încât l'ar întrece astăzi, sub raportul limbei, cel mai nevoiaș famen decadent, cum umplea el, decenii dearândul, văile românești de pretutindeni cu baladele sale! Aceia aveau un rost pozitiv pe pământ și aveau energie inerentă în scrisul lor, sevă roditoare de idei și simțăminte, cu toată primitivitatea lor de formă. Astăzi însă, când mijloacele de versificare sunt mult mai rafinate, poeții atârnă în văzduh, sunt fluturi din zare și vibrații fără urme și fără rădăcini mai trainice în sufletul mulțimei. Căutăm zădarnic împrejur, în orice grupare și la orice revistă, căci nu găsim decât cazuri de tot izolate, ca versurile să aibă răsunset pătrunzător, să deștepte îndemnuri puternice și să taie drumuri în vieța noastră publică. Mulțimea nu-i primește pe poeți!

Volumul mai proaspăt al d-lui Moldovanu vine să confirme afirmația noastră. El face parte din seria lungă de colecțiuni de versuri, cari, lipsite fiind cu totul de substanțialitate, nu sunt menite să dăinuiască și să se încetățenească. Le lipsește înainte de toate

corpul însuș, sau subiectul vizibil și totul este mai mult o destrămă-
mare de senzațiuni vagi dintr'o lume anemică, un joc de pulbere
și lumini, proiectat pe un fond așa de incert, ca la toți scriitorii,
cari nu prea au ce spune. Imperiul d-lui Moldovanu e visul, —
căci nu este aproape poezie, în care imaginea visului să nu-l urmă-
rească, — și este atmosfera de ceață și de lipsă de voință. Iar fără
substanță, care alcătuește materia primă în orice operă poetică;
fără o limpezime, care-ți face posibilă sistematizarea și închegarea
gândurilor; fără o voință, pentru a imprimă poeziei mai multă pu-
tere emoțională, — cum o să poți să-l treci printre poeții cu rol
mai pronunțat?

Nu, d-l Moldovanu nu este un poet al mulțimei, cu toată pre-
dilecția d-sale pentru pagini istorice. Măruntele d-sale motive, cu
paloarea și timiditatea lor, sunt indicate mai mult pentru o atmos-
feră intelectuală. Versurile d-sale au aerul, că cer să fie cetite mai
mult pe șoptite, din buze și prelung, cu o ușoară târăgănare, ca
în vis și însoțite de un gest declamatoric cu mâna, în semn de subli-
niere a înțelesului. Ele par a fi scrise mai mult pentru o satisfacție
proprie și de dragul unei îndeletniciri intime, — identică cu plă-
cerea orientalului, care își înșiră el singur mătăniile, — decât pen-
tru a ne arătă legătura sa cu viața de patimi și de frământări.
Spre deosebire de flacăriile rătăcitoare și de răzbubuirile de tunuri
din întâiul volum, colecția aceasta este mai mult o dantelărie li-
rică, o lucrare de sensibilizări și de autoanalize, înfășurate în mis-
terul amurgului (autorul scrie murgului). Volumul întreg prezintă
ceva din zarea clar-obscură a apusului de zi, când priveliștile de
obicei se desconturează și când lumea din afară ajunge mai puțin
concretă pentru poet.

Dintr'un început ne simțim cum plutim la suprafață. În in-
vocarea cătră iubita «Din umbră» nu ne întâmpină decât parfum,
umbră, vis, lumină, tăcere și liniște divină, — o ușoară muzicali-
tate pe «aripi de armonie». Iar «Privind fericirea», poetul ne tran-
spune din nou în regiunea, unde nu este decât «tăcere de visuri și
visuri de stele» și deacolo într'un alt loc de natură moartă, în care
«Zarea ascultă cum crește tăcerea din șoapta miresmelor»... și unde
«tăcerea se 'mbracă în cuvinte și cântă sărutul pe buze»...

Frumoase cuvinte și sună în gol, așa de minunat! Frumoase
imagini, dar vai, nimic nu poți prinde din ele, nimic ca să simți și
să pipăi. Cetim și ne căznim zadarnic să înțelegem «Lumini fără

umbră în suflete rodesc»... «Sămânța minunii îmbrățișă gândul cu nimb diafan»... «Neroditorii durerii, din care v'ăți născuți»... «Pe unda privirii zefirii vor cântă»... Iar «un cântec, pe lume, înseamnă o floare»... În lumea poetului, poate; dar în lumea noastră cântecul e tot cântec și floarea tot floare și, cu preciziunea noastră de a înțelege noțiunile, nici nu am voi să le confundăm.

Privitor la lipsa asta de conținut a cuvintelor, așa de alese și de poetice, am mai spune ceva. Le-am admiră bucuroși, ca iubitori de forme ce suntem, dar mai e ceva în ele, ce ne jignește. Poetul are o prea vădită predilecție pentru unele cuvinte, unele fraze întregi și comparații pe cari le repetă într'un mod chinuitor pentru noi. D-sa a iubit «visul, nu pe visătoare». Pentru d-sa «vieța-i vis și visul sărbătoare». Iubita d-sale e «albă ca visul» și are în suflet «aromă de vis»... Într'alte părți poetul nostru «rodește» mereu cu graiul și ne spune că «amurgul toarce al rodului vis», că iubita sa are un «surâs rodnic și că d-sa se întoarce «nerodnic» la cămin, sau câteodată «rodind numai plângeri»... Tot așa de banală ajunge comparația cu «diamantele pe iarbă» și cealaltă cu «fruntea încununată cu lumină» sau cu «albă floare». A se repetă așa de des, nu înseamnă că dispui de un belșug prea mare de cuvinte și imagini fericite, ci că îți făurești câteva formule stereotipe, de cari abuzezi.

În asemenea cadre pale și cu asemenea culori poeziile lirice ale autorului, neapărat nu puteau fi decât pătrunse de o senină resemnare. În iubire d-sa nu cere «nici sărutări, nici cântece, nici flori», căci se mulțumește cu partea de vis și de ușoară melancolie a sentimentului acestuia și cu «șoapta miresmelor». Caracteristică în această privință rămâne poezia d-sale despre un păsărar, care pornind la vânătoare de paseri, își risipește săgețile în vânt și se întoarce fără «rod» acasă, mulțumindu-se cu partea platonice și cu poezia exterioară a acestei îndeletniciri. Cu concepțiuni de aceste nu ne mai miră tonul d-sale de elegie dulce și oarecum prețioasă din plângerile lui Hamlet și din versurile, scrise în albumul unei fetițe. Sunt însă puține acele poezii lirice ale d-lui Moldovanu, cari se încheagă complet ca ideie și lasă o impresie unitară și dintre acele reușite reținem această «Cantilenă»:

Iubirea noastră ca un salt
De pasăre rănită,
Cu cât s'avântă mai înalt
Cu atât mai istovită.

Iubirea noastră ca un val,
Ce 'n larguri se încinge,
Cu cât s'apropie de mal
Cu-atât mai mult se stinge.

Când d-l Moldovanu iese însă din lumea acestor abstracțiuni, în cari, evident, se încurcă deabinelea și nu adâncește nimic în mod deosebit, începe să fie cu mult mai atrăgător. Când are ceva concret de spus, știe ce să facă. Probă ne oferă mai întâiu prin cele câteva texte prelucrate după legende străine, precum și prin traduceri ca drăgălașul «Cântec breton», adaptat după Richepin. În orice caz însă valoarea talentului autorul și-o rezervă pentru două bucăți dela sfârșitul volumului, prin cari ne lasă impresia, că totuș partea epică, cu feluritele ei genuri, convine considerabil mai mult dispozițiilor d-sale poetice. Când e vorba de mișcare, de descrieri, de exteriorizare de impresii vizuale, d-l Moldovanu are mai mult succes.

În «Cetatea Soarelui» d-sa ne redă toată icoana tristă și desперată a unei secete, în care așează epizoduri de o vie mișcare, cum este procesiunea credincioșilor, cari invocă mila cerească:

Alaiul pornește bogat, numărös:
Icoane, odoare și cărți de prisos,
Și prapuri și facle cu stropi de văpăi,
Cădelniți ce-și clinchenă-a lor zurgălăi,
Odăjdii în fir și mătase țesute,
Feloane brodate cu flori de iacint,
Și cărje plimbate de mâni pricepute
Și moaște închise în racle de-argint:
O gărlă de aur ce curge solemn
Doară singură crucea rămas'a de lemn.

Bucata are părți sugestive în descrierea naturii veștejite și a celor două convoaie diferite de pelerini, dar ce păcat, că, voind să facă apologia credinței atot biruitoare, autorul se pierde în reflexiuni mistice asupra puterii de-a crede și tulbură astfel luminoasele icoane ce-a creat.

Nouă ni se pare însă că nu «Cetatea Soarelui», ci «Spre culme» este reala poezie de rezistență a d-lui Moldovanu. Ce e drept, acest subiect cu povestea lui Icar, care a voit să se înalțe mai pe sus de forța sa, e cunoscut. Ibsen, în «Ziua Invierii» a eternizat și el această voință nestăvilită a artistului, de a se ridică mai pe sus de muritori, mai spre culme, spre lumină, pentru a vedea mai pe

urmă zădărnicia încercării. Dar dacă d-l Moldovanu n'a creat însuș ideia fundamentală a acestui poem, el a brodat totuș o variantă reușită, în care lupta și sfortărea pentru atingerea idealului este așa de bine prinsă:

«Eu singur, cu veșnică sete de soare
Urcam fără preget pe strâmta cărare
Ce tot mai îngustă cotește mereu
De 'ncepe doar umbra și sufletul meu...
Zădarnic în funduri genuni prind să geamă
Și glasuri de peșteri în clocot mă chiamă,
Zădarnic prăpastii în drum se deschid
Și 'n față-mi stă crâncen al stâncilor zid,
M'agăț cu putere de ierburi, m'avânt,
Sub mine gem goluri în șuer de vânt,
Îngrop sub picioare zăpezi fără urmă

Greutatea de a străbate la culme, mai ales când mijloacele sunt așa de reduse, e foarte nimerit dovedită de d-l Moldovanu. Numai că la d-sa însuș nu trebuie să căutăm această pildă, căci nu se potrivește tocmai. D-sa mai are să parcurgă o mare distanță până a se apropia de această culme amețitoare de soare și lumină. Va trebui mai întâiu să învețe a se împacă cu acest pământ, să lupte cu patimi reale și omenești și nu cu suflet de vizionar, să dea frazei înțeles și pornirilor o limpezime și o cărmă sigură.

VERONICA MICLE

«Poezii». Iași. «Biblioteca Șaraga», Nr. 22—23. 112 p.

Deși cam târziu, — au trecut mai multe luni dela apariția acestui volumaș! — credem a face o plăcere cetitorilor, ocupându-ne de noua ediție populară a poeziilor scrise de Veronica Micle. Regretata poetă este așa de mult simpatizată și numele ei este pronunțat cu atâta smerenie, cum nici un alt nume de femeie în literatura noastră n'a ajuns să fie slăvit.

Vom recunoaște, ce e drept, că meritul acestui renume și al acestui cult pentru dânsa, cum se manifestă îndeosebi în cercurile mai tinere, nu se datorește atât de mult versurilor, ce ne-a lăsat, cât rolului romantic ce l-a avut în viața și creațiunea poetică a lui Eminescu. Intre 1870 și 1880, când Veronica Micle își tipăria acele duioase și curățele cântece de dor și iubire prin «Familia» și «Convorbiri», genul acesta de lirism ușor, Lied-urile aceste în forma

sprintenă a lui Heine, erau destul de căutate, cu toate că suferiau de lipsă absolută de intensivitate în simțire și păcătuiau adeseori chiar împotriva meșteșugului în formă. Dar numai cu această producție autoarea nu putea să rămână în literatură și să-și mențină un loc fixat, căci gustul de romanțe de aceste sentimentale se stinge repede. A trebuit să vină Eminescu, ca prin prietenia și amorul lui, să deschidă poetei un orizont mai larg, să-i dea simțirii ei un relief oarecare și să-i lege pentru totdeauna numele de al său, prin epizodul atât de trist pentru dânsul și atât de binefăcător pentru literatură.

Iată, strofele ei începătoare sunt așa de deșarte! Iubirea, ura, îndoiala și uitarea, despre cari scrie în scurte catrene, ca în obișnuita poezie de albumuri, sunt așa de domoale și de lipsite de sbucium. Lipsește parecă un soare cald, care să dea acestor germeni de talent o vieață mai plină și mai puțin convențională. Inspirația e sgârcită, expresia palidă și forma elementară:

Ai sosit, dulce uitare,
Din cumplitul meu necaz,
Și din dragostea cea mare
Nici o urmă n'a rămas.

Și 'n aceste ceasuri line
Și cu suflet liniștit,
Eu, gândindu-mă la tine,
Mă întreb de te-am iubit?

Asemenea strofe sunt mai mult jucăriile unui suflet, în clipe de plictiseală, sau de răsfăț. Vântul însă pornește a bate din altă parte, îndată ce poeta începe să trăească și când coardele simțirii încep să vibreze de vraja acelu om superior, ce le-a atins. Poeziile ei de mai târziu, dacă nu se ridică la o culme a artei, sunt totuș reflexele unei inimi torturate, ale unei femeialese, ce știe să exteriorizeze armonie un gând, sau o iluzie. În isbucnirile ei nervoase, în lacrimile ei pătimăse, în dragul de vieață și în fiorii ei de desepare se sbate și se frământă un suflet de artistă și de ființă nenorocită. Poeziile, cari urmează acum, sunt ecurile acestei iubiri. Ele sunt remarcabile nu numai pentru anumite note de finețe și pentru căldura și sinceritatea lor, dar își au și importanța istorică-literară, căci ne sunt o mărturie pentru modul cum s'au împletit sufletește aceste două vieți.

Cetind versurile Veronicăi Micle, din a doua fază, un roman întreg ni-se desfășoară înaintea ochilor. Două firi sentimentale se întâlnesc și sunt cuprinse de valurile, bătute de viforul ispitelor, ale iubirii. O luptă pornește între dorul de cucerire și teama de a se da biruită. Clipe scurte de senin alternează cu zile lungi de resemnare. Plăceri, trecătoare ca fulgerul, fac loc suferințelor și remușcării. Iar când puterile sleiesc în această eternă frământare umană, rămâne amintirea, care acopere cu vălul ei cețos toată nădejdea legată de un vis.

În poeziile, rămase din amândouă părțile pe urma acestei lupte sufletești, firește, nu Veronica Micle ne-a dat pe cele mai expresive. Interesant este însă, că toate versurile ei încadrează figura lui Eminescu. Ici admiră portretul lui înainte de a-l cunoaște și își propune să și-l aleagă de «idol al vieții». Colo se încinge o luptă într'însa și atunci imploră dela chipul imaginar al iubitului ei, să nu se apropie, căci ivirea lui ar însemna o nenorocire. Iar când îl cunoaște, are următoarea dorință:

Să pot întinde mâna, s'o pun pe fruntea ta
Incetul la o parte șuvițele ți-aș da,
Senină să rămâie, curată ca un crin,
Icoană de iubire, la care să mă 'nchin.

Dar tu ca un luceafăr departe strălucești
Abia câte o clipă în cale-mi te ivești,
Apoi dispari; — și 'n urmă rămâi 'n gândul meu
Vedenie iubită, la care mă 'nchin eu.

Odată iubirea înmugurită, versurile poetei se colorează mai viu, cântecul ei îmbracă uneori forma lirismului subtil și plângător al lui Lamartine, — pe care îl și traduce! — de altădată își păstrează toată duiosia și săgălnicia ei proprie. Versurile dau o icoană a peri-pețiilor și nuanțelor acestor pasiuni. Cu cât ne apropiem de sfârșit, cu atât accentele de nestatornicie și de nesiguranță a sentimentelor ei se înmulțesc; mărturisirile de durere pentru inevitabila despărțire sunt mai frecvente și romanul se termină cu următoarele rânduri din partea lui Eminescu:

Alei, dragă Veronică,
Depărtarea rău ne strică,
Și din toată viața noastră
Nu ne-alegem cu nimică.
Viața trece....
Frunza pică.

Iar din partea poetei, cu poezia:

Să știi, că oriunde m'oi duce
Cătră apus, sau răsărit,
Va răsună duios și dulce
Că 'n lumea asta te-am iubit.

Și din adâncă mea iubire
Va rămâneă pe-acest pământ,
Ca o eternă amintire
Tristul și jalnicul meu cânt.

Aceasta este impresia definitivă, când lași din mână volumul Veronicăi Micle: ai cetit un roman, care de altfel este și una din cele mai frumoase pagini ale istoriei noastre literare. Veronica Micle ne atrage mai mult ca eroină a acestei pagini, rămasă până în ziua de astăzi nedeslușită pe deplin. Din ceace ne stă până acum la îndemână, fie ca documente psihologice, cum sunt versurile, fie ca scrisori și ca material informativ, transmis de cunoscuți, s'ar putea eventual reconstitui toate fazele acestui roman de mare interes literar. Să sperăm că, după analogia literaturilor străine, se va găsi cineva și la noi, ca, după largi cercetări, să ne dea o iconă completă a acestei iubiri.

G. TUTOVEANU

«Albastru». Poezii. București. 1910. p. 125.

Scriind aiurea, o notiță critică despre noul volum de versuri al d-lui «institutor-literat» (așa-i zice o revistă!) G. Tutoveanu, mi-am permis, în trecut, a-l socoti în categoria pleiadei de scriitori de versuri inofensive. Și am înțeles, sub această pleiadă, acele tipuri șterse și incolore, cari se ivesc din belșug în orice epocă de tranziție, când originalitatea tânjește și când tot ce este fără vreo semnificație apare, cu darul de a înșiră strofe de o penibilă exactitate. Aceste strofe, cu sonoritățile lor, cu subiectele lor învechite, cu asemănările banale, întâlnite la alții de o mie de ori până acum, te leagă într'o continuă somnolență, fără tresăriri și fără să-ți deștepte fantazia. Autorii lor apar, li se înregistrează opera, dar cum nimic nu poate fi reținut dintr'însa, se pune la o parte, ca o haină purtată. Și cum s'ar putea altfel? În literatură e bine venit oricine, când aduce cu sine o pagină nouă, o firmă, un gând, o strofă

măcar, prin cari ar dobândi măcar importanța unei scânteii trecătoare, dar când ne dau numai fărâmituri din bogățiile cunoscute, când tot rostul lor se reduce la forma reușită, indiferența noastră față de dânsii se explică. Ce-mi folosește mie, cetitorului, desăvârșirea formei, care astăzi nu mai constituie un merit, ci o datorie, când fondul sufletesc este șters și fără relief?

Cetiți, ca pildă, volumul «Albastru» de G. Tutoveanu institutor-literat și autor decorat cu «Bene-merenti». Este cea mai clasică ilustrație a adevărului susținut în rândurile mele. Este atât de modest și de elementar și atât de puțin *nou* în versurile sale; — personalitatea și simțirea lui proprie se ascund așa de deplin după aceea a altoră, încât cetirea versurilor lui nu face nici un rău nimănui, nici nu respinge prin vreo brutalitate și nici nu atrage prin vreun motiv original. Tot ce-au scris alții și-au simțit înaintea sa, se găsește în strofele sale într'o formă inferioară. Și e atâta plictiseală și atâta sârbezime în cursul acestei lungi monotonii rimate!

Că n'ar fi poet și d-l Tutoveanu, nu se poate zice. Noțiunea asta, vai! e așa de elastică. Astăzi toți, câți își pun iscălitura sub o strofă drăgălașă, își asumă acest epitet decorativ. Și autorul nostru are și el strofe curate din domeniul inspirațiilor mărunte, pastele bine zugrăvite după natură, asfințituri de soare și răsărituri de lună și cântece de dor și iubire, după tipicul lui Șerbănescu:

Când mă privești îngândurată,
Că nu-ți grăesc nici un cuvânt,
Ascultă freamătul de frunze
Vrăjit în cântece de vânt.
Că 'ndrăgostirea-mi ne 'nțeleasă
Ce-am vrut să-ți spun de-atâtea-ori
E 'n jalea sălciilor triste
Și 'n glas de plopi tremurători.

Nu-i așa că sună? Dar jalea sălciilor triste și tremurarea plopiilor cine n'a cântat-o? Dar încă «amurgul?» Ascultați:

Pe zare, tot apusul
E-un crâng de liliac,
Amurgu 'n plopi suspină
Și pasările tac.

Din șes, încet, ca 'n șoaptă
S'aude pân 'n sat
O doină dureroasă
Cum nu s'a mai cântat.

Spre cerul fără pată
Vibrează trist și clar
Ca ruga unui preot
Intr'un imens altar.

Prin suflet mi se cerne
Tot farmecul ei sfânt...
De sălcii e cântată,
Ori singur eu o cânt?

Nu, dragă poete, au cântat doina alții, mai puțin fad și cu elemente mai originale de simțire și ceace redai d-ta nu sunt decât răsunete palide; lucruri reci și combinate ușor, după modele învechite; vorbe și clișee. Acum, ce e drept, Goethe, maestrul, ne spune, că este așa de vechiu cerul acela albastru, la care visează poeții și că nu e nimic nou sub soare, ce nu s'ar fi scris vreodată, în vers sau în proză. Dar nu e mai puțin adevărat, că chiar și aceste lucruri vechi, când sunt interpretate de artiști mai de seamă, își dobândesc o pecete originală. Numai sufletele fără rezonanță proprie, numai talentele mărunte, fără putere de invenție, cari se bălăcesc vecinic în apele altoră și sunt condamnate ca vieața lor întreagă s'o privească prin prisme străine, nu se pot ridica deasupra mediocrității.

Adversari hotărâți a tot ce este de prisos, a tot ce e simplă umplutură, pentru a alcătui o bază șubredă unor iluzii palide autorilor improvizați, ne declarăm și contra minunilor albastre, atât de inocente de altfel, ale d-lui G. Tutoveanu.

O R E S T E

«Poezii». București, 1911, pag. 146.

Versuri, cum se scriu astăzi o mie! Ceva mai curate și mai ordonate ca la alți versuitori, de vârsta fragedă a autorului. Ceva mai îngrijite și chiar mai coerente ca la mulți tovarăși ai săi. Dar, cetind înainte, vezi cu necaz, că lectura acestui volum a fost iarăși o decepție, căci nu ne aduce nici o pagină nouă, nimic individual în rândurile acele multe, sonore și fără cuprins. Ba uneori obișnuitul șuvoiu de cuvinte amenință să distrame orice gând și să șteargă orice imagine, prin învălmășala sa patetică.

Ca oricărui tânăr publicist, care se avântă îndrăzneț pe tărîmul necunoscutului, d-lui Oreste par a-i plăcea imensitățile. Ca oricărui începător, încântat de sine însuși, d-lui Oreste îi convin

atitudinile teatrale. Il vedem chiar în ciclul prim de poezii, cum se complăce în rolul de statist pe țărmul mării, dorind să-și «răco-rească durerea» și cum privește «cu păru'n vânt, cu ochiul sorbit în depărtări», ca un beduin în mijlocul pustiei. Trecând apoi peste o imensă «Stepă», unde i se pare că aude «un bocet de fluer arab», autorul ajunge în extraordinara situație de a putea încăleca... o Muză (la pag. 28), grație căreia s'a putut avânta spre înalte orizonturi: «Sburam, sburam pe aripi de nevăzute Muze». (Erau, poate, muște, căci muzele nu știm să sboare, dragă poete!). Iar coborât din cărca Muzei, iată-l pe autor sburând sub forma de vultur:

Iar sufletu-mi tremurător
Stă ca un vultur, când pe ceruri
Larg aripile își desface
Și uriaș s'avântă în sbor!

Nemulțumit apoi nici cu calitatea asta de uriaș, d-l Oreste își încearcă puterile spre atmosfere și mai înalte. Iată-l apărând ca Zeu aievea în versurile sale. Plimbându-se cu iubita prin alei (ca să rimeze cu foi de tei!) ne spune că «aveam în mers ceva din armonia făpturilor de Zei». Iar când ochiul iubitei îl privește în față, el simte că are în piept «un suflet luminat de Zeu puternic și frumos»...

Vai de mine, a murit modestia la tinerii noștri stihuitori! Afec-tările aceste teatrale și pornirea aceasta de a-ți începe cariera de poet de sus în jos, a clădi în aer și a-ți căuta în mod pripit un loc-șor printre Zei și uriași, sunt tot apariții îngrijitoare, ce numai vor să dispară. Se pare că le vine așa de greu acestei specii de poeți să privească numai în jurul lor, să rămână numai oameni și nu mai cu gândul în vieța lor zilnică, să prindă frumosul și armonia nu-mai de pe pământ, așa cum se deschide la fiecare pas sufletelor superioare! Dar nici florile nu cresc în înălțimile celeste, nici iu-birile nu se fac și se desfac pe bolta cerului imens, ci toate se petrec pe acest pământ, pe care niciun artist de seamă nu poate să-l trateze cu atâta vitregitate. Și cel dintâiu sfat, ce se impune tinerilor poeți este: să înțeleagă mai bine acest adevăr și să se întoarcă pe pământ din cercurile vagi și nebuloase, pe unde își vâslesc barca lor, rătăcită după inspirații.

Contrastul acesta dintre cer și pământ se vede de altfel chiar în volumul d-lui Oreste. Pe cât de lamentabile și de difuze îi sunt

paginile cu pretențiile înșirate, pe atât de mult se schimbă valoarea scrisului în bucățile puține, luate din atmosfera d-sale reală. Câte-o amintire din copilărie, ca «Moș Crăciunul», câte un subiect modest, dar evident simțit, ca descrierea crivățului din naiva poveste a goanei lui Zefir după Zâna, ce se duce să se scalde, își au un efect mai simpatic, îndată ce ies din cadrele «nemărginirilor stelare». Câte un pastel din natură, ca de pildă rândurile cam prozaice din invocatiunea «Către un copac», merită să fie reținute:

«Copac, tu care-odată-mi umbriai copilăria,
Ce sfânt îmi pari când pașnic îți odihnești puterea
Și ce nețermurită îți este mângâierea
Când stăpânești, spre seară, cu umbra ta, câmpia!

Ce falnic ești, ce mândru te 'nalți când vijelia
Ca de un scut își sfarmă de trunchiul tău durerea,
Dar mult mai drag 'mi-ești noaptea, când priveghezi tăcerea
Și 'n plasa ta de frunze strângi toată poezia!

O, ce simțire rară coroana ți-o străbate,
Când luna își aprinde în tine răsăritul:
Te înfiori de par'că-ai atinge Infinitul.
Ș'asupra ta extazul copleșitor s'abate!

Privighetoarea-și ține o clipă piruital,
In frunze se desgroapă sclipiri de nestemate
Și crângile de aur atărnă, nemișcate —
Iar seva își oprește în trunchiul tău suitul!»

Deasemenea îl prinde mai bine simplitatea din alte câteva bucăți și încercarea de a imita genul ușor al romanțelor lirice, cu eunoscuta notă melodică a lui Șerbănescu, ca strofele din «Despărțire»:

«O, lasă mâna ta iubită
S'o mai sărut ca altădată,
Cu cea din urmă sărutare
Să fie binecuvântată.

Și-acum, când tot înflăcărată
Și fragedă ți-e blânda față,
Te du — tu, ramură 'nflorită,
Tremurătoare de vieată!

Și lasă-mă, tăcut și singur,
Aici la margine din cale,
Ca un copac bătut de vânturi,
Pustiu și-acoperit de jale».

Indată ce voim însă, să analizăm mai cu deamănuntul restul de poezie eterică, sau lamartiniană, dăm peste veșnice frazeologii, cu repețiri de rime și versuri nesfârșite, cu întrebuintărea de ne-numărate ori a aceloraș motive sărace. Apariția unei femei, după perdelele ferestrei, este de pildă o comparație favorită (p. 38, 47, 50). Dorul sau plânsul «de sub pleoapa mea lăsată», revine adeseori. Frunza de «tei» prin liniștea de «alei» pică aproape la fiecare pagină (p. 53, 55, 57, 59, 60, 62, etc.).

Toată tautologia asta la un loc lasă, firește impresia, că bucuriile aceste nevinovate ca și senzațiile vagi ale poetului, cu stările sufletești așa de superficiale, n'au fost aproape deloc adâncite în plasticitatea unei puteri de expresie. Cu toate aceste însă, nu înțelegem, accentul fals de desperare dela sfârșit, când poetul, fără să fi luptat încă cu succes, fără să fi avut vreo isbândă vizibilă, ne apare cu aripi frânte și stând «înfrânt, sub cerul cu stelele lui reci, în suflet cu dezastrul distrugerii pe veci». După aerele acele de uriaș, de cari am amintit, ce rost sincer mai poate să aibă improvizația din poezia «Finis», cu care își încheie partea originală a volumului?

«Când am simțit că toate credințele-mi se stâng,
Că ochiul mi-l cuprinde o neînvinsă pace,
Și că icoana Morții deasupra-mi își desface
Aripa neclintită — am început să plâng,
Simțind că se revarsă în mine-o împăcare
Și mă transfigurează o 'nceată agonie».

Elei, trebuie să zicem, ce scurt mai este avântul și ce prematură agonia la tinerii noștri poeți! Câteva bătăi îndrăznețe din aripi, câteva plutiri vagi în văzduh, o lăcomie trecătoare pentru lumină... și iată-i căzuți așa de repede și mototoliți la picioarele realității...

Dar mă întorc și mă întreb, n'ar fi cumva greșit, să-l socotim și pe d-l Oreste printre categoria acestor fluturi de o zi? Căci volumul d-sale, cu toate greșelile arătate, ne dă într'adevăr și câteva indicațiuni, cari ne-ar îndemna să credem, că autorul e prea crud cu sine însuș, când se socoate un învins. Dibăcia d-sale de versificare, dovedită și în o serie de traduceri de versuri din literaturile străine și mai ales simțul statornic pentru forme mai curate, pe urmă chiar și vârsta așa de tânără încă, ne impun până la un punct convingerea, că tremurul acela al poetului de teama «distrugerii» și a «transfigurării» în perspectivă, nu este motivat. Iată, noi

așteptăm o grabnică ocazie, să-l vedem pe acest amic al lui Pylade apărând în o nouă față, mai concentrat și cu motive mai originale și mai apreciable ca naivul său debut.

ION PĂUN PINCIO

«*Versuri, Proză, Scrisori*». București, 1911.

D-l Gherea, fără îndoială, n'a avut norocul meritat în mișcarea intelectuală a neamului nostru. Cu limpezimea cea unică a spiritului său critic n'a găsit un mediu literar destul de potrivit pentru aplicarea teoriilor sociale în artă. Ca să exemplifice și să-și popularizeze până la un punct convingerile sale și marele material de cunoștințe, a fost silit să recurgă mai ales la autorii străini, ruși și francezi, pentru cari are într'adevăr un merit de a-i fi familiarizat în mijlocul publicului românesc, de oarece, la îndemnul criticilor d-sale, s'au făcut cele mai bune traduceri de opere străine de valoare. Un număr de scriitori români tendențioși, cari să fi putut forma un cerc sau un stat major în jurul d-sale, nu s'a putut alcătui și de o școală socială, sau socialistă bine încheată în o direcție literară, fără îndoială, nu se poate vorbi. Și rămâne caracteristic, că tot un poet țărănist din Ardeal a trebuit să vină, pentru ca d-l Gherea să-și scrie cea mai frumoasă pagină analitică.

Imprejurarea asta însă eră foarte naturală. Școlile estetice și literare adevărate nu se nasc din curențe improvizate sau introduse de aiurea; talentele nu se pot dezvoltă după o inspirație teoretică și nici împotriva continuității și a tradiției noastre literare. Și precum nu prinde astăzi forțarea modernismului abracadabrant și fără talent, tot astfel nu au putut fi introduse în mod trainic nici teoriile sociale dintre anii 1880 și 1890.

Că prin atelierele revistelor și ziarelor socialiste s'a muncit considerabil, este însă foarte adevărat, căci fanatismul este totdeauna însușirea acestor organe. Că în «Contimporanul» și în celelalte reviste și ziare ale celor ce purtau războiul pentru revendicări sociale, s'au încins polemici aprinse de principii și s'a tipărit mult material și că toată frământarea asta ar merita un capitol special de cercetare istorico-literară, este iarăș just. Dar în cece privește partea artistică nu se va putea contesta că golul în aceste reviste este destul de mare și că proza, poezia și drama erau reprezentate

aproape exclusiv de diletanți și de amatori, cari dacă se nimereau să aibă o scânteie de talent și-l banalizau și pe acesta, prin exagerarea ideilor umanitare, prea transparente. Pe atunci poetul cel mai productiv era d-l Mille și d-sa și cu alții scriau versuri de campanie «Scrise pe o ladă de câini», în cari împărțiau lumea în două categorii de oameni, în «câini de lumea mare și câini desmoșteniți». Pe atunci bietul Gheorghe din Moldova, acest subtil sensibil și meșter al lirismului, atras de tendințele omenești ale mișcării, s'a înregimentat și el sub steagul roșu și a dat poezii din cele mai slabe câte a scris:

Draga mea, amicii noștri,
Te-au rugat și tu te-ai prins,
Ca să coși cu dalba-ți mână
Steagul luptei ce-am încins.
S'alegi roșul cel mai roș
Roș de sânge și să-l iai,
Ca din el să faci tu pânză
Steagului ce-ai să ne dai.

Și apoi pe pânza roșă,
Cu de aur mândre fire,
Să scrii aste două vorbe:
«Dragoste» și — «răsvărire!»...

Tot astfel a pățit-o Traian Demetrescu, ale cărui versuri și pagini de proză cu substrat social, sunt cu totul inferioare. Și tot atât de puțin fericită mi se pare influența curentului intelectual socialist asupra autorului, a cărui carte o anunțăm aici.

Este evident, că Ion Păun, pe care critica contimporană l-a remarcat așa de puțin și care a murit la vârsta de 26 de ani (în 1894) când talentul îi era încă în formație, a fost una din cele mai înzestrate forțe, din câte le-a avut generația literară socialistă. Duiosia întrupată, care-l caracteriză, l-a dus în mod firesc într'un mediu de gândire, care-i convenia firei miloase. Intrând în presa socialistă, ideile curente de pe atunci îl stăpâniră deabinelea. Se simția atras de luptă:

...la luptă să te îmbie:
și mila de-al tău frate
și sfânta datorie!

Și iată-l, după sistemul celor mai pronunțați democrați, luptând cu versuri plate, anemice, pornit în contra desfrâului

ciocoiesc, flagelând cucoanele fardate și corsetate de pe Calea Victoriei și conducând oastea proletară pe stradă la ziua de Maiu întâiu. Iată făcându-și din teza împotriva armatei un subiect de două strofe foarte puțin reușite:

Multe rabdă omu 'n oaste
N'o să mori tu dintr'o rană;
Că ți-s frânte două coaste,
O fi semn c'ai fost cătană.

Eu am fost mai rău bătut;
Să teucidă toți se 'ndură, —
Țășneă sângele pe gură....
Câtă vreme n'am zăcut.

E o notă falsă asta și evident trasă de păr și ea se repetă mai adeseori în paginile impresioniste din proza lui Păun. Aici îl vedem vărsând lacrimi de mila bordeielor sărăcimei, făcând aluzie la micii slușbași, pe cari îi găsește părtași ai unei soarte blestemată și tratând pe țaranul, pururea sărac și batjocorit, în cadrul unei palidități de natură tomnatecă. Dar poezia și proza asta cu tendinți rămân totdeauna partea cea mai slabă și mai lipsită de originalitate în opera lui Păun și vrednic de atenția noastră este numai când se emancipează de sub această înrăurire a modei, — căreia i-au mai adus și alții sacrificii, în paguba direcțiunii naturale a talentului lor — și când rămâne el însuș, cu toată lumea lui de întimități.

Suflet de mimoză, timid față de orice atingere cu viața, resemnat și închis, Păun a fost un liric solitar și un interpret foarte sugestiv al unor senzații de artist simpatic. Versurilor lui li se întâmplă să nu aibă totdeauna un ritm impecabil, dar ele cuprind în sine totdeauna duioșia unei tinerețe, se ce stinge fără patimi. Toamna și floarea veștedă par a fi fost simbolurile lui, cari îi vorbiau de deșertăciunea vieții și a singurătății și de a morții tristă măreție. S'ar părea că este el însuș murmurul acela al pârăului din cadrul unei nopți:

Se pare cum-că moartea, din liniștea de rază,
Un giulgiu alb ar țese pentr'un imens sicriu
Și 'n lumea părăsitei singurătăți veghează,
În tremurul tăcerii, cântarea unui râu...

Și în clipe de aceste de concentrare se avântă uneori la nivelul fantaziei maestre a lui Eminescu și ne dă, în două strofe condensate, această reflexiune, în care găsim într'adevăr pe gânditorul poet de seamă:

Ce trist e să veghezi, mereu să tot întârzi
La căpătâiul unui vis, ce stă să moară...
Măhniri nedeslușite-i scapără în minte
Și 'n picuri tot mai grele vieța-i se strecoară.

Părerile de rău au prins să-l părăsească
Și-adâncurile morții învâlmășite curg,
Iar valurile-i negre încet, încet se 'nalță
Și 'n picuri tot mai grele sclipirile-i se scurg.

E artă, e muzicalitate, e atmosferă în poezia asta sentimentală și fiecare strofă e o clipă sinceră a unor senzații trăite în umbra vieții. Rar când, încălzit de amintirea dragă a unei iubiri, trecătoare și caste se mai luminează versul și ia aspectul unei drăgălășii în fața unei admirabile situații:

«In fața unei flori ne-oprim o clipă:
Cum tremură drăguța 'n albe foi, —
Se teme să n'o rupem... și-amândoi
O desmierdăm cu vorbe, spuse 'n pripă.

Iar glasul tău, ca șoapta apei line
Imi mângăie auzu 'n pacea serii —
Și ne lăsăm pe iarbă 'ncet visării; —
Ce somn ușor în miros de sulcine!

Cum n'am murit atunci, în anii tineri!»

.....

Aici și în alte poezii ca «Scrie-mi măndro» și «Albăstrele» («Suntem așa deaproape acum și încă nu ne-am spus nimic...»). Păun se face simpatic prin erotismul său delicat și de o naivitate țărănească, de stă să atingă tonul idilelor lui Coșbuc.

Pe dea'ntregul găsim în cartea aceasta postumă, fie în partea artistică, fie în notele mărunte și intime ale scrișorilor către prieteni, dovezi suficiente pentru a ne convinge că în Păun-Pincio s'a stins, prea de vreme, un suflet frumos. D-lui G. Diamandi, toată recunoștința lumii noastre literare, pentru editarea acestui opuscul.

IV. TEATRU

O TRILOGIE DE DELAVRANCEA

I. «*Apus de soare*». 1909.

Personalitatea literară atât de simpatică a d-lui Delevrancea a îndemnat pe mulți să scrie cuvinte iperbolice despre «*Apus de soare*». Aceste cuvinte pot să-l încredințeze pe autor despre popularitatea ce o are în lumea noastră literară, nu însă și despre valoarea dramei sale, la judecarea căreia motive de simpatie și de sentimentalitate n'ar trebui să tragă în cumpănă.

Nici succesul de scenă nu este totdeauna dovada cea mai sigură despre calitățile unei lucrări dramatice, mai ales la publicul Bucureștian, atât de șovăitor în gusturile sale și atât de puțin sgârcit în aplauze, fie că o Jozetă oarecare, fi că un erou național cu tot alaiul său îi cer atențiunea. Dealtfel în acest public interesul a fost totdeauna cald pentru subiecte istorice. Câteva evocări fericite, câteva cuvinte apologetice despre trecutul glorios al neamului, pe urmă scene de înalt dramatism cu tumult, cu furtuni, cu trăsnete... și succesul e sigur. Mai cu seamă astăzi. Se putea ca acum, când, prin diferite serbări și publicațiuni recenete, cultul pentru Ștefan cel Mare a crescut atât de mult, când prin literatura ce se face de ani dearândul spiritul public a pornit spre preocupări istorice și naționale, — se putea ca lumea noastră să nu primească cu bunăvoință o dramă din viața unui glorios voevod, iscălită de un meșter al graiului și al condeiului?

Când cetești însă, sau când ascuți drama d-lui Delevrancea, neinfluențat de personalitatea d-sale, nici sub impresia efectelor de scenă și numai din interesul pentru o lucrare cu înalte pretenții de artă, găsești multe observațiuni de făcut. Și nu înțeleg de ce alții au evitat să le spună, câtă vreme o lucrare neisbutită în activitatea unui scriitor nu poate întru nimic să-i întunece meritele din trecut.

Drama d-lui Delevrancea este înainte de toate greșită prin însăș concepțiunea ei. Ștefan cel Mare trăește în tradiție și în credințele noastre ca un cuceritor și făcător de bine. În literatură el este potrivit mai mult pentru opere fastuoase, pentru poeme sau balade, cari să-i preamărească bravurile și să-i plângă căderile. Un erou tragic însă n'a fost fericitul Ștefan. Moartea lui a urmat fără nici

o vină, fără nici o catastrofă sufletească, o moarte firească de om bătrân cu datoria împlinită. Iar din moartea aceasta, întru nimic tragică, d-l Delavrancea și-a croit drama sa. Patru acte în șir moare bietul viteaz. Patru acte de-arândul suferă de ranele ce se deschid, tot mai dureroase, la picioare. Nici un conflict, nici o pasiune mare, doborâtoare, în sufletul acestui bolnav, care-și leagă copilul pe genunchi și-l răsfață ca și «Bunicul» din volumul «Între vis și vieță». Fața lui crispată, oboseala, desele țipete de durere, ne prevestesc moartea lui, încât ne surprinde ca ceva de prisos și cu totul incidental, episodul dela sfârșit cu uciderea «vărului» Ulea. Murea el, bătrânul, și fără sguiduirea asta din urmă, de care autorul — de dragul esteticei și al istoriei — putea să-l cruțe și să ne cruțe. În apunerea aceasta lentă, în svârcolirile dureroase ale fizicului, în micile senilități, se cuprinde mai mult o micșorare a eroului decât o ultimă strălucire a vitejiei lui.

Autorul însuș pare că și-ar fi dat seama de lipsa unui conflict psihologic, care să determine acțiunea dramei sale și a avut fericită idee să introducă un episod din cele mai rare în literatura noastră dramatică: iubirea între Oana și Petru Rareș, fii nelegitimi ai lui Ștefan. Iubirea aceasta ascunsă între doi inși, cari nu știu că-și sunt frați, putea în adevăr să ducă la complicațiuni tragice. Pasiunea tinerilor putea în fiecare moment să devie vinovată, incestuoasă chiar. Emoțiile prin cari trebuia să treacă bătrânul lor părinte, silit a-și reaminti și a destănuia alunecările tinereței sale, puteau oferi situațiuni pentru scene puternice, catastrofale. Cetitorul așteaptă însă zadarnic desfășurarea acestui conflict. D-l Delavrancea trece ușor pe lângă subiectul său; îl schițează, dar nu-l adâncește. Voevodul rămâne vesel și indiferent în fața iubirii fiilor săi; el o favorizează chiar și-i îndeamnă să se iubească. Iar greșeala cea mare, săvârșită de d-l Delavrancea împotriva unei elementare logice a sentimentelor, este faptul că Oana și Rareș, după ce se încredințează că sunt în adevăr soră și frate din aceeași părinți, își dau mâna prietenește, își zic «frați» și se despart (fără să se mai știe din piesă ce s'a ales de dânșii) foarte împăcați cu soarta lor și foarte nepăsători de iubirea lor din trecut. Impresia cetitorului este că prin modul superficial de a trata episodul acesta, d-l Delavrancea a scăpat ocazia de a scrie în adevăr o dramă trainică.

O mare vină estetică a dramei este și actul al 4-lea. E o proză chinuitoare acest act, în care vezi scene de-arândul un bătrân

trăgând de moarte, gemând în cursul operației ce îi se face la picior. La sfârșitul actului se ridică și, în cămașa lui de nopate iese în scenă și în urmă pe stradă ca să ucidă pe conspiratorul împotriva tronului. Mă rog, se putea ca halul acesta în care se arată Ștefan, să fie o apoteoză a lui? Trebuie ca leul Moldovei să fie preamărit și pentru eroismul cu care a suportat operația cu ferul roșu, fără bandaj sau... cloroform? Dar operațiuni de aceste în general nu sunt pentru scenă. Gerhardt Hauptmann a prezentat publicului german pe un domn leproș — și a fost fluerat.

D-l Delavrancea greșește apoi împotriva așa numitei economii a dramei. Fixându-și toată atențiunea asupra lui Ștefan, încarcă foarte mult rolul acestuia; schițează în fugă și, ce e drept, plastic alte roluri, neglijând însă cu totul ființe cari taie adânc în viața sufletească a eroului. Doamna Maria, figura palidă de soție, e redusă la rolul simplu de admiratoare. Se petrec sub ochii ei scene cu amintiri din trecutul romantic al soțului ei, cu Rareșoia, cu copii ilegitari, — și doamna Maria păstrează totuș un calm uimitor. Fără nici o sguđuire, ea continuă a netezi părul bălai al străineii copile din flori crescute sub ochii ei. Așa de simplu și de nesimțitor totuș nu va fi fost — și în dramă nu poate să fie — acest suflet de femeie. Deasemenea Bogdan Chiorul nu putea să rămână atât de șters, ca o umbră trecătoare, în cursul acțiunii, căci în definitiv el este pricina conflictului dela sfârșit și cetitorul se așteaptă să vadă dacă Bogdan merită în adevăr încrederea boierilor și jertfa de sânge ce i-o aduce Ștefan. În o dramă manechinii nu au ce căută; aici totul trebuie să aibă o motivare și toate trebuie să se petreacă cu o necesitate psihologică. Simplele constatări de fapte, cari lasă deschise atâtea întrebări, sunt jignitoare.

Ar mai fi ceva de obiectat și împotriva unor mijloace secundare, cu cari autorul caută să producă efecte. Aceste sunt cântecul des repetat de cuc și de privighetoare, precum și sunetele lărmuitoare, — cele dintâiu pentru a produce o atmosferă mai lirică, cele de a doua pentru a crea un cadru romantic.

Dar, firește, drama își are și calitățile ei, remarcate de toți. Limba ademenitoare — de data asta mai puțin colorată — și multe drăgălășii (cum numai Delavrancea le știe scrie) din viața intimă, atât de bine evocată, dela Curtea lui Ștefan, trebuie să placă oricui. În unele părți, ca în zugrăvirea șezătoarei, sau a adunărilor de oșteni, autorul se afirmă ca iscusit practician al scenei

și ne face să întrevădem viitoarele d-sale succese dramatice. Tonul firesc de convorbire (cu excepția monoloagelor declamatorice ale lui Ștefan) se deosebește în mod plăcut de stilul bombastic al tragediilor noastre istorice din trecut și va inaugura, eventual, o direcție în forma acestui gen literar. Aceste sunt însă calități mai mult de formă și nu pot înlocui ușurința cu care se trece peste stările sufletești, nici lipsa, binișor simțită, de coeziune în mersul întreg al dramei «Apus de soare».

II. «Viforul».

D-l Delavrancea se încântă de vraja cuvântului și știe să-și farmece și publicul cu arta cuvântării. Titlul «Apus de soare» e ales în vederea efectului, iar «Viforul» e tot atât de sunător. «Moartea lui Ștefan cel Mare», sau, în cazul din urmă, «Ștefăniță Vodă» puteau fi tot atât de potrivite numiri, căci Shakespeare a zis pur și simplu «Richard al III-lea» și n'a redus prin aceasta valoarea tragediilor sale.

Dar d-lui Delavrancea îi trebuia un titlu simbolic. Orice apus de soare revărsă cumva o lumină melancolică asupra situației, și orice vifor prevestește fiori de groază, — mai ales viforul, care a răsturnat mândria Moldovei. Când epoca, în care se răspândește asemenea titluri, e dulceagă și ușoară de impresionat, succesul e sigur și necontestabil.

Și cu toate acestea d-l Delavrancea nu e simbolist în dramele sale. Dacă vom lăsa la o parte frumosul cântec al privighetorii din «Apus de soare» și câteva note lirice, presărate prin partea decorativă și nu prin cea sufletească a pieselor, nu-l mai întâlnim pe poetul subtil dintre vis și viață. În schimb ne apare desfășurătorul realist de scene istorice și zugrăvitorul de tablouri sângeroase. Din elemente date de istorie infiripă acțiunea: masele se mișcă, buciul sună de războiu și de vânătoare, tronurile se clatină și sângele curge gărlă. Doar câte-o scenă de dragoste trecătoare de mai potolește acest sgomot.

O, e multă factură în dramele noastre istorice. Dacă le-ai urmărit bine, ai constatat de sigur, cum s'a cristalizat cu încetul un fel de meșteșug de a face drame istorice după acelaș calapod. Toți eroii dramelor noastre istorice sunt par'că de aceeaș stofă, se aseamănă la grai și la fire. Toți sunt de o vitejie rudimentară și toți figuri de teatru și buni declamatori. Și poate acestui fapt

se datorește izbânda lor pe scenă. Publicul nostru iubește retorismul și panoramele. Am cetit că pe vremuri până și Iosif Vulcan a obținut un enorm succes cu «Ștefăniță Vodă» cel limbut. Se putea ca acelaș subiect, atât de potrivit pentru tragedie și tratat acum de un orator atât de cunoscut, să nu emoționeze?

Ba nu zău. Dar în piesa d-lui Delavrancea toată lumea declamă. Smintitul de Ștefăniță e o gură mare; supușii săi boieri, în frunte cu Arbore, sunt firi cu totul patetice; sârmana doamnă Tana și Oana cea nenorocită sunt veșnic cuprinse de grija Moldovei; numai gădele, numit Mutu, nu vorbește și nu tulbură verbozitatea asta generală. Iar pentru că oratoria să fie mai accentuată, autorul întrebuintează un mijloc și mai norocos: recurge la sentințe. Ca niciodată, d-l Delavrancea ne apare acum ca filozof. Ștefăniță e numai sentințe paradoxale, bufonul Mogăldici mai înțelept ca Isocrat Candioul, iar Oana cugetă și se exprimă în sentințe alese chiar în timpul nebuniei. «Mi-e mai frig ca acū o săptămână, când eră să crăp de căldură», — iată genul acestor cugetări și calambururi, cari ne probează că d-l Delavrancea își are forța sa de căpetenie în tăria cuvântului.

Răzimat pe această tărie, neapărat că lucrarea d-sale seamănă mai mult a lucrare *teatrală*. Interesul artistic scade nu numai în fața atâtor tirade și vorbe de prisos, cari subliniază prea evident tendința exagerată a piesei, dar și când se văd celelalte mijloace drastice cu cari se conduce acțiunea. Cuprinsul e cunoscut. Avem de-o parte un detracat consecvent, pe Ștefăniță, și de alta pe boierii din sfatul țării în frunte cu Arbore. Intre aceștia se întâmplă o ciocnire de voințe în jurul ideii de a cuceri Polonia. Triumfă însă Domnitorul, căci «legea sunt eu». Și victime ale acestui triumf au fost: 1. Cătălin, fiul lui Arbore; 2. un haiduc ungar, năimit să-l omoare; 3. boierii lui Arbore, tovarăși din vremuri ai lui Ștefan; 4. Oana, soția lui Cătălin, care înnebunește și — la sfârșit, însuș Ștefăniță, ucis de doamna Tana... în numele Moldovei. La fiecare pas un mort, după fiecare culisă un sgomot surd de capete tăiate, cari se prăvălesc în țărână. Nu vi se pare că e prea violent și prea puțin artistic acest continuu atentat la nervii privitorului? Ei, ce are să fie când d-l Delavrancea va pune în scenă pădurea de țepe a lui Vlad? Un delir de applause!

Și e păcat că pentru părțile sufletești, în special pentru episodul erotic, autorul nu arată vreo atracție deosebită. Ce ștearsă

și banală e iubirea dintre Domn și contesa Irma! Ce stângace este întâlnirea lor în castel și'n pădure! Și ce curios pare că tânăra doamnă Tana, care-și surprinde soțul în brațele frumoasei poloneze, rămâne cu simplul oftat din balcon, fără vreun alt semn de gelozie și fără vreo dorință mai vizibilă de răsbunare împotriva rivalei. Atât de simplu și de naiv să fie un suflet de femeie, încât să-și uite amorul propriu jignit și să lase pe Irma să dispară din dramă, fără urme și să nu se gândească decât la soarta Moldovei? Măcar eră un bun prilej de a da conflictului dramatic un cuprins mai intens și mai variat.

În schimb d-l Delavrancea uzează din belșug și de alte mijloace drastice pentru producerea efectului. Se observă aceasta în scena cu bețivul Mogăldici, în care se face apel până și la glume grosolane. Scena de masă, cu râsul lui Ștefan, cu sughițul bețivului, cu plicticosul Berhe-he-ci, este trivială. Uneori ne vine să ne mirăm, cum de un stilist așa de fin ca autorul, care știe să țină seama de formularea estetică a frazei, lasă să se strecoare în anumite scene totuș cuvinte și comparații de rău gust.

Dar să lăsăm la o parte aceste pretențioase amănunte; să uităm defectele declamatorice, exagerările teatrale și lipsa de finețe psihologică; să nu insistăm asupra lungimilor intolerabile a scenelor și mai ales a actului în care trudită Oană (atât de ideal reprezentată de d-na Olimpia Bârsan) este țintuită un ceas întreg de leagănul copilului imaginar. Ce ne mai rămâne «Viforul»? O dramă spectaculoasă, în care lumea vede o succesiune de întâmplări istorice, mai mult sau mai puțin romantice. O defilare de eroi vânjoși, cari știu muri pentru țară și neam. O schimbare cinematografică de decoruri evocative, în cari publicul de ambele sexe își scaldă cu plăcere privirile, având la ce privi și având de ce se instrui. Și multă morală istorică.

Nu știu de este just, dar mi se pare că fiecare scriitor ajunge cu încetul la o vârstă, când, în dorința de a se urca pe culmile artei, vede cum îi slăbesc calitățile de artist, cum fantazia ostenește și putința de a simți dă 'ndărăt. Și nemai putând aduce cuvenita armonie între fapte și fenomene, ne mai putând da operei acea putere internă, care-i asigură trăinicia, recurge la mijloace raționale. Povățuește, moralizează, scoate învățăminte din istorie, po-trivește cuvinte frumoase. Și iată cum din un pretins autor dramatic, în înțelesul înaintat al cuvântului, iasă un părinte al

neamului, un apostol dacă voiți, foarte util în felul său. Dar nu stăruieți zicând, că arta ar fi și ea profitată.

III. «Luceafărul»¹⁾.

N'am căutat să văd piesa cea nouă pe scenă, deoarece, cunoscând tendința patriotică și morală a celorlalte două tragedii din trilogia d-lui Delavrancea, puteam prevedea cu certitudine ce mi se va oferi în acest al treilea capitol. Reprezentații de acestea sunt de obicei frumos înscenate și sunt anume întocmite în vederea scopului de a sugesiona mulțimea. Ținta lor este evident educativă. Cuvintele sunătoare, cu asonanțe și muzicalitate, sunt rosite cu patos cuceritor și fac veșnic apel la partea sentimentală a sufletului românesc, încât, romantici cum suntem, am ajunge ușor în pericolul de a aluneca în mici exagerări de apreciere, după pilda criticei teatrale bucureștene. Am preferat deci să renunțăm la întregul aparat seducător al surogatelor tehnice și vizuale și, ca să putem gusta «Luceafărul» d-lui Delavrancea, neturburați de prisosurile reprezentării, ne-am mărginit numai la partea lui literară, oferită în eleganta ediție a d-lui Socec.

Urmărind filă cu filă cuprinsul lucrării până la sfârșit, întâia întrebare ciudată, care ni se îmbulzește pe buze, este: dar titlul cum se justifică? Nu că chestiunea titlului ar avea o extremă importanță, dar, orișicum, titlul își are și el rostul lui și caută totdeauna să simbolizeze, sau să exprime firul acțiunii întregi. Nu înțelegem însă cum seria asta de tablouri istorice și de tirade vitejești a meritat titlul de «Luceafăr!» In care ipostas este Petru Rareș un luceafăr al Moldovei? Vrea să fie acest epitet poate un joc de cuvinte, de dragul «Soarelui», care fusese Ștefan cel Mare și din care se coboară raza lui Petru? In piesă se găsesc asupra acestui punct aluzii variate. Sandomir spune la început: «Cocoșii au început să cânte și luceafărul să se stingă». Iar Genunea îl răsfăță pe erou mai adeseori cu acest epitet, numindu-l «luceafărul nostru dătător de lumină». Să fie titlul luat numai de dragul ce-l avea Genunea pentru idolul ei? Chestiunea rămâne foarte vagă!

Insistăm asupra acestei nedumeriri, fiindcă suntem de credința, că în dramele istorice, unde e vorba și de fixarea unui nume de

¹⁾ Dramă în 5 acte. București 1910, p. 264. Ed. Socec.

erou, nu e tocmai necesar să folosești titluri simbolice, Shakespear e zis «Richard III», și «Regele Lear». Alecsandri a scris «Despot Vodă». Bolintineanu încalte voiă să treacă prin drame nesfârșite, numele fiecărui Domn la nemurire. Nu eră mai expresiv, mai real un simplu «Petru Rareș», câtă vreme autorul nu urmăreă prin lucrarea sa nici vreo filozofie și nici vreun estetism modern?

Trecând la construcțiunea întreagă a piesei, cu inegalitatea aceea de împărțire a acțiunii în acte, cu slăbirea evidentă a răsufletului către sfârșit, cu obișnuita lipsă de economie în distribuirea convorbirilor și cu concentrarea atențiunii întregi asupra eroului principal, observăm că d-l Delavrancea, nici de data asta n'a dus drama noastră istorică cu un pas înainte. Ca și vechile începuturi, cu obișnuitele lor tipicuri, «Luceafărul» este o operă de procedări și de figuri cunoscute la noi, o înfiripare din elemente aproape stereotipe în literatura noastră dramatică. Aici, ca și în piesele diletanților de pe vremuri, găsim povestirea aceluiaș răzbătut conflict dintre un Domn arhiviteaz și boierii buni și boierii necredincioși. Și iarăș apare figura unei Doamne nenorocite, care suferă în umbra unei frumoase favorite dela Curte. Este oarecare monotonie în repetirea aceasta a unor subiecte, ce se aseamănă perfect, ca fire, obiceiuri și situații și până și ca atitudini. Fantazia autorului pare îngrădită și puterea de invenție rămâne redusă la câteva lucruri de amănunt.

Concepția d-lui Delavrancea despre acest erou al său este cea istorică. Petru Rareș e prezentat în toate episodurile primei sale stăpâniri și e caracterizat pe de'antregul în marginile cuvintelor lui Grigore Ureche cronicarul, care ni-l zugrăvește în acest chip: «Și apucându-se de domnie, nime n'a pierdut nădejdea, că pace și odihnă eră asupra tuturor. Așă în toate părțile străjuiă și priveghiă și se nevoiă să lățească ce-au apucat. Că nimica, după ce s'au așezat la domnie, n'au zăbovit, ci de răsboaie s'au apucat și la toate îi mergeă cu noroc»... Aceste răsboaie sunt apoi pe lung și pe larg dramatizate, fie prin graiul boierilor ostași, fie prin Petru Rareș, însuș, care se dovedește a fi de o rară locvacitate și toate au acelaș scop așă de transparent, de-a preamări vitejia Moldovei. La fiecare pagină găsim sonorități admirative, ca «O, viteji sunt Moldovenii, cum n'am mai văzut niciodată!» Sub domnia lui Rareș bețivii se fac viteji și-și recâștigă forța morală, iar fetele își sfășie cămașa să lege rănile voinicilor.

Romantismul acesta se explică, dar exagerările întrec cu mult echilibrul gustului estetic. Chiar intrarea aceea nocturnă a lui Rareș în cetatea Sucevei, din actul întâiu, pare prea teatrală. Iar eternele stăruințe, de a evocă mereu umbra lui Ștefan cel Mare, sunt deasemenea prea evident căutate și pornesc dela un timp să nu mai placă prin repetirea lor.

Actul întâiu este, poate, cel mai încheșat. Legătura de continuare cu acțiunea din «Apus de soare» reușește și recunoașterea de Domn prin convertirea boierilor la credință, nu este făcută fără meșteșug. Dar cât pentru Oana cea îmbătrânită, de care nu mai aveă nevoie decât s'o facă să asiste la actul de recunoaștere al fratelui, puteă s'o cruțe pentru restul dramei, deoarece în cele viitoare ea nu mai rămâne decât o umbră rătăcitoare și un balast de prisos. Urmează actul al doilea și unitatea se resletește. O serie de episoade se încheie între ele mai mult cu deasila. Eroii, în frunte cu Mogăldici, vorbesc despre amintiri dela biruința asupra Săcuilor și fac glume, evident grosolane, ca cele privitoare la Măria din Săcele. Alții povestesc cum Petru Vodă a bătut pe hătmanul Leșilor, Tarnovski. Și Domnul apare în deplina sa putere, după atâtea vitejii, cu boierii biruitori în juru-i și cu privirile învăluind pe frumoasa Genunea, fiica lui Baloș. Numai pentru doi prizonieri nu are iertare, pentru băieții lui Gritti, pe cari îi zidește într'o peșteră, în ciuda omenoasei prevestiri a vrăjitoarei Dolca. Față de îngrămdirea aceasta de întâmplări variate, grupate într'un singur act, surprinde largul act al treilea, în care se petrece numai o luptă contra Leșilor, pe cari, după un plan genial și cu o încordare de forțe descrisă în mod înflăcărat, Petru Rareș îi sfarmă în dumbrava de lângă râul Cirimușului. Glumele eterne ale lui Mogăldici și înțelepciunea cinică a doctorului Șmil sunt jgignitoare. Iubirea eroului țaran Corbea pentru Genunea este numai o idilă secundară, introdusă mai mult cu scopul de a colora uniformitatea acțiunii. Stăpânitoare în toate este numai beția triumfului. Și Rareș se apoteozează singur, când zice către credincioșii săi boieri: «Mi-am răcorit sufletul meu, ars la Obertin! Pocuția este a mea! Și pe deasupra drepturilor noastre am pus a treia oară pecetea Domniei mele, muiată în sângele boierilor leșești. Zac peste o mie în valea Cirimușului; înecați în baltă de două ori pe-atât și ce mai prisoșește — prinși și risipiți. Cei cari vor ajunge în Polonia, vor aveă de povestit: mânia Olahului și vitejia ostașilor lui!»...

Până aci mărirea și acum urmează decadența eroului. Actul IV întreg este o lungă explicație cu boierii necredincioși, cari nu mai vor să satisfacă ambițiile viteazului Domn de a se bate deodată și cu Leșii și cu Tătarii și cu Muntenii și cu urgia de oaste turcească a lui Soliman, cari amenințau Moldova din toate laturile. Prostimea, înțețită de cei de sus, nu mai voiă să se lupte nici ea. Norocul, care l-a călăuzit pururea pe Rareș, îl părăsește. Încunjurat de câțiva credincioși și de frumoasa Genunea, a cărei iubire pentru Domn rămâne atât de nelămurită și fără scop, eroul părăsește tronul și Moldova. Drama s'ar părea că e împlinită, dar mai urmează totuș un al V-lea act, scris, după toate aparențele mai mult de dragul amănuntelor istorice frumoase, prin cari cronicarul Ureche ne-a păstrat fuga lui Rareș, împreună cu legenda celor câțiva pescari salvatori din Ardeal. Iar actul acesta din urmă cuprinde cele mai slabe pagini din toată lucrarea. O lungă tânjire, ca la un prohod, e totul; o lungă ieremiadă a eroului pentru o situație pierdută; un lirism dulceag, în care se sbate nu un viteaz dârz și demn în resemnare, ci un suflet lamartinian, înlăcrămat. Iar la sfârșit, unde așa zicând totul se întoarce spre bine, unde eroul căzut e salvat de pericolul morții și sufletul desperat i se umple iarăș de nădejde, văzându-se la adăpost în castelul Ciceului, piesa nu mai seamănă a dramă cu sfârșit prea emoționant, caracterul încetează a mai fi simpatice, deoarece n'a fost tratat cu consecvență psihologică. Are chiar aerul, că după actul al cincilea, Rareș fiind încă bine și sănătos, d-l Delavrancea își va propune să continue povestea până la sfârșit și să ne mai hărăzească un «Epilog» la trilogia sa, în care să ne vorbească, în aceeași formă cinematografică, de domnia a doua a lui Vodă Rareș.

Încărcat de aceste greșeli, este firesc să așezăm «Luceafărul» în rangul din urmă al trilogiei, din punctul de vedere al închegării lui artistice. Exagerată ca tendință, drama asta totuș nu poate fi nesocotită în fondul ei românesc. Dar spiritul ei neavând absolut nici o legătură firească cu problemele vremii de azi; visurile despre recucerirea Pocuției și adunarea tuturor Râmlenilor sub scutul Moldovei fiind atât de puțin potrivite cu variatele preocupări sociale de astăzi, — efectul ei, fie cetindu-o, sau văzând-o sub forma spectaculoasă atractivă, va rămâne pur platonice. D-l Delavrancea n'a știut să dea în trei drame ale sale nici ceeace a dat D'Annunzio în «La Nave», sguinduînd sentimentul

public al Italiei moderne întregi pentru idea de unitate și de revendicări naționale.

Vom recunoaște însă la sfârșit, în materie de formă literară și de limbă — cu toate că a mai stărui la d-l Delavrancea în acest punct, este un pleonasm! —, că o mare parte a simpatiilor pentru opera sa, se vor menține și se datoresc rotundezii cuvântului și obiceiului ce a adoptat acum de a introduce în stilul sau o ușoară cochetărie cu arhaismele. Cât pentru forma paradoxală însă, în care caută să-și îmbrace uneori spiritul, forțând mereu, ca într'un joc de cuvinte, felurite inversiuni de înțelesuri, nu ni se pare deloc o apucătură fericită în dialogurile autorului. «Gem, dar rabd; rabd, dar gem». — Sau «închipuit, eu? Închipuit, nu; dar închipuire, da!» — «Dacă voim să trăim, să învățăm să murim». — «Ce vreau, nu se poate, și ce se poate, nu vreau». — «Mai bine mă omorâ, când îmi eră frică de moarte, decât să nu mor, când mi-e frică să trăiesc». — «Treaba mea nu-i trebuie ei». — «Ostaș, nu e zidar; sunt mai mulți cari au fost zidari și sunt ostași». — «Vieța este un vis; vis când se sfârșește vieța» etc. Inversiuni de aceste sentențioase sunt prea căutate, decât să dea formei literare obișnuite a d-lui Delavrancea vreun farmec nou și vreo fericită completare.

N. P A N D E L E

«*Ultimul Vlăstar*», dramă în trei acte, 72 pag.

În sfârșit avem înaintea noastră și acea dramă istorică din stagiunea trecută a «Teatrului Național», în jurul căreia brava și competentă noastră critică teatrală știuse să facă un sgomot, ce nu stă în raport cu importanța ei: *Ultimul vlăstar* de N. Pandele. Direcțiunea teatrului ne-o dă în ediția bibliotecii sale¹⁾ și ne face astfel cu puțință s'o privim mai deaproape din punctul de vedere exclusiv literar, fără a ne lăsa influențați de iluziunile optice ale jocului de scenă. Surogatele scenei sunt adeseori în detrimentul judecății literare. Un joc pasionat, o declamație înfocată, tablourile zugrăvite pentru excitarea fantaziei și alte multe amănunte sugestive, înscenate cu meșteșug, îți abat adeseori atențiunea dela partea literară a piesei jucate și te îndeamnă să faci concesii autorilor, —

¹⁾ «Biblioteca Teatrului Național» No. 7.

mai ales la noi, unde numărul lor este atât de restrâns. Când le vezi însă tipărite și le urmărești în liniște, privind înlăuntrul fiecărui suflet și pătrunzând înțelesul fiecărei mișcări, judecata se schimbă, e mai aspră și mai aproape de realitate. Deaceea părerea despre o lucrare dramatică nici nu poate fi definitivă, înainte de a-i cunoaște forma literară. Veți vedeă, de pildă, ce enormă deosebire între «Viforul» tipărit și «Viforul» cel viu de pe scenă!

Dar să revenim la drama d-lui Pandele.

«Ultimul vlăstar» este opera naivă a unui începător bine intenționat. Zic bine intenționat pentrucă a căută subiecte dramatice într'un colț românesc atât de romantic și cu un trecut atât de glorios ca Munții apuseni, sau țara Moșilor din Ardeal, nu este un gând rău. Și o numesc o lucrare naivă, deoarece idea fundamentală, în jurul căreia se țese acțiunea, anume sila ce se face cu orice preț bietului Augustin Șoiman de a se însură și a lăsa moștenitori, este atât de naivă, încât s'ar potrivi mai bine pentru un subiect de comedie, decât pentru o dramă națională. Bunul moș Axente, tatăl lui Augustin Șoiman, care vede în stingerea familiei sale peirea unei lumi, prin încăpățănarea lui și prin măsurile absurde ce le ia pentru a obține nepoți și strănepoți, cari să-i perpetueze numele,— ajunge o figură ridicolă și bună pentru comedia bufă. Nu că problema aceasta nu ar putea fi susținută într'o dramă. Dar felul cum e pusă, logica scrinită a popei Axente, modul cum se desvoltă principiul libertății, egoismul individual, care iese biruitor asupra conștiinței naționale, nu sunt cugetări de om matur.

Naivă și imposibilă mai este apoi toată concepția politică pe care o reprezintă acest părinte Axente, — singura figură mai reliefată, căci restul e șters și încâlcit.

... «Nu așa — zice bătrânul Șoiman. — Să nu ne risipim puterile în zadar, avem noi unde să le cheltuim cu folos. Vreți să lucrați, să luptați pentru neamul nostru? Duceți-vă la Oradea-Mare. Preoții au început să uite limba părinților lor. Mai că nu vorbesc românește nici în casele lor. Până și preotesele și-au pierdut limba strămoșilor noștri. Acolo puteți să slujiți cu folos neamul. Coboriți-vă apoi în popor, învățați-l să economisească, să-și puie puterile la olaltă și să iasă după nevoi. Atunci veți face mai mult decât dacă vă veți răsboi cu sabia și cu sulița... Dela noi nici un ciubărar nu trebuie să se clinească. Ei să-și vadă de copii și de sărăcia lor»...

Ei bine, un preot, coborîtor din neam de Șoiman (de unde o fi scos autorul o familie de voievozi, domiciliată, la 1877, în Munții Apuseni?), un preot oțelit prin vremile revoluționare, care să ro-

stească totuș cuvinte pline de lașitate, nu se poate închipui psihologicește.

Falșe și stângace sunt apoi episodurile celelalte ale dramei. Imposibilă, nemotivată și nelămurită până la sfârșit rămâne iubirea dintre Augustin și Livia și nenorocite sunt declamațiile naționaliste despre Roma și Capitoliu în convorbirile celor doi îndrăgostiți. «*Piramidele sunt frumoase, dar ele nu vorbesc românește inimii mele*» — zice Augustin către logodnica sa și aceste sunt de sigur cele mai fade cuvinte ce se pot rosti în clipe de iubire.

Incolo toată înjghebură acestui îngust și monoton subiect, până în cele mai mici amănunte, în numirea localităților și în descrierea regiunilor, dovedesc lipsa de orientare a d-lui Pandelescu în materie etno-geografică. Fără un studiu prealabil, fără a cercetă mai de aproape mediul în care s'a transpus — adică vieța intimă și caracterul Moșilor — d-sa a procedat după tipicul oricărui diletant și ne-a dat dintr'un trecut zbuciumat al Românilor o încercare dramatică fără valoare.

G H. DIAMANDI

I. «*Tot înainte*». Dramă în patru acte. București, 1910, p. 237.

Autorul, un tânăr om politic din Regat, ale cărui articole de cuprins social nu sunt scrise fără vervă, a fost pe vremuri el însuș socialist și cunoaște prin urmare problemele de cari mulțimea de pretutindeni se frământă în deceniile din urmă. Nu este de mirat deci, dacă d-l Diamandi caută să-și îmbrace aceste preocupări — și să le prezinte publicului — într'o formă literară. Scriitorii, pentru a fi de actualitate, își exteriorizează totdeauna ceea ce simt că-i apasă mai tare. Ni se pare ciudat numai faptul, că astăzi, când în România se săvârșesc atâtea evoluții, când mișcările economice și sociale oferă atâtea subiecte și atâtea simptome, autorul nu se simte atras de ele, cu toate că le-ar putea cunoaște mult mai de aproape, ci... se inspiră din Franța, din niște împrejurări similare. E un gând acesta, cu care nu ne împăcăm. Înțelegem ca pictorii noștri, când se prezintă la expozițiile din București, să ne aducă cer senin din Franța, pajiști verzi și lanuri de grâu din Franța, — ca și când aceste podoabe nu s'ar găsi și la noi — dar să vii să ne categorisești stările sociale din Franța, câtă vreme atâtea talenți

scriitori francezi au făcut-o cu competența cunoscută, înseamnă a face o inutilă importatie.

Intr'adevăr, drama asta se cetește fără vreun interes mai cald. Dela început până la sfârșit însoțește, fără să vrei, cu un zâmbet ușor tendința oarecum naivă a autorului de a arăta, cum în unele cercuri din Franța credința, că țara se apropie de sfârșit, stăpânește spiritele. Inchipuirea unui războiu apropiat, înarmările enorme cu risipa de bani, conflictul finanței cu muncitorii și mai ales grevele proletariatului împotriva capitalului apăsător sunt semnele unei stări de teamă, de slăbire și deschilibru, cari îi produc d-lui Diamandi o îngrijorare pentru viitor. Cu toți se întrebă în piesă unde se duc și răspunsul lor e stereotip: mergem înainte, tot înainte! Iar sfârșitul fericit ne dovedește, ce greu mai este astăzi ca lumea să se prăpădească, deoarece acel «tot înainte» totuș are o margine și anume în pacea frățească dintre capital și muncitori. Iar încolo, Franța să trăească!

Mi se pare că filozofia aceasta, sau morala fabulei, e foarte simplă. Evoluția și revoluția se fac pururea și ori unde de dragul păcii și a unei mai bune și mai drepte întocmiri între om și om. Ideea se putea exprima foarte bine într'un articol condensat și nu mai eră nevoie de această formă dialogată a unei drame, în care avem un singur moment mai dramatic, anume, greva muncitorilor cu sgomotul lor, încolo mai multe convorbiri lungi și fade, între membri și familiile unui consorțiu de fabricanți. Aceste convorbiri, ținute mai cu seamă într'un stil de oracol, nu numai că cuprind câteva reflexiuni banale din dicționarul sociologului modern, — ca de pildă ura contra superiorilor, teoria rasei, a forței și a omului tare, rostul vieții și al universului, — dar mai au cusurul de-a nu se legă între ele și a te enervă prin salturile lor dela o temă la alta, prin incoerențele lor. Vorba d-nei Renée, a celui mai reliefat tip din piesă: «Am putea discuta astfel o sută de ani!..».

Firește, din pricina atâtor discuțiuni, fără nici o motivare psihologică, acțiunea însăși e redusă. Povestea fabricantului, îmbogățit și ridicat la un rol temut din un strat social cu totul inferior, se petrece fără multe intrigi sau episoade. Figurile din jurul lui sunt și ele șterse, încâlcite, abia schițate și maniate de felul lor. Spiritul e cam sgârcit, gluma cam ostenită, cuvintele și noțiunile se repetă prea des (ce-o fi având d-l Diamandi cu cuvântul «caznă») și incidente ca orbirea eroului sunt întâmplări prea căutate, pe care

nu se poate răzimi prăbușirea lui Héquet. Cele câteva izbucniri de durere sufletească ale acestuia, apoi hohotul și cochetăria simpatică a doamnelor Francina și Renée încă nu pot constitui un fond dramatic puternic și o variație destul de iscusită față de greva catastrofală, cu efectul ei de după scenă.

Dacă, cetind această dramă, am rămas străin, atât de ceace voește să agite, cât și de partea ei pur omenească, nu este de vină numai caracterul străin, al subiectului ei, nici felul de a desvoldă acest subiect. Vinovat este între altele și stilul d-lui Diamandi, care nu e românesc și vinovată lipsa de calități literare mai pronunțate. Nu vom tăgădui însă niciodată, că încercări de aceste — având în vedere sărăcia literaturii noastre dramatice nu trebuie desconsiderate. Respectăm munca și bunele intenții ale d-lui Diamandi și așteptăm, ca în curând să ne dea lucrări deplin reușite, mai pline de vervă, cari să ne lase impresii mai unitare și convingeri mai bune despre talentul d-sale. Vom zice deci și noi înainte! Și aici cuvântul e potrivit.

II. «Bestia». Dramă în 4 acte. București, 1910.

Vorbind astăvară despre «Tot înainte», o altă lucrare a d-lui Diamandi, ne-am arătat mirarea noastră, că acest scriitor, atât de pasionat pentru teatru, își caută subiecte aiurea și nu găsește inspirațiuni în societatea românească, îndeosebi în mediul aristocratic. Noua d-sale operă, intitulată «Bestia» despre care se zice că se va juca la «Teatrul Național», tratează într'adevăr episoduri, și caractere, mentalități și moravuri din viața socială, cunoscută de-acasă și ne duce oarecum într'o atmosferă mai familiară. Și se vede dintr'un început, că aici autorul este mai stăpân pe situație și are o mai sigură orientare.

Ca și în drama sa anterioară, d-l Diamandi ține să ne arate și în «Bestia», că d-sa este un om cetit, că prefacerile sociale l-au preocupat îndelung și că îndeosebi teoriile socialiste le cunoaște sub toate aspectele lor. Mai mult chiar. S'ar părea că de cele mai multe ori piesele aceste și personagiile variate nu au alt scop decât să servească drept prilejuri, pentru a interpreta credințele proprii ale autorului, sau cele făurite în urma lecturii. Sunt piese de teză, în cari unii reprezintă pe Marx, alții teoriile altui învățat socialist, unii principiile boierului conservator, alții corupția politicianului aventurier. Și luxul acesta de erudiție, expusă în lungi dialoguri, face, în mod firesc, ca valoarea literară și artistică a lucrărilor

d-sale să rămână pe planul al doilea. În goana după discuții contradictorii, adeseori de natură diletantă, d-l Diamandi uită să dea pieselor sale o formă aleasă și o logică închegare a fondului și, în consecință, nu reușește să asigure trăinicia dramelor sale.

Cât privește în special subiectul «Bestiei» vom recunoaște curajul autorului de a intra cu atâta sinceritate în critica actualității. Drept cadru d-sa își ia stările economice dela țară, cum se manifestă ele în jurul unui proprietar român, pătruns de ideile nouă pentru îmbunătățirea situației țaranului prin legile agrare. În cursul acțiunii deschide și chestiunea băncilor pentru popor și a cooperativelor, în fruntea cărora așează pe acest proprietar, voitor de bine. Într'altă parte arată și un colț de corupție politică și construiește o carieră de parvenit, cum sunt atâtea în realitate. Iar firul povestirii îl toarce o apariție paradoxală de femeie emancipată, cu teorii feministe, cu pasiuni bestiale, cu furii histerice în nervi, — o femeie pe care nu știm dacă d-l Diamandi a avut dreptate, generalizându-o prin epitetul «Bestia». Zicem că exhibițiuni de aceste, de actualitate, sunt un curaj pentru un autor, deoarece ele cer totdeauna o absolută discreție în tratarea lor și o transparență mai mică a tendințelor și, pe cum ne-am convins, d-l Diamandi ne-a rămas dator cu aceste două cerințe în dramatizarea actualității: e prea violent în limbaj, prea brutal în tendință și prin urmare prea puțin artist.

Dar să venim la amănunte.

Urmărind desfășurarea acțiunii după ideea conducătoare, naturală că atenția noastră se concentrează în jurul doamnei Nineta Corman, tânăra soție a proprietarului și omului politic Grigore Corman, deoarece Nineta, o cochetă modernă, reprezintă simbolul bestialității. În liniștea patriarhală a moșiei dela țară, unde Grigore lucrează pentru ridicarea țaranului și se conduce de toate considerațiile unei democrații largi, Nineta formează un contrast strident. Ea își păstrează toate fumulile aristocrate, e dușmană a fericirii casnice și dușmană a soțului său, cetește tot felul de cărți feministe, cristalizându-și principiul, că «feminismul e lupta între individualitatea femeii și individualitatea bărbatului». Femeia aceasta crede în asexualitate, urăște pe țărani și tot ce este multime, cere mereu libertatea personalității, refuză să fie mamă de dragul frumuseții corpului și în pornirile ei evident isterice își reclamă dreptul la o viață aventuroasă. Rugămintele soțului o îndârjesc și argu-

mentele mamei Zinca, ale acestei admirabile boieroaice, de viță veche, o lasă rece:

Zinca (mama Ninetei). Nineto, de ce nu faci copii?

Nineta (suspină). Nu știu!

Zinca. Nu vrei, sau nu poți?

Nineta. Pentru ce?

Zinca. Pentru ce! Bunicul tău, postelnicul Gheorghe, a avut doisprezece copii. Bunicul tău de pe mine, vornicul Constantin, a avut opt copii. Eu am avut nouă...

Nineta. Pe atunci!..

Zinca. Pe atunci erau vremuri grele. Când Rușii, când Nemții. Ba Turcii, ba Tătarii călcau Moldova în lung și în lat. Puțini scăpau de foc și sabie. Muriau cu sutele copii și bieții strămoși plo-deau, ca să fie urmași, să nu se piardă sămânța neamului.

Nineta. Eu nu mă gândesc la neam... Nu pot!

Zinca. Taci, nu-i adevărat. Toți strămoșii noștri au fost plo-doși. Eu nu știu ca româncă să fi zis «nu pot».

Nineta (îneureată). Bine, mamă, dar te mai gândește și la mine. Durere, oboseală, grijă, trup schilodit!..

Zinca. Pe-a mea lege nu ești fata mea! Ce mândrie mai mare decât să dai vieață? Doamne, doamne. Femeie, fii mai darnică cu trupul tău. (Pauză). Dă-ți drumul duduie, fă prunci!..

Dar Nineta odată cu capul nu se învoește. Ea se svârcolește mai departe în spasmiile individualismului, sfidează insistențele mamei și ale bărbatului, pe care acum îl urăște ca pe un stăpân și tiran închipuit și ca pe un rob al instinctului reproducător. Ea continuă să ceară dreptul celui mai tare și nu se înseninează decât în momentul, când apare în casa lor tipul de canalie Ștefan Prundean, un meșter seducător de fuste și tovarăș politic al lui Corman. În acest prieten al casei, fin și pervers, care în convorbirea dintâiu îi câștigă încrederea, ea vede idealul de a-și cristaliza forma definitivă de femeie liberă. În salon pornește idila între Ștefan și Nineta; idila continuă în grădină; repede se face complotul împotriva lui Corman, care e pe punctul de-a ajunge ministru al agriculturii și Nineta e în sfârșit pe cale de-a străbate la «deplina eflorescență a Eului meu», urmându-și amantul, «ca soție sau me-tresă». O scenă sensuală, în care Ștefan Prundean îi spune Ninetei: «Bestia din mine urlă după carnea ta», încoronează actul de trădare.

În al treilea act ne găsim la București. Bărbatul Ninetei, pe care d-l Diamandi l-a făcut nobil și cinstit până la absurditate, refuză să primească ministerul și-l recomandă în schimb pe prietenul casei sale, pe Prundeanu, care i-a zăpăcit soția. Cum a putut autorul să producă asemenea minuni psihologice, nu prea înțelegem. Destul că onorabilul Grigore Corman în actul al treilea tot numai la copilaș se gândește și discută aceeași temă cu Nineta:

Grigore (se apropie de ea) Iubita mea, să uităm micile noastre neînțelegeri și să ne explicăm prietenește. Totul nu este sfârșit între noi. Suntem tineri, putem fi încă și amanți și prieteni. Nineto, un copilaș! (O ia de mână).

Nineta (rece) Cu neputință!

Grigore. Ești bolnavă?

Nineta. Nu mai pot să am copii.

Grigore. Imposibil!

Nineta. Dă-ți seama, Grigore, că fiecare om e stăpân măcar pe trupul său. Chiar și o femeie. Ascultă, eu nu mai pot avea copii. Sunt operată!...

Grigore (rămâne trăznit). Ai dat fierului ce aveai mai sfânt în tine: puterea de-a crea. Te-a părăsit taina vieții. Ce a rămas în tine.. O ființă ciuntită, fără inimă, fără cuget, fără germenii tainici... De ce te-ai măritat?

Nineta. Nu recunosc această lege. Nu recunosc instituția care mă dă bărbatului. Nu vreau să fiu o prostituată binecuvântată de preot și de primar...

Și acum întrerupem cetitul, căci convorbirea e și mai drastică, Grigore plânge mereu, că rămâne fără urmași și divorțul se declară. Urmează actul al 4-lea cu răsplata generală. D-l Diamandi este un moralist după toată rânduiala, răsplătește pe cei virtuoși și pedepsește de zmințiți și pe vinovați. Pe cum eră de prevăzut, Nineta ajunge soția lui Prundeanu, care ocupă fotoliul ministerial și decade complet în timp de doi ani. D-na ministresă petrece la «Flora» cu șeful de cabinet și ajungând în declin se iau de mână cu soțul disgrațiat, se duc la Grigore Corman, ajuns la putere, și-i cer iertare. Acesta îi gonește din casă, Prundeanu se împușcă și pe Nineta o bate cu pietre și o ucide canalia de stradă, fiindcă a călcat cu automobilul un puie de țigănuș...

În felul acesta, cu totul sentimental, ca într'o bucată cu tendințe didactice, se termină aceasta filipică la adresa «bestiei» omenești

și-a unui prototip de biată femeie isterică. Sfârșitul este naiv și conflictul din actul al treilea, cu scena de șiretenie a Ninetei, prin care voește să-și facă bărbatul gelos pe un prieten, este un conflict mai mult pentru farsă, decât tragedie. O proporție justă între convorbiri nu găsim, căci stăruința asupra ideii cu «plodirea» copilului devine monotonă. În schimb recunoaștem cu plăcere tendința autorului de-a reliefa personalități și temperamente și legăm de această calitate reale nădejdi pentru viitoarele lucrări ale d-lui Diamandi.

A L. G. F L O R E S C U

«Chinul». Piesă în 3 acte. Retipărire din «Convorbiri Literare». București, 1910, 111 p. Prețul: 2 lei.

S'ar părea că cei câțiva scriitori dramatici, ieșiți de curând din cercurile mai aristocratice, ar fi mai mult niște amatori abili, decât scriitori în puterea cuvântului. D-nii Florescu, Miclescu, Diamandy și, în parte, chiar și Lecca cunosc destul de bine tehnica teatrală și pricep să dramatizeze, în condiții convenabile, un subiect găsit de dânsii, sau la nevoie inspirat din alte literaturi. Dialogurile curg, fade uneori, cu colorit mai picant, de altădată; acțiunea se împletește cum dă Dumnezeu, fără să se mai țină totdeauna seama de anumite legi psihologice. Și dacă piesele lor — aproape toți acești autori își numesc lucrările «piese»! — nu au fond mai distins prin originalitate și nici o formă literară mai consistentă; dacă nu țin afișul timp mai îndelungat și în mișcarea noastră literară nu fixează nici un moment de senzație, — ele lasă totuș o urmă de parfum și ridică discret perdeaua de pe un colț de vieață prea puțin utilizată în literatura noastră, zugrăvindu-ne moravuri și mentalități caracteristice pentru stratul social din care autorii fac parte.

Pe mine, de pildă, «Chinul» d-lui Florescu nu mă interesează ca lucrare de artă. D-sa este un temperament prea rece pentru scenă, convorbirile d-sale sunt prea fără miez și figurile d-sale prea sunt automate. Caut suflet și patimi în această dramă, ca în oricare alta, și nu găsesc decât persoane de duzină, cu vorbe convenționale și cu intrigi mărunte. Nimeni nu va putea să mă convingă cu subiectul «Chinului» constituie o țesătură de măiestru. Un doctor pedant se logodește și, auzind că părintele său a murit nebun, se teme de legea teribilă a eredității și desface logodna, cu gân-

dul să se împuște. Când eră însă ca să fie, vine mamă-sa și-i destăinuște, că el nu este fiul părintelui nebun, ci e născut dintr'un părinte ilegitim și paralel cu cel crezut... O păcăleală nostimă, dar o anecdotă puțin spirituală, în urma căreia catastrofa dramatică e evitată. Și se sfârșesc toate bine, ca în romanele sentimentale.

Dar dacă, cum ziceam, combinația aceasta, orfană de fantazie, a d-lui Florescu nu are nimic comun cu arta și se pierde în noianul celei mai palide literaturi dramatice, «Chinul» ne aduce totuș câteva contribuții la cunoașterea unui mediu anumit. Raportul dintre eroul Dinu și libidinoasa doamnă Zoe, pe urmă însuș trecutul mamei lui Dinu oferă câteva indicii pentru un critic social. Regretabil este în orice caz, că acești autori dramatici sunt așa de puțin risipitori în colorii. Când dau de urma unor tipuri de aceste, nu le dau cuvenita notă de intensitate, pare că le-ar fi milă să spună tot ce știu despre ele.

De încheiere mai observ, că în direcția aceasta, a dramei sociale, ne putem aștepta la o frumoasă dezvoltare. O spun pentru că publicul nostru teatral manifestă, în timpul din urmă, un interes destul de pronunțat pentru ele. Fi-va el d-l Florescu, sau altul, care va crea o «piesă» într'adevăr de rezistență, rămâne să vedem mai târziu. Deocamdată «Chinul» nu e cu plăcere.

STAMATIAD ȘI RÂULEȚ

«Femei ciudate». Piesă într'un act. București, 1911. 53 pag.

Sunt o serie de semne în mișcarea literară mai nouă, cari ne îndeamnă să fim ceva mai severi față de vădita trâmbițare a debuturilor dramatice din timpul din urmă. Cu toată cunoscuta noastră sărăcie de opere de teatru, nu este bine, să ne obișnuim cu preamărirea asta exagerată a tuturor încercărilor, căci ar însemna să trecem la alt extrem. După scepticismul din trecut față cu producția dramatică originală, am trece, prin sistemul ăsta de propagandă și reclamă, la un hal de optimism, dăunător orientării. Ne facem această rezervă mai cu seamă față de prefata, cu care d-l Gârleanu s'a pripit pe semne să dea piesei de față o prea înaltă sancțiune. În biletul de recomandare acordat acestei broșuri, amicul nostru ne surprinde cu următoarea constatare: «După părerea mea, piesa asta poate stă alături cu cinste lângă multe din ale lui Strindberg»...

Cetiți bine: piesa «Femei ciudate» a tinerilor noștri începători poate stă alături de multe piese ale lui Strindberg! Lângă care anume? De ce nu precizează un singur titlu de dramă socială de a colosului dela Nord, ca să vedem, spre gloria literaturii noastre, cum pot să stea alături Stamatiad-Rîuleț cu marele Strindberg? Faptul că și unul și celalalt tratează un suflet ciudat de femeie înseamnă oare o identitate de talente? O mare rătăcire, de care e bine să ne desvătăm! Căci cum nu-i d-l Delavrancea un Shakespeare al Românilor, nici orice nuvelist al nostru un Maupassant, nu poate fi nici fiecare rîuleț un șuvoi puternic. Sunt unele asemănări, cari profanează.

Spunem observațiile aceste în principiu și pentru a ne salva datoria față de justiția proporțiilor, dar încolo nu avem vreun gând rău împotriva autorilor noștri tineri. Dimpotrivă, noua lucrare ni se prezintă cumva mai simpatică, și mai încheșată, ca un anumit volum de versuri, mult mai ciudate decât un suflet de femeie, și despre care am vorbit la acest loc. Comparațiile să se facă totdeauna în raport cu munca noastră intelectuală, nu cu a altora și calitățile ies ușor la iveală. Pentru d-l Stamatiad, de pildă, volumul acesta constituie un pas spre înseninare și o ieșire din atmosfera decadentei prea nebulosă și maladive a versurilor sale. Și acesta este un merit pe cât de modest, pe atât de promițător. A scrie o piesă, fără patimile unui manierism afectat, a lăsa la o parte avânturile în regiunile abracadabrante, este ceva ce trebuie recunoscut.

Subiectul piesei face parte din seria de fenomene psico-patologice a sufletului femeiesc, așa cum îl analizează astăzi scriitorii moderni din toate țările. Place dintr'un început sobrietatea stilului și simplitatea convorbirilor și se resimte o doză de nerv, ca probă de agilitate în confecționarea unei lucrări dramatice, deșteptătoare de interes. Acțiunea evită prisosuri și se leagă strâns. În fond o mică picanterie, bine încadrată.

Doi bărbați tineri, căsătoriți de curând, sunt înșelați de nevestele lor. Cel dintâiu, Dragu, este nuvelist și fire sentimentală. El numește cazul trădării «o murdărie» și se resemnează, retrăgându-se în camera sa mobilată, pentru a medita asupra «întunecului adânc, care se chiamă inimă femeiască». Cel de al doilea, Casimir, este un tânăr rus, de specie mai violentă, care știe că nevastă-sa l-a înșelat, dar, în loc de a o alungă, o menajează cu lovituri de bice și o

ține astfel lângă sine, ca pe un câine dresat. «Sunt ani — zice Casimir — de când mă plictisesc două animale: o femeie și... un câine. Amândouă sunt de pripas: n'am umblat după ele, mi-au căzut așa din senin în spinare. Nu le-am alungat și poate că dacă le-alungam, n'ar fi plecat; nu le-am ținut legate și poate dacă le-aș fi ținut, ar fi cântat. Am trăit așa împreună, pentrucă ne obișnuisem. In această vreme am avut un singur apărător: biciul!»...

Sunt destul de bine fixate aceste figuri și, cu toată deosebirea lor de temperamente, problema pentru toți rămâne aceeași: greutatea de a cuprinde și tâlmăci cu precisiune căderea femeii. Incercarea de a deslegă problema se face cu o intrigă iscusită. «Femeia», — așa-i zice pur și simplu soției Rusului, cu toate că nu s'a putut gândi la femeie în general, — fugind de biciu și trecând pe lângă camera lui Dragu, intră și conjură pe acesta să-i acorde adăpost. Respinsă categoric, ea pleacă pe stradă și în urma ei dă busna în casa lui Dragu, Rusul feros cu biciu, care o caută s'o bată. Intre cei doi bărbați înșelați se încinge o convorbire, care vrea să semene a «ședință de psihologie», cum spune autorul și se rostesc cuvinte despre sufletul straniu de femeie, care «iubește și totuș înșală... când poate». Ședința este însă brusc întreruptă. Revine «femeia», soția Rusului și cere iertare soțului. Impăcarea se face și tânăra pereche părăsește pe Dragu. Deodată se aud deafară vaete: o bate din nou cu biciul. Femeia țipă îngrozitor. Iar sentimentalul nuvelist Dragu cade pe scaun și se adâncește în reflexiuni asupra acestui mister din sufletul femeii...

Sfârșitul acesta picant e senzațional și explică, pe lângă celelalte abilități, succesul, pe care piesa l-a avut, în câteva reprezentații ale trupei «Davila». Neapărat, problema reală a enigmei cu pricina d-nii autori nu au dus-o mai departe. Tipul de femeie histerică nu a fost înfățișat aici în o fază nouă, căci superioritatea forței bărbătești asupra sufletului bolnav de femeie au mai descris-o alții, cu oarecari adâncimi. Cele câteva teorii reslețe și timide ale tinerilor noștri autori despre această complexă cestiune rămân încă la suprafață și dispar cu totul în mișcarea îndemnatică în jurul întâmplărilor descrise. Cu talentul acesta de îmbinare a unei intrigi ușoare, cu respectul acesta pentru formă și pentru cestiuni mai puțin banale se poate aștepta o continuare a activității celor doi. Numai să nu-i mai punem alături de Strindberg; căci e prea de vreme și ni-i deochiăm.

C. Ș. FĂGEȚEL

«*Copiii Noptii*». Piesă în versuri, în cinci acte. Editura revistei «Ramuri». Craiova 1911. 1 vol. 8°. 192 pag. Prețul Lei 2,50.

La dreptul vorbind «*Copiii noptii*», deși sună poetic și vrea să spună mult, nu merge ca titlu. Mai întâiu că nu e vorba de copii răsfățați, ci coșgogeamite de vlăjganii, cari știu să soarbă din paharul vițiilor nocturne, până în fund. Și al doilea că atmosfera, în care subiectul se petrece, nu are deloc un aspect naiv și copilăros cum ar fi de pildă viața Bohemilor lui Murger. D-l Făgețel, fără să fi cunoscut Bohemia din străinătate, unde spiritele sunt mai rafinate și mai iubitoare de artă și de răsfăț, ne duce în căscioarele mucegăite indigene ale «artistelor» noastre nocturne, unde alături de multă mizerie, se respiră pe jos rochii aruncate, flori ofilite și juvaericeale false. Partea de seninătate aici e mai redusă. Spiritul mai greoi. Nepăsarea dulce față de greutățile vieții e mai sombră la noi. Tipurile de tineri și de femei, cari petrec împreună, sunt mai brutale și fără obișnuitele drăgălășii. Și, în consecință, se cere un condei foarte îndemânat, pentru a reuși să immortalizeze aceste paseri de noapte dela noi, într'o piesă cu pretenții de artă.

D-l Făgețel este încă tânăr. Se vede asta și din încercarea sa de a-și inaugura cariera de autor deadreptul cu o piesă în cinci acte, cu toate că acțiunea asta săracă putea să încapă prea ușor în trei, sau mai puține acte și să ne dea ceva mai rotunzit, mai coerent, fixând cu ceva mai multă culoare, caracterele personajilor, rămase șterse în marea lor parte. Și tinerețea asta a d-lui Făgețel se vede și din concepția fundamentală a piesei. Se pare că întreg subiectul se potrivește mai mult pentru o nuvelă sentimentală, cu un fond moral, în care virtutea biruște și vițiul se pedepsește, unde ordinea și bunul simț triumfă, iar destrăbălarea duce la prăpastie.

În primele două acte, cari singure cuprind o jumătate din text, se văd mai ales nedumeririle și stângăciile autorului. Câteva grietze, cari fug de acasă de groaza sărăciei și preferă să-și petreacă viața pe stradă, pe vreo scenă de local ordinar, ca dansatoare, sau biete cântărețe, apar și dispar, în tovărășia băeților cheflii, vorbesc împreună glume grosolane, înfiripă salturi de cuvinte, fără a înfiripă în schimb, cu toții la un loc, o icoană completă, un fir unitar și mai plin de înțeles. Este ca într'un text de operetă!

Numai într'un târziu ne dumerim asupra singurei femei sentimentale, a Ninettei, în jurul căreia se învâрте toată povestirea. Dansatoare distinsă, Ninetta este o idealistă și se deosebește în acest punct de colegele sale. Ea știe să facă scrisori de dragoste către ea însăși și nu râvnește la iubirea de-o clipă, ci își alege de întâiul amant și mai pe urmă de întâiul bărbat, pe Donar, un tânăr mai spălat și fiu de moșier. Cu acest Donar, Ninetta știe să improvizeze diferite dialoguri, făcând felurite reflexiuni asupra iubirei. Iată cum știu ei să-și mărturisească iubirea lor:

Donar:

Eu nu 'nțeleg cum poate un om cu mintea 'ntreagă
Să stea mereu departe de ființa ce-i e dragă,
Ca un avar hoțeste mereu să locuiască
Numai cu el în taină și totuș să dorească?
Când ai o rană-adâncă și simți c'ai vrea odată
Să țipi: deschide gura și țipă 'n lumea toată:
Nu 'ncepe vreo rușine; auzi, ce-avem mai sfânt
În mijlocul atâtor mizerii pe pământ
Să-l ținem ca pe-un vițiu în suflete ascuns?..

Ninetta:

Da, strici grozav. Pe semne tu cunoști femeia:
Ca pulberii de pușcă îi trebuie scânteia...
Scânteia e în tine, aruncă-i-o și stăi
Să vezi cum se aprinde pe loc sub ochii tăi.
Așa este femeia, un braț dac'ai întinde,
Ea tremură și 'n grabă de gâtul tău se prinde,
Așteaptă numai gestul și focul din privire...

Înțelegerea între Donar și Ninetta se face foarte lesne, căci cedează fiecare principiilor celuilalt. Brava Ninetta își părăsește scena și jocul fermecător, își părăsește o mamă bolnavă, care, ca un truc dramatic, apare în cursul acțiunii, de câteori i se pare de cuviință, ca o umbră cobitoare. Și, împăcată cu situația, Ninetta pleacă la țară cu bărbatul ei Donar.

Dar aici dăm peste un nou inconvenient. Autorul nostru a introdus în acțiune pe lubricul bătrân Alexandru, tatăl lui Donar. Acest tip senil petreceă și el prin lumea «artistelor» și, cu bani din belșug, umblase prin ascuns să momească pe Ninetta, ca să-i fie metresă. Cu tot refuzul Ninettei, (de care însă Donar n'avea habar) acasă, la moșie, trăiau acum în dulce companie, tatăl, fiul și

Ninetta... O mică anomalie psico-fiziologică, verosimilă poate în cazuri excepționale, dar, fără îndoială, cam brutală!

Conflictul și soluția urmează foarte repede acum. Pe când Donar își vede de moșie și de munca gospodăriei, Ninetta, faimoasa dansatoare se plictisește la țară. Idealismul ei scade treptat și în această scădere o încurajază bătrânul Alexandru, socrul ei, care, prin intrigi și bănet, îi promite mereu un viitor mai fericit. Visurile de odinioară ale Ninettei dispar în sfârșit, fără scrupul ea își înșală bărbatul și-l schimbă cu socrul ei Alexandru. Incep iarăș explicațiile cu Donar, în dialoguri lungi și mai aprinse nițel, mai colorate de patima nervoasă a Ninettei. Donar vine cu morala, cu florile de pe câmp, cu dragostea idilică și cu teorii ca «nu e fericire, când nici virtute nu-i»... Iar la toate astea Ninetta răspunde:

«De șase luni aproape n'am mai jucat de loc
Imi simt curgând în vine un sânge mai ferbinte
O ceață de beție îmi cade peste minte,
Mă turbur și îmi place, renasc de-o nouă viciață
O forță neștiută îmi tremură în brațe,
Mi-e dor de o iubire cu hârpuii brutale,
Să sorb din voluptatea plăcerii sensuale,
Oricare sărutare să-mi lase pe figură
Pe gât, pe unde-ajunge o urmă de dantură.
O întreagă nebunie acum mă cucerește
Mă simt mai sveltă par'că și inima îmi crește...
... Voi îngropă trecutul și tuturor voi spune,
Că încep abia acum să simt că viețuesc
Sunt toată înfocată și mă învelesc,
Că după o boală lungă și după un chin greu,
Abia aștept minutul să fiu de capul meu
Să fac din nou ce-mi place acum când înțeleg
Că trebuie de toate ușor să mă desleg
De nimeni să nu-mi pese!

Și tipul acesta de femeie isterică revine la prima ei îndeletnicire. Alături de bătrânul și cinicul Alexandru, tatăl lui Donar, Ninetta reintră în lumea «artistelor», risipind banii protectorului și îngropând în uitare toată viața ei burgheză dela țară. Și după această revenire găsește următoarea apostrofă, adresată băeților ce se adună în jurul familiei de «artiste»:

Lăsați-ne pe noi,
Să ne sbatem cu toate 'n rușine și noroi.
E viața noastră asta. Ce suntem noi de vină
Trăim și noi de-a valma o viciață care-i plină
De rele, de păcate, de tot ce vreți, dar cine

E'n drept să ne mustreze, că nu trăim mai bine?
Mai fiecare are o mamă sau un tată
Pe care îi ajută. Ce vreți o biată fată
Să facă? Să lucreze? Când n'a 'nvățat nimic?

Urmează acum o scenă de jale. Despărțirea. «Băeții», acele tipuri de secături, părăsesc pe prietenele lor de plăceri nocturne. Ei își văd de treabă, ca și Donar, moșierul își lasă fetele în grija altor generații, ce vor veni. Intr'un colț de scenă mai rămâne o singură păreche și se desparte și ea:

Lona. A cui rămân eu?

Titi. Rămâi.. a tuturor...

Iată aici cuprinsul și ordinea de desfășurare din piesa d-lui Făgețel. Dacă am stăruit asupra cuprinsului este că și în lucrarea asta, ca și aproape în toate încercările mai recente pe terenul tinerei noastre literaturi dramatice, se poate remarcă tendința de a se inspira cu predilecție din viața femeii cu moravuri dubioase, de a examina de-aproape sufletele unor nenorocite moderne, biciuite de demonul pasiunilor nestavilite. Multele probleme din acest domeniu, îmbrățișate mai ales în dramaturgia mai nouă din Paris, au străbătut și la noi prin contaminare și ne-au influențat pe ceice își încep cariera, ca să forțeze nota aceasta a femeii libere și plină de paradoxe. O cântă poezii decadente, o dramatizează tinerii începători, plini de râvnă de a da avânt teatrului românesc și literaturii sale mai nouă pe această cale, prin aceste operațiuni de formă imitată mai mult, decât de inspirație originală. Greșala lor însă, pe care trebuie s'o relevăm, este, că se dedau la subiecte, cari întrec marginile strâmte ale forțelor lor. Viața de desfrâu și de demimonde, sau chiar a păsărilor de noapte își are ea paginile de interes psihologic, dar a îmbrățișă asemenea probleme grele, se cer alte talente, nu începători de ai noștri, cari dau adeseori mai mult o caricatură a împrejurărilor reale...

Cu toate astea, n'am voi să se creadă că d-l Făgețel, cu piesa aceasta, nu ne-ar da câteva probe de pricepere în confecționarea unei lucrări dramatice. O intenție spre vioiciune se observă, cu toate că versul d-sale alternează cu stilul cel mai prozaic uneori. Câteva note de disarmonie din sufletul femeii știe să prindă. Câteva trăsături vagi de intrigă posedă. Dar în mare parte lucrarea d-sale nu ni se prezintă ca o creațiune mai rafinată și mai strâns înche-gată, care să întrunească aprobări mai largi, decât cel mult în cer-curile, al căror gust pentru frumos nu-l împărțășim.

MODERNISM ȘI DECADENTISM

CONFERINȚELE «VIEȚII NOUĂ»¹⁾

Cartea anunțată aci este opera unei aventuri. Și eroul aventurii este d-l Ovid Densușianu, cu pseudonimul Ervin, care crede că literatura unui popor este un câmp de experiențe romantice, unde orice om fără talent poate să-și improvizeze un tron, de pe care, în sunete de trâmbițe sau de glasuri pițigăiate, să vestească lumii un nou evangheliu.

Sunt ani acum de când d-l Densușianu își plătește singur luxul acestei aventuri inocente, care de altfel n'are nici măcar meritul de a fi originală, căci nu este decât o slabă pastişă după încercarea similară, ceva mai veche, a cavalerului de tristă figură Al. Macedonschi. Intr'o revistă proprie și necetită, de pe catedră și în conferințe d-sa se recomandă mereu ca urzitorul unei nouă vieți în artă, se prezintă ca distrugător de curente literare actuale și propagă credința, că deodată, așa pe nesimțite, a ieșit d-sa și cu Budurescu și cu Cruceanu la suprafață, ca untul de lemn într'o găleată de apă.

Să vedem ce roșt au vânzările aceste și cum s'au născut.

Anticipăm pentru cei mai puțini orientați, că d-l Densușianu și-a început cariera de literat (vorba vine!) ca poet naționalist înfocat și ca apărător cu temperament al principiilor de artă națională. Văzând însă marea nenorocire, cât de anevoios este să te afirmi într'o direcție, în care alții, cu mai mult talent, ți-au luat-o înainte, d-sa și-a îndreptat privirile spre țărături neumbrate la noi și s'a travestit dintr'odată în rolul unui antipod. Ca la o poruncă misterioasă i-a venit dorul de o altă atmosferă intelectuală și, părăsindu-se pe sine și părăsindu-ne pe noi, cu o ultimă privire de dispreț, s'a scufundat într'o lume mai decadentă. A fost pentru d-sa o clipă supremă de desrobire sufletească și de renaștere, când s'a văzut... în biblioteca sa, în mijlocul școlii nouă a simboliştilor francezi.

¹⁾ Seria I, 1909. Cu contribuții de d-nii Ovid Densușianu, C. Damianovici, D. Caracostea, I. F. Buricecu și N. Andrițoiu. București 1910, p. 270.

Până aci însă nici o ispravă mare!

Dar începe lectura din epoca mai nouă de după școala parnasienilor și a naturaliștilor. Inspirațiile sublime și schimbările de versificație îl atrag. Naște, în mod fatal, însuflețirea pentru cultul artei superioare și disprețul pentru inspirațiunea ușoară. Căci iată temperamentul de alucinat și de visător răsvrătit al lui Rimbaud cel multicolor! Iată lumea vaporeasă și defirențiată a lui Verlaine și Villiers de l'Isle-Adam! Pictura asta de cuvinte, muzica suavă a acestora, pe cum și a întregului șir de moderni, până la puternicii Maeterlink și Verhaeren, îl încântă. Ce lume de magie, de vis și de misteruri și ce substrat sufletesc nou-nouț pentru descendentul preotului din Densuș! Biruit, el cade în fața noului altar și primește botezul!

Aici începe faza mai gravă.

Uluit de câte cetise; încredințat că este cel dintâiu care a descoperit, departe de noi, o nouă religie; plin de râvne nestavilite, pocăitul domn Densușianu ia toiagul propovăduirii, sună din tuba miraculoasă și adună în jurul său rămășițele cele mai rachitice din alte tabere literare și le descoperă și lor tainele crezului nou și le vorbește într'una despre versul liber, care te poate face poet și fără talent, despre fondul misterios al poeziei și despre ideea nouă și bogată a simboलिștiilor. Și iată, cu multă trudă, înjghebându-se o ceată mică, — mai mică decât falanșterul baudelaireian a lui Macedonschi — și iată-i făcând gesturi ca străinii și făcând versuri deopotrivă, cu clinchete, cu sdringăte: clișee de flașnetari după compoziții împrumutate. Răsfoiți-le munca și vă convingeți, că de când există o literatură românească, ceva mai gol, mai sterp, mai fără inspirație firească, ca vorbăriile artificiale ale acestor mărunțișuri poetice, nu s'a scris.

Dar cu Dumnezeu și cu Ervin înainte, căci faza începe să fie glumeață.

În conștiința lor valoarea le crește în proporții enorme. Modeștii din bârlogul necunoscut al «Vieții Nouă» cer să fie duși la războiu. Vizirul Ervin îi pune în ordine de bătaie și pornește cu dânșii într'o expediție de carnaval. Printre ostași se văd câțiva barzi străvezii și infometați de o lingură de glorie, câțiva elevi de-ai maestrului cu perspective de burse și de examene și niște toboșari gălăgioși din suburbiile inteligenței. Și cu mănunchiul acesta de cavaleri făcând tunbe și clamoare, d-l Densușianu se repede asupra cetății suverane

a literaturii române și vrea s'o facă una cu pământul, pentru a putea
împlânta deasupra ruinelor ei steagul unei nouă vieți, — ce e drept,
adusă de aiurea.

Vă rog însă să nu vă speriați. Au mai fost ei mulți cavaleri cu
traista goală, cari s'au apropiat cu gânduri misterioase de cetatea
aceasta și un simplu hohot de râs i-a gonit pe la cele patru vânturi.
Plecă-vor și aceștia, însoțiți de binevoitoarele noastre surâsuri, și
nu ne vor rămâne trofee dela dâșii decât niște sdrențe de rime
și — pardon! aceste conferențe de propagandă prin școalele de
fete, pe cari și-au sprijinit iluziile de o clipă.

Să privim puțin la aceste conferențe, cari sunt în acelaș timp
dovezile fixate ale acestei aventuri. Ce e drept, analizarea lor ar
fi mai potrivită pentru psihologi, a căror datorie este să cerceteze
sufletele chinuite de dorul măririi și pe ale acelora, cari sufer de
mania urmării din partea unor adversari imaginari. Magniloc-
vența piticilor, improvizată ca regi, apostoli și reformatori, cade în
alt domeniu de apreciere. Noi aici ne vom ocupa numai de fondul
literar, foarte restrâns de altfel, al acestei batrachoniomachii cu
tendinți moderniste.

Lăsăm la o parte acele conferențe ale elevilor universitari ai
d-lui Densușianu, cari propriu zis nu au nimic de zis cu expedi-
țiunea d-sale. Ce a scris unul și altul despre Ibsen și despre Edgar
Poe, pot fi lucrări de vulgarizare la locul lor. Așa numitele idei de
luptă însă sunt depuse în cele două expuneri ale d-lor Densu-
șianu și Caracostea: «Ideal și îndemnuri» și «Poezia română
de azi».

Vedem din aceste două lucrări ale dascălului și ale elevului, că
cea mai cumplită durere a lor provine din ostilitatea, pe care ar fi
observat-o la toată lumea literară dela noi, împotriva influenței
franceze. «După părerea adversarilor noștri — scrie d-l Densu-
șianu, care se păzește consecvent să ne spună cine sunt delicvenții,
cari au îndrăznit să-l privească pe d-sa drept adversar — ar trebui
să înlăturăm de aci înainte orice influență a literaturilor străine
și aceasta din motivul că în contact cu ele ne-am pierde individua-
litatea».

A doua supărare mai crâncenă li s'a iscat din pricina răspân-
dirii prea mari a «țărănismului» în literatură, care ar împiedică să
vie la cuvânt «aristocrația sufletească ce se poate mândri cu co-
morile minții!». «Idea țărănismului în literatură este ceva care nu

poate fi pus în aplicare», scrie d-l Densușianu. Iar adjutantul său adaugă: «Mulți încep acum a crede, că tot ce e notă țărănească e și poezie».

A treia vexatorie durere a lor derivă din faptul că influența scriitorilor de astăzi este prea covârșitoare și aceasta cu toate că: d-l Coșbuc are «ideația rudimentară»; d-l Vlahuță are un «dirism ieftin»; d-l Goga este criminalul care «contribuie indirect la cea mai periculoasă înstrăinare»; d-l Iosif suferă de «absența năzuințelor către poezia superioară»; și toți laolaltă poieții noștri de astăzi «neavând continua apropiere de elemente nouă» din Franța, n'au putut să creeze «nimic», ca să se impună literaturii universale.

Iar după ce, în felul acesta atât de comod, răstoarnă starea de fapt a literaturii de azi și răstălmăcesc valorile după cum binevoesc, iată-l pe d-l Caracostea, cu fruntea în sus și cu mâna pe inimă, făcând următorul jurământ:

«Acela care, într'un timp când exagerările naționaliste erau privite ca dogme de neatins, aveă să aducă cel dintăiu în chip constant, în poezia noastră un suflet nou, motive fine, moderne, personale și mijloace artistice de exprimare, potrivite acestui fond ales, — este Ervin!.. Privind opera lui Ervin în totalul ei și în legătură cu dezvoltarea poeziei noastre, o constatare se impune oricărui cunoscător: ea este cea mai bogată și lipsită de exagerări contribuție până azi în direcția introducerii de motive nouă în poezia noastră».

Să ne oprim aici, căci nebunia e completă.

Fantazie e totul și vorbă deșartă și tupeu pe toată întinderea. Nu este adevărat mai întâiu, că literatura cea bună franceză ar fi dușmănită la noi, câtă vreme traducerea celei mai de seamă de astăzi continuă să fie făcute din franțuzește. Nu este just, că scriitorii de azi refuză contactul cu modernii, pe când ei ne dau traduceri mai multe tocmai din aceștia: Bârsan din Wilde, Sandu din Maeterlinck, Iosif și Anghel din Verlaine, Regnier, Wilde și... Wagner. Și tot atât de absurd este să insinuezi, că talentele noastre adevărate s'ar putea compromite prin abuzul de subiecte naționaliste și țărănești, cu toate că se știe, că aceste subiecte le exagerază numai diletanții și pseudo-artiștii, cari se găsesc în toate taberele, tot așa precum și subiectele simboliste și moderniste de toate categoriile sunt adânc batjocorite numai de imitatorii de specia Ervinilor. Iar ceea ce ni se pare complet ridicol în aceste svârcoliri,

este ideea și presumpțiunea, că cu un pumn de teorii moderniste, adoptate și rostite papagalicește, ar putea schimba dezvoltarea firească a literaturii noastre...

Dar să-i lăsăm să treacă! Cuibăriri de aceste parasitare își au pururea efectul lor hazliu. Ele se descompun de sine, ca un corp găunos. Cei plecați în căutarea sublimului, ating cu consecvență marginile ridicolului. Și aventura d-lui Densușianu se încheie cu acelaș efect de comedie.

UN MODERN: TH. CORNEL

I. «*Mentalia*», București 1908, 254 pag.

Mișcarea literară de astăzi se caracterizează, între altele, și prin multele ei puncte de înrudire. Scriitorii au e serie de note comune în ceea ce privește alegerea și tratarea subiectelor. Și când vine câte un om nou, fie și începător, nu putem trece fără să-l luăm în seamă. Ne îndeamnă curiozitatea de a scrută, dacă nu s'a ivit cumva într'ânsul autorul de mâine.

Din păcate d-l *Th. Cornel* din București, despre cartea căruia voi să vorbesc, este tot atât de puțin salvatorul așteptat pe terenul prozei, pe cum d-l Isac din Cluj nu poate fi Mesia modernismului român în poezie. Amândoi sunt însă apariții simptomatice, — tipuri de Icari, avântați spre înălțimi tulburi, cari după câteva evoluțiuni prin «neant» cad mototol. Și unul și altul au nutrit acelaș gând și încercarea lor merită să fie fixată.

D-l *Th. Cornel*, întors în Țară după vre-o 10 ani petrecuți în lumea modernă din Paris, ne dă o proză cu totul exotică, care dela început până la sfârșit, prin titlurile sale sunătoare, prin imaginile căutate, prin afectarea și jongleria cu teoriile de supra-om poartă în sine toate stigmatele decadentei străine.

Intâia sa bucată e intitulată «Vanzătorul de frumuseți». Ci-că vanzătorul este autorul însuș, iar frumusețile sunt minunile cărții sale. Povestea se țese așa, că autorul se plimbă cu un sac în spate, iar în sac el poartă exemplare din cartea sa «*Mentalia*», care cuvânt ar însemnă un fruct al minții, un fruct plin de fermecare. «*Mentalia*, cumpărați *Mentalia*», strigă el mereu, dar lumea nu se îndură, căci e surdă și nepăsătoare pentru aceste minuni. Cartea nu are căutare; de pomană s'o dai și n'o cetește nimeni. Și atunci autorul, convins că lumea de astăzi e prea înapoiată și prea burgheză ca

să-l înțeleagă, își ia sacul și pleacă spre orizonturi. «Mă voi în-dreptă spre alte răsărituri — zice el — și voi urca priporul îmbăl-sămat ce duce către dalba (?) lumilor viitoare. Cartea, cât de fru-moasă, nu e de folos când nu e minte s'o priceapă»...

Așa-și spune autorul singur povestea cărții sale. În tonul acesta de autocritică vezi îndată caracteristica «modernului», care se crede totdeauna prea mare pentru timpul și societatea în care e născut și se consideră o victimă a mediului mărunț și nepriceput ce-l în-conjoară. Și în acest punct socotim că ne face mare nedreptate. Publicul și critica de astăzi au destulă pregătire pentru a gustă literatura cea mai rafinată, dar nimeni nu poate îngădui ca sub masca modernității să se răspândească o literatură imitată, scrisă de bieții diletanți.

Iată de pildă chiar și în cartea d-sale sunt bucăți, asupra cărora ne-am oprit cu interes. Un subiect ca acela din «Cum se află taina inimii», despre o fată care-și destăinuiește prin lacrimi iubirea sa pământului, e foarte rar în proza noastră. Deasemenea fata care-și așteaptă pe Făt frumos — în «Povestea grădinii» — și moare cu dorul lui, e un capitol frumos din veșnica tragedie a iubirii visate și neîmplinite. O a treia bucată, «Trei lacrimi de rouă», poemul despre floarea Intristarea, care varsă lacrimi pe mormântul su-rorilor căzute sub nemiloasa coasă, are iarăș câteva pagini impres-ioniste, cu meșteșug cizelate. Vagul și melancolia de seară, în care știe să înfășoare aceste în adevăr poetice subiecte, denotă calități de scriitor.

Dar începe diletantismul. D-lui Cornel îi place să-și dea drumul pe aripile cugetărei. Ici stă de vorbă cu un firicel de iarbă, căruia-i descopere păsurile omeniești. Colo ridică biciul împotriva prostiei, ce a cuprins toată omenirea dela un țărnam al lumii la altul. În proză asemănătoare cu versul lui Ossian, el invocă o lumină nouă, o Au-roră strălucitoare, care să gonească întunerecul pe veci și să împro-păteze inima și mintea omului. În stilul biblic tăbărește asupra mo-ravurilor de astăzi; el dă grai Sfinxului și-l face să ne țină o lecție de morală convențională, zicând: «Legea naturii v'a creat deopot-rivă și voi o știți, o știți cu toții și n'aveți dreptul să vă mâncați între voi, mai rău ca fiarele»... Iară către sfârșit învâlmășagul de cuvinte și idei e și mai mare: autorul se scufundă în cercetarea tre-cutului haotic; gândul îi trece în zbor, ca o mașină infernală, peste sute de veacuri, peste mii de veacuri. Intorcându-se din trecut,

o ia razna înainte cu aceeaș mașină și cercetează viitorul, vede omul cum moare, soarele cum sângerează, luna și stelele cum se stâng și... «tot așa mai departe, prin neisprăvitul miliardelor de secole mistuite. Inchipuirea nu mai găsi lumea solară. Sori și pământuri se prefăcuseră în praf atomic și fură supti de mișcarea universală. Cu toții intrară în nestatornica lamură a naturii. Bătrânul Timp apusese; Trecut dintr'odată nu mai fu, dar nici Viitor, ci Spațiu spațiu gol, îngrozitor, neînvinș... Iar deasupra tuturor plutește glasul autorului: *Neantul e legea supremă!*..

Ei, iată partea în care nu ne împăcăm cu autorul cel nou și pentru care nu credem că d-sa este o bună achiziție pentru mișcarea literară de astăzi. Ca toți modernii, d-sa, în o serie de simboluri, caută să deă un înțeles adânc, un fond filozofic (în special de filozofie pesimistă), problemelor de viață, pe cari le vede, vai, așa de superficial și de nebulos.

A cugetă, a da o sinteză a variatelor probleme de viață, e de sigur o mare calitate. Și dacă ne putem plânge de ceva la prozatorii de astăzi, este tocmai de lipsa unei gândiri mai puternice, care să deie operelor lor mai multă consistență. Dar este o deosebire. De cât o gândire ca a d-lui Cornel, decât afectarea acelei obscure metafisice, ce-ți face imposibilă urmărirea unui fir și stabilirea unui înțeles, prefer să văd pe nuvelist cultivându-și celelalte modeste calități, de care d-l Cornel pare a fi lipsit: între altele simțul de ordine în așezarea la un loc a stărilor sufletești și a lucrurilor din cuprinsul naturei.

Am lăsat la urmă vina de căpetenie a acestui autor: limba lui. Ca să-l cetești până la sfârșit e o adevărată trudă. Pretutindeni îți face impresia, că gândește în o limbă străină și-și traduce gândul pe românește. Noțiunea cuvântului îi lipsește adeseori și de aci o droaie de termeni improprii. Cetitorul va găsi cu mirare sute de adiective neromânești, fabricate de autor însuș, ca: «*crin înrăzat*»; «*cunună aieptătoare*»; «*întrebări mieroase și făguroase*»; «*amieze nelucrătoare*»; «*vietate ierbească*»; «*râușor fățâios*»; «*oameni înlupiți*»; «*fierbere iadnică*»; «*negustor viselnic*»... și alte drăcii de-astea, pe cari nu și le poate permite nici un scriitor genial, — singurul chemat a încetățeni cuvinte, — necum un modern ca d-l Th. Cornel, care printre prerogativele modernilor socotește probabil și necunoașterea limbei vorbită de popor și de burghezii de rând.

Mai e nevoie de a continua dovada că în «Mentalia» d-lui Cornel n'am câștigat încă opera așteptată, care să aducă vre-o nouă preocupare în monotonia prozei de astăzi?

II. «Cântări pentru inimă». București. 1910. Un caiet ilustrat de d-na Cecilia Cuțescu-Storck.

D-l Th. Cornel, un critic de artă, cam extravagant în gusturile sale moderne, ne-a mai dat și anul trecut un volum de proză cu titlul «Mentalia». Și cu ocazia aceasta am arătat — aiurea — surprinderea mea, că se poate tipări astăzi o limbă atât de exotică și de artificială și că se încearcă, pe căi atât de chinuite, să se inaugureze și la noi o proză decadento-simbolistă. Odată ce-am înregistrat întâia încercare a d-lui Cornel, i-aș face o nedreptate nescotindu-i pe a doua.

Pe cum se știe, d-l Cornel se distinge prin căutarea unei metafizice obscure. Și, în neputința de a aduce ordine în stările sufletești și în așezarea la un loc a gândurilor omenești, d-sa se pierde în nebulozități inexplicabile. Așa i se întâmplă și în «Cântări pentru inimă». Sunt aceste câteva pagini bizare, redactate în tonul reflexiv al psalmilor; dar nu s'a scris vreodată la noi o confuzie mai teribilă și cu o emfază mai îndrăzneată ca ceace d-l Cornel ne oferă aici. Cu toate că afacerea întreagă este foarte simplă. În cursul povestirii se vede că eroul iubește pe Florica și stă să nebunească de atâta iubire:

«Eu nu văzui inima ei — zise dânsul — în care stau mototol rădăcinile sentimentelor, nici forma inimei și nu puteam să mă uit la ea, căci aveam și eu una, care mă orbise cu svâcnirile năzuințelor ei, de nu mai izbuteam a deosebi ființasca străvezire a femeii cu care eram la umblat. Iar atunci se urcă din adâncul firii mele nebunia și căzû pe mintea-mi ca un ciocan, cu lovituri repetate, încât muri în mine și ce brumă de judecată mai scăpase. Oh, lovește mereu în inima mea sireapă!»

Și cum o iubea la nebulie pe această «ființă străvezie a femeii cu care eră la umblat», eroul d-lui Cornel pleacă în lume, «iar vântul non-sens-ului îl aruncă în toate absurditățile», până ce reușește s'o convingă pe dânsa de «smirna patimei sale». Undeva, departe, îi descopere secretul inimii «sgâncoase», zicându-i:

«Ascultă, inima este un filtru; aburează din ea sminteala firii și se îmbrobonează din afară cu mărgăritarele suferinții...»

Odată convinsă de iubirea lui, ce mai putea face Florica decât să-l asculte și ce altă scenă, mai modernă și mai delicată ca aceasta, putea să urmeze?

«Și se dădă dansa mai lângă mine, aducându-și galeș brațul stâng, ca un colan împurpurat și cărnuit, în jurul brâului meu și mă strânse cu drag, cu putere, cu patimă. Și corpurile, suferind o prefacere, se cutremurau, se deșirau, se subțiau, se lungiau și...».

Nu mai citez, căci toată filozofia d-lui Cornel încetează; se uită și tonul reflexiv al psalmilor și avem înaintea noastră pe omul desbrăcat de orice discreție, pe sensualul isteric, care-și înfășoară un fapt real într'un nămol de fraze încâlcite și presumțioase. Proza aceasta a d-sale nu numai că nu e modernă, dar în genere nu este nici artistică, de oarece unde nu e confuză, e deadreptul abjectă. O punem în orice caz la index, ca un fenomen de rătăcire. Având în vedere forma și cuprinsul, ne-ar fi ușor să interpretăm astfel de manifestații intelectuale ca un caz patologic, dacă de data asta n'am cunoaște pe autor ca un spirit foarte practic în anumite combinații enciclopedice și sufletește foarte străin de farsele acestea din bietele sale cărțului.

EUGENIU ȘTEFĂNESCU-EST

«*Poeme*». București 1911. 1 vol. 8° 186 p. Editura proprie.

Iată un nou bard decadent, căruia nu-i place să viseze în țara sa, fiindcă aici nu găsește «grădini albastre» și nici «camellii catifelate». Ca să se simtă mai la larg, el își ia ghitara și vioara subsoară și pleacă spre castelele din Alcantara, unde trandafirii sunt mult mai «uriași» ca la noi, unde feeriile sunt mult mai «crepusculare», «albastrul este mai albastru» și culoarea «verde e mai verde»:

Acolo plec! Să-mi scriu poema
De exotism și sărbătoare,
Să scriu credința mea 'n culoare
În pasiune și avânt;
Să cânt pe coarde cristaline
Fiorul viselor senine,
Minunea nobilelor forme
Și pacea dulcelui extaz!...

Dar cu acest program estetic din capul volumului său, d-l Ștefănescu-Est nu ni se anunță de loc ca un homo novus în poezia

noastră, zisă acum «abstractivă». Tendința aceasta de exotism, credința în jocuri de culori și cultul pentru eleganța și nobleța formelor goale le găsim la o familie întregă de coarde «cristaline» dela noi. Și nici țara basmelor, cea cu castele fermecate și cu bizareri fantastice în formele d-lui Ștefănescu, nu ne mai este străină. Imitatorii noștri versuitori moderni, îndrăzneții noștri echilibriști de forme, îmbibații noștri de culori din atmosfera atelierelor literaturii franceze moderne, sunt astăzi apariții destul de dese, cari nu ne mai surprind prin variatele lor ipostaze.

Cu toate acestea însă, vom urmări pe d-l Ștefănescu, în drumul său spre noua împărăție a fantaziei, nu de dragul unei originalități, pe care nu o are, nici din însuflețirea pentru o lume nouă de simțiri și de imagini, pe cari nu ni le poate oferi, ci mai mult pentru distracția cetitorului, pentru care ivirea ciudățeniilor în viața literară și a talentelor rătăcite prezintă totdeauna un interes particular.

Iată-l deci, sosind în castelul său închis:

M'așez la pian. Distrat curg notele pe clape,
Parfum de violete 'n aer curge 'ncet,
Frivolități galante și gâlgâit de ape,
Lumini crepusculare și versuri de sonet
S'apropie sfioase și vin tot mai aproape,
Tot recitând romanța unui uitat poet.

Pianul e clar încă și binișor acordat. Și d-l Ștefănescu ne probează, că știe cânta cu îndemănare pe claviatura lui. Dar iată că șirul se pierde, fantazia se încălcește și o ia razna prin stele și prin cascade, până la starea de amețire a morfinistului:

E o beție dulce, concertul meu. Se pare
Că sunt pe o planetă albastră de cobalt,
Că rătăcesc fantastic prin regiuni bizare,
Pe coama unui munte prăpăstios și 'nalt,
Că văd câmpii de stele și flori ce luminesc
Păraie parfumate și vânturi de parfum
Orașe neînțelese de șgomote și raze
Și gheizeri, ce aruncă coloane verzi de fum...

Este asta o stare de rătăcire hipnotică, în care autorul simte o plăcere de atitudinile «lunaticilor», când isbucnește în exclamațiuni ca: «Acuma plâng, mă sbat și urlu în groaznic uragan!»...

Criza la pian încetează însă. După mișcarea asta nervoasă și incoherentă, după sgomotul acestor acorduri, cântate și stridente, poetul nostru dela Alcantara trece să-și admire parcul luxos din jurul castelului:

Un parc cu flori bizare,
Cu statui și femei.
Femeile sunt goale,
Minuni de pulpe albe
Și coapse sculpturale
În parcul meu trăesc.
Femeile sunt flori
Parfumuri și culori,
Se nasc în nopți cu lună
Și'n clar de soare cresc,
Nebune-ambicioase
Cu carne de amor,
Cu carne de mătase
Și-oglinzi în ochii lor.
Pisici lingușitoare
Cu gestul rafinat,
Actrițe visătoare
Cari seara plâng în pat.

E un mediu de lux și de răsfăț, în care ne-a adus deci d-l Ștefănescu. Societatea, castelul, parcul cu statuiele și cu femeile goale oferă tablouri picante. În versurile, cari urmează, ni se vorbește mereu de amănuntele acestei vieți de îmbelșugare sensuală. Diamante violete, elefanți de aur, museline albe și perle uriașe, terase, amfiteatre, malaga, madeira, baluri și kermese, pantofi de atlas și incendii policrome... trec pe dinaintea ochilor noștri, par'că bunul nostru domn Ștefănescu, fiu al cine știe cărui badea Ștefan, le-a trăit și le-a văzut aievea! E o afectare de eleganță, din Eldorado, cu saloane, cu balcoane, cu flori de Iris și cu «roze hibride», o lume scăldată în simfonii și în game de culori, în care poetul, tolănit pe canapea,

...Așteaptă ca să vină:
Nimfele cu părul galben
Și cu ciorapi trandafirii...

Și aici am ajuns la punctul principal din preocupările poetului Ștefănescu. La erotismul d-sale! La snobismul eroticilor decadenți! La frivolitățile și lascivitățile faimoase și la afișarea unei pasiuni,

atinsă de aripa histeriei moderne! Dintr'un început se poate distinge o notă accentuată de mici perversități ale simțului. Autorul se întreabă pe sine, ce ar face, dacă norocul l'ar fi născut femeie:

Dacă aș fi fost femeie
M'ar fi chemat Creola
Dela Valladolid,
Aș fi apărut pe stradă,
In fast și cu aclamări,
Bacantă somptuoasă,
Crescută 'n Sybaris,
Minune voluptoasă,
Visată curtezană,
Frivolă visătoare...
Fantastică și goală
Și parfumată-mi carne,
Intrezărită 'n susul
Ciorapilor suavi,
Ciorapilor albastri,
Subțiri și diafani.
Mister, parfum, mătasă,
Amor, extaz și aur...

Destul! Noi nu aparținem apreciatorilor de rasă pudică și pedantă în materie de erotism a decadenților și dăm adeseori probe de cel mai larg liberalism față de diferitele capricii, ce-și permit și de multele imagini exagerate ale lor. Dar când nivelul artei lor se coboară atât de adânc, ca la d-l Ștefănescu, când un vânt de prostituție bate mereu la urechi și ne produce desgust, trebuie s'o relevăm, mai ales în clipele de-acum ale vieții literare, când apărătorii fervenți ai artei pentru artă și ai artei «abstractive», fac atâta caz de meșteșugul lor acesta, importat de aiurea. D-l Ștefănescu este chiar un exagerat în frivola direcție. Improvizațiile d-sale erotice, în orice haină le-ar îmbracă, rămân un gest de brutalitate față de ideea frumosului și a adevărului în poezie. Muza d-sale inspiratoare «doarme sub plapoma de atlas» și țara în care trăiește se numește chiar de autor «țară perversă și sfântă, în care efebii lascivi și excentrici se poartă cu rochii de femei, iar noaptea se plimbă pe largi bulevarduri, cântând serenade». Acolo finul, subtilul nostru poet știe să soarbă din «violetul atmosferelor nervoase», știe să ridice «temple de agată», pe cari să le pângărească pe urmă cu «nimfele spectrale», cari se îmbată cu absint și cu odalișce goale, «cu carne roză, opalină», căci aceasta este tema d-sale predilectă:

«Aceasta este poezia
Hypnoza, fantasmagoria,
Balada mea, ce voi cânta».

Acolo și-a clădit, în țara creolelor, un «alcazar regal», cu sclave din Indii și Ceylon, cu banane de Melissa, cu lux spasmodiac și cu «bacante cu brațe sensuale» și cântă toată sălbătăcia unor senzații fără frâu:

Mesalina 'n mine
Plânge cu suspine,
Bacanala roză
A trecut de mult...

Să mă ierte deci d-l Stefănescu, dacă, asemenea aberații împotriva gustului nu mă pot mișcă, nici nu mă pot câștiga în favorul d-sale. Dacă, dimpotrivă, simt o datorie de a releva întreg scrisul d-sale, o fac mai ales ca să arăt un nou semn patologic, ivit în poezia noastră prin influențe străine și prin încurajările, de cari se bucură acest gen, grație unor protectori de o foarte problematică aristocrație intelectuală. Beția asta de cuvinte ritmate, orchestra asta de tonuri și culori și de parfumuri escitante, este pentru orice talent, — căci da, d-l Stefănescu are talentul versului! — o prăpastie, ce și-o sapă singur, cu feluritele extravagante ritmate, de împrumut și aceste. Cetească ori și cine aceste patru rânduri, în cari se poate constata influența lecturii franceze, până și alegerea cuvintelor:

Curg desenuri de mimose
Printre sori de heliante,
Lungi ghirlande în bufante
Pe mătasa rochei move...

Indată ce scapă însă uneori de vraja asta a decadenței, care-l chiamă mereu, găsim și partea reală de talent a d-lui Stefănescu, asupra căreiz ne face o plăcere să atragem atenția. Cine dintre noi n'ar primi bine următoarele rânduri ordonate, clipele unei senzații sincere, fără obișnuitul tam-tam de vorbe și fără afectările bizare:

Trece luna rătăcită,
Despletită și frumoasă.

Și-i atâta de frumoasă,
Încât marea se 'nfioară,
Și se întoarce sgomotoasă
Și se sbate și se luptă,
Și se 'nfrânge 'n spume albe.
Plopri plâng. Și pe alec
Plâng toți plopii s'o ajungă.
Și fiorii ascunși s'alungă
Înspre zările aprinse...

Nu este straniu, că un poet, care ar reuși, cu siguranță, să ne dea mai multe pagini de aceste, cu probe evidente, că știe și să respecte frumosul în sine, să prefere totuș să se compromită cu emfaze nervoase, cu erotisme de «carne dulce și parfumată» și cu alte exaltări de motive sensuale?

ALEXANDRU STAMATIAD

«Din trâmbițe de aur». Poeme. București. 1910. p. 204.

Sunt poeți începători, despre cari nu știi dacă n'ar fi mai bine să nu te ocupi de dânșii. Nemiloasa noastră critică săvârșește un rău, încurajează diletantismul și abate din calea lor cea dreaptă pe tinerii poeți, când îi târăște prea de timpuriu în publicitate și le dă un avânt ce trece peste puterile lor. Dar nici să nesocotești de tot și să ucizi, prin tăcere, un talent în plină primăvară, nu se cuvine din punctul de vedere al datoriei către meseria ta de informator. Cu poetul tânăr să fii, prin urmare, ca Enăchiță Văcărescu cu floarea sa faimoasă: «Să-l rup, se strică; să-l las, mi-e frică, că vine altul și... mi-l strivește».

În o situație similară ne găsim și față de autorul tânăr al volumului anunțat. Dacă l'am lăsat pe d-l Stamatia de pradă aprecierilor bine voitoare ale prietenilor săi în *partibus infidelium* și l'am lăsat să se lege în iluziile unui triumf prea ieftin, i-am face de sigur un rău serviciu. În schimb o dreaptă judecată, spusă fără rezervă, îl va putea la nevoie salva dela o alunecare periculoasă pe căi piezișe.

La două primejdii îl putem face atent pe d-l Stamatia de.

Admițând mai întâiu, că d-sa are multă abilitate în formă și că tainele unei versificații ușoare nu-i sunt străine, i s'a întâmplat că tocmai forma aceasta, cuvântul gol și sunător, să-i copleșască

aproape deantregul ideea poetică. Sub puterea strivitoare a frazei declamate firul simțirii și orice gândiri i se pierd, metaforele puține i se colorează turbure și abia câte o pagină pur descriptivă de îi rămâne mai curată.

Ce vorbărie nesfârșită, fără suflet și fără înțeles, sunt cele mai multe din lungile sale poeme și ce simplu și intim se desfășură următorul tablou:

«In vale, pe alee, zimbește trandafirul
Și ei, mergând a lene, îi mângâie zefirul,
El svelt cu fața brună, cu ochi care te sorb,
Cu pletele mai negre ca penele de corb, —
Și ea subțire, fină, cu mlădieri de floare,
Cu bucele de aur, cu gene visătoare.
Iși spun la braț povestea etern intinerită
A dragostei eterne, — și 'n pajiștea 'nflorită,
In cerul plin de soare, în cântul de izvor,
In toată 'mprejurarea ei văd iubirea lor».

Insistăm asupra acestei deosebiri de formă, fără a voi să-l influențăm cumva pe tânărul autor și nu voim decât să-i atragem astfel atențiunea asupra unui vechiu adevăr, anume că partea reală a talentului, în poezie nu o formează meșteșugul exterior al cuvântului oricât ar fi el de bogat în sonorități și în artificii.

Mărturisim apoi, fără reticențe, că rău a făcut d-l Stamatiade stricându-și stomacul cu ragout-ul internațional al modernismului. Melancolia d-sale cristalină, atât de potrivită pentru subiecte modeste, se risipește astfel în schițări bizare, fără ființă și fără corp și fără să simbolizeze nimic deosebit. Imbrăcat în haine de Rege, sau de Castelan, îngenuchind în fața statuei de aur din «templul adorării» și sfidând «cataclismele», d-sa poate în dragă voie să viseze «palate cu șapte coloane, cu șapte balcoane albastre și cu șapte cupole aurite». Ii dă mâna chiar să creadă că «strălucitoare poeme ca sori de diademe» îl așteptă în grădina Hesperidelor, unde i se va face o primire «cu trâmbițe de aur», din partea fecioarelor bune. Dar impresia generală, pe care o face cu aceste împoțonări, rămâne cu toate astea penibilă pentru milosul cetitor, care cunoaște bine dicționarul estetic de unde poetul nostru își împrumută avântul spre lumea incoerenților și de unde se inspiră pentru aceste «candle violete» și «geamuri colorite în roz, albastru și verde...»

Din lumea aceasta a decadenței străine mai rar revenim la o rază de lumină, la o pagină echilibrată, care ne reamintește că pe

lângă eclipse și ceasuri de fantazie originală imitată, poetul nostru mai are și urme de talent:

...Și parcul îți pare că doarme de veacuri
Nimic nu trădează splendida serbare...
Dar vântul pornit-a de-odată să sufle,
Palatul feeric cuprins e de flăcări
Perdelele sumbre lucesc la ferestre
Și fumul în valuri mereu se ridică:
Tot cerul e-o pânză imensă de doliu
Și vântul aleargă sălbatic și-o rupe.
Încep să trosnească balcoanele toate,
În parc e-o lumină de basme, de vise,
Se 'nalță într'una fantastice flăcări
Și zarea întreagă e-o pânză aprinsă...

Și asta e d-l Stamatiaide întreg. Vremea va dovedi dacă rămânând cu atâta, cu muzicalitatea versului liber și cu bizariile reci și afectate își va putea face drum spre lumină. Dorința noastră însă este, că d-sa, prin o muncă încordată, să reușească cu timpul să iasă din apusurile aceste șterse și nebuloase, precum și dintre colonadele de marmură ale castelelor regale, unde s'a rătăcit prin abuz și prin o exagerare naivă.

N. D A V I D E S C U

«*La fântâna Castaliei*». Poezii. București 1910.

Văzând un nou volum de versuri, cetitorul de obicei se întreabă mai întâiu: cine este autorul? Ei bine, d-l Davidescu este un tânăr blajin și foarte modest și-și strecoară vieța de toate zilele ca o umbră, printre gălăgioșii săi colegi din regiunile decadente ale poeziei noastre de astăzi. Sfios ca o mimoză, tăcut și rece ca un sfânt, îi lipsește cu totul exuberanța prefăcută și teatrală a celor ce știu să pozeze și să se piardă în perorații sgomotoase. Inocent ca o domnișoară, el este totuși victima tuturor, fiind cel mai puțin înarmat pentru vieța dintre ceice debutează.

Dar să vedeți ceva paradoxal. Când scrie versuri, d-l Davidescu încetează să mai fie mieluşelul umil. Aici își are și d-sa pretențiile și apare încunjurat de întreg aparatul de forme și de procedări ale confracților săi de gen poetic. Dela începutul volumului d-sa ține să facă hotărâta mărturisire:

Eu sunt o piramidă a vechiului Egipt
Pe-al cărci creștet luna clorotică s'a 'nfipt.

Tânăru' poet se consideră deci drept ceva înalt, ceva falnic, la nevoie chiar un apostol, pe cum singur ne spune în invocația sa către iubită:

În sufletu-mi de straniu bolnav ce aiurează
Fii glasul de apostol când binecuvintează.

Idea aceasta de mărire revine apoi aproape în fiecare poezie. Îl vedem luându-se drept un Titan, care simte dorința bizară de a trage cu «macaraua» oceanul întreg din albia-i străbună și a-l vărsa prin ulițele orașului. Aici sfidează Dumnezeuirea și ia atitudini de Prometeu, colo stă cu «Senior» Hristos de vorbă, dela egal la egal. Într'altă bucată îl ademenește gândul de a sfărâmă «Scriptura» și a făuri «o nouă religie», refugiindu-se în pustietatea «Saharelor numide», unde să aibă o specială îndeletnicire dumnezeiască:

Eu singur în lumina de-aramă a unui soare
Făuritor de monstri — un soare ce desface
Din bălți stagnante ciuma perpetuă, se face
Din porc un rinoceros și-un arbor dintr'o floare...

Am merge prea departe dacă am înșiră aici toate fețele dumnezești, pe cari le dorește autorul. Ajunge să mai adăugăm, că după zadarnice efortări, d-sa simte că însuș pământul este prea puțin încăpător pentru atâta voință și caută să străbată la orizonturi și mai largi:

Și simt că vreau zădarnic să ies din infinit
Precum dorese zădarnic să ies din veșnicie...

«Zădărnicia» asta din nenorocire o înțelege prea târziu autorul nostru, adică numai după ce aceste triste documente sufletești au fost scrise. Făcând acum o asemănare între ceea ce d-l Davidescu este în realitate; între omul acela resemnat și fără voință și între poetul acesta de desiderate, pe cât de turburi, pe atât de presumțioase și lipsite de rațiune, — găsim o adevărată prăpastie. Și cu cât cetim mai mult creațiunile lui, cu atât mai mult ne surprinde contrastul enorm dintre omul normal de toate zilele și starea aceasta complet haotică a sufletului de poet.

Rămâne ca viitorul să dovedească, dacă această clasică de-sarmonie din sonoritățile d-lui Davidescu este căutată, sau are ea vreo sorginte organică. În orice caz însă, mai rar ni s'a dat un volum, înfășurat într'o mai păcloasă atmosferă și străbătut de mai puțină sevă de vieață, ca aceasta. În toate paginile lui vedem acea rătăcită încercare de-a ne face să credem, că poezia, pentru ca să aibă o formă artistică, trebuie să nesocotească orice înțeles, orice idee conducătoare, orice subiect real și să fie în schimb un amestec bizar de termeni, de figuri și de reflexii vagi și misterioase, din cari să nu se poată înfiripă nimic pozitiv.

Vedem această desăvârșită lipsă de subiecte logice în deosebi în poeziile cu fondul erotic, în cari ideea frumosului și a simțirei coordonate face loc unor senzațiuni vagi și forțate. D-l Davidescu admite dragostea în accepțiunea unui satanism vulgar, după tipicul modernilor străini. Femeile iubite de d-sa în aceste versuri au de obicei ochii «tulburi de albastrul vaporilor de alcool» și zimbetul lor straniu «desvăluie o dantură, ușor îngălbenită de-un galben pal și mat». Ele mai au «sânii plini de friguri ușoare și buzele muiate în carminul dorințelor confuze». Și cu câte-o muză de aceste poetul ne spune că alcătuește un fel de:

Pantere negre, morfinate
Să stăm sub plante fără nume
Sorbind otrăvuri parfumate.

Iar în timpul ce își soarbe delicioasele otrăvuri, noi să-i urmărim credințele asupra vieții, căci aceste sunt deopotrivă întunecate. Judecând după deasa întrebuintare a cuvântului «spleen», ne convingem repede că tânărul nostru autor este un obosit prematur. În loc de a se bucura de minunile vieții, d-sa găsește mereu că moartea universală «germinează» pretutindeni «ca ciupercile în gunoaie». Gândurile d-sale risipite le aseamănă singur cu «un asalt de viermi, cari cuprinde un rest al unei inimi putrezite». În sufletul d-sale ascunde «aparențe splendide» și tot acolo simte cum:

Cresc arbori, ce dau senzații de vară
Și 'n care colibrii sunt flori (?) ce trăiesc,
Dar broaște râioase sub arbori găsesec
Și șerpi veninoși de crengi se 'nfășoară...

Găsim deci la d-l Davidescu o filozofie de vieață foarte lugubră, cum nici nu se putea să izvorască altceva dintr'un suflet plin de atâtea

amfibii și de ciuperci, cari germinează atât de mult contra naturii și cari îl fac pe autor să se considere singur «un condamnat, cu ochii grei și putrezi, de vise și de viciu, cu fruntea învinețită de-al gândului supliciu»...

Urât apare astfel autorul nostru în cadrul poeziilor sale, schițat de el însuși! Și rugăm pe cetitori ca nici să nu-l creadă pe cuvânt, deoarece în realitate el are ochii foarte luminoși și fruntea foarte puțin rourată de gânduri. D-l Davidescu știe chiar să fie drăguț, când reușește să iasă din această «clepsidră a timpului» și când, uitând minciuna, că natura ar fi o «hidră», încearcă să se împrietenească cu ea și să-i găsească părți de un lirism mai simpatice, cum este, de pildă, în «Sfârșit de toamnă»:

Oh, după ce ieri, vântul, acidulat de ger
Umflându-se 'n scheletul copacilor, stătuse,
Din arbori frunze rare se desprindeau stingher
Și cu intermitența acceselor de tuse.

Apoi simțit-am gândul ascuns al toamnei cum
Răsfrânge pretutindeni culoarea-i de sulfină
Iar cerul devenise un larg alcov de fum
Greoiu ca atmosfera murdară de uzină.

Pe uliță impresii adânci de doliu-mic
Treceau ca un nostalgic convociu de 'nmormântare
Și tainic, trecătorii, cu clătînări de dric
Păreau că duc povara tăcerii în spinare.

Prin cafenele, oameni, visând trecutul Maiu
Ședeau și, sub asaltul de gânduri ne'nțelese
Cu ochii duși în fundul paharului cu ceaiu
Doriau tovărășia vecinilor de mese.

În mintea lor bolnavă și 'n sufletul lor ros
De moartea dureroasă a zilelor în noapte,
Șovăitoare, iarna, intră ca un miros
Subtil de pâine caldă și de castane coapte.

E mare deosebirea între această bucată, destul nebuloasă de altfel, dar totuș de o melancolie mai simpatice și între seria de versuri funerare, în cari și-a cântat disgrațiosul «hoit al iluziilor moarte», căzute «în bălțile Gomorei». Dar chiar bucățile aceste puține, cu impresii mai închegate din natură, ne fac să recunoaștem din tonul lor, câtă dreptate au acei binevoitori recenzenti bucureșteni,

cari numără volumul d-lui Davidescu printre producțiunile direcțiunii «nouă» în poezia română. Adică «nouă» propriu zis nu este poezia acestui autor, deoarece nu poate fi numit nou, ceea ce este cu totul lipsit de o imaginație originală. Dar ca formă, ca verbiaj, ca incoherență și lipsă de plasticitate d-l Davidescu încearcă aici să se mențină la suprafața apelor decadente, în cari în timpul din urmă se abat mai mulți plutitori neîndemânateci. Fără să fie simbolist pur sânge, d-sa este totuș unul din vlăstarele veștede, răsărite la noi din rădăcina tulpinei franceze a poeziei decadente. Mai talentat în unele privințe ca Ervin și ca Stamatiade, literari-cește mai cult ca unul și ca celălalt, el rămâne însă mult în urma regretaților Iuliu Săvescu și Ștefan Petică, cari au lăsat poeziei noastre mai nouă, contribuiri remarcabile.

POETUL ISAC DIN CLUJ ¹⁾

«Și au zidit acolo Avram jertfelnic
și au pus lemnele deasupra: și legând
pe Isac, l-au pus pe jertfelnic deasupra
lemnelor, spre ardere de tot»...

Când zeii ne pun la încercare credințele estetice nu trebuie să ezităm de loc a ridică rugul, și, pe cum Avram n'a stat la îndoială nici un moment, când i s'a cerut jertfirea lui Isac, ca probă a credinței sale, astfel să jertfim și noi pe Isacii noștri pentru împăcarea Muzelor, de câte ori altarul li-se pângărește. Firește va trebui să fim precauți și, urmând pilda Bibliei, să nu rănim pe *omul* în Isac, căci omul poate fi foarte cumsecade și întru nimic greșit. Să jertfim însă fără milă pe acel rătăcit berbec ispășitor, care îl reprezintă; să ardem pe rug acel *simbol* al lui, care este opera însăș. Și suntem siguri că fumul se va înălța spre cer, în semn că jertfa e primită.

Vai, ce rușine!

Cine și-ar fi închipuit acum zece ani, când biata noastră literatură ardeleană abia se înfiripă; când limba foiletoanelor eră pe punctul îmbunătățirii; când în noianul de încercări poetice abia se zăreau, timide, razele dintâiu ale celui mai de seamă de astăzi; când numai Maria Cunțan își țeseă firul măestru al pânzei mortuare,

¹⁾. «*Emil Isac*», Poezii, Impresii și suveniruri moderne. Cluj, 1908 pag. 58.

cine ar fi crezut că se va ivi așa de repede între noi această cobe?
Un liliac șâșâitor între pasări cântătoare. O floare pestilențială
pe frumoasele văi ale Ardealului! Clujule, Clujule ce ți-au greșit
Muzele?

Căci din Cluj este poetul Isac, de care e vorba. In preajma tră-
dătorului politic, s'a născut și trădătorul bunului gust. Deacolo
ne vine «doina cea mai nouă»:

V'am spus o doină nouă,
Jurați de vreți pe ea,
V'am arătat că lumea
E bolnavă și rea;
Din sufletul meu stors-am
Dureri ce n'ați simțit.
Jurați, de știți, pe cruce:
Cântarea a mințit?

Da jur, dragă, cu amândouă mâinile, pe zeci de cruci și Dumnezei,
că a mințit cântarea d-tale. In bolboroselile acele rimate nu ră-
sună nici șoapta unei doine nouă. In imitațiile acele după proble-
maticii moderni străini nu e nici o potrivire cu stările din jurul
d-tale. In reproducerea fonografică a imaginilor scabroase nu e ni-
mic ce s'ar fi plămădit în creerul d-tale plâpând. Răsfoesc filă de
filă din lucia și eleganta hârtie și, dând mereu peste «sânge și
păcat», «brațe de cocotă», și «learfă sătulă de vieață», mă gândesc
involuntar la atmosfera aceea idilică dela noi, unde sufletul e așa
de feciorelnic încă, unde iubirea e atât de tînără și de curată, unde
băieții sunt așa de vâjnoși și de visători. Știi cum se potrivesc
accentele d-tale răgușite în această armonie? Ca glasul unui nebulun
într'o biserică!

Vezi, poezia fiecărui popor e însăș icoana lui sufletească. Prin
trecutul său plin de încercări și suferințe, sufletul ardeleanului e
mai primitiv și mai oțelit. In vieța lui intimă, în lumea sensurilor,
în manifestările lui de artă, el știe să păstreze simțul echilibrului
desăvârșit. Noi nu avem centre culturale atât de mari și de înain-
tate, încât să împingă repede gustul spre corupție și să-l rafineze
până la completă decadență. Noi nu avem orașe cu o burghezie
sau o aristocrație atât de vițiate, încât să avem prilejul a ne deda
la reflexiuni poetice asupra problemelor sexuale. Noi nu suntem un
popor ostenit ca să producem oameni blazați și monștri sufletești.
Și când totuș apare câte unul, el nu este opera noastră, ci o creație

a lecturii și a educației sale greșite, o caricatură a străinilor. Iar intrușii trebuie isgoniți.

Ei, dar Isacii noștri pretextează că vor să fie «moderni» și să provoace o prefacere a literaturii noastre. Iar gândul acesta nu e așa de vinovat și-l împărtășim și noi până la un punct. Depinde însă de înțelesul ce-l dăm acestei noțiuni. Dacă sub «modern» înțelegi importarea unui gen exotic, de o valoare estetică și etică dubioase; dacă sub scutul modernității forțezi nota pornografică și atingi marginile imbecilității; dacă ideea luminoasă și simțirea caldă o substitui prin nebulozități și forme afectate, — nu ne unim de loc asupra evoluției poeziei noastre. Modernizarea poeziei, sau a literaturii, înseamnă cu totul altceva: ea este evoluția în stil, fineța în limbă, originalitatea și noutatea în subiecte și un simț mai ales, mai rafinat dacă vrei, pentru armonie și frumos. Fiecare generație trebuie să fie modernă în sensul ca să nu se mulțumească a păstra numai ce i-a rămas, ci să creeze mai departe pe temeiul dat, netezind asperitățile, înlocuind greșelile, adăugând la calitățile și lărgind orizonturile celor din trecut.

Să vedem însă cum înțelege d-l Isac să fie «modern». Să începem chiar cu întâiul său «cântec»:

Afară vânt negru
Și moartea tot plânge,
Vai tot sânge
În tot locul sânge
Și tot păcat...
Și tot râde noaptea
Mă chiamă să vin
«Atâtea piepturi goale,
Pat moale, nu vrei pat moale,
Ori vrei sicriu?»

Despre ce ne cântă d-l Isac în aceste strofe? Despre vânt *negru*... moarte cu lacrimi... sânge... păcat... piepturi goale și ... sicriu. Băgați bine de seamă această bizară împerechere de cuvinte, cari toate la un loc nu dau nici un înțeles! Ea este tăria modernului nostru: o încălceală căutată, pentru a simulă un înțeles profund, o viziune nocturnă. Ei bine, asta nu mai e modernism, căci poeți incoerenți au existat totdeauna.

Dar d-l Isac vrea să pară modern și prin subiectele sale erotice. Iubita lui, cea dintâiu cântată, n'a fost o zină din povești sau vre-o brună Clujancă cu părul ca păcatul. Ea a fost «o learfă bătrână

sătulă de vieață»... Când se apropie de iubita sa, el nu o face cu pașii cucernici, ca orice poet tânăr ce se respectă, ci-i strigă: «Vino, să te mușe cu dinții!» El nu îngenunche înaintea *Ei*, ca trubadurii, ci-i șoptește vorbe disgrațioase:

«Sărută-mi sufletul din mine
Să-mi curgă toată vieața 'n tine»!

Și când iubita, cu toate grosolăniile astea rimate, deschide totuș ușa camerei poetului, el n'o cuprinde în brațe și n'o răsfată cu iubire pătimașă. În loc să-i bată inima, îi «clănțanesc dinții în gură», iar încolo:

«A fericirii lume
Nu ne mai povestește,
În noi nu este vieață
Și dragostea *posteste*».

Acest fel de a exprima iubirea și câteva stări de depresiune morală și fizică, nu mai e nici modernism, nici symbolism sau decadentism, ci pur și simplu o aberație, dublată de neputință.

Și mai vreă d-l Isac să fie modern și prin formă. Aceasta, neapărat, e secundar, căci orice formă, dela strofele cele mai obicinuite până la schemele cele mai deșanțate, sunt admisibile când ele răspund necesității de-a exprima un gând. Priviți însă, de pildă, următoarea formă a poeziei «*Quod vult Deus*»:

«A vuit codrul,
Codrul a urlat.
Teii lui, mii și mii,
Albi s'au scuturat.

Încă o casă.
Ghiață.
S'a stins o vieață,
Căminul s'a stins de ghiață.

A vuit codrul,
Codrul a urlat:
Eu am tei mii și mii
Și un cămin totuș a'nghețat.
A vuit Codrul!»

Cetiți-o cu atenție. Admirați forma asta modernă, fără formă. Ascultați cum vueste codrul și cum se screm munții, iar pe urmă,

căutându-i înțelesul, întrebați-vă: n'a avut Mureșanu Andrei dreptate zicând «frumos e omul, Doamne, când mintea e regină»?...

Ei, iată, așa e povestea cu Isac-poetul. Păcat de el. E tânăr, într'o vârstă când ar trebui să fie poet și fără să scrie versuri. Și nici lipsit de talent nu este. Dacă se va desmeteci de sub proastele influențe și se va hotărî a-și jertfi pe rug primele aceste nebunii ale junetei, — mai știi? Poate să ne mai întâlnim cu dânsul pe câmpia largă a literaturii. Firește însă, cu o singură condiție: să învețe mai întâiu deaproape dulcea limbă românească.

E F E M E R I D E

PROFESORUL ȘI LITERATURA

Cetesc într'un ziar părerile unui profesor secundar despre un poet de seamă. Vă asigur că nimic mai îngust și mai banal. Mi-l închipui apoi pe acest profesor la catedră și vorbind în acelaș ton către sutele de tineri, cari așteaptă dela dânsul cuvântul adevărului. Și cum elevii nu au puțința de a cerne cuvintele magistrului, nici voia de a fi de altă părere, urmarea umilitoare e firească: ei vor părăsi școala cu aceleași convingeri înguste, cu aceeaș lipsă de orientare ca informatorul lor.

Primejdia acestor fel de profesori în literatură este permanentă. Improvizați în judecători literari, fără o vocațiune specială, numai în urma unei pregătiri oficiale, ei nu au trebuitoria putere de intuiție pentru a se pătrunde de frumusețile creațiunii sufletești. Simple puțințe de înregistrare, ei nu pot avea orizonturi mai largi, sau o simțire proprie, când urmăresc operele de artă. Hotăritoare pentru dânsii sunt sistemele și teoriile, învățate dela alții, sau amănuntele de formă, asupra cărora se stăruie pururea în școală.

Facem excepție cu câteva spirite mai alese, dar în genere dascălii pedanți și înguști sunt răi promotori ai literaturii. Dacă se mai întâmplă apoi ca unii dintr'înșii să mai fie și interesați și să aibă singuri veleități de scriitori, de poeți și critici, ei pot deveni cu totul jienitori. Inchipuiți-vă, de plidă, că d-nii profesori universitari, suverani pe catedrele lor, ar începe în școală o vie propagandă pentru scriitorii agreați de dânsii și împotriva celorlalți. Inchipuiți-vă că la cursuri și prin Seminarii ș'ar da drumul patimilor mărunte și ar căută acolo mângâierea pe care marele public nu li-o poate da. Nu-i așa că profesorul ajunge astfel o calamitate prin informațiile sale false și tendențioase?

Dar, din fericire, există și mijloace de a paraliză această activitate școlară. În timpul din urmă revistele noastre, singurele organe credincioase de informație, se înmulțesc și controlul crește. Tinerimea, dacă vioește să fină seamă de starea reală a literaturii, să nu se sinchisească de povețele greoaie și unilaterale ale diversilor dascăli. Să cetească ea însăș și să se instrueze direct dela izvor, căci educația literară în înțelesul larg al cuvântului nu se mai face în școală.

R A D U R O S E T T I

Colegul nostru *Radu Rosetti* nu mai scrie de mult poezioare și nici nu mai caută cu orice chip să ispitească muza, atât de nedreaptă și de necredincioasă pentru mulți. În ochii lui se cetește oarecare resemnare și o părere de rău că anii tinereții și ai succeselor poetice s'au dus. Cuminiț, el s'apucă

de lucruri mai serioase, mai aproape de simțul realității, în cari nu mai sunt oftări, nici rime duioase. Are aerul că voiește să uite ceva și el caută uitarea în zgomotul străinătății. Cum dau căldurile, nu mai întâlnești prin București palida și cam adusa figură a lui Radu. Inarmat cu un teanc de Baedeker, el pleacă departe, peste nouă mări și țări, când pe malurile Africei, când pe coastele Nordului european. Acolo, cu ochi de cercetător și cu fantazie de fost poet, dar mai ales la îndemână cu prețiosul Baedeker, își notează impresiile, culege fotografiile și cărți poștale ilustrate și din toate acestea confecționează articole și broșuri, cari an de an ne aduc vestea despre modul plăcut și distractiv cum d-l Rosetti își trăiește viața de vară. Și în acest chip poetul de odinioară s'a făcut un prozator modest și util, fără pretenții de originalitate și e pe cale a întemeia o întregă literatură de călătorii, cu oameni și chipuri din străinătățile depărtate. Iată o indevinuticire bună. Unde e norocul ca pilda d-lui Rosetti să fie imitată? Dacă Statul sau mecenajii noștri puțini s'ar gândi la mai mulți scriitori și i-ar trimete în străinătate în scopul de a vedea și a se instrui, d-l Rosetti cu «Egiptul» și cu «Polul» său n'ar fi singur, căci literatura aceasta descriptivă s'ar îmbogăți în măsură și mai mare.

ACTUALITATEA

Nu glumește informatorul literar dela o gazetă din capitală: cică s'ar face în coloanele noastre numai literatură *de actualitate*! Firește. Noi suntem florile de o zi; să zicem că suntem zorțele, cari se deschid odată cu întâiele raze de soare și mor odată cu amurgul. Noi suntem sprintenile libelule care se nasc la margini de trestii, se scaldă o zi în albastrul întins de-asupra lacului se iubesc o clipă numai și din beția acestei vieți de iubire trecătoare cad cu aripile întinse în mormântul din iarbă... Iară d-sa, criticul și informatorul dela cutare gazetă, este omul vecinicii, al gândurilor tăiate în bronz, creatorul de opere sempiternă... Nu e rău!

Dar să lăsăm ironia. Mai ales că pe noi nici nune supără învinuirea. Actualitatea, da, aceasta voim s'o fixăm. În versuri, în proză, în critici și până în cele mai mici reflexii ale noastre; numai ea trebuie să se întrevadă. Căci nu cumva vor aștepta dela noi, să trecem cu gândul departe în trecut, să dezgropăm măririle apuse, să rătăcim printre morminte, sau să visăm, zănaticii, la cele de apoi? Nu. Noi trăim cu vremea și vremea este în scrisul nostru. Noi suntem ca răul care trece; și natura, cu oamenii, cu crângul dela mal, cu satele copleșite de mizerie se oglindesc în valurile noastre.

Și de ce anume n'am fi de actualitate? Tot ce viețuește este actual. Cugătarea și simțirea omenească se leagă de cele din preajmă. În tot ce faci și în tot ce scrii este numai lumea în care te afli. Pentru eternitate și pentru istorie tu nu contezi decât cu bucățița de vreme pe care ai trăit-o. Poezia netrăită și scrisul nesimțit și tot ce-i nereal și născocit, se scutură ca florile în vânt.

Da, da, avem simțământul actualității și am voi să-l dăm acesta și altora. Înțelegerea pentru amănuntele vieții, pasiunea pentru problemele ce-o agită, încântarea pentru mica ei parte de frumos și bine, n'ar strică nimăru.

O PROPAGANDISTĂ

Ce iubitoare de reclamă mai este și compatrioata noastră! În orice parte a Italiei ar merge, oriunde s'ar opri, ziarele din Capitala noastră trebuie să

aibă știri pe larg despre isprăvile-i mărunte. Ci-că pe unde merge, vestește pretutindeni slava țării noastre «în fața unui public distins, cum nu se poate vedea decât la cele mai de frunte întruniri intelectuale». La Florența ar fi vorbit despre poetul napolitan Salvatore di Giacomo. La Roma a însuflețit cetățenii pentru cauza românească. Și oriunde apare e un fel de inger oerotic al geniului nostru latin.

Mă rog, aceste sunt fapte frumoase și nu suferă ironie, cu toate că zeloasa noastră compatrioată este mai mult o ilustră începătoare și n'a produs până acum nimic ce ne-ar putea servi de încredințare că poate fi luată în serios. Ceeace ne supără însă este lipsa asta de discreție în trâmbițarea operei săvârșite. Femeia de talent n'ar trebui să recurgă niciodată la zgomot și reclamă, n'ar trebui să caute nici odată să se afișeze, ci să însemne ceva numai prin partea pozitivă a producțiunei ei intelectuale. Nimic nu o prinde mai bine ca grația și modestia și nimic nu este mai nefiresc ca latinomania de bălcu, pe care cucoanele Smara și Riria au compromis-o deabinelea.

A N O N I M I I

Anonimi îndrăzneți, anonimi fricoși, de ce vă supărați? Soarta voastră este aceea a floarei crescută în umbră. Nimeni nu vă gustă, nimeni nu vă culege.

Anonimi îndrăzneți, anonimi fricoși, de ce vă ustură adevărul? Voi nu străluciți niciodată la lumină. Cuvântul vostru nu zboară din gură 'n gură. Cugetarea voastră nu este flacăra ce luminează sutelor de cetitori, nici scântea care aprinde dor și speranțe.

Anonimi vulgari, anonimi îndrăzneți, de ce nu radeți ca oamenii? Glasul vostru nu e sonor și plin de sănătate. Gluma voastră nu e potrivire de meșter. Rânjetul vostru vorbește de ceva brutal.

Anonimi simpli, anonimi drăguți, de ce nu iscăliți? Sau credeți că iscălitura voastră nu este și ea anonimă?

S T I H U R I O Ţ E L I T E

Ce-o fi și asta? Pe întinderea țării românești nu mai miroase nicăeri a praf de pușcă. Populația e liniștită, iar ministrul nostru de externe ne poate garantă cu siguranță, că nici granițele țării nu sunt amenințate de vreo parte străină. Și în liniștea aceasta completă, când și poezia se aude tot mai în surdina, când preocupările poezilor sunt de ordin tot mai intim, apare deodată un volum de versuri războinice: *Stihuri oțelite* de d-l Lt. N. Vulovici. Trâmbița sună cu violență, un glas ne cheamă cu insistență la războiu. Grivița, Suceava, Plevna, Alba-Julia, Ștefan cel Mare, Mircea și Mihaiu, Tudor și Horea, toți și toate mărimile, gloriile și foarte dezastrelle trecutului se invoacă, ca să ne miște și să ne facă poftă de războiu...

Stai, d-le locotenent, că nu mai vin Tătarii în țară! Nu vezi d-ta ce senin e cerul deasupra, ce frumos înmugurește firea, câte idile la țară și patimi la oraș! Nu știi d-ta să ascuți mumur de izvor, cântec de privighetoare, șoapte din inimă și alte mărunțișuri de acestea, cum se cuvine unui poet modest? Ce-mi tot dai cu sabia «nainte, tot înainte», ce mă chemi «la arme», când nici frunza nu se mișcă? Bagă-ți sabia în teacă, Petre, că-i pace!

Ba nu zău, dar volumul d-lui Vulovici este cam fără vreme. Nici o mișcare de astăzi n'a putut să-l determine să scrie. Poate numai calitatea d-sale de ofițer să-l fi predispus. Iar dacă luăm aceste poezii drept o dorință sinceră a unui ostaș, de a-și exprima dragostea deplină pentru virtuțile militare din trecut ale poporului român, firește se schimbă lucrurile și pofta noastră de glumit încetează. Un ofițer care știe să versifice și știe direct sau prin poeți superiori să se inspire din faptele eroilor români și să le prezinte ostașilor de astăzi ca pilde și îndemn, este o figură binevenită. Nu-i putem lua în nume de rău nici duioșia pentru gloria apusă, nici pesimismul pentru stările de astăzi, căci în poezia patriotică acestea dominează. Nu voim să-i facem o acuzație nici din faptul că ține să dea și o valoare practică poeziilor, sale, introducând în ele și figura Suveranului de astăzi, ca în strofa:

C'așă, maică, m'am legat
În dreptate să mă bat,
Și 'n credință să rămâi
Domnului Carol întâi...

Răspândite aceste versuri în aramă, la flăcăii din sat și la veterani, cărora le amintește, pe înțelegerea lor, episoade din războiul din 1877, — ele pot fi foarte folositoare, deși ale lui Coșbuc, din volumul «Cântece de vitejie» ar fi de... preferat. Ca artă însă poeziile d-lui Vulovici rămân la un nivel discutabil. În afară de câteva imitații, după genul popular al lui Eminescu, multe din oțeliturile acestora sunt, prin asprimea și stângăciunile lor de natură încă rudimentară și nu au nici rotundimea exterioară a unui meșter de talent.

BIETUL MARCU!

Încă un caz de moarte prematură. La sanatoriul dela Filaret a murit zilele acestea un tânăr publicist de peste munți, fost redactor la revista «Țara Noastră», — *Demetriu Marcu*. Venise să-și caute de sănătate înainte de a intra în temnița de 6 luni, la care îl osândise procurorul din Cluj pentru două articole, dar nemiloasa boală i-a pus capăt zilelor, înainte de a gustă din mizeriile stărilor politice de acasă.

În Marcu se pierde iarăș o fire blajină și cinstită și un talent literar cu oarecare făgăduinți pentru viitor. Vieța lui a fost zbuciumată, ca a oricărui tânăr idealist, pe care însă entuziasmul îl împinge într'o luptă eternă, cu sărăcia. Acum câțiva ani făcuse și pe gazetarul la Craiova, unde cu mai mulți prieteni scoase o revistă efemeră «Nirvana». Versurile lui sunt mai mult eterice, ca ale oricărui suflet care plutește în vag și simte cum se apropie de sfârșit. Cugetările lui, de cari scria multe, sunt nebuloase, dar poartă totuși pecetea unei inteligențe. Vecinic râvnitor de soare, de viață și de iubire, realitatea îl înspăimântă și multe pagini din scrisul lui poartă urmele acestei frământări interne.

Se va găsi, poate, cine să editeze un volumaș din bucăți alese, în proză și vers, de-ale bietului Marcu. Până atunci servească aceste rânduri impresioniste — printre cele din urmă scrise de răposatul — drept orientare cetitorilor, cari nu-l cunosc:

«Nici visurile gloriei, nici aripa de vecinică fâlăfire a înțelepciunii, nici strigătul de chemare a vieții viitoare nu fericesc ca amorul...

«Lasă-mi acest gând, lasă-mi această lume, lasă-mi acest soare, Tu, care în inima multimei lași, ca stele ce cad pe marea întinderilor albastre, dungi de lumină... Cerurile nu-și vor mărgini niciodată dorința după stele; marea va binecuvânta totdeauna râurile: — eu nu voi cere îngăduirilor tale decât să mă lași să gândesc la tine... Marinarii nu vorbesc decât de apă; înțeleptul nu gândește decât la lumină; poetul, cu toată tirania lumii, nu visează decât revărsările vieții... Și eu, eu care te-am în mine, care te păstrez ca pe-o comoră, nu reasc decât la răsărirea ta și nu vroi să înserz decât sub soarele tău.

«In picăturile de ploaie greutatea nourilor se ușurează și sufletul meu plin supraviețuește, cerându-te. Sunt lebăda care, înainte de a muri, cântă. Tu știi că mor și că privirile tale ajută acestei otrăvitoare văpăi. Dar vai, de rănile ei regina lacurilor se vedeă, cântând. De iubirea ta însă eu nu mă voi vindeca nici trăind și nici trecând în lumea vindecării de veci...».

Ființa căreia-i sunt dedicate aceste rânduri dureroase, se va gândi ea oare, că în autorul lor a pierdut în adevăr un suflet curat și o minte frumoasă?

ARISTOCRAȚII ÎN LITERATURĂ

Se schimbă vremea și vin alții la rând. Odinioară literatura noastră era făcută de scriitori ieșiți din cercurile conducătoare ale boierimei române sau fanariote. Poporul trăia numai cu pascăliile sale, sau cu cântecele nescrise. Beldiman, Conachi, Văcăreștii, Asachi, Negruzzi, Alecsandri, și ceilalți erau tot din viață aristocratică și scrisul lor avea în mare parte pecetea acelei societăți. Când s'a ridicat în urmă poporul și când din rândurile lui s'au desprins, unul câte unul atâția fii aleși, scriitori de talent, cari să ia ei în mâinile lor firul literaturii, lucrurile s'au schimbat. Astăzi din cercurile bogate, din sinul aristocrației noastre, prin origină, nu mai răsare nimic, par'că rădăcina îmbătrânită n'ar mai fi în stare să producă nici un vlăstar de seamă. Coșbuc, Vlahuță, Delavrancea, și toți ceilalți mai tineri sunt coborâtori direcți din pătura de jos sau cea mijlocie a populației, iar saloanele cu vieața și parfumul lor, cu amănuntele de culise, cu isbânzile sau înfrângerile lor, nu au reprezentanți de seamă în vieața literară. «Chinul» d-lui Florescu nu schimbă întru nimic prin modestia sa această stare de lucruri.

Constitue deci un rău această lipsă. În literatură clasele sociale ar trebui să aibă toate reprezentanții lor. Clasa aristocratică nimeni n'o poate cunoaște mai bine decât aceia cari o alcătuiesc. Cu felul cum suntem organizați și cunoscut fiind că scriitorii de astăzi nu pătrund până în sânul înaltei societăți, o lume întreagă de figuri și de obiceiuri din acele regiuni rămân în umbră; nici nuvele, nici romane, nici poezii nu ne vorbesc de ființa lor.

Scriitorul care, născut și crescut în acel mediu, ar reuși să cuprindă în o operă mai puternică toate manifestările acelei societăți, ne-ar fi cel mai bine-venit, căci ar completă în mod armonic năzuințele și subiectele celorlalți scriitori de astăzi, aducând pe deasupra și un material nou și original în preocupările noastre.

RECLAMA

Dacă s'ar ține seamă de toate relele ce rezultă din enorma reclamă ce se face în ziarele noastre și de lipsa colosală de scrupul cu care se vorbește astăzi

de opere literare, n'ar fi cu neputință ca să nu te gândești la necesitatea de a introduce în codul penal măsuri de cele mai strașnice pentru reclamații. Câte opinii nu se falsifică astfel, cât gust nu se strică și câte parale nu se smulg aproape hoștește din punga cititorilor!

Dar nu numai cu literatura se întâmplă astfel. Reclama își face ravagiile și pe tărâmul artelor. Cel ce urmărește coloanele presei noastre vede cu uimire câte genii și câte talente extraordinare avem noi în pictură, în sculptură și mai ales în muzică. Portretele marilor noștri «artiști» împodobesc coloanele gazetelor și dedesuptul lor se aștern elogiile cele mai ditirambice, vestind lumii operele ilustrațiilor noștri compatrioți.

Iată un caz special.

De d-l Stan Golestan, *recte* Goldstein, «ilustrul nostru compatriot» și neîntrecutul nostru compozitor dela Paris, cine n'a auzit? Figura d-sale încadrată de plete romantice și cu calabrezul spaniol în cap, cine n'a văzut-o prin ziare? Tot ce compune d-sa, constituie un «eveniment artistic». Orice mișcare a d-sale la Paris sau la noi, trebuie să răsuflă în presă. Și câți naivi nu vor crede, citind acele minunății, că în adevăr un mare talent se ascunde în d-l Stan Golestan! E foarte greu, de pildă, să nu rămâi în extaz față de un artist, despre care un ziar dela noi scrie: «Opera d-lui Stan Golestan este expresiunea sentimentelor celor mai înalte și pătrunde imediat în inimă, căci ea e persuasivă, profundă, insinuătoare, ca o undă electrică și ca și aceasta de zguduitoare... Ea exprimă sentimentele tuturor, toate fibrele suflații cari se sbuciumă în mica încăpere omenească, definită sub cuvântul inimă...».

Și totuși specialiști și oamenii cei mai competenți ne spun, că această reclamă în jurul d-lui Golestan este tot ce poate fi mai absurd și mai scabros și că opera d-sale este de o crasă superficialitate. Aceiași specialiști regretă categoric, că reclama și îmbulzeala acestui «mare artist» au putut convinge pe un Enescu și pe cei dela orchestra Ministerului să se pună în serviciul răspândirii operei lui. Sunt procedee urâte acestea și nu avem cuvinte destule de a le înfieră. Pentru reclamații trebuie să avem cu toții același cuvânt de ordine: Afară cu farsorii!

O MANIFESTARE DE STRADĂ

În serile din urmă a fost iarăși mișcare și zgomot pe stradă. Vântul de iarnă trecea furios pe deasupra Capitalei, iar jos o mare mulțime se răsfață cântând, «Deșteaptă-te Române». Se auziau glasuri de protestare în contra evreimei, se bătea cu neceaz în firmele străine și la fiecare colț de stradă se vedeau limbi de foc, în cari se mistuiau teacuri din «Adevărul», iar fumul enorm ce se înalță spre cer, eră o probă că jertfa e primită. Interesant spectacol și vesel la privit! Iar dacă întrebai de autorii lui, ți se răspundeă, că acea mulțime infierbântată e studențimea...

Trăiască studențimea! A ei este viața, a ei libertatea. Pornirilor ei cine poate să pună stavilă? Fanatismul ei cine poate să-l potolească? Exuberanța ei cum s'ar manifestă astfel dacă nu prin desfășurarea acestei energii în public? Căci așa este tinerimea pretutindeni, radicală în faptele ei și vai de poporul ai cărui studenți cad în adormire.

Ș'apoi să nu uităm că amestecul studenției în politică a fost totdeauna la locul lui. Mai face ea buclucuri și desordini, dar are și fapte frumoase la activul ei. Marea împărăție germană de astăzi își datorește unitatea în deosebi studenților. Cine știe ce rol îi așteaptă în această privință și pe ai noștri! Au și ai noștri mândria de neam, au și ai noștri conștiința de cetățean și au sufletul plin de vieață. De ce n'ar stă ei în fruntea mișcărilor și de ce n'ar crede și dânșii, că înaltele probleme politice nu se mai rezolvă în cabinetele diplomatice reci și ale oamenilor politici senini, ci prin puterea entuziasmului.

Da, da: lăsați să treacă înainte convoiul. Și când le auziți melodiile, cântate din piepturi tinere; când auziți zgomotoasele manifestări de ură în contra străinilor; când geamuri cad țândări, și ziare dușmane își ispășesc păcatul în flacări, nu vă supărați de aceste distracții și licențe poetice, ci bucurați-vă de ele, ca de un semn de putere...

Eră să continuăm cu aceste laude și semne de bucurie. Dar iată ceva ne tulbură deodată. Un gând grozav ne vine în minte: ce să zicem dacă aceste mișcări nu sunt spontane, dacă origina lor nu este firească și dacă totul pornește din îndemnuri străine? Ce să credem despre o tinerime, supusă voinței viclenilor și ajunsă unealtă și jocul oamenilor politici? Cum rămâne mulțimea asta entusiastă, dacă se va convinge, că nu este decât victima politicianismului și a intrigilor noastre de partid?.. Urîte bănueli! Se cade să le alungăm din suflet și să nu facem nici o nedreptate înflăcăratei și idealistei noastre tinerimi!

E F E B I I

În prejmuirea unui «maestru» al literelor se țin totdeauna o droaie de începători, a căror singură fericire este să-și scalde existența lor fără însemnătate în razele soarelui ce-i tolerează. În orice capitală civilizată, prin urmare și la București, unde răsare soarele culturii noastre, vezi adeseori acest tip de maestru, care pășește, ca un curcan umflat, încunjurat etern de câteva figuri juvenile, livide, cu gesturi largi și desordonate. Acești efebi ai vremii nouă se contopesc în felul de vieață, în modul de a-și aranja gândurile, sau de a-și așterne pe hârtie versurile, așa de mult cu maestrul lor, încât renunță la orice dram de personalitate și nu mai sunt decât o umbră a altora. Se vede aceasta mai ales la decadenții noștri, cari, oricât și-ar da silința, în deprinderi, în tot ce seriu și gândesc, sunt croiți cu trup și suflet după asemănarea lui Macedonsky, cultivând aceleași forme, același fond bizar de imaginații forțate și până și aceleași obscenități. Firește fenomenul acesta este foarte firesc în cazurile când efebi sunt niște simpli cabotini, fără talent original și înzestrați cel mult cu un simplu dar de imitare. Dar înseamnă totuși o reală pierdere pentru literatură, când unii băieți de treabă, înzestrați deabinele, se lasă târâți de pompa falșă și de fraseologia seacă a acestor răspânditori de anomalii estetice și sufletești și se rătăcesc, se încurcă și se pierd pe aceste cărări prăpăstioase. De câteori ni se trimit spre înregistrare versuri de începători, în cari observăm acest fenomen, ne vin în minte reflexiunile acestea și avem senzația, că din nou o energie se frământă, se risipește, fără să-și fi nimerit ținta.

Am primit zilele acestea la redacție volumul de versuri al unui tânăr bucu-
reștian *Alexandru Vițianu*, poet de care n'am prea cetit, dar despre care obser-
văm că intră în categoria acestor efebi. Dacă n'ar avea strofe întregi, cari
probează, că acest tânăr este la nivelul cel puțin al celor din urmă ucenici ai
d-lui Ervin, n'am mai pomeni de el, dar iată, de pildă, «Venus» ne face să-l
amintim:

O, Venus, ce-ar fi lumea fără tine!
Tu ești izvorul, tu ești taina ei;
Slăvită în fiecare din femei,
Tu ești supremul scop, supremul bine!

Tu ești în bucuria tuturor
Și 'n jalea și 'n blestemele oricărui,
Tu naști avânturile, sau le năru
Și toată lupta-i pentru-al tău fior.

Și pentru clipa ta de voluptate,
Prin veacuri încă oamenii trăiesc;
Zădarnic unii te disprețuesc
In pieptul lor acelaș chin se sbate.

Aceeaș nebunie de-a râvni
Mereu, mereu zimbirea ta deșartă,
Și de-au găsit vreo mângâiere 'n artă,
E tot un dor ascuns de-a se iubi.

Tu singură și 'n faptele divine
Și 'n orice fapt al vieții te-oglindești;
O Venere, eu nu știu cine ești,
Dar simt că lumea n'ar fi fără tine!..

Iată dar aici câteva strofe, de o concepție tânără încă, dar curate și pro-
mițătoare. O privire însă asupra celor mai multe din acest volum, intitulat
«Bacante» ne tulbură repede prima impresie. Este evident că d-l Vițianu s'a
rătăcit într'o școală greșită și, ca orice efeb decadent ce se respectă, s'a ames-
tecat în «ora supremă a orgiilor» și în «cenușa Gomorei», și, rătăcit pe-acolo,
s'a gândit că e bine, ca «în semiclaritatea parfumată din vestibul să fac
perversul sacrilegiu».

D-sa părăsește de timpuriu linia bunului simț și marginile artei și se pierde
în «secretul religiunii deapururi glorioase», unde, pe cum se știe, «orice dorință
bestială îmi dă fiorul cel mai cast», iar «culorile cântă un dans după dans»,
Noroiul obscenităților celor mai vulgare, cu odăi de triste curtizane, nu este
departe:

Cu pulpi (!) și cu șolduri masive
Cu sânii vibrându-i sub haină,
Cu misterioasa ei taină
De dulci emanații lascive...

Ne orpim. E păcat să ne stricăm spațiul și atmosfera cu producțiile aceste. Dacă am făcut cas de ele este pentru a da autorului ocazia de a-și reveni din maniera aceasta, ce și-a însușit-o numai prin influența unei lecturi greșite. Există uneori talente tinere, cari prin un sfat cuminte, spus de cu vreme, mai pot fi readuse!

C I N C I N A T P A V E L E S C U ¹⁾

Cine ar fi putut să creadă? De ani întregi încoace, răsfățatul poet, unul din cei mai populari lirici de astăzi, este mereu solicitat de prieteni și colegi, de public și de editori, să-și tipărească volumul. Și totuș acum, când dorința asta a tuturor, s'a împlinit, s'a găsit un număr destul de mare de informatori anonimi de pe la gazetele bucureștene, ca să încerce a-și proiecta toată biata lor nulitate peste aceste pagini senine ale noului volum. Ne întrebăm mirați: ce mai caută naturile aceste, flecărețe și sterpe, în literatură și cum se pot lega, cu atâta cutezanță, de un poet atât de binecuvântat, câtă vreme ele nu reprezintă în publicistică decât niște umpluturi, lipsite de orice succes pe terenul creațiunii originale. Cum socot, că prin o glumă vulgară și prin un rânjet de pizmă, pot să se măsoare cu un suflet așa de frumos și de complet de artist ca al lui Pavelescu? Sau supăratu-i-a, poate, maestrul, prin limpezimea lui fără margini, de unde cabotiniile presei pot să-și ghicească propriul loc: contrast, confuziunea de a simți și de a exprima un adevăr? Lovitu-i-a, poate, poetul prin vreo aluzie din satira subțire a epigramelor și fabulelor sale, pe cari, cetindu-le, mărunțișurile astea se simt totdeauna atinse în vanitatea lor? Nu știm! Luăm însă act de aceste moravuri ale furnicărimii informatoare, care își face treboarele în vreun colț de gazetă și vom trata problema într-o altă ocazie, arătând cazuri concrete de mijloacele neputincioase, cu cari se operează, pentru producerea de diversiuni în opinia publică.

Un volum de seama acestuia ar trebui să fie o clipă de solemnitate pentru toți, mai ales când cea mai mare parte a poeziilor lui Pavelescu trăese în multe suflete de cetitori, cari au urmărit pe autor, de când și-a făcut apariția. Secretul cu care Pavelescu și-a creat atâția aderenți este de altfel eternul secret al artistului: e originalitatea, care străbate totdeauna. Tendințele lui, mărturisite în mai multe poezii și ușor de văzut, se reduc la ieșirea din «veșnica rutină» a formelor mehanice și la evitarea «căilor banale», pe cari calcă o droaie de imitatori de astăzi, cari culeg aceleași flori de pe rozoare și clămpănesc din aceleași harfe sparte cu motive învechite. Cu aceste firești considerații la bază, poetul nostru are o mare variație de subiecte proprii, de accente unice și este atât de individual în toate, încât îl cunoști din fiecare strofă. Fie că ne dă o reflecțiune asupra vieții, cu toată duioșia nescată a comparațiilor; fie că în cântece și romanțe își manifestă capriciile dorului și ale iubirii; fie că în satire elegante și în fabulele lui, din cari lipsește primitivitatea fabulelor noastre tradiționale, trimite săgeți adversarilor convingerilor sale estetice, Pavelescu rămâne acelaș poet, neinfluențat și nelegat de nici o anumită direcție cu legile fixe și cu artificialitățile obișnuite. Iubitor de vieață, de natură și cântăreț

¹⁾ Poezii. București 1911. (Institutul C. Sfetea) 1 vol. 8°, 221 p.

idealist al dragostei, motivele lui se deosebesc în multă privință de ale predecesorilor săi. Altfel cântă primăvara; altfel decât Șerbănescu și elevii lui, își știe ticiul o romanță, sonoră și mlădioasă; altfel ca Alecsandri înșiră fragmente de pastele și de balade, cum este dragostea unui călugăr de schit, sau evocarea unei atmosfere romantice din trecut. Iată de pildă modul în care Pavelescu treatează și el inspirația lui Eminescu după Cerry, din sonetul cu stingerea «falnicei Veneții»:

Și când Veneția blajină
Duios se tânguie de soartă,
Pe turlă blonda lună plină
S'asează 'n mila ei supremă,
Ca cea din urmă diademă
Pe-o frunte de regină moartă...

Originalitatea asta a lui Pavelescu, discretă și fină, cu formele lipsite de emfază, simple ca în cele mai simple forme ale cântecelor lui Heine și cu gândurile lămurite, constituie pururea ceva nou la un autor și înseamnă un adaus simpatic și simțit la literatura contimporană. Și amănuntele ne vor convinge și mai mult despre asta.

Observăm mai întâiu, în tot volumul, marea libertate de grupare a poeziilor sale. Fără a urmă pilda altora, cari în vieța lor s'au preocupat de anumite subiecte, luându-le după vârstă, sau după capitole și înrudirea ideilor, la Pavelescu poeziile între ele nu au un fir succesiv, o continuitate, o legătură, ci se tipăresc în acest volum mai mult în o disordine firească, așa cum se întâmplă în realitatea vieții sufletești a poetului. Impresionist de mâna întâi, alături de o duioasă analiză a unor stări de ușoară resemnare și de depresiune sufletească, în cari ne vorbește de corbiul lui Poe, de serile turburi și de iubitele zile de toamnă, Cincinat ne dă reflexiuni sobre asupra omului în genere și a legilor eterne, ce ne conduc și își desvălește o parte religioasă de artist, când scrie «cântarea dragostei de vieță», care este apelul cald la mântuire din cuvintele: «Hristos a înviat!» Dar nu treci peste multe pagini și iată firea șăgalnică a poetului se ivește și o poezie dela 1911, par'că ar fi scrisă la vârsta de 18 ani, — se îngână pe pagina «unui album»:

Gândesc. Și mâna mea ezită
Să imbrace 'n slove de cerneală,
Simțirea caldă ce palpită,
Ca niște fire de beteală.

Mi-e frică. Pagina e albă
Ca și un suflet de fecioară.
Sub farmecul acestei temeri
Ce fericire mă 'nfioară!

Tot astfel când o floare-și înalță
Spre cer parfume neștiute
Rotește fluturele 'n preajma-i
Și nu 'ndrăznește s'o sărute.

Veni-vor mulți să-ți spue versuri,
Că te iubesc, și cum și — cât!
Vor scri-o mai frumos ca mine,
Dar nu te vor iubi mai mult!

Sunt bine îmbrăcate, negreșit, în haină poetică și în cadre firești, aceste gândiri, scrise în serile de concentrare și în clipe de vagă melancolie, din introducerea volumului. Și sunt misterioase câteva subiecte de legende, ca Ofelia și altele, scrise «sub lampă», sau în amurgul posomorit. Dar ni se pare, că totuș săgălniciile și totuș atmosfera mai senină, îi sunt elementele poetului nostru, în cari se simte mai la larg și în cari, cu toată eleganța imaginilor, se leagănă cu cea mai firească ușurință. Seria cea lungă de romante și cantilene, de cântece armonioase, cari circulă pe buzele tuturor cunoscătorilor lui, nu de geaba i-au stabilit, pe dreptate, epitetul de trubadur modern. În alte creațiuni, în serenade și madrigale, găsim într'adevăr pe cântărețul vechiu spaniol, gingaș, ușor, sprinten în tonalitate și capricios ca pajul, de care se îndrăgostește infanta:

Un paj cu ochii de safir
Frumos, sub manta-i de mătase,
În mâni c'un roșu trandafir
Spre un boschet se îndreptase.
Cum l-a zărit s'a dus la el
Și l-a 'ntrebat: iubirea ce e?
Și pajul, blând ca o femeie,
În ochii-i lungi când s'a uitat,
Infanta s'a cutremurat.
Și de atunci iubirea ce e
Pe nimeni n'a mai întrebat...

Acelaș belșug de poezie și de imagini, aproape caste, le găsim în cele două strofe a unui «Cântec de primăvară»:

Visând la ochii dulci ai dragei mele,
Am aruncat spre casa ei trecând,
Într'un mănunchiu albastre viorele
Și dorul meu, turburător de gând.
Un stol de rândunici gălăgioase
L-au prins din sbor și-acum în adevăr
Îți bat în geamuri, vesele, să-ți lase
Amoru 'n gând și... florile în păr!

Aici și în aproape toate celelalte, trubadurul nostru se dovedește ca un suflet echilibrat și sincer, fără notele incoherente și brutale ale unui gen anumit de versuitori, fără declamații și fără exagerări în căutarea simbolului. «Cântecul Malencei» iarăș este o pildă din aceste structuri delicate ale fantaziei sale:

Un fluviu calm aș vrea să fiu,
Un fluviu calm cu ape line,
Să ningă luna peste mine,
În clare nopți argintu-i viu.

Și tu o insulă să fii,
O insulă de roze pale,
Să sboare adese-ori petale
Pe linul undeii aurii.

O insulă de flori și șoapte,
Muiate'n aur de amurg,
Și eu, în jurul tău să curg
Mângăitor ca și o noapte.

În mijlocul vulgarităților erotice de astăzi, pline de clișee, sau de extravaganțe extreme și importate dela poeți străini, nota asta erotică a lui Cincinat se distinge ca o rară excepție, prin crearea unei atmosfere mai înaintate și mai demne.

Dar și în cele câteva fabule ne întimpină o nouă pagină din viața intelectuală a poetului. Fabulele lui Cincinat se referă în mare parte la viața literară și la anumite idei în discuție și sunt dedicate poezilor și criticilor, fără a fi șarje violente și ofensatoare, fără a scoate în relief, la îndemână cu tipurile de animale, cine știe ce concluzie morală și moralizatoare, după vechea formulă a lui Asachi. Satira lui e pururea fin subliniată, forma cuviincioasă și un suflu de poezie străbate și acest gen cu multă evidență. «Trandafirul și stejarul» este o podoaă:

Cel mai obraznic din stejari
Certă modestul trandafir:
«Zău, de 'ndrăzneala ta mă mir,
Cu mine tu să te compari!
Cu vârful meu eu sparg azurul
Și sunt prieten cu vulturul,
Și trunchiul meu nu sunt în stare
Trei oameni să-l cuprindă!
.....
— Așa e, dar tu faci doar ghindă,
Și eu fac trandafiri!

Este acesta un merit special de a mânuî cu atâta discreție cultul spiritului și tot ce ne pare rău, este că d-l Pavelescu a uitat să ne dea, alături de aceste fabule, măcar câteva pagini de epigrame, în cari l-am fi putut vedea ca luptător mai accentuat pentru bine și frumos. Epigramele acestea nu sunt jonglerie simplă de vorbe, în care cabotinii noștri forțează de obicei câte o elucubrațiune ironică. Improvizații de ocazie, ele își păstrează la Cincinat deplina demnitate, sunt adânci și răcoritoare, ca izvorul de spirit inepușabil, pe care maestrul e stăpân.

R A D U B A L T A G ¹⁾

Pe d-l Radu Baltag îl chiamă, dacă nu ne înșelăm, Rudolf Bernhardt și cu toată silința ce își dă, de a produce credința, că e Român, și de a aduce,

¹⁾ *Feciorul și alte nuvele*. Editura Minerva. București, 1910. 1 vol. 242 pag.

drept dovadă, o limbă cetibilă și o serie de subiecte românești și țărănești chiar, lucrul acesta, greu de tot, nu-i reușește deplin. În câteva construcțiuni, ca «soră-mea se sculă cu greutate în capul oaselor și cu voce slabă și plină de snopire încep», etc., apoi în felurite stângăcii de stil, se observă străinul foarte bine. Unde mai pui că în schița «În urma banchetului» autorul ne dă portretul unui văr al său, «cu barbă subțire și roșie și cu o gură schimonosită de un zimbet de mistreț» (mistrețul român nu zimbește!), care, după toate aparențele, pare a fi de rasă israelită. Iar dacă toate aceste indicații asupra originii autorului ne-ar lipsi, ne-ar rămâne totuși o ultimă dovadă peremptorie. D-l Radu-Rudolf ne zugrăvește un preot din Argeș, cu atâta lipsă de considerație și în atâtea trăsături de bestialitate, cum un autor român de bun simț n'ar fi făcut-o. Acest popă Nae, adică, surprinde noaptea, pe malul Argeșului furi-bund, pe un țaran din sat, a cărui tânără soție eră amanta Preasfinției Sale; se ia cu dânsul la luptă:

«Și popa se căzneă să-și ridice dușmanul împingându-l spre Argeș. Un strigăt scurt de izbândă, un urlat lung de spaimă, încă un țipăt. Și l-am văzut pe părintele Nae, legănând pe țaran deasupra apei. Un sgomot de bulgări de lut căzând în apă, un plescăit surd și Argeșul mugi mai tare de prada ce i se aruncă... Ceva negru plutea la suprafață. Iar popa Nae, cu ochii holbați de beția crimei, cu buza deasupra ridicată într'un rânjet de lup, se repezi de lă o bărnă lungă, din grămada de grinzi. Și de câteori nenorocitul da s'atingă lutul țărnelui, popa avântă bărnă și îl lovea în cap, repezindu-l îndărăt»...

Străin, evreu, sau oricine ar fi d-l Baltag, faptul că d-sa a găsit o editură națională în «Minerva», ca să-l răspândească, ne îndeamnă să ne oprim asupra volumului său. Și observăm mai întâiu, că d-sa a învățat să scrie genul prozei românești, așa cum l-au întemeiat definitiv tinerii noștri de astăzi. Cu alte cuvinte, d-sa urmează în această privință direcția lui Sadoveanu, Sandu și a altora mai tineri, cu graiul și culoarea dela țară, cu descrieri pasionate și bogate în amănunte și cu evidentă simpatie pentru țaranul obidit. Un străin poporanist! Iată și aici un fapt curios de amintit! Numai că această pornire nu are deloc un caracter românesc. D-l Baltag se vede a fi umblat în școala internațională a tendenționismului. Ca un fir alb se poate urmări în întregul său volum o tendință, mai bine sau mai rău susținută, de-a pune în evidență virtuțile și suferințele celor mărunți și ale celor săraci, în opoziție cu deținătorii puterii și ai fericirii. Un fel de umanitarism căutat în bucățile cele mai multe și o revoltă împotriva nedreptății. Din relațiile dintre un unchiu bogat și niște nepoți sărmani, face o pledoarie întreagă împotriva parvenitismului. Din accidentalul, așa de efemer, în care un tramway s'a isbit de un bou dela trăsura unui țaran, ridică un șir de acuzații sau de blesteme împotriva orașului, care ar fi pe semne o pacoste a țărănimei. În tipul vistavoivului, dela d-l căpitan Corbea, d-sa fixează pe soldatul chinuit de ofițerul său stăpân. Și mai grozavă, mai fotografiată după realitate, este agonia, lungă de peste treizeci de pagini, a fetei Rada, care-și poartă boala uscată prin atâtea rânduri, doritoare de efect...

De sigur, nu voim să zicem că aceste transparente scopuri cuprind idei atât de inovate. Păcatul lor este numai, că nu pot să probeze vreun talent deosebit de invenție, sau de compoziție în scrisul d-lui Baltag. Afară de «Feciorul» dela început și de scena de mânăstire dela sfârșit, amândouă cu o reușită argumentare psihologică, puține pagini vor putea fi reținute în rândurile

prozei noastre curente. Ideea de obicei e prea îngustă; povestea în sine (vezi povestea cu covrigarul norocos!) cuprinde ceva prea puțin omenesc; vorbăria, la atâta sens, e prea multă! Iar de încheiere aş mai face observarea, că, dacă e vorba de completa sa românizare, autorul ar trebui să evite în viitor întrebuintarea de nume neromâneşti, ca George Varian, Grigore Ogirean, Necolae Vocilă, Barbu Ogriziş, cari sunt nişte alcătuiuri hibride şi nepotrivite cu firea limbii noastre.

I O N C H I R U N A N O V ¹⁾

Deşi începător şi până acum abia colaborator tolerat pe la revistele gratuite, d-l Chiru-Nanov dovedeşte din întâiele sale pagini, că este unul din cei mai dibaci stăpâni pe graiul rustic dela ţară şi întrebuintează, în mânăuirea lui, tonul cel mai firesc şi de o particulară bogăţie în intimităţi. Atât este de neînvăţat, de necultivat prin lectura altora, acest stil curgător al d-lui Nanov, încât adeseori îi observi rătăcirile dialectale inerente. E ştiut, de pildă, că în multe regiuni ale României se comită o grosolană eroare împotriva concordării subiectului cu predicatul, eroare care se repercutează adeseori şi în scrierile începătorilor. Ei bine, împotriva acestei norme, d-l Chiru păstrează şi d-sa formele «îi place vorbele», «ceilalţi călugări ceteşte»; «cât ţine rugăciunile»... Şi, în afară de asta, face întrebuintare şi de alte barbarisme, ca «alea alăturătele», «Împăratul ăla Marele» şi alte câteva de acestea, cari pistruesc curgătoarele pagini şi turbură gustul de cetit şi armonia formei.

Cum intri în temeiul prozei d-lui Nanov vezi numaidecât pe maestrul dela ţară, care de obicei nu învaţă meşteşugul dela vreun artist din oraş, ci se străduieşte singur, prin hărnicie şi proprie intuiţie, să-şi construiască ceea ce îl îndeamnă inima. Opere de aceste de ţărani deştepti şi autodidacti, cari îşi clădesc adeseori ei singuri casele, au apoi de obicei defectul, că sunt cam primitive şi stângace în execuţia lor şi nu se leagă în toate amănuntele lor. Ceea ce nu li se poate însă totuş tăgădui este, că totdeauna cadrul, în care îşi aşează creaţiunea fantaziei lor mai neîndemânatică, este mai sincer văzut şi totdeauna naivitatea romantică mai credincios conservată.

Dăm, de pildă, în acest volum peste două povestiri mai lungi, unde s'ar părea că e necesar un dar de construire mai deosebită, unde ne aşteptăm să vedem vreo însuşire artistică mai de seamă în prezentarea vreunei suflut omenesc şi vreo ordine firească în continuitatea unor întâmplări, cum se cuvine în orice nuvelă. Şi ce găsim? În «Aşa i-a fost scris» scheletul povestirii rămâne în condiţiile cele mai elementare. Onu, un tânăr şi deştept gospodar, îşi surprinde soţia cu ciocoiul grec, în mijloc de codru. Un glonţ, sau două, împotriva lor şi Onu fuge şi se ascunde la mânăstire, unde ajunge stareţ, ca abia după zeci de ani să afle că gloanţele lui n'au nimerit pe nimeni şi că ciocoiul trăieşte cu vechea sa amantă. Călugărul se întoarce şi ucide pe ciocoi într'o luptă voinească, predându-se justiţiei. Atât. Iar «Moara din Repezeanca», cu subiectul nefiresc şi cu totul forţat asupra unei dragoste dintre o frumoasă fată de morar, (pe care o cere un deputat de nevastă!) şi fratele ei natural, un flăcău din

¹⁾ *Aşa i-a fost scris*. Nuvele. Bucureşti, 1911, 1 vol. 8º, 138 p.

sat, — este iarăși numai o înșirare de episoade și de combinații, cu totul străină de o strânsă îmbinare sulețescă. Dacă însă vom face abstracție de aceste înfiripări de acțiuni primitive ale d-lui Chiru-Nanov și vom stăruia să ne încălzim de farmecul exterior în care le înfășurăm, vom da peste o serie de frumoase însușiri de viitor nuvelist, între cari de sigur, peste un mare dar de observație. Un interior idilic dintr-o căsuță de țăran, o atmosferă cucernică dintr-o mănăstire, o liniște din miez de pădure și un sgomot de tăietor de lemne lângă râul din codru, le redă d-l Nanov foarte sugestiv. În peisajele din natură el aduce totdeauna viață și mișcare, ceea ce ridică nivelul paginilor sale descriptive.

Sunt mult mai compacte legate apoi bucățile mai mărunte, cari nu cuprind acțiuni decât reflexiuni și mici analize de întâmplări în natură. «Smeul», traiul de o zi al unui șarpe uriaș, evadat din menagerie, cu acea admirabilă lăfăire în cadrul îmbelșugat al unui câmp de primăvară, este negreșit o lucrare însemnată sub toate raporturile. Și tot atâta gingașie manifestă autorul față de alte vieți mărunte din natură, cum este în dialogul dintre un pitpalac și o ciocârlie: ... «Se 'naltă ciocârlia, se 'naltă în rotoace, rotoace și cântă. Se leagănă câmpul par'că. Se pleacă ierburile. Iar glasul ei plâpând toarce mereu, se împletește cu razele soarelui și picură în inima întregii firii»...

Cu firea aceasta delicată și duioasă și cu sinceritatea asta primitivă față de natură și de viață, se pot scrie încă lucrări aducătoare de bună reputație pentru noul prozator.

I O N E S C U - Q U I N T U S ¹⁾

Observ un fenomen caracteristic în viața literară mai nouă. În timpul din urmă cer cuvântul tot mai mulți scriitori, sau amatori, cari fac parte dintr'un mediu social mai rafinat și cunosc mai cu deamănuntul sufletul și deprinderile așa numitului strat suprapus. Incepe cu dinadinsul a se ridica un colț de perdea de pe viață, care nu trăia încă în literatură. Figuri variate, sau cel puțin figuri schițate din societatea modernă a clasei stăpânitoare, bărbați și femei în colorile cele mai realiste, conflicte și pasiuni pe o scară întinsă; stări sufletești dela idealismul cel mai pur până la cea mai vulgară banalitate, toate apar într'un amestec, nelipsit de interes. Mai ales femeia! Femeia clasei noastre culte a ajuns un adevărat mediu de încercare, sau un bun obiect de disecție: e ispitită, e urmărită, dacă nu chiar boicotată, până în cele mai mici intimități ale căsniciei. Este aceasta, evident, o influență a romanelor și pieselor franceze, unde femeia modernă e studiată în toate fibrele ei. Numai cât între literatura de pe malurile Senei și aceea de pe malurile Dâmboviței este o colosală deosebire: colo subiectele sunt tratate cu o rară rafinerie de stil și de spirit, de dragul căreia se iartă multe, pe când aici la noi cu lipsă totală de artă și cu mâni neîndemânatică, ceea ce nu se poate ierta.

După «Bestia» d-lui deputat Diamandi, piesa în care autorul a ținut la stâlpul infamiei o femeie din aristocrația de astăzi, iată-l acum pe alt deputat, pe d-l Ionescu-Quintus, introducându-ne, aproape cu aceleași mijloace rudimentare, în viața elitei române. Ridicând o perdea după cealaltă, ne lasă

¹⁾ Căsnicii. Roman dialogat. București, 1910. Editura autorului. 1 vol. 8° 220 p.

să privim o serie de scene, de figuri și moravuri, ne denunță taine din culise și ne zugrăvește mentalitatea acestui mediu, cu o sinceritate aproape brutală.

Ceeace putem observa mai întâiu în această scriere este lipsa de calitate literară. D-l Quintus, după cât știm, a debutat cu un volumaș de epigrame și un caet de versuri umoristice, cari până acum nu i-au creat reputația de scriitor spiritual. Și defectele d-sale de formă, stilul cel sec și lipsit de culoare, fraza de o convenționalitate birocratică, cari îl împiedică în mod evident de a reproduce stări sufletești mai subtile, dovedesc, mai ales în volumul acesta de proză, că d-l Quintus nu este un scriitor format.

Opera de față, cu toată asigurarea autorului, nu este un roman, căci romanul presupune o unitate de povestire și o închegare, fără salturi, a subiectului construit. Ceeace ni se dă, însă, aici, este mai mult o serie de fragmente dialogate cu retorism, din cari poezia și arta lipsesc cu desăvârșire și cari servesc autorului mai mult de prilej, pentru a-și așterne, în forma unor convorbiri, niște reflexiuni aproape vulgare pentru cetitorii de astăzi: asupra amorului, a căsătoriei și a fericirii sau nefericirii în căsnicie, sau cu alte cuvinte asupra unor probleme de cele mai obișnuite în viața zilnică dela oraș.

Recunoaștem bucuros că în aceste convorbiri autorul știe să rămână câteodată inteligent avocat și pledează bine și pentru unii și pentru alții, dar în sfârșit problema este așa de răsbătută și așa de puține sunt momentele nouă asupra acestei filozofii sociale moderne, căreia d-l Quintus se consacră!

E bună sau nu e bună căsătoria? Aceasta este subiectul d-lui Quintus. Și ca să-și poată da un răspuns, el face ca Radu să se cunune cu Adina, — strengar cel dintâiu, o sfântă cea de-a doua. Și după doi ani de iubire în căsnicie, viața lor se rezumă în certuri și împăcări. Atmosfera din casă străbătută de o dulce plictiseală: ea moare de dorul lui și el se aruncă în brațele vieții destrăbălate. Și aici intervine numaidecât morala cazului: «Netăgăduit, că acela care a născocit căsătoria n'a brodit-o, căci, mai întâiu prin firea sa bărbatul este poligam și femeia poliandră». . . După aceste drasticități, știm la ce să ne așteptăm. Adina, ea și bestia d-lui Diamandi, ne mai voind să fie «plodoasă» și văzându-se neglijată de bărbat, își dă seama de corpul ei frumos, își aduce aminte că viața e făcută s'o trăim și se aruncă în brațele celui dintâiu amant, ce i-a ieșit în cale. Și autorul se grăbește numaidecât să facă și morala acestui caz, devenit cu trădare, și-și lasă eroul să ne declame următoarele: «Femeile! Femeile! Tot ce s'a vorbit și s'ascriș mairău în privința lor, nu-mi ajunge ca să exprim ceeace gândesc despre ele, în clipele acestea. Ele au dărîmat tot în mine, lăsând numai ruini. Și când mă gândesc că toată viața mi-am pierdut-o numai cu ele! Vream să am cât mai multe. Ce prostie! Nu sunt toate la fel? Sufletele lor sunt aceleași, doar corpurile le sunt deosebite». . .

Iar argumentările continuă. Căsătoria se desface. Adina, măritată după altul, se convertește și ea la filozofia că «bărbații sunt ca pepenii: trebuie să încerci câte șapte, opt, până să dai de unul bun». Pornește un rășboiu destructiv împotriva ideii de căsnicie. Bărbații fac chefuri la «Flora» cu femeile ușoare, iar soțiile lor pornesc în goană furioasă după concubini. Și toată starea asta de desfrâu, de viață destrăbălată, cu o vastă orientare în obișnuințele din lumea demimondului bucureștean, îi servește d-lui Quintus la întruparea următoarei încheieri anodine:

«Am ajuns la convingerea că nici o căsătorie nu poate să dureze. Absolut nici una... Niciodată o femeie nu aparține bărbatului cu totul. Ți-a dat corpul, dar gândirea a rămas a ei. Te arunci asupra ei, o săruți, o îmbrățișezi, dar nu poți să știi ce gândește ea în clipele acelea. Și apoi o femeie nu poate să placă numai unui bărbat. După cât te-a impresionat pe tine, tot astfel a mișcat și pe altul. Pentru ce acest egoism sălbatic, ca tu singur să guști din farmecul, pe care îl împrăștie acea femeie și pe ceilalți să-i oprești. Căsătoria, dragul meu, trebuie desființată, fiindcă nu se potrivește nici cu firea oamenilor, nici cu moravurile, nici cu nevoile lor. Să se pună în locul ei uniunea liberă!».

Ideile acestea sunt, firește, ale d-lui Quintus și nu e nevoie să ne identificăm și noi cu ele. Nouă ni se pare, dimpotrivă, că toate reflexiunile aceste, prin însuș conflictul psihologic atât de șubred al acțiunii romanului, nu sunt motivate. Dacă autorul nu țină să pozeze, atât de vizibil, ca anti-burghez și ca teoretician al concepțiilor căsniciei libere, putea să dea povestirii sale o altă întorsătură, să îmlădieze de pildă unul din cele două caractere principale și să ajungă tocmă la o morală contrară, la principiul — ce e drept atât de puțin romantic — al unirei în căsnicie!

Dar ceace ne interesează, după citirea acestei cărți, sunt numai două lucruri esențiale. Constatăm la fiecare pagină că tonul, în care autorul își desfășură teoriile sale, e lipsit de orice finețe și de orice profunzime și se mărginește la nivelul unor banalități curente. Pe de altă parte, însă, ne pare rău, că dintr'o lume cu deprinderi și convingeri atât de interesante, dintr'un subiect cu un fond sufletesc atât de complicat, d-l Quintus, tot din lipsa de talent literar, n'a putut să înfiripeze o operă artistică încheată.

CONSTANȚA MARINO-MOSCU ¹⁾

Un nume nou de scriitoare română te face totdeauna să-i cetești volumul. Mai ales când se anunță cu proză. Cu poezia merge mai greu, căci cetești două, trei strofe și crezi că ți-o faci repede. În proză însă scriitoarele știu totdeauna să spună ceva și să descopere fapte și stări de suflet din lumea lor proprie, pe o gamă întreagă. Duiosia copilașilor, sburdălnicia și sentimentalismul fetelor tinere, zorile și înflorirea dragostei, precum și peripețiile căsniciei, cu fericirea sau dramatismul lor întreg, nimeni nu le poate reproduce în scris, mai intim, ca femeia însăși.

Pe d-na Constanța Marino n'am văzut-o figurând până acum prin revistele noastre, dar nici începătoare numai nu este, deoarece limba d-sale curge limpede, fraza e rotundă și sprintenă, felul de a povesti este destul de elastic și leagă atențiunea în multe momente. Cu o înclinațiune deosebită spre părțile mai morhorite și mai jalnice ale vieții, vedem pe noua autoare zăbovind cu deosebire asupra subiectelor melancolice și a celor de sbucium și de frământări, în jurul cărora își țese firul reflexiunilor. Mediul, din care își scoate inspirațiunile, este societatea de tranziție dela orașele din provincie și, în trecut, Iașul și Bucureștii. Interioare casnice, scene de masă, convorbiri familiare, relațiuni sociale de convenție și mai cu seamă eternul conflict între vis și realitate o preocupă mai des.

¹⁾ *Ada Lazu*. Nuvele. București 1911. 1 vol. 8°, 181 p. (Tipografia «Minerva»).

Volumul acesta e susținut prin două bucăți nuvelistice, prin «Ada Lazu» și «Natalița». Întăiele defecte ale amândurora ni se pare că sunt lipsa de concentrare a îmbinării episodurilor diferite între ele și stăruința prea exagerată asupra părților înduioșătoare. Cele două cazuri de boală din ambele nuvele sunt tratate pe larg și cu amănunte, încât ar putea să însemneze mai mult o dorință, de a produce durerea cetitorilor, decât impresii artistice. Dealtfel, în aceeași greșală cade autoarea și în ultima bucată, în care prin nebunia din amor a eroinei, ne dă, fără îndoială, o pagină din realitatea vieții, dar de sigur lipsită de un gust estetic mai evident. Au însă bucățile aceste și calități atrăgătoare și anume faptul, că se relevă în ele un suflet curat de femeie ca al autoarei, care știe să creeze o oglindă sinceră a multor nedreptăți în viață.

În figura Adei Lazu, de pildă, și în soarta ei jalnică, ni se arată unul din cazurile, frecvente dealtfel în viață, cum întâiul vis de iubire arareori se izbândește la o fată idealistă și cum forța împrejurărilor familiare împinge atâtea ființe, din împărăția nădejzilor mari, într'o realitate brutală și nenorocitoare. Pe când eră adolescentă, Ada autoarei acestui volum, aveă înclinări artistice, cetiă, pictă și făcă muzică și idealul ei eră să iubească tot un artist, care se și ivi mai târziu în persoana pictorului Eugen Dragu. «Dragu eră pentru dânsa idealul, arta pentru care iubeă artistul, îl adoră, îl diviniză, ca pe maestrul picturii în operele lor». Dar, firește, părinții și mătușicele eterne ale fetei, erau de altă părere. În locul pictorului îi aduc în casă pe Iancu Lazu, moșier, om bogat și licențiat în drept, «cu mâinile mari și noduroase». Și aici se desvoltă cu multă abilitate o problemă: pot părinții să-și silească fetele să se mărite cu cine li se impune și sunt vinovate ele, dacă părinții nu le-au dat o educație ca să-și creeze o situație, încât să fie independente și să fie libere în alegerea bărbatului? Iar problema se rezolvă în favorul părinților ruinați: o brutală logodire cu Iancu Lazu urmează și în curând o găsim pe Ada alături de el, sătulă de viață, cu copii, istovită de banalul zilnic, cu inima bolnavă, două contraste, ea o harfă sdrobotită, el un urs mîncăcios și fără simțire. Și acum începe interminabila boală a Adei: chinuită de nervi și de inimă și de jalea amintirilor, reflexiuni retrospective, simțiri wertheriane, iubirea de mamă. Și, într'un târziu, mama adoarme pentru totdeauna într'un sanator dela șosea, în București, în clipa în care vechiul ei amic, pictorul Dragu, veneă tocmai s'o vadă...

Subiect duios, subiect fatal, dar convențional, cum sunt o miie de romane! Caracter frumos și suflet romantic. Pe ici și colo câte o neverosimilitate. Dar pe deaîntregul bune însușiri de scriitoare în urmărirea naturii acestei ființe, căreia îi zice, într'un loc, așa de nimerit: «o pasăre rănită».

Ceva mai senin se petrec lucrurile în «Natalița». Este o paralelă între două suflete de copile de școală. Mai mici, căci n'au atins nici vârsta adolescenței încă și autoarea știe să cetească în sufletul amândurora. Precoce, fiecare, nu ne vine să credem, că se dă fetelor acestora din școalele primare să cetească pe Creangă și pe Alecsandri. Cu toate astea procesul acesta de rivalitate între Natalița și Hortensia, așa o chiamă pe a doua, este o interesantă cercetare psihologică și descopere toată poezia din sufletul copilelor. Treptat se vede cum cresc în ambțiile lor, în predilecțiile lor și cum ajung în sfârșit să-și caute ele singure o direcție de desvoltare. Dar deodată drumurile li se despart. Câtă vreme Ortansa, cu un simț al realității mai pronunțat,

cu situații familiare mai ordonate, ajunge să străbată în învățământul din capitală, biata Natalița cea visătoare cade victimă firei sensitive și se îmbolnăvește de durerea chinuitoare, de a nu-și putea vedea aspirațiile, avute în copilărie. O boală crudă, oftica, se forțează iarăși de ții mai mare jalea, pagini întregi și scene de lacrimi se repetă în întimitatea ce se menține, cu toată boala uneia și cu tot succesul celeilalte, între cele două prietene rivale până la sfârșit. Iar încheierea dă din nou morala cazului: în viciață birue mai ușor realitatea, decât bieteale visuri omenesti...

Inchizând volumul acesta, neapărat, nu ne pare rău că l-am cetit. Sunt ființe simpatice și interioare de case și de viciață interesante, ce am văzut în el.

N. N. BELDICEANU ¹⁾

Noul volum de schițe a d-lui Beldiceanu nu se ridică mai pe sus de cele anterioare, nici ca viciune mai multă în tonul povestirei, nici ca selecțiune mai deosebită a subiectelor. Domeniul inspirației modeste îi rămâne același: un amestec de preocupări romantice din lumea legendară și haiducească, cu tendințe sociale de actualitate, precum și cu amintiri directe sau indirecte. Modul d-sale de tratare a unui episod de viciață, în cele mai multe, rămâne naiv și juvenil, cu multă sentimentalitate banală și iefină, după pilda lui Vasile Pop. În expunerea stărilor sufletești vorbăria e multă și atmosfera întunecată. Tezele, pe cari uneori le susține, sunt exagerate și cu vădită înclinare spre tendenționism de modă.

Nu e rău prins tipul de hanğiță din întâia bucată. După pilda, obișnuită acum în proza noastră mai tânără, ni se evocă vremile idilice ale stăpânirii turcești, cu aventuri de dragoste, petrecute prin hanurile haiducești, în cari de obicei frumoasele cărciumărite sunt eroinele. Atât Irina aceasta, ibovnica unui erou al nopții, încins cu pistoale, cu cari se luptă oamenii stăpânirii, sunt tot momente din mediul baladei noastre. Din același ciclu de balade d-l Beldiceanu a împrumutat apoi și figura principală din schița cea lungă și puțin coerentă despre «Gruia». Povestea viteazului Gruia, care ar fi făcut minuni înaintea Sultanului din Țarigrad și s'ar fi întors, cu bogății și cu o frumoasă cadână, în țara sa, nu este nici ea expresia fantaziei originale a autorului, căci e o prelucrare după o baladă răspândită la noi și la popoarele slave. Abia cadrul, în care se dezvoltă firul povestirei, cu viciața orientală dela curtea Sultanului, de mai aparține puținului talent de invenție al autorului.

Mult mai greșite și apropiate de brutalitate sunt însă câteva momente din viciața socială de actualitate. Ca să fie în rând cu alți poporanști, d-l Beldiceanu tratează și d-sa, după pilda lui «Moș Gheorghe la expoziție», câteva năcazuri țărănești și încearcă să fixeze câteva stări agrare. E în preajma revoluției dela 1907 (despre care ar fi fost păcat, ca d-l autor să nu-și spună părerea!); plugurile nu mai ies la brazdă; conacurile ard; armata se ivește și situația e disperată și zugrăvită în colori, ea ale lui Marco Brociner, din cunoscutul roman «Poporul se deșteaptă». În povestire aceasta Moș-Gheorghies reprezintă partea țărănească. Așa cum îl prezintă autorul, cum

¹⁾ *La un han, odată...* București, 1911. 1 vol. în 8°, 150 pag.

ajunge acest țaran pe jos, rupt de foame în capitală, ca să reclame la d-l deputat și cum nu găsește un ban să-și cumpere o bucată de pâine și cum e dat afară de ciocoi și e împins în situația de a-și fură o bucățică de pâine, vrea să reprezinte pe semne starea de opresiune socială, în care s'ar găsi țaranul român! Acelaș motiv, cu persecuțiunea țaranului, d-l Beldiceanu îl reia în «Nicoară», povestind legenda cu întâmplarea din aceeaș revoluție, când un soldat, trăgând la porunca ofițerului în țărani, nimeri pe tată-său drept în piept și-și ceru apoi voia să-l poată înmormânta. Tendința asta străvezie, melancolia plângăroasă, exagerarea unor episoade senzaționale, cari impresionează mai mult prin lipsa de perdea și de formă artistică, nu constituie o pagină literară, ci seamănă a reportaj politic de opoziție.

Dar, câtă vreme d-l Beldiceanu are vreun subiect pozitiv, tot mai poți să-l urmărești. Indată ce însă va căuta să fie ceva mai reflexiv și să intre în analize de suflet, în redarea de amintiri, după genul lui Anghel, care își are imitatorii săi, cu tablouri sombre, cu situații romanțioase, cum este «Cucoana Sultana» și cum sunt dulceghiile impresioniste din «Romanța», în care «toate gândurile, toate tresăririle ființei mele începură a căpăta o ciudățenie fantastică», — d-l Beldiceanu încetează a mai fi la nivelul ce-i convine. Pentru lucruri mai subțiri, mai diferențiate, îi lipsește gustul și inspirația. Genul d-sale de până acum a fost mahalaua și observăm, că și în volumul de față, cu stilul său cel vechiu, cu «trebuie-musai», reușește mai bine în subiecte de-aceste, ușoare și anecdotice. Gluma cu un țigan în armată de pildă, sau chiar jalnica tragedie cu vișinele muiate în spirt, de cari se îmbată deopotrivă servitorul Andrei, găinile moțate din curte și porcii — să iertați! — cari dădeau cu râțul și guițau desnădăjduiți în beție, nu sunt glume rele pentru anumiți cetitori.

Și iată de ce voui termină cu un sfat ca lumea. D-l Beldiceanu, ca de altfel orișicare alt scriitor, trebuie să pună mai mult preț pe marginile firei și inclinării sale. A scrie proză impresionistă și a intra în domeniul reflexiunilor abstractive, este o zadarnică încercare, când firea nu te îndeamnă și nu-ți dă mijloacele. Dar nici a fi un scriitor pentru tinerime și pentru domnișoare bătrâne, cu fabule și anecdote, cu hazuri irezistibile de mahala, cu mici cochetării de cuvinte, nu poate fi un lucru de disprețuit pentru d-l Beldiceanu. Acesta este rolul, în care d-sa se poate și mai departe afirma, fără primejdia de a fi combătut.

H A R A L A M B G. L E C C A ¹⁾

Când am scris, de altă dată, despre un volum de versuri al d-lui Lecca țin în minte, că i-am dedicat următoarea observație: «Nu cunosc, în literatura noastră, un scriitor mai interesant, ca d-l Lecca. D-sa, când nu te atrage, poate cel puțin să te revolte. Când nu e exagerat de sincer, știe să te respingă, poate, cu afectarea teatrală a gestului său. Dar de sigur te plictisește mai puțin, ca alții, și mai rar îl lași necetit. Și nimic nu este un merit mai mare al poetului, decât să aibă darul de a nu te plictisi pe tine, dragă cetitorule!»

Credința asta a mea, de odinioară, durere, n'o mai pot menține pe de-a întregul. Și asta nu din vina mea. Nu eu sunt acela, care m'am schimbat, căci

¹⁾ *Poezii. A zecca sută*. Din patru volume(?). București, 1911, 355 pag. în 8.

d-l autor pare a fi dat îndărăt cu tainele sale poetice și cu întreaga sa zestre de originalitate. Întreg volumul, ce ne prezintă acum, are meteahna de a fi aproape complet o reproducere din cele anterioare. Cele 355 de pagini de-acum nu sunt decât frânturi din vechile rânduri cunoscute, reeditate aidoma, sau schimbate pe alocurea, mărturisim, nu totdeauna cu succes.

Iau volumul, ca să cetesc o nouă «sută» de poezii. Mângâi volumul verde, cu îndemnul, de care orice cetitor e cuprins. Despici domol o filă de alta. Și strofă de strofă îmi aduce dovada amăgitoare, că aici d-l Lecca nu mai apare cu vreo nouă creațiune. Căci din toate colțurile cărții se resimte o lipsă de evoluție. Iar peste paginile gălbenite se aștern, somnuroase, duhurile unei simțițe plictiseli. Deschid, întâmplător, la «Sultănica», pe care o mai știm din «Prima» sută de versuri (la pag. 12) și din a «Noua sută» (pag. 12). O regăsim așa de puțin favorabil schimbată în noul ei vestmânt sufletesc! În prima ediție, cei doi amanți din această idilă dela țară stau alături «trup la trup înmărmuresc» și aici, în a zecea sută, îi vedem în altă atitudine, căci: «nu mai știu nici ce vorbesc»... De sigur o frază poetică rău înlocuită. Nu mai puțin ciudat ni se pare că a fost schimbată în «Sultănica» un alt pasaj. În prima ediție ni se dă, de pildă, o figură frumoasă, când se zice:

Iar luceafărul privește
La poetul în extaz,
Care stelelor vorbește

pe când în ultima sa prelucrare, d-l Lecca ține să numească poetul «o broască»:

«Iar luceafărul privește
La o broască în extaz
Care stelelor vorbește...

Las la aprecierea cetitorilor asemenea progrese ale gustului d-lui Lecca. Și mă opresc la altă pagină. E vorba de cunoscuta poveste cu Călin, eroul flăcău din 1877. Textul și aici s'a ciopârțit. Unde în volumul din întâia sa ediție, Călin apare ca erou și se întoarce de pe câmpul de războiu fericit la iubita sa de-acasă, căci — cum scrie poetul în prima sa ediție de versuri — «când sfârșind războiul, Călin s'a întors sergent», până la a zecea ediție, se pare că eroul murise cumva, sau i se întâmplase vreun nenoroc pe drum, căci iubita lui îl așteptă acum înzadar acasă, cu furca prinsă 'n brâu, căci iubitul nu s'a mai ivi: «Călin, din bătălie, nici nu s'a mai întors»... încheie d-l Lecca.

Iată prefaceri și omisiuni curioase, sau completări de mântuială de cari mai găsim destule în atelierul d-lui Lecca din a zecea «sută». Dacă nu ne-ar părea rău de iluziile, ce le pierdem, cetând înainte, am putea să cităm mai multe cazuri.

Lăsând amănuntele și intrând în atmosfera cea mai dragă a acestui autor, ne face să credem că toate figurile aceste, așa de neastâmpărate odinioară, cu moravurile lor, așa de bizare, s'au mai potolit și au mai îmbătrânit, după rânduiala edițiilor. «Ela» și «Clara» se simt mai rău în nouăle costume, iar ghi-tara dela Valadolid e pe cale a amorți în mâinile desperatei cântărețe. Abia «Isola Bella» tot mai pleacă zădarnic pe lacul din Pallanza, pe pat de roze, între tuberoze, pe insula morții, unde moare — de nu știm a cătea oară — în noaptea primului amor. Nici vorba, «Messalina» își face iarăși act de prezență, și se găsește în dispoziții și mai rele, încât cu tot interesul pentru dânsa, nu o poți

consideră mai mult, decât pe o biată lipsă de gust și o victimă de simț estetic... a autorului:

Cu șafran ș'aprinde ochii, sub perucă aur-mat,
Își ascunde părul negru, și, pe dată ce-a 'noptat
Pleacă să-și prostitueze sinul, pântecel, gura,
La Suburra!

Când ajunge 'n lupanarul miserabil luminat
Ia o cupă, beă... ș'o sparge, încruntând căutătura.
In obrazul unui tânăr își implântă-apoi dantura
După ce-i silabisise un cuvânt nerușinat.

Și, de sigur, paralel cu acest tip de Muză a d-lui Lecca, nu ne scapă din vedere un monstru masculin, născut în aceleași noroaie estitice, evocând masca incalificabilă a lui «Caligula», un exemplar din vechea zoologie poetică, căruia se fixează, după tipicuri străine, de autorul nostru, următoarea cântare, cioplită în marmoră de Paros:

Cu corp păsor de capră, — corp care-a stârv miroase,
Cu toate că și-l scaldă 'n lapte parfumat, —
Cu ochii de-epileptic, cu tâmple, supte, trase
Se plimbă prin palat.

Și pentrucă zădarnic pe Pheobe o curtase,
La statuia lui Joie se duce încruntat:
«Ți-am dat ce-ai vrut: Trofee, bani, pietre prețioase,
Și 'n schimb ce-ți cer? O ciună! Și nu vrei, Zeu ingrăt!»

Amenințând își pune o barbă ș'o perucă
De aur, și Mnester, — ascunși în două glugi
Pornesc la Pyralida, amanta lui... de unde
Când tocmai despre ziuă îi vine gând de ducă,
Se 'ntoarce, ca o iasmă, în grajd la cai pătrunde
Ș'adoarme, beat, pe-un maldăr de paie, între slugi.

Nu-i așa, că aceste caricaturi de figuri sensuale, așa de triviale, la cari zădarnic se mai închină astăzi Muzele, nu mai poți să le iai în serios, mai mult decât un soi de beție de operetă? Asupra lor tot mai plutește parfumul predilect din poeziile d-lui Lecca, — iar parfumul de betunii se preface 'n clo-roform! — Intregul cuprins e pătruns de asemenea vulgarități și de o vizibilă artificialitate, cu accente false, supărătoare.

Se poate, ca la sfârșitul volumului, d-l Lecca, în «I. N. R. I.», poema sa biblică (pe care de altfel a tipărit-o la 1904), să încerce singur o salvare și o iertare a tuturor păcatelor sale estetice. Poate că, prin preocupările astea biblice, caută un drum nou spre o regiune mai curată, mai ideală și de mai multă înțelepciune cuvioasă față de frumos și adevăr. Drumul celălalt, cultivat în mare parte în celelalte sute — cari nu-s tot zece sute! — nu-l va duce la altarul artei nouă. Modernismul, la care ține să străbată și d-sa, nu este drumul asta de vulgarități, ci altul, pe care-l va găsi, numai când dintr'o lume, așa de goală în simțire și atât de căutată în firme, va mai avea forța necesară de a se ridică deasupra unor subiecte, așa de fără rost și tratate cu atâta secetă de poezie. In poezie trebuie astăzi mai multă substanțialitate, decât vorbărie. Și asta d-l Lecca trebuie să o știe.

NOTE IN TREACĂT¹⁾

I

Un colț trist. — Nimic mai trist în literatură ca figura unui scriitor *nerecunoscut*. După o încordare zadarnică și o lungă așteptare a succesului, iluziile se sting pe rând și scriitorul se retrage în colțul său părăsit. Singur, cu gândurile-i mohorâte, își deapănă zilele fără plăceri, ca un pustnic în scunda-i chilie. Publicul nu-l cere, tovarășii nu-l împrejmuiesc, scrisul lui n'are răsunet și cărțile-i rămân neatınse. Sub povara soartei sale victima aceasta a capriciilor opiniei publice trece apoi prin adevărate suferințe, iar suferințele încep a-i schimba firea cu încetul. Blajinul și cumpănitul de odinioară ajunge rău și bănuitor. Cugetătorul sobru se întunecă. Urește din suflet pe cei cu izbândă și se bucură mult de fiecare greșeală de tipar din scrisul adversarului... Când vezi aceste ființe, cum se trudesesc și se sbat înăcrite, te înduioșezi și-ți vine să ceri dela Tatăl ceresc și pentru ele o rază mângâitoare din binefăcătorul soare al succesului.

II

Insulta și neputința. — Ce poți să le faci? Te-ai atins de ei în treacăț și i-ai rănit adânc cu o singură vorbă, spusă la locul ei, și acum ei nu te mai iartă. Și de atunci insultă mereu și insulta lor seamănă cu acea schelălăială a jigodiei, ascunsă după paortă, care neavând dinții și curajul de a mușca bine, se mulțumește cu lătratul. Atâta armă i-a mai rămas neputinței: să insulte. Spiritului tău, ei opun vorbe grosolane. Liniștei tale ei răspund cu isbucniri violente. Părerea ta cinstită e acoperită de dânsii cu adjective infamante. Și nu poți să te superi, căci așa e firesc ca să fie. «Așa e împărțită omenirea: în cei ce vor și cei ce pot». Iar cei ce vor numai, cei ce simt în dânsii numai răvna bătrânului neputincios, fără a avea puterea de a-și înfăptui dorințele și aspirațiunile, sunt condamnați dela început. Și când îi auzi cum insultă și vociferează împotriva-ți, nu uita că vorbește dintr'înșii conștiința acestei neputinți.

III

Moralescu. — Odată cu ivirea unor tendințe mai positive în literatură, se nasc și următorii lor. Când ideile pornesc a fi mai liberale, când gândurile iau aripi spre sfere mai înalte, micii detractori își fac repede apariția și-și văd

¹⁾ Din «Cumpăna».

de meserie. Aceștia stau în umbră și pândesc, ca niște detectivi sinistri, pe scriitorii bănuți și, unde nu mai pot, îi plictisesc prin agresiunile lor neurbane. Un caz recent. În «Epoca» din săptămâna trecută un tip de aceștia se repede la Goga. Tot ce scrie e un denunț formal, ca un act polițienesc, în urma căruia se cere osândirea poetului. De ce? Pentrucă Goga ar fi apostul urea și al răzbunării împotriva celor mari și nu ar respecta preceptele religiei creștine. Ascultați: «Dacă și acum, când stă cu domni la masă, buzele d-lui Goga ar șopti din când în când înălțătoarea rugăciune «Tatăl nostru», ar ști, că omul cerând pâinea de toate zilele, trebuie numai decât să ceară atot-puternicului nu tăria urii, ci virtutea de a iertă greșalele altora. În virtutea de a iertă, de a ne iubi de-aproapele și de a-i răsplăti chiar răul în bine, stă miezul religiei creștine...» Iată-l deci pe Goga denunțat de dușman al «miezului religiei creștine» și iată-l pe obscurul Moralescu făcând pe detectivul reacționar într'un colț de gazetă. Dar, rogu-vă, de ce să fie ura și disprețul o faptă anti-creștină? Și pentru ce să fie mai ales necreștinesc lucru a urî pe cei proști și pe toți polițaii de moravuri?

IV

Petecitorii. — Unde ne sunt tinerii noștri prieteni? Cum se atașaseră ei de cu drag și cât de blajină eră purtarea lor! Ce modest își tremurau ei opiniile lor și ce fericiți zimbeau când îi ascultai. Și astăzi iată-i risipiți pe la căminurile lor și-s tot atât de miți și de neînsemnați și-s tot atât de drăguți în simplitatea lor sfântă ca mai nainte și în toată viața lor ei nu pun decât pe-tece pe haine lăpădate de alții. Dintr'un colț de gazetă ei scot limba a batjocură; dintr'un unghiu de cafea proferă pindre dinți un cuvânt de ocară. Și se mistui, dragă Doamne, ei singuri, fără să lumineze și să se lumineze.... Păcat! În loc de petecitori literari, ce buni măștri de lucru manual, ce buni meseriași și ce burgezi de omenie ar fi ieșit din ceata lor!

V

Mitocanul. — Nu de mitocanul de rând este vorba, căci pe acela cine nu-l cunoaște? Noi însă avem și în literatură mitocanii noștri. Arma lor nu este bastonul noduros, pe care mitocanul îl întrebuințează în alegeri, ci sărăcia de duh din care pornesc toate deprinderile mitocănești. Să știe de pildă că astăzi și moravurile literare tind spre oarecare îndulcire. Polemicile între oameni culți pornesc să fie mai fine, spiritul mai vioi, aluziile mai subțiri sau mai degheizate căci adevărul nu este totdeauna de partea aceluia care știe strigă mai tare și care argumentează mai șgomotos. Și totuș la noi sunt așa de puțini cari vor să țină seamă de inobilarea acestor mijloace de polemică. La orice ocazie se ivesc mitocanii, cu gura plină de injurii, cu vorbe late și vulgare și cu o rară sărăcie de spirit. Ei sunt ca proștii obsedați, pe cari cu o vorbă cuminte nu poți să-i potolești, nici să le ei arma din mână. Ce poți să le faci? Să-i lași pe disperați să treacă înainte și să te ferești din drumul lor, căci leac împotriva acestui neajuns nu este, rasa mitocanilor fiind și ea nemuritoare.

VI

Onorabilii noștri burgezi. — Spiritele cațoniane și imaculații apostoli nu încetează a-și arăta tot disprețul lor pentru acea vatră modestă și căldicică, numită «Cafenea». Când vorbesc ei de «prietenie de cafenea», «literatură de cafenea», «cărădășii de cafenea», o fac cu un gest de desgust, pare că nevinovatul acesta de sălaș pentru toți ar fi o speluncă oribilă, încărcată de viții și de miasme. Și când te gândești la seninătatea cu care se deapănă cele câteva clipe în aceste localuri inofensive, la sgomotul și exuberanța atâtor convorbiri, la iluziile cele multe cu cari se plămădesc atâtea gânduri curate, îți vine să râzi cu hohot de crudele bănuieli și insinuări ale acestor iezuiți îmbăxiți și dușmani vădiți ai vieții senine. Cafenelele! Ele au fost totdeauna prietenile literaților și ale artiștilor, mângâitoare în zilele de cumpănă și în nopți de insomnie, inspiratoare de vers și de forme. Câte imagini nu s'au țesut din spiralele fumului, din razele globului de lumină, din căldura înviorătoare a cafelei și din ochii ființei ce tronează între glastre! Câtă poezie e în nota intimă a colțului umbrat! Ei nu, nouă lăsați-ne cafeneaua!

VII

Traduceri în proză. — Un cetitor ne cere deslușiri asupra traducerii de opere poetice străine în proză românească și ne întreabă dacă critica n'ar fi prea severă cu cei-ce s'ar încumetă să transpună în proză literară frumoasă capod'operele poetice ale literaturii universale. Problema nu este deloc atât de complicată, cum socotește interlocutorul nostru. Câtă vreme avem în franțuzește traduceri în proză ale lui Leconte de Lisle și'n limba germană epocala traducere a lui Voss, prin care opera lui Homer s'a răspândit în mare măsură, nu înțelegem de ce nu s'ar imită pilda aceasta și la noi. Bine înțeles, numai în condițiile cuvenite, numai dacă traducătorul posedă toată mlădierea limbii românești și toată înțelegerea pentru opera străină. Prin abandonarea versului se pierde de sigur o bună parte a meritului artistic, se pierde parafumul, sonoritatea și cadența. Dar proza are în schimb darul de a evidenția originalul cu mai multă realitate. În proză se redau mai multe nuanțe și se copiază gândurile în mod mai firesc, fără ca să sacrifice fondul de dragul forme. Astfel nu vedem nici o piedică de ce scriitorii pricepuți nu ar avea cuvântul să traducă și să popularizeze operele poetice mai mari, clasice și moderne, în o frumoasă proză românească. Dar editorii?

VIII

Cum s'ar putea? — Foarte multă lume se întreabă acum: cum s'ar putea înăbuși efectele vinovate, provenite din cetirea unei gazete bine scrisă. Și unii răspund: prin schimbarea legii de presă. Iar alții pretind: prin expulzarea tuturor ziariștilor străini. Și neapărat, au dreptate și unii și alții, căci măsuri atât de violente de precauțiune ar mai potoli nițel tonul prea ridicat al scriitorilor politici și ar pune capăt multor destrăbălări stilistice. Bunul simț ne spune însă că, în afară de aceste două măsuri reacționare, ar mai fi o a treia, mult mai demnă și mai sigură. S'ar mai putea desarmă o gazetă periculoasă și prin

crearea altor gazete, superioare întru toate. Dacă partidele politice de pildă ar reuși să aibă o presă, care să știe a se înstăpâni pe opinia publică sau dacă ziarisții români ar avea darul de a întrece cu multe pe cei străini și a le desvâli cu succes neputința lor și apucăturile greșite, — opinia publică ar fi cu dânsii și nu cu așa numita presă independentă. Prin organizarea presei naționale și gruparea forțelor de seamă la un loc, în scopul unei concurențe intelectuale *leale*, — iată cum s'ar putea combate pericolul așa numitei prese jidovite. Și asta ar însemna că ne-am mai civilizat, — nu-i așa?

IX

Redactorul și tipograful său. — Intre tipografi și scriitori a existat totdeauna o relație intimă. Tipograful prețuește pe scriitor, mai ales pe acela cu care vine în contact. Tipografilii sunt meseriașii cei mai de elită cari își agonisesc o cultură mai bună prin lecturile lor. Ei înțeleg pe scriitori și au cuvenitul cult pentru dânsii. — A fost zilele acestea o adevărată surprindere pentru publicul jalnic, adunat în jurul proaspătului mormânt al unui scriitor când un simplu culegător tipograf și-a ridicat glasul pentru a-și tâlmăci durerea îndurată prin pierderea directorului său.

În cuvintele lui tremurate eră atâta iubire și devotament, atâta înțelepciune și părere de rău, încât în ochii tuturor celor de față s'au ivit lacrimile. Iată o pildă clasică despre comunitatea de idei și de sentimente, ce se stabilesc între scriitor și acel harnic muncitor, care contribuie atât de mult la răspândirea operei noastre intelectuale.

X

Insecta. — Printre tipurile literare vulgare cine nu cunoaște insecta târătoare, care se apropie, devotată, de o grupare sau de o revistă? Modestă, sfioasă la început, ea își cere doar cel din urmă colțișor și e fericită când i-l dai. Zimbește mulțumită, când vede un semn de atenție și tresare nervoasă când își cetește numele alături de altele. Ea nu știe ce-i umilirea și suferă răs și batjocură și-ți cerșește mila și banul, numai să n'o gonești de lângă tine. Dar iată zilele trec și insecta se'ntinde, se vără și-și face drum printre alții. De geaba o alungi acum, după ce i-ai dat vieață, după ce-ai hrănit-o. Ea nu te caută pentru slăbiciunea ta de a o fi ocrotit. Obraznică și veninoasă, ca o ploșniță, te urmărește și te mușcă pe furiș, dar lasă și neputincioasă, se ascunde'n pământ de privirile tale mustrătoare... Colegi, cari faceți reviste și grupări literare, cari râvniți să fiți mulți la un loc și credeți că tăria e în număr, feriți-vă de insecte de acestea și striviți-le cu piciorul mai bine, decât să le dați adăpost!

XI

Definiția... lui! — Definiției noastre asupra criticii subiective, d-l Mihalache îi opune următoarele frăzoaie indigeste: «Critica, înarmată cu toate armele, pe care, în mod esențial, ar trebui să le aibă, este un *produs sufletesc, care poate ține piept* multor capod'opere ale literaturii și artei și care în orice

caz, poate lăsa urme în dezvoltarea sufletească nu numai a unui popor, dar chiar și a omenirii, mult mai adânci decât multe fapte rășboinice, multe mari legiuri, multe opere înalte ale spiritului omenesc. Căci critica mare, critica adevărată, critica așa cum trebuie s'o înțeleagă o cultură superioară, trebuie mai întâiu să aibă la temelie ei un întreg sistem de gândire, care, în cazul când nu e luat de-a gata dela alți filozofi, constituie, el singur, un produs intelectual absolut superior, de pus alături, cu toate sistemele de gândire cari, în decursul veacurilor au căutat să dea direcțiune minții omenesti... Iar scriitorul acestor rânduri n'a făcut niciodată altă critică. Ce critică face deci Mihalache? O critică, despre care d-sa este convins, că e un produs sufleteș care poate să țină piept multor capo-d'opere de artă, o critică care lasă în omenire urme mai adânci decât multe fapte rășboinice...» Veșnic modest și deștept conul Mihalache!

Frăzarul acesta merită să treacă la nemurire!

XII

Țărănismul literar în discuție. — În sfârșit se discută în ziarele Bucureștene ideea «țărănismului» în literatură! Este asta un fapt important în presa din Capitală, căci nu se întâmplă în fiecare zi, ca în această presă să se trateze probleme literare de-ale noastre. Discuția par'că vine din vreo schinteie, ce a străbătut în casa vreunei mare proprietar — vreo schinteie anume din focul d-lui Zamfirescu — și care a aprins și iritat puțin orgoliul aristocratic. Într'o scrisoare, adresată «Universului», acest proprietar se jăluște adică împotriva prozatorilor români de azi, cari «aproape cu toții scriu în nuvelele lor că proprietarul cutare e dușmanul țaranului și a făcut numai rău săteanului, dar nu scriu niciodată, că relele de cari țaranul suferă, sunt venite dela slujbașii Statului». Credem însă că este la mijloc o mică neorientare. După cât putem să observăm, în cele mai multe nuvele nu e vorba de critica boierului. În România se face de obicei o deosebire între boierul de origine și boierul parvenit, sau «ciocoiul», care de obicei este arândașul și exploatatorul țărănimei. În proza noastră de astăzi, zisă «țărănistă», când vine vorba de boierii vechi, cari se duc împreună cu tradițiile lor, se păstrează de obicei o deosebită evlavie în descrierea lor și nu este mic numărul de tipuri, simpatice boierești, la seria de tineri nuveliști, mai ales la Moldoveni. Dar disprețul împotriva «ciocoiului» a «venituri levantine», cine poate să-l oprească? Neînțelegerile «cu grecul dela moșie» există în realitate și este un subiect la ordinea zilei, încât nu poate fi exclus din subiectele atrăgătoare pentru nuveliști. Neapărat că e vorba numai de cei de talent, căci când se amestecă și diletanții, mâna lor nedibace colorează într'adevăr prea tare. Dar rătăcirii de acestea sunt în toate direcțiile literare, orice probleme s'ar trată în ele. Și nu e nici un zor de atâta teamă, că «țărănismul» literar ar putea deocamdată să constituie o primejdie și un motiv de îngrijorare pentru marii proprietari din Regat.

XIII

Dați-ne monografiile scriitorilor noștri! — Avem înaintea noastră o cârtică de un cuprins cu totul simpatice. Pe o întindere de aproape 150 de pag.,

un domn (profesor?) Gh. N. Munteanu-Bârlad, ne dă o scurtă monografie a vieții și activității uneia din cele mai iubite figuri de luptători pentru crearea României moderne, politice și culturale. E vorba, în paginile acestea, de Costache Negri, sufletul se poet romantic și totuș minte de adânc diplomat din epoca de renaștere a Moldovei. Se tratează în această broșură, urmărind anii de viațuire, de visare și de acțiune ai acestui bărbat, care a constituit unul din cele mai armonice pasagii ale istoriei noastre culturale. E vorba de epoca dinaintea lui 1848, când o seamă de tineri, dintre toți câți a avut Moldova mai aleși vreodată, și-au pornit acțiunea de deșteptare și tendințele spre binele poporului românesc, chemat să se deștepte. Și urmează cealaltă vreme, în care aceste tendințe iau o formă și mai pronunțată, cu întruparea ideii de unire. La mișcările acestea toate, n'a fost o stea călăuzitoare mai dreaptă, mai senină, ca Negri, prin rolul său. Cu documente contimporane la îndemână și cu numeroasele scrisori către prietenii săi numeroși, ca Alecsandri și alții, autorul acestei broșuri ne zugrăvește un suflet mare, care ne uimește, un caracter sobru, care rămâne o pildă, cu variatele lui peripecii. La sfârșit ni se expune, cu dragoste și bunăvoință, și rolul lui Costache Negri ca poet, — un rol modest, de sigur dar foarte caracteristic pentru legăturile cu limba și literatura vremii sale.

Suntem mulțumitori autorului acestei condensate cărțului biografice, scrisă ca să împropăzeze memoria acestui bărbat merituos. Ceeace ne îndeamnă să mai spunem câteva cuvinte, este însă constatarea, ce trebuie s'o facem, în ceeace ne privește scrierea monografiilor. Intr'adevăr, în publicul nostru cel mare, se simte tot mai mult nevoia monografiilor despre fiecare scriitor în parte, căci, sub raportul cunoașterii de aproape a spiritelor mari, ce ne-au precedat în opera culturii naționale, informația este până astăzi foarte puțin completă. Manualele de literatură, prin simplitatea lor dăscălesc și prin lipsa de talent, în scrierea lor pentru școlile secundare, nu ne dau cuvenitele deslușiri. Toată generația asta a lui Costache Negri, cu pleiada de tovarăși creatori de epoce, rămâne, ca intimități și amănunte, aproape o lume moartă. Iată de ce, în loc de a face prea mult sgomot împrejurul nostru, al celor de astăzi și al întregului aparat de laude reciproce, am preferă să vedem pe cei inițiați bine în tainele trecutului, adunând, cu muncă grea, date cu date, adevăruri cu adevăruri, manuscris lângă manuscris și, făurind, cu tot talentul de care sunt capabili, acea galerie de figuri monumentale, de care avem trebuință sufletească. O istorie literară fără monografii, în cari mai întâiu marii noștri bărbați sunt fixați în complete amănunte și prezentați în adevărata lor personalitate, nu se poate închipui. Și dela acești mici diletanți, ca d-l Munteanu-Bârlad, care și-a pus toată dragostea în alcătuirea acestor sincere omagii, aduse măreției lui Negri, s'ar putea învăța multe pe acest tărâm!

XIV

Operă de diletant. — Din câteva volume de așa zise cercetări literare ne-am putut convinge, în timpul din urmă, ce grozav este, când subiecte interesante încap pe mâini nechemate. Am văzut că există acum un mare număr de diletanți, cari vin de se îmbulzesc și ei la mișcarea literară mai nouă și caută pe căi mai ușoare, mai ieftine, să ridice glasul și să-și întemeieze vreo reputație,

De obicei ei sunt tineri fără nici o pregătire, înzestrați cu un deosebit dar negustoresc și știu să atace astfel de subiecte, încât profitul lor să rămână mai mult material decât moral. Ca să izbutească mai ușor, acești peticari literari caută de obicei să-și lege numele de autorii mai de seamă și de vreun episod mai senzational din viața lor, pentru a fi siguri de lansarea operei lor superficiale de editură. Eminescu, Conta și alți scriitori de geniu sunt mai cu seamă puși la contribuție. Așa de pildă mai anul trecut un domn Săndulescu, în o ediție faimoasă a poeziilor lui Eminescu, voind să scrie un comentariu la versul «In cânturi răsunânde, suspine-armonioase colo în Eliseu», dă iubiților săi cetitori următoarea explicație a câmpiilor elisee: «Eliseu înseamnă profet evreu, discipolul și urmașul lui Sf. Ilie». . . E pur și simplu extraordinar câtă ignoranță e în felul acesta de maltratare a clasicilor noștri poeți. Și vrednic de numitul agramat este și un domn Octav Minar, care de mai mult timp încoace uzează de aceleași mijloace. D-sa are mania paginilor de senzație și se frământă în ruptul capului după intimități inedite. După ce și-a încercat norocul cu viața amoroasă a filozofului Conta, imită pe un alt coleg al său care publicase, fără nici un rost, scrisorile dintre Veronica Micle și Eminescu. Condus de noroc, a mai dat peste alte scrisori și a descoperit câteva lucruri necunoscute, pe cari le-a contopit în o deplorabilă povestire a faptelor și ne-a dat zilele acestea volumul «Cum a iubit Eminescu». Fără nici o expunere clară, fără nici un criteriu, fără vreo concluziune serioasă, d-l Minar ne-a dat o lucrare fără valoare, nici de formă și nici de fond. Și singura parte pozitivă o alcătuiesc cel mult cele câteva fragmente necunoscute de scrisori de-ale Veronicăi Micle, comentariile și părerile autorului rămânând la nivelul naivității celei mai pure. Relevăm acest fapt pentru că este deadreptul regretabil, ca documente literare, de natură atât de subtilă, să cadă în mâni atât de neîndemânatic de diletanți, cari nu le pot înțelege nici rostul lor literar și nici cel biografic.

XV

† *Convorbiri Critice*. — Ni se scrie din București, că revista «Convorbiri critice» a profesorului Mihail Dragomirescu încetează. De fapt ea murise de mai înainte, căci în realitate, în timpul din urmă, dedea probe de lipsă totală de viață. Articole lungi și apariții cu intermitențe sunt totdeauna semne critice, că vremuri grele se apropie. Colaboratorii revistei făceau infidelități maiestruului și treceau pe față în tabăra vechilor «Convorbiri literare». Cuibul d-lui Dragomirescu se umplea el mereu de alți pui golăși, de alți colaboratori începători, dar vai! puii n'aveau aripi și la cea dintâi încercare de zbor, cădeau în neantul acesta de deșertăciuni și se prăvăliau peste râpă. Și a venit o vreme când bunul acesta părinte al tuturor copiilor literaturii române n'a mai voit să ofere bogatele ceaiuri de Luni, nici pâine cu unt, nici pesmet pentru câte o poezie și atunci golul s'a făcut pe îndelete și coloanele au rămas pustii și vântul a venit să spulbere toată vorbăria vânturată.

Bietul d-l Dragomirescu! Pățania d-sale cu ceaiul și cu băieții ademeniți cu pesmeți, ne amintește o anecdotă recentă. Cică un misionar catolic, plecând să încreștineze pe Americani, a găsit, ca cel mai bun mijloc de a ademeni lumea să vină la biserică, e tocmai tutunul. Și împărția cu drag tutun în fiecare Duminecă și alergau Americanii la biserică și cântau «aleluia» în fiecare Duminecă. Dar vremea trecu, tutunul se sfârși, misionarul nu mai avea ce să

împartă și într'o Duminică se pomeni, că nici picior de American nu-i mai calcă în biserică. Disperat el chemă pe credincioși să vină și să cânte «aleluia» și să se închine la altarul Domnului. Dar americanii plini de ironie răspunseră:

— «Nix tabac... nix haleluia!»

Fără tutun n'au mai cântat haleluia și fără ceai și pesmet cine să-i mai cetească versuri acestui fenomenal misionar estetic? Iată, o fatalitate ca oricare alta! Se duc atâtea reviste în magazinul de vechituri, rămânând pradă moliiilor și dascălilor cântăritori. Mai eră loc acolo și pentru «Convorbiri critice»!

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Ce este criticul ? (Introducere)	3
REFLECȚIUNI CRITICE	
Eminescu	7
Patria poetului	8
Violență de stil	10
Simplicitatea	12
Literatura de mâine	13
Gustul	14
Declinul	15
Cei mărunți	16
Intre noi (scrisoare)	17
Umorul grotesc în teatrele de vară (reportaj)	19
Domnul, care admiră (Cronică)	21
G. Panu	24
Mihalache	27
N. Cartoian	29
Petre Haneș	30
DĂRI DE SEAMĂ	
I. ROMANE	
M. Sadoveanu	33
B. P. Hașdeu	37
Irina G. Lecca	39
Bucura Dumbravă	42
II. SCHIȚE ȘI NUVELE	
Caragiale	44
I. Agârbiceanu	53
M. Sadoveanu	53
D. Anghel	55
D. Anghel și St. O. Iosif	58

C. Sandu-Aldea	59
Traian Demetrescu	62
Em. Gârleanu	63
Proza d-lui Pătrășcanu	68
Caton Theodorian	70
Victor Eftimiu	73
Ion Dragoslav	75
N. N. Beldiceanu	80

III. POEZII

St. O. Iosif	82
Poeziile lui A. Stavri	83
Doi poeți noi : I. Cerna și I. Bărseanu	88
Corneliu Moldovanu	92
Veronica Micle	96
G. Tutoveanu	99
Oreste	101
Ion Păun Pincio	105

IV. TEATRU

O trilogie de Delavrancea	109
N. Pandele	119
Gh. Diamandi	121
Al. Gh. Floreșeu	127
Stamatiad și Răuleț	128
C. Ș. Făgețel	131

MODERNISM ȘI DECADENTISM

Conferințele «Viții Noi»	135
Un modern: Th. Cornel	139
Eugeniu Ștefănescu-Est	143
Alexandru Stamatiad	148
N. Davidescu	150
Poetul Isac din Cluj	154

EFEMERIDE

Profesorul și literatna	159
Radu D. Rosetti	159
Actualitatea	160
O propagandistă	160
Anonimii	161
Stihuri oțelite	161
Bietul Marcu!	162
Aristocrații în literatură	163
Reclama	163
O manifestare de stradă	164

Efebii	165
Cincinat Pavelescu	167
Radu Baltag	170
Ion Chiru Nanov	172
Ionescu-Quintus	173
Constanța Marino-Moscu	175
N. N. Beldiceanu	177
Haralamb G. Lecca	178

NOTE IN TREACĂT

I. Un colț trist	181
II. Insultă și neputința	181
III. Moralescu	181
IV. Petecitorii	182
V. Mitocanul	182
VI. Onorabilii noștri burghezi	183
VII. Traduceri în proză	183
VIII. Cum s'ar putea ?	183
IX. Redactorul și tipograful său	184
X. Insecta	184
XI. Definiția... lui	184
XII. Țărănișmul literar în discuție	185
XIII. Dați-ne monografiile scriitorilor noștri	185
XIV. Operă de diletant	186
XV. «Convorbiri Critice»	187

